නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

මජ්ඣිමනිකායෙ

උපරිපණ්ණාස-ටීකා

1. දෙවදහවග්ගො

1. දෙවදහසුත්තවණ්ණනා

1. දිබ්බන්ති කාමගුණෙහි කීළන්ති, ලළන්ති, තෙසු වා විහරන්ති, විජයසමත්ථතායොගෙන පච්චත්ථිකෙ විජෙතුං ඉච්ඡන්ති; ඉස්සරියට්ඨානාදිසක්කාරදානග්ගහණං තංතංඅත්ථානුසාසනඤ්ච කරොන්තා වොහරන්ති, පුඤ්ඤානුභාවප්පත්තාය ජුතියා ජොතෙන්ති වාති **දෙවා වුච්චන්ති රාජානො**. තථා හි තෙ චතූහි සඞ්ගහවත්ථූහි ජනං රඤ්ජයන්තා සයං යථාවුත්තෙහි විසෙසෙහි රාජන්ති දිබ්බන්ති සොභන්තීති ච, **“රාජානො”**ති වුච්චන්ති. **තත්ථාති** තස්මිං නිගමදෙසෙ. **සාති** පොක්ඛරණී. **තන්ති** තං, ‘‘දෙවදහ’’න්ති ලද්ධනාමං පොක්ඛරණිං උපාදාය, තස්ස අදූරභවත්තාති කෙචි. **සබ්බං** සුඛාදිභෙදං වෙදයිතං. **පුබ්බෙති** පුරිමජාතියං. **කතකම්මපච්චයාති** කතස්ස කම්මස්ස පච්චයභාවතො ජාතං කම්මං පටිච්ච. තෙන සබ්බාපි වෙදනා කම්මඵලභූතා එව අනුභවිතබ්බාති දස්සෙති. තෙනාහ **“ඉමිනා”**තිආදි. **අනියමෙත්වා වුත්තන්ති**, ‘‘සන්ති, භික්ඛවෙ, එකෙ සමණබ්‍රාහ්මණා එවංවාදිනො’’ති එවං ඉමෙ නාමාති අවිසෙසෙත්වා වුත්තමත්ථං. **නියමෙත්වාති**, ‘‘එවංවාදිනො, භික්ඛවෙ, නිගණ්ඨා’’ති එවං විසෙසෙත්වා දස්සෙති.

කලිසාසනන්ති පරාජයං. කලීති හි අනත්ථො වුච්චති, කලීති සසති විප්ඵරතීති **කලිසාසනං,** පරාජයො. කලීති වා කොධමානාදිකිලෙසජාති, තාය පන අයුත්තවාදිතා **කලිසාසනං**. තං **ආරොපෙතුකාමො** විභාවෙතුකාමො . **යෙ** කම්මං කතං අකතං වාති **න ජානන්ති, තෙ කථං** තං එදිසන්ති **ජානිස්සන්ති**. යෙ ච කම්මං පභෙදතො න ජානන්ති, තෙ කථං තස්ස විපාකං ජානිස්සන්ති; විපාකපරියොසිතභාවං ජානිස්සන්ති, යෙ ච පාපස්ස කම්මස්ස පටිපක්ඛමෙව න ජානන්ති; තෙ කථං තස්ස පහානං කුසලකම්මස්ස ච සම්පාදනවිධිං ජානිස්සන්තීති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො, **“උත්තරි පුච්ඡායපි එසෙව නයො”**ති ආහ.

2. කිඤ්චාපි **චූළදුක්ඛක්ඛන්ධෙපි,** (ම. නි. 1.180) **“එවං සන්තෙ”**ති ඉමිනා තෙසං නිගණ්ඨානං අජානනභාවො එව උජුකං පකාසිතො හෙට්ඨා දෙසනාය තථා පවත්තත්තා. තථා හි **අට්ඨකථායං** (ම. නි. අට්ඨ. 1.180) වුත්තං – ‘‘එවං සන්තෙති තුම්හාකං එවං අජානනභාවෙ සතී’’ති, තථාපි තත්ථ උපරිදෙසනාය සම්බද්ධො එවමත්ථො වුච්චමානො යුජ්ජති, න අඤ්ඤථාති දස්සෙතුං ඉධ, **“මහානිගණ්ඨස්ස වචනෙ සච්චෙ සන්තෙති අත්ථො”**ති වුත්තං. **එත්තකස්ස ඨානස්සාති** යථාවුත්තස්ස පඤ්චපරිමාණස්ස කාරණස්ස.

3. අනෙකවාරං විසරඤ්ජනං ඉධ ගාළ්හාපලෙපනං, න සාටකස්ස විය ලිත්තතාති ආහ – **“බහලූප…පෙ…. ලිත්තෙන විය”**ති. **වුත්තමෙව,** න පුන වත්තබ්බං, තත්ථ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බන්ති අධිප්පායො.

ඉමෙසං නිගණ්ඨානං තාදිසස්ස තෙසං අභාවතො, **“ජානනකාලො සියා”**ති පරිකප්පවසෙන වදති. තෙන එවං ජානිතුං තෙහි සක්කා සියා, තෙසඤ්ච දස්සනං සච්චං සියා. යස්මා තෙසං දස්සනං අසච්චං, තස්මා තෙ න ජානිංසූති දස්සෙති. **චතූසු කාලෙසූති** වණමුඛස්ස පරිකන්තනකාලො, සල්ලස්ස එසනකාලො, අබ්බුහනකාලො, වණමුඛෙ අගදඞ්ගාරඔදහනකාලොති ඉමෙසු චතූසු කාලෙසු. **සුද්ධන්තෙති** සුද්ධකොට්ඨාසෙ, දුක්ඛස්ස අනවසෙසතො නිජ්ජීරණට්ඨෙන නිද්දුක්ඛභාවෙති අත්ථො. **එකාය උපමායාති**, ‘‘සල්ලෙන විද්ධස්ස හි විද්ධකාලෙ වෙදනාය පාකටකාලො විය’’ති ඉමාය එකාය උපමාය. **තයො අත්ථාති** පුබ්බෙ අහුවම්හා වා නො වා, පාපකම්මං අකරිම්හා වා නො වා, එවරූපං වා පාපකම්මං අකරිම්හාති ඉමෙ තයො අත්ථා. **චතූහි උපමාහීති** වණමුඛපරිකන්තනාදීහි චතූහි උපමාහි. **එකො අත්ථොති**, ‘‘එත්තකං දුක්ඛං නිජ්ජිණ්ණ’’න්තිආදිනා වුත්තො එකො අත්ථො. සො හි දුක්ඛනිජ්ජීරණභාවසාමඤ්ඤා එකො අත්ථොති වුත්තො.

4. **ඉමෙ පන** නිගණ්ඨා. ආසඞ්කාය **විද්ධොස්මීති සඤ්ඤං උප්පාදෙත්වා. පච්චාහරිතුන්ති** පච්චාවත්තිතුං, පරිහරිතුන්ති අත්ථො.

5. **අතීතවාදං සද්දහන්තානන්ති**, ‘‘අත්ථි ඛො, භො, නිගණ්ඨා පුබ්බෙ පාපකම්මං කත’’න්ති එවං අතීතංසං ආරබ්භ පවත්තං මහානිගණ්ඨස්ස වාදං සද්දහන්තානං. **භූතත්තාති** යථාභූතත්තා කිං අවිපරීතමෙව අත්ථං ආරම්මණං කත්වා පවත්තාති පුච්ඡති. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. සහ ධම්මෙනාති සහධම්මො, සො එව **සහධම්මිකො** යථා

‘‘චෙතයිකො’’ති (අ. නි. 8.11; පාරා. 8). ‘‘ධම්මො’’ති එත්ථ කාරණං අධිප්පෙතන්ති ආහ – **‘‘සහෙතුකං සකාරණ’’**න්ති. පටිහරති පටිවත්තෙතීති පටිහාරො, වාදො එව පටිහාරො **වාදපටිහාරො;** තං, උත්තරන්ති අත්ථො. තෙනාහ – **‘‘පච්චාගමනකවාද’’**න්ති, චොදනං පරිවත්තෙත්වා පටිපාකතිකකරණන්ති අත්ථො. **තෙසන්ති** ඉදං ආවුත්තිවසෙන ගහෙතබ්බං, ‘‘තෙසං සද්ධාඡෙදකවාදං නාම තෙසං දස්සෙතී’’ති.

6. **අවිජ්ජා අඤ්ඤාණා සම්මොහාති** පරියායවචනමෙතං. **අවිජ්ජාති** වා අවිජ්ජාය කරණභූතාය. **අඤ්ඤාණෙනාති** අජානනෙන. **සම්මොහෙනාති** සම්මුය්හනෙන මහාමූළ්හතාය. සාමංයෙව ඔපක්කමිකා එතරහි අත්තනො උපක්කමහෙතු දුක්ඛවෙදනං වෙදියමානං – ‘‘යංකිඤ්චායං…පෙ…. පුබ්බෙකතහෙතූ’’ති **විපරීතතො සද්දහථ**. පුබ්බෙකතහෙතුවාදසඞ්ඛාතං **විපල්ලාසග්ගාහං ගණ්හථ**.

7. **දිට්ඨධම්මො වුච්චති** පච්චක්ඛභූතො, තත්ථ වෙදිතබ්බං ඵලං **දිට්ඨධම්මවෙදනීයං**. තෙනාහ – **‘‘ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ විපාකදායක’’**න්ති. **පයොගෙනාති** කායිකෙන පයොගෙන වා වාචසිකෙන වා පයොගෙන. **පධානෙනාති** පදහනෙන චෙතසිකෙන උස්සාහනෙන. ආසන්නෙ භවන්තරෙ විපාචෙතුං න සක්කා, පගෙව දූරෙති දස්සෙතුං, **‘‘දුතියෙ වා තතියෙ වා අත්තභාවෙ’’**ති වුත්තං. නිබ්බත්තකභාවතො සුඛවෙදනාය හිතන්ති **සුඛවෙදනීයං**. සා පන විපාකවෙදනාභාවතො එකන්තතො ඉට්ඨාරම්මණා එව හොතීති ආහ **‘‘ඉට්ඨාරම්මණවිපාකදායක’’**න්ති. **විපරීතන්ති** අනිට්ඨාරම්මණවිපාකදායකං. **නිප්ඵන්නෙති** සද්ධිං අඤ්ඤෙන කම්මෙන නිබ්බත්තෙ. **සම්පරායවෙදනීයස්සාති** උපපජ්ජවෙදනීයස්ස අපරාපරියවෙදනීයස්ස. **එවං සන්තෙපීති** කාමං පරිපක්කවෙදනීයන්ති දිට්ඨධම්මවෙදනීයමෙව වුච්චති, තථාපි අත්ථෙත්ථ අතිසයො දිට්ඨධම්මවිසෙසභාවතො පරිපක්කවෙදනීයස්සාති දස්සෙතුං, **‘‘අයමෙත්ථා’’**තිආදි වුත්තං. යස්මිං දිවසෙ කතං, තතො **සත්තදිවසබ්භන්තරෙ**.

තත්‍රාති තස්මිං පරිපක්කවෙදනීයකම්මස්ස සත්තදිවසබ්භන්තරෙ විපාකදානෙ. **එකවාරං කසිත්වා නිසීදි** ඡාතජ්ඣත්තො හුත්වා. **ආගච්ඡන්තී ආහ** – ‘‘උස්සූරෙ භත්තං ආහරීයිත්ථා’’ති දොමනස්සං අනුප්පාදෙත්වා යථා කතපුඤ්ඤං අනුමොදති. **විජ්ජොතමානං දිස්වා,** ‘‘කිං නු ඛො ඉදම්පි තප්පකාරො, මම චිත්තවිකප්පමත්තං, උදාහු සුවණ්ණමෙවා’’ති වීමංසන්තො **යට්ඨියා පහරිත්වා**.

වාළයක්ඛසඞ්චරණත්තා රාජගහුපචාරස්ස **නගරෙ සහස්සභණ්ඩිකං චාරෙසුං**. උප්පන්නරාගො චූළාය **ඩංසි. රඤ්ඤො ආචික්ඛිත්වාති** තං පවත්තිං රඤ්ඤො ආචික්ඛිත්වා. **මල්ලිකාය වත්ථු** ධම්මපදවත්ථුම්හි (ධ. ප. අට්ඨ. 2.මල්ලිකාදෙවීවත්ථු) ආගතෙන නයෙන කථෙතබ්බං.

මරණසන්තිකෙපි කතං, පගෙව තතො පුරෙතරං අතීතත්තභාවෙසු ච කතං. **ඉධ නිබ්බත්තිතවිපාකොති වුත්තො** අවස්සංභාවිභාවතො. **සම්පරායවෙදනීයමෙව** භවන්තරෙ විපාකදායකභාවතො. **ඉධ නිබ්බත්තිතගුණොත්වෙව වුත්තො,** න ඉධ නිබ්බත්තිතවිපාකොති විමුත්තිභාවතො. **පරිපක්කවෙදනීයන්ති වෙදිතබ්බං** හෙට්ඨා වුත්තපරිපක්කවෙදනීයලක්ඛණානතිවත්තනතො. **සබ්බලහුං ඵලදායිකාති** එතෙන ඵලුප්පාදනසමත්ථතායොගෙන කම්මස්ස පරිපක්කවෙදනීයතාති දස්සෙති.

චතුප්පඤ්චක්ඛන්ධඵලතාය **සඤ්ඤාභවූපගං** කම්මං **බහුවෙදනීයන්ති** වුත්තං. එකඛන්ධඵලත්තා **අසඤ්ඤාභවූපගං** කම්මං **අප්පවෙදනීයං**. කෙචි පන, ‘‘අරූපාවචරකම්මං බහුකාලං වෙදිතබ්බඵලත්තා බහුවෙදනීයං, ඉතරං අප්පවෙදනීයං. රූපාරූපාවචරකම්මං වා බහුවෙදනීයං, පරිත්තකම්මං අප්පවෙදනීය’’න්ති වදන්ති. **සවිපාකං කම්මන්ති** පච්චයන්තරසමවායෙ විපාකුප්පාදනසමත්ථං, න ආරද්ධවිපාකමෙව. **අවිපාකං කම්මන්ති** පච්චයවෙකල්ලෙන විපච්චිතුං අසමත්ථං අහොසිකම්මාදිභෙදං.

8. **දිට්ඨධම්මවෙදනීයාදීනන්ති** දිට්ඨධම්මවෙදනීයාදීනං දසන්නං කම්මානං උපක්කමෙන කම්මානං අඤ්ඤථාභාවස්ස අනාපාදනීයත්තා යථාසභාවෙනෙව කම්මානි තිට්ඨන්ති. තත්ථ නිගණ්ඨානං උපක්කමො නිප්පයොජනොති ආහ **‘‘අඵලො’’**ති. නිගණ්ඨානං පදහනස්ස මිච්ඡාවායාමස්ස නිප්ඵලභාවප්පවෙදනො **පධානච්ඡෙදකවාදො. පරෙහි වුත්තකාරණෙහීති** යෙහි කාරණෙහි නිගණ්ඨානං වාදෙසු දොසං දස්සෙන්ති. තෙහි පරෙහි වුත්තකාරණෙහි. න හි ලක්ඛණයුත්තෙන හෙතුනා විනා පරවාදෙසු දොසං දස්සෙතුං සක්කා. තෙනාහ **‘‘සකාරණා හුත්වා’’**ති. **නිගණ්ඨානං වාදා ච අනුවාදා චාති** නිගණ්ඨෙහි වුච්චමානා සකසකසමයප්පවෙදිකා වාදාචෙව සාවකෙහි වුච්චමානා තෙසං අනුවාදා ච. **විඤ්ඤූහි ගරහිතබ්බං කාරණං ආගච්ඡන්තීති**, ‘‘අයමෙත්ථ දොසො’’ති තත්ථ තත්ථ විඤ්ඤූහි පණ්ඩිතෙහි ගරහාරහං කාරණං උපගච්ඡන්ති, පාපුණන්තීති අත්ථො. **තස්සත්ථොති**ආදීසු අයං සඞ්ඛෙපත්ථො , ‘‘වුත්තනයෙන පරෙහි වුත්තෙන කාරණෙන සකාරණා හුත්වා දොසදස්සනවසෙන නිගණ්ඨානං වාදා අනුප්පත්තා, තතො එව තං වාදං අප්පසාදනීයභාවදස්සනෙන සොසෙන්තා හෙතුසම්පත්තිවොහාරසුක්ඛනෙන මිලාපෙන්තා දුක්කටකම්මකාරිනොතිආදයො දස ගාරය්හාපදෙසා උපගච්ඡන්තී’’ති.

9. **සඞ්ගතිභාවහෙතූති** තත්ථ තත්ථ යදිච්ඡාය සමුට්ඨිතසඞ්ගතිනිමිත්තං. සා පන සඞ්ගති නියතිලක්ඛණාති ආහ **‘‘නියතිභාවකාරණා’’**ති. අච්ඡෙජ්ජසුත්තාවුතඅභෙජ්ජමණි විය හි පටිනියතතා නියතිපවත්තීති. **ඡළභිජාතිහෙතූති**

කණ්හාභිජාති නීලාභිජාති ලොහිතාභිජාති හලිද්දාභිජාති සුක්කාභිජාති පරමසුක්කාභිජාතීති ඉමාසු අභිජාතීසු ජාතිනිමිත්තං. **පාපසඞ්ගතිකාති** නිහීනසඞ්ගතිකා.

10. **අනද්ධභූතන්ති** එත්ථ අධි-සද්දෙන සමානත්ථො අද්ධ-සද්දොති ආහ – **''අනද්ධභූතන්ති අනධිභූත''**න්ති. යථා ආපායිකො අත්තභාවො මහතා දුක්ඛෙන අභිභූයයාති, න තථා අයන්ති ආහ – **''දුක්ඛෙන අනධිභූතො නාම මනුස්සත්තභාවො වුච්චතී''**ති. ''අචෙලකො හොති''තිආදිනා (දී. නි. 1.394) වුත්තාය **නානප්පකාරාය දුක්කරකාරිකාය** කිලමථෙන. යදි එවං කථං ධුතඞ්ගධරාති ආහ **''යෙ පනා''**තිආදි. **නියානිකසාසනස්මිඤ්හි වීරියන්ති** විවට්ටසන්නිස්සිතං කත්වා පවත්තියමානං වීරියං සරීරං භෙදන්තම්පි **සම්මාවායාමො නාම හොති** ඤායාරද්ධභාවතො.

ථෙරොති එත්ථ ආගතමහාරක්ඛිතත්ථෙරො. **තිස්සො සම්පත්තියො** මනුස්සදෙවනිබ්බානසම්පත්තියො, සීලසමාධිපඤ්ඤාසම්පත්තියො වා. **බුරග්ගෙයෙවාති** ඛුරෙ සීසග්ගෙ එව, ඛුරෙ සීසග්ගතො අපනීතෙ එවාති අධිප්පායො. **අයන්ති**, ''ඉස්සරකුලෙ නිබ්බත්තො''තිආදිනා වුත්තො. න සබ්බෙ එව සක්කාරපුබ්බකං පබ්බජිත්වා අරහත්තං පාපුණන්තීති ආහ **''යො දාසිකුච්ඡිය''**න්තිආදි. **රජතමුද්දිකන්ති** රජතමයං අඞ්ගුලිමුද්දිකං. **ගොරකපියඞ්ගුමත්තෙනපීති** කපිත්ථපල්ලිකඞ්ගුපුප්ඵගන්ධමත්තෙනපි.

ධම්මෙන ඤායෙන ආගතසුඛං ධම්මසුඛන්ති ආහ – **''සඞ්ඝතො වා...පෙ.... පච්චයසුඛ''**න්ති. **අමුච්ඡිතොති** අනජ්ඣාපන්නො. ඉදානි තං අනජ්ඣාපන්නතං තස්ස ච ඵලං දස්සෙතුං **''ධම්මිකං හී''**තිආදි වුත්තං. **ඉමස්සාති** සමුදයස්ස. සො හි පඤ්චක්ඛන්ධස්ස දුක්ඛස්ස කාරණභූතත්තා ආසන්නො පච්චක්ඛො කත්වා වුත්තො. තෙනාහ **''පච්චුප්පන්නාන''**න්තිආදි. **සඞ්ඛාරන්ති** යථාරද්ධාය සාතිසයං කරණතො සඞ්ඛාරන්ති ලද්ධනාමං බලවවීරියං උස්සොළ්හිං. **පදහතොති** පයුඤ්ජන්තස්ස පවත්තෙන්තස්ස. **මග්ගෙන විරාගො හොතීති** අරියමග්ගෙන දුක්ඛනිදානස්ස විරජ්ජනා හොති. තෙනාහ **''ඉදං වුත්තං හොතී''**ති. **ඉමිනා සුඛාපටිපදා ඛිප්පාභිඤ්ඤා කථිතා** අකසිරෙනෙව සීඝතරං මග්ගපජානනාය බොධිතත්තා. **මජ්ඣත්තතාකාරොති** වීරියුපෙක්ඛමාහ. **සඞ්ඛාරං තත්ථ පදහතීති** පධානසඞ්ඛාරං තත්ථ දුක්ඛනිදානස්ස විරජ්ජනනිමිත්තං විරජ්ජනත්ථං පදහති. කථං? **මග්ගප්පධානෙන** චතුකිච්චප්පධානෙ අරියමග්ගෙ වායාමෙන **පදහති** වායමති. **අජ්ඣුපෙක්ඛතොති** වීරියස්ස අනච්චාරද්ධනාතිසිථිලතාය වීරියසමතායොජනෙ බ්‍යාපාරාකරණෙන අජ්ඣුපෙක්ඛතො. තෙනාහ **''උපෙක්ඛං භාවෙන්තස්සා''**ති. උපෙක්ඛාභාවනා ච නාමෙත්ථ තථාපවත්තා අරියමග්ගභාවනා එවාති ආහ – **''මග්ගභාවනාය භාවෙතී''**ති.

එත්ථ ච එවං පාළියා පදයොජනා වෙදිතබ්බා, – ''සො එවං පජානාති. කථං? සඞ්ඛාරං මෙ පදහතො සඞ්ඛාරපදහනා ඉමස්ස දුක්ඛනිදානස්ස විරාගො හොති , අජ්ඣුපෙක්ඛතො මෙ උපෙක්ඛනා ඉමස්ස දුක්ඛනිදානස්ස විරාගො හොතී''ති. පටිපජ්ජමානස්ස වායං පුබ්බභාගවීමංසස්සාති ගහෙතබ්බං. තත්ථ **සඞ්ඛාරප්පධානාති** සම්මසනපදෙන සුඛෙනෙව ඛිප්පතරං භාවනාඋස්සුක්කාපනවීරියං දස්සිතන්ති සුඛාපටිපදා ඛිප්පාභිඤ්ඤා දස්සිතා. **අජ්ඣුපෙක්ඛතොති** එත්ථ කස්සචි නාතිදළ්හං කත්වා පවත්තිතවීරියෙනපි දුක්ඛනිදානස්ස විරාගො හොති විපස්සනමනුයුඤ්ජතීති දස්සිතං. උභයත්ථාපි චතුත්ථියෙව පටිපදා විභාවිතාති දට්ඨබ්බං. ඉදානි, ''යස්ස හි ඛ්වාස්ස... පෙ.... උපෙක්ඛං තත්ථ භාවෙතී''ති වාරෙහි තාසංයෙව පටිපදානං වසෙන තෙසං පුග්ගලානං පටිපත්ති දස්සිතා. වට්ටදුක්ඛනිදානස්ස පරිජිණ්ණං ඉමෙහි වාරෙහි දුක්ඛක්ඛයො විභාවිතො.

11. **බද්ධචිත්තොති** සම්බද්ධචිත්තො. **බහලච්ඡන්දොති** බහලතණ්හාඡන්දො. **අතිචරිත්වාති** අතික්කමිත්වා. නටසත්ථවිධිනා නච්චනකා **නටා, නච්චකා** ඉතරෙ. **සොමනස්සං උප්පජ්ජති,** ''ඊදිසං නාම ඉත්ථිං පරිච්චජි''න්ති. **ජිජ්ජාති** ද්විධා හොතු. **භිජ්ජාති** භිජ්ජතු. ''ඡිජ්ජ වා භිජ්ජවා''ති පදද්වයෙනපි විනාසමෙව වදති. **ඤත්වාති** පුබ්බභාගඤාණෙන ජානිත්වා. **තදුභයන්ති** සඞ්ඛාරපදහනඋපෙක්ඛාභාවනං.

12. **පෙසෙන්තස්සාති** වායමන්තස්ස. **තං සන්ධායාති** දුක්ඛාය පටිපදාය නියානතං සන්ධාය.

උසුකාරො විය යොගී තෙජනස්ස විය චිත්තස්ස උජුකරණතො. ගොමුත්තවඞ්කං**,** චන්දලෙඛාකුටිලං**,** නඞ්ගලකොටිජිම්හං චිත්තං. **අලාතා විය වීරියං** ආතාපන-පරිතාපනතො. **කඤ්ජිකතෙලං විය සද්ධා** සිනෙහනතො. **නමනදණ්ඩකො විය ලොකුත්තරමග්ගො** නිබ්බානාරම්මණෙ චිත්තස්ස නාමනතො. **ලොකුත්තරමග්ගෙන** චිත්තස්ස **උජුකරණං** භාවනාභිසමයතො දට්ඨබ්බං. අන්තද්වයවජ්ජිතා මජ්ඣිමා පටිපත්තීති කත්වා **කිලෙසගණවිජ්ඣනං** පහානාභිසමයො. ඉතරා පන පටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤාති ඉමෙසං ද්වින්නං භික්ඛූනං **ඉමාසු ද්වීසු** යථාවුත්තාසු ඛිප්පාභිඤ්ඤාසු **කථිතාසු, ඉතරාපි කථිතාව හොන්ති** ලක්ඛණහාරනයෙන පටිපදාසාමඤ්ඤතො. **සභාගමනීයාපි වා පටිපදා කථිතාව,** ''න හෙව අනද්ධභූතං අත්ථාන''න්තිආදිනා පුබ්බභාගපටිපදාය කථිතත්තා. ''ආගමනීයපටිපදා පන න කථිතා''ති ඉදං සවිසෙසං අජ්ඣුපෙක්ඛස්ස අකථිතතං සන්ධාය වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. **නික්ඛමනදෙසනන්ති** නික්ඛමනුපායං දෙසනං. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

දෙවදහසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

2. පඤ්චත්තයසුත්තවණ්ණනා

21. **එකෙති** එත්ථ එක-සද්දො අඤ්ඤත්ථො, න ගණනාදිඅත්ථොති තං දස්සෙන්තො **"එකච්චෙ"**ති ආහ. යං පන පාළියං "සන්ති"ති වුත්තං. තෙන තෙසං දිට්ඨිගතිකානං විජ්ජමානතාය අවිච්ඡින්නතා; තතො ච නෙසං මිච්ඡාගහණතො සිථිලකරණවිවෙචනෙහි අත්තනො දෙසනාය කිච්චකාරිතා අවිතථතා ච දීපිතා හොති. පරමත්ථසමණබ්‍රාහ්මණෙසු අපරන්තකප්පිකතාය ලෙසොපි නත්ථීති ආහ **"පරිබ්බජුපගතභාවෙනා"**තිආදි. සස්සතාදිවසෙන අපරන්තං කප්පෙන්තීති අපරන්තකප්පිනො, තෙ එව **අපරන්තකප්පිකා**. යස්මා තෙහි අපරන්තං පුරිමතරසිද්ධෙහි තණ්හාදිට්ඨිකප්පෙහි කප්පෙත්වා ආසෙවනබලවතාය ච විකප්පෙත්වා අපරභාගසිද්ධෙහි අභිනිවෙසභූතෙහි තණ්හාදිට්ඨිග්ගාහෙහි ගණ්හන්ති අභිනිවිසන්ති පරාමසන්ති; තස්මා වුත්තං – **"අපරන්තං කප්පෙත්වා විකප්පෙත්වා ගණ්හන්තී"**ති. තණ්හුපාදානවසෙන කප්පනගහණානි වෙදිතබ්බානි. තණ්හාපච්චයා හි උපාදානං. **වුත්තම්පි චෙතං** මහානිද්දෙසෙ **උද්දානතො** සඞ්ඛෙපතො. **තණ්හාදිට්ඨිවසෙනාති** තණ්හාය දිට්ඨියා ච වසෙන. දිට්ඨියා වා උපනිස්සයභූතාය සහජාතාය අභිනන්දනකාය ච තණ්හාය සස්සතාදිආකාරෙන අභිනිවිසන්තස්ස මිච්ඡාගාහස්ස ච වසෙන. අනාගතධම්මවිසයාය අධිප්පෙතත්තා අනාගතකාලවාචකො ඉධ **අපර**-සද්දො. රූපාදිඛන්ධවිනිමුත්තස්ස කප්පනවත්ථුනො අභාවා **අන්ත**-සද්දො භාගවාචකොති ආහ – **"අනාගතං ඛන්ධකොට්ඨාස"**න්ති. **කප්පෙත්වාති** ච තස්මිං අපරන්තෙ තණ්හාය නාභිනිවෙසානං සමත්තනං පරිනිට්ඨාපනමාහ. **ඨිතාති** තස්සා ලද්ධියා අවිජහනං.

අනුගතාති ආරම්මණකරණවසෙන අනු අනු ගතා අපරන්තෙ පවත්තා. **ආරබ්භාති** ආලම්බිත්වා. විසයො හි තස්සා දිට්ඨියා අපරන්තො. විසයභාවතො එව හි සො තස්සා ආගමනට්ඨානං ආරම්මණපච්චයො චාති වුත්තං **"ආගම්ම පටිච්චා"**ති. **අධිවචනපදානීති** පඤ්ඤත්තිපදානි, දාසාදීසු සිරිවඩ්ඪකාදිසද්දො විය වචනමත්තමෙව අධිකාරං කත්වා පවත්තියා අධිවචනං පඤ්ඤත්ති. අථ වා අධි-සද්දො උපරිභාවෙ, වුච්චතීති වචනං, උපරි වචනං **අධිවචනං,** උපාදානභූතරූපාදීනං උපරි පඤ්ඤාපියමානා උපාදාපඤ්ඤත්තීති අත්ථො, තස්මා පඤ්ඤත්තිදීපකපදානීති අත්ථො. පඤ්ඤත්තිමත්තඤ්හෙතං වුච්චති, යදිදං, "අත්තා ලොකො"ති ච, න රූපවෙදනාදයො විය පරමත්ථො. අධිකවුත්තිතාය වා **අධිමුත්තියොති දිට්ඨියො වුච්චන්ති**. අධිකඤ්හි සභාවධම්මෙසු සස්සතාදිං පකතිආදිං දබ්බාදිං ජීවාදිං කායාදිඤ්ච අභූතමත්ථං අජ්ඣාරොපෙත්වා දිට්ඨියො පවත්තන්තීති. **අභිවදන්තීති**, "ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤ"න්ති අභිනිවිසිත්වා වදන්ති, "අයං ධම්මො, නායං ධම්මො"තිආදිනා විවදන්ති. අභිවදනකිරියාය අජ්ජාපි අවිච්ඡෙදභාවදස්සනත්ථං වත්තමානකාලවචනං.

සඤ්ඤා එතස්ස අත්ථීති සඤ්ඤීති ආහ **"සඤ්ඤාසමඞ්ගී"**ති. නත්ථි එතස්ස රොගො භඞ්ගොති **අරොගොති** අරොගසද්දස්ස නිච්චපරියායතා වෙදිතබ්බා. රොගරහිතතාසීසෙන වා නිබ්බිකාරතාය නිච්චතං පටිජානාති දිට්ඨිගතිකොති ආහ **"අරොගොති නිච්චො"**ති. **ඉමිනාති**, "සඤ්ඤී අත්තා අරොගො පරං මරණා"ති ඉමිනා වචනෙන. **සොළස සඤ්ඤීවාදාති** – රූපීචතුක්කං, අරූපීචතුක්කං, අන්තවාචතුක්කං, එකන්තසුඛීචතුක්කන්ති – ඉමෙසං චතුන්නං චතුක්කානං වසෙන සොළස සඤ්ඤීවාදා කථිතා. ඉමෙසුයෙව පුරිමානං ද්වින්නං චතුක්කානං වසෙන අට්ඨ සඤ්ඤීවාදා අට්ඨ ච නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීවාදා වෙදිතබ්බා. **සත්ත උච්ඡෙදවාදාති** මනුස්සත්තභාවෙ කාමාවචරදෙවත්තභාවෙ රූපාවචරදෙවත්තභාවෙ චතුබ්බිධාරුප්පත්තභාවෙ චවිත්වා සත්තස්ස උච්ඡෙදපඤ්ඤාපනවසෙන සත්ත උච්ඡෙදවාදා කථිතා. අසතො විනාසාසම්භවතො අත්ථිභාවනිබන්ධනො උච්ඡෙදවාදොති වුත්තං **"සතොති විජ්ජමානස්සා"**ති. යාවායං අත්තා න උච්ඡිජ්ජති, තාව විජ්ජති එවාති ගහණතො නිරුදයවිනාසො ඉධ උච්ඡෙදොති අධිප්පෙතොති ආහ **"උපච්ඡෙද"**න්ති. විසෙසෙන නාසො **විනාසො,** අභාවො, සො පන මංසචක්ඛු-පඤ්ඤාචක්ඛු-දස්සනපථාතික්කමොවාති ආහ **"අදස්සන"**න්ති. අදස්සනෙ හි නාස-සද්දො ලොකෙ නිරුළ්හො. **භවවිගමන්ති** සභාවාපගමනං යො හි නිරුදයවිනාසවසෙන උච්ඡිජ්ජති, න සො අත්තනො සභාවෙනෙව තිට්ඨති.

පඤ්ච දිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදාති පඤ්චකාමගුණසුඛමනුභොගවසෙන චතුබ්බිධරූපජ්ඣානසුඛපරිභොගවසෙන ච දිට්ඨධම්මෙ නිබ්බානප්පත්තිපඤ්ඤාපනවාදා. **දිට්ඨධම්මොති** දස්සනභූතෙන ඤාණෙන උපලද්ධධම්මො. තත්ථ යො අනින්ද්‍රියවිසයො, සොපි සුපාකටභාවෙන ඉන්ද්‍රියවිසයො විය හොතීති ආහ – **"දිට්ඨධම්මොති පච්චක්ඛධම්මො වුච්චතී"**ති. තෙනෙව ච, **"තත්ථ තත්ථ පටිලද්ධඅත්තභාවස්සෙතං අධිවචන"**න්ති වුත්තං. **සඤ්ඤීති ආදිවසෙන තීහාකාරෙහි සන්තන්ති** සඤ්ඤී අසඤ්ඤී නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීති ඉමෙහි ආකාරෙහි විජ්ජමානං, සදා උපලබ්භමානං සස්සතන්ති අත්ථො. **සඤ්ඤී අත්තාතිආදීනි තීණි** දස්සනානි. **සන්තඅත්ථවසෙන එකන්ති** සස්සතස්ස අත්තනො වසෙන එකං දස්සනං. **ඉතරානි ද්වෙති** උච්ඡෙදවාද-දිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදසඤ්ඤිතානි ද්වෙ දස්සනානි. **තීණි හුත්වා පඤ්ච හොන්තීති** ඉදං, "සන්තඅත්ථවසෙන එක"න්ති සඞ්ගහවසෙන වුත්තස්ස සඤ්ඤීති ආදිවිභාගවසෙන වුත්තත්තා සුවිඤ්ඤෙය්‍යාන්ති අට්ඨකථායං න උද්ධටං.

22. **රූපීං වාති** එත්ථ (දී. නි. ටී. 1.76-77) යදි රූපං අස්ස අත්ථීති රූපීති අයමත්ථො අධිප්පෙතො. එවං සති රූපවිනිමුත්තෙන අත්තනා භවිතබ්බං සඤ්ඤාය විය රූපස්සපි අත්තනියත්තා. න හි සඤ්ඤී අත්තාති එත්ථ සඤ්ඤා අත්තා. තථා හි වුත්තං **සුමඞ්ගලවිලාසිනියං** (දී. නි. අට්ඨ. 1.76-77) "තත්ථ පවත්තසඤ්ඤඤ්චස්ස සඤ්ඤාති ගහෙත්වාති වුත්ත"න්ති. එවං සන්තෙ, "කසිණරූපං අත්තාති ගණ්හාතී"ති ඉදං කථන්ති? න ඛො පනෙතං එවං

දට්ඨබ්බං – ‘‘රූපං අස්ස අත්ථීති රූපී’’ති, අථ වො ‘‘රුප්පනසීලො රූපී’’ති. රුප්පනඤ්චෙත්ථ රූපසරික්ඛතාය කසිණරූපස්ස වඩ්ඪිතාවඩ්ඪිතකාලවසෙන විසෙසාපත්ති, සා ච නත්ථීති න සක්කා වත්තුං පරිත්තවිපුලතාදිවිසෙසසබ්භාවතො. යදි එවං ඉමස්ස වාදස්ස සස්සතදිට්ඨිසඞ්ගහො න යුජ්ජතීති? නො න යුජ්ජති කායභෙදතො උද්ධං අත්තනො නිබ්බිකාරතාය තෙන අධිප්පෙතත්තා. තථා හි වුත්තං **‘‘අරොගො පරං මරණා’’**ති. අථ වා ‘‘රූපං අස්ස අත්ථීති රූපී’’ති වුච්චමානෙපි න දොසො. කප්පනාසිද්ධෙනපි හි භෙදෙන සාමිනිද්දෙසදස්සනතො යථා ‘‘සිලාපුත්තකස්ස සරීර’’න්ති . රුප්පනං වා රුප්පනසභාවො රූපං, තං එතස්ස අත්ථීති **රූපී,** අත්තා ‘‘රූපිනො ධම්මා’’තිආදීසු (ධ. ස. 11 දුකමාතිකා) විය. එවඤ්ච කත්වා රූපසභාවත්තා අත්තනො ‘‘රූපං අත්තා’’ති වචනං ඤායාගතමෙවාති **‘‘කසිණරූපං අත්තාති ගණ්හාතී’’**ති වුත්තං. **අරූපින්ති** එත්ථාපි වුත්තනයානුසාරෙන යථාරහං අත්ථො වත්තබ්බො. සන්තසුඛුමං මුඤ්චිත්වා තබ්බිපරීතස්ස ගහණෙ කාරණං නත්ථීති ලාභී, ‘‘කසිණරූපං අත්තා’’ති ගණ්හාතීති ලාභිතක්කිනො ඨපෙත්වා, සෙසතක්කී ලාභිග්ගහණෙනෙව ගහිතා. අනුස්සුතිතක්කිකොපි සුද්ධතක්කිකොපි වා නිරඞ්කුසත්තා තක්කනස්ස කසිණරූපම්පි අත්තාති කදාචිපි ගණ්හෙය්‍යාති වුත්තං – **‘‘උභොපි රූපානි ගණ්හාතියෙවා’’**ති. සුද්ධතක්කිකස්ස උභයග්ගහණං න කතං, තස්මා සාසඞ්කවචනං.

කසිණුග්ඝාටිමාකාස-පඨමාරුප්පවිඤ්ඤාණ-නත්ථිභාවආකිඤ්චඤ්ඤායතනානි **අරූපසමාපත්තිනිමිත්තං. ඨපෙත්වා සඤ්ඤාක්ඛන්ධන්ති** ඉදං සඤ්ඤාය අත්තනියතං හදයෙ කත්වා වුත්තං. ‘‘රූපිං වා’’ති එත්ථ වුත්තනයෙන පන අත්ථෙ වුච්චමානෙ සඤ්ඤාක්ඛන්ධං බහිද්ධා අකත්වා **‘‘අරූපධම්මෙ’’**ඉච්චෙව වත්තබ්බං සියා. **මිස්සකග්ගාහවසෙනාති** රූපාරූපසමාපත්තීනං නිමිත්තානි එකජ්ඣං කත්වා, ‘‘එකො අත්තා’’ති, තත්ථ පවත්තසඤ්ඤඤ්චස්ස, ‘‘සඤ්ඤා’’ති ගහණවසෙන. අයඤ්හි දිට්ඨිගතිකො රූපාරූපසමාපත්තිලාභිතාය තංනිමිත්තං රූපභාවෙන අරූපභාවෙන ච ගහෙත්වා උපතිට්ඨති, තස්මා, ‘‘රූපී අරූපී වා’’ති අභිනිවෙසං ජනෙති අජ්ඣත්තවාදිනො විය තක්කමත්තෙනෙව වා රූපාරූපධම්මෙ මිස්සකවසෙන ගහෙත්වා, ‘‘රූපී ච අරූපීච අත්තා හොතී’’ති. **තක්කගාහෙනෙවාති** සඞ්ඛාරාවසෙසසුඛුමභාවප්පත්තධම්මා විය ච අච්චන්තසුඛුමභාවපත්තියා සකිච්චසාධනාසමත්ථතාය ථම්භකුට්ටහත්ථපාදානං සඞ්ඝාතො විය නෙව රූපී, රූපසභාවානතිවත්තනතො න අරූපීති එවං පවත්තතක්කගාහෙන. ලාභිවසෙනපි වා අන්තානන්තිකචතුත්ථවාදෙ වක්ඛමානනයෙන අඤ්ඤමඤ්ඤපටිපක්ඛවසෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. කෙවලං පන තත්ථ දෙසකාලභෙදවසෙන තතියචතුත්ථවාදා ඉච්ඡිතා; ඉධ කාලවත්ථු භෙදවසෙනාති අයමෙව විසෙසො. කාලභෙදවසෙන චෙත්ථ තතියවාදස්ස පවත්ති රූපාරූපනිමිත්තානං සහ අනුපට්ඨානතො; චතුත්ථවාදස්ස පන වත්ථුභෙදවසෙන පවත්ති රූපාරූපධම්මානං සමූහතො, ‘‘එකො අත්තා’’ති තක්කවසෙනාති තත්ථ වක්ඛමානනයානුසාරෙන වෙදිතබ්බං.

යදිපි අට්ඨසමාපත්තිලාභිනො දිට්ඨිගතිකස්ස වසෙන සමාපත්තිභෙදෙන සඤ්ඤානානත්තසම්භවතො දුතියදිට්ඨිපි සමාපන්නකවසෙන ලබ්භති; තථාපි සමාපත්තියං එකරූපෙනෙව සඤ්ඤාය උපට්ඨානතො, **‘‘පඨමදිට්ඨි සමාපන්නකවාරෙන කථිතා’’**ති ආහ. තෙනෙවෙත්ථ සමාපන්නකග්ගහණං කතං. එකසමාපත්තිලාභිනො එව වා වසෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. සමාපත්ති භෙදෙන සඤ්ඤාභෙදසම්භවෙපි බහිද්ධා පුථුත්තාරම්මණෙ සඤ්ඤානානත්තෙන ඔළාරිකෙන නානත්තසඤ්ඤීති, **‘‘දුතියදිට්ඨි අසමාපන්නකවාරෙනා’’**ති ආහ. අවඩ්ඪිතකසිණවසෙන පරිත්තසඤ්ඤිතං, වඩ්ඪිතකසිණවසෙන අප්පමාණසඤ්ඤිතං දස්සෙතුං, **‘‘තතියදිට්ඨි සුප්පමත්තෙන වා සරාවමත්තෙන වා’’**තිආදි වුත්තං. ‘‘අඞ්ගුට්ඨප්පමාණො වා අත්තා යවප්පමාණො, අණුමත්තො වා අත්තා’’තිආදිදස්සනවසෙන (උදා. අට්ඨ. 54; දී. නි. ටී. 1.76-77) පරිත්තො සඤ්ඤීති **පරිත්තසඤ්ඤී**. කපිලකණාදාදයො (විභ. අනුටී. 189) විය අත්තනො සබ්බගතභාවපටිජානනවසෙන අප්පමාණො සඤ්ඤීති **අප්පමාණසඤ්ඤීති** එවම්පෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

එතන්ති, ‘‘රූපිං වා’’තිආදිනා යථාවුත්තඅත්තවාදං. **එකෙසන්ති** එකච්චානං. **උපාතිවත්තතන්ති** අතික්කමන්තානං. නිද්ධාරණෙ චෙතං සාමිවචනං. විඤ්ඤාණකසිණමෙකෙ අභිවදන්තීති යොජනා. තෙනාහ – ‘‘සඤ්ඤං…පෙ…. අභිවදන්තී’’ති. තත්ථ ‘‘සඤ්ඤං ඨපෙත්වා සෙසානි තීණී’’ති ඉදං සඤ්ඤාය චතුක්කම්පි පරිපුණ්ණමෙව ගහෙත්වා, **අපරෙ අට්ඨකන්ති වදන්ති. තදුභයන්ති** තං සඤ්ඤාඅට්ඨකන්ති වුත්තං උභයං. **පරතො ආවි භවිස්සතීති**, ‘‘චතස්සො රූපසඤ්ඤී’’තිආදිනා උපරි පකාසෙස්සති. වක්ඛති හි – ‘‘කොට්ඨාසතො අට්ඨ, අත්ථතො පන සත්ත සඤ්ඤා හොන්තී’’ති (ම. නි. අට්ඨ. 3.22). **එත්ථාති**, ‘‘එතං වා පනා’’ති එතස්මිං වාක්‍යෙ. **සමතික්කමිතුං සක්කොන්ති** තත්ථ ආදීනවදස්සනෙන තදුද්ධං ආනිසංසදස්සනෙන ච බ්‍රූහිතසද්ධාදි ගුණත්තා, විපරියායෙන අසක්කුණනං වෙදිතබ්බං. **යෙ සක්කොන්ති, තෙච ගහිතා** තෙසංයෙව වසෙන වක්ඛමානස්ස විසෙසස්ස වත්තුං සක්කුණෙය්‍යත්තා. සක්කොන්තානඤ්ච නෙසං උපාතිවත්තනං අත්තනො ඤාණබලානුරූපන්ති ඉමමත්ථං උපමාය දස්සෙතුං, **‘‘තෙසං පනා’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **අප්පමාණන්ති** අප්පමාණාරම්මණො , අප්පමාණාරම්මණතා චස්ස ආගමනවසෙන වෙදිතබ්බා අනන්තාරම්මණතො වා. න හි ආරම්මණෙ අනන්තන්ති පරමානන්තස්ස පමාණං වා ගණ්හාති. සුඛදුක්ඛෙහි අනිඤ්ජනතො රූපවිරාගභාවනාවිසෙසතාය ච ආනෙඤ්ජං පත්වා තිට්ඨති, අයං නො අත්තාති අභිවදන්තා තිට්ඨන්ති. **විඤ්ඤාණකසිණමෙකෙති** විඤ්ඤාණඤ්චායතනං එකෙ දිට්ඨිගතිකා අත්තාති වදන්ති. තෙනාහ – **‘‘විඤ්ඤාණඤ්චායතනං තාව දස්සෙතු’’**න්ති. තස්ස පන ආරම්මණභූතං කසිණුග්ඝාටිමාකාසෙ පවත්තවිඤ්ඤාණන්ති අපරෙ. තඤ්හි කසිණං මනසිකාරවසෙන, ‘‘විඤ්ඤාණකසිණ’’න්ති, විඤ්ඤාණඤ්ච තං ආරම්මණට්ඨෙන ආයතනඤ්චාති, ‘‘විඤ්ඤාණඤ්චායතන’’න්ති ච වුච්චති. **ආකිඤ්චඤ්ඤායතනමෙකෙති** එත්ථාපි එසෙව නයො.

තයිදන්ති ය-කාරො පදසන්ධිකරොති ආහ **"තං ඉද"**න්ති. **දිට්ඨිගතන්ති** යථා වුත්තං ''සඤ්ඤී අත්තා''ති එවං වුත්තං දිට්ඨිං. දිට්ඨියෙව හි **දිට්ඨිගතං** ''මුත්තගතං (ම. නි. 2.119; අ. නි. 9.11), සඞ්ඛාරගත''න්තිආදීසු (මහානි. 41) විය. ගන්තබ්බාභාවතො වා දිට්ඨියා ගතමත්තං **දිට්ඨිගතං,** දිට්ඨියා ගහණමත්තන්ති අත්ථො. දිට්ඨිපකාරො වා **දිට්ඨිගතං**. ලොකියා හි විධයුත්තගතපකාරසද්දෙ සමානත්ථෙ ඉච්ඡන්ති. **දිට්ඨිපච්චයො** දිට්ඨිකාරණං, අවිජ්ජාදි දිට්ඨිට්ඨානන්ති අත්ථො. තත්ථ අවිජ්ජාපි හි **දිට්ඨිට්ඨානං** උපනිස්සයාදිභාවතො. යථාහ – ''අස්සුතවා, භික්ඛවෙ, පුථුජ්ජනො අරියානං අදස්සාවී අරියධම්මස්ස අකොවිදො''තිආදි (ධ. ස. 1007). **ඵස්සොපි දිට්ඨිට්ඨානං**. යථාහ ''තදපි ඵස්සපච්චයා''ති (දී. නි. 1.118-124). **සඤ්ඤාපි දිට්ඨිට්ඨානං**. යථාහ ''සඤ්ඤානිදානා හි පපඤ්චසඞ්ඛා''ති (සු. නි. 880; මහානි. 109). **විතක්කොපි දිට්ඨිට්ඨානං**. යථාහ – ''තක්කඤ්ච දිට්ඨීසු පකප්පයිත්වා, සච්චං මුසාති ද්වයධම්මමාහූ''ති (සු. නි. 892; මහානි. 121). **අයොනිසොමනසිකාරොපි දිට්ඨිට්ඨානං**. යථාහ – ''තස්සෙවං මනසිකරොතො ඡන්නං දිට්ඨීනං අඤ්ඤතරා දිට්ඨි උප්පජ්ජති, අත්ථි මෙ අත්තාති තස්ස සච්චතො ථෙතතො දිට්ඨි උප්පජ්ජතී''ති (ම. නි. 1.19). **දිට්ඨාරම්මණන්ති** දිට්ඨිආරම්මණභූතං උපාදානක්ඛන්ධපඤ්චකං. තෙනාහ – ''රූපං අත්තතො සමනුපස්සතී''තිආදි (පටි. ම. 1.130). රූපවෙදනාදිවිනිමුත්තස්ස දිට්ඨියා ආරම්මණස්ස අභාවතො අනාදියිත්වා ඉදමෙව දස්සෙති – **"ඉමිනා පච්චයෙන ඉදං නාම දස්සනං ගහිත"**න්ති. **ඉමිනා පච්චයෙනාති** වා එත්ථ පච්චයග්ගහණෙන ආරම්මණම්පි ගහිතමෙවාති දට්ඨබ්බං.

තදෙවාති දිට්ඨිගතඤ්චෙව දිට්ඨිපච්චයඤ්ච. **රූපසඤ්ඤානන්ති** එත්ථ **ඉති**-සද්දො ආදිඅත්ථො. **එවං**-සද්දො පකාරත්ථො, **"යදි රූපසඤ්ඤා"**න්තිආදිනා පකාරෙන වුත්තසඤ්ඤානන්ති අත්ථො. **නිරුපක්කිලෙසා** නීවරණාදි උපක්කිලෙසවිමුත්තිතො. උත්තමා පණීතභාවප්පත්තිතො, තතො එව **සෙට්ඨා,** සෙට්ඨත්තා එව උත්තරිතරාභාවතො **අනුත්තරියා. අක්ඛායතීති** උපට්ඨාති. ආකිඤ්චඤ්ඤායතනසඤ්ඤාය විසුං වුච්චමානත්තා චතුත්ථාරුප්පසඤ්ඤාය ච ඉමස්මිං සඤ්ඤීවාදෙ අනොතරණතො, **"යදි ආරුප්පසඤ්ඤානන්ති ඉමිනා ආකාසානඤ්චායතන-විඤ්ඤාණඤ්චායතනසඤ්ඤා"**ඉච්චෙව වුත්තං. **ඉතරෙහි පන ද්වීහීති,** ''යදි එකත්තසඤ්ඤානං, යදි නානත්තසඤ්ඤාන''න්ති ඉමෙහි ද්වීහි පදෙහි. **සමාපන්නකවාරො ච** තථා ඉධ කථිතොති අධිප්පායො. **කොට්ඨාසතො අට්ඨ සඤ්ඤා** චතුක්කද්වයසඞ්ගහතො. එකත්තසඤ්ඤීපදං ඨපෙත්වා **අත්ථතො පන සත්ත සඤ්ඤා හොන්ති** අග්ගහිතග්ගහණෙනාති අධිප්පායො. තෙනාහ – **"සමාපන්නක...පෙ.... සඞ්ගහිතොයෙවා"**ති.

සඤ්ඤාගතන්ති සඤ්ඤාවසෙන ගතං, සඤ්ඤාසඞ්ගහං ගතං වා. තස්ස පන අදිට්ඨිගතස්සපි උපලබ්භමානත්තා, **"සද්ධිං දිට්ඨිගතෙනා"**ති වුත්තං. **පච්චයෙහි සමාගන්ත්වා කතන්ති** සහ කාරණභූතෙහි පච්චයෙහි තෙනෙව සහ කාරණභාවෙන සමාගන්ත්වා නිබ්බත්තිතං; පටිච්චසමුප්පන්නන්ති අත්ථො. **සඞ්ඛතත්තා ඔළාරිකං** උප්පාදවයඤ්ඤථත්තසබ්භාවතො. යස්ස හි උප්පාදො පඤ්ඤායති, වයො පඤ්ඤායති, ඨිතස්ස අඤ්ඤථත්තං පඤ්ඤායති, තං ඛණෙ ඛණෙ භිජ්ජනසභාවතො පස්සන්තස්ස පාකටභූතවිකාරං ඔළාරිකං සියා. න චෙත්ථ මග්ගඵලධම්මා නිදස්සෙතබ්බා තෙසං තථා අනනුපස්සිතබ්බතො; තෙසම්පි සඞ්ඛතභාවෙන ඉතරෙහි සමානයොගක්ඛමතාය දුන්නිවාරයභාවතො. තථා හි ''අසෙසවිරාගනිරොධා''ති (උදා. 3) වචනතො මග්ගස්සපි නිස්සරණභාවෙන **"අත්ථි ඛො පන සඞ්ඛාරානං නිරොධො"**ති නිබ්බානමෙවෙත්ථ පටියොගභාවෙන උද්ධටං ''නිරුජ්ඣන්ති එත්ථා''ති කත්වා. **නිරොධසඞ්ඛාතං නිබ්බානං නාම අත්ථීති** එත්ථ, – ''අත්ථි, භික්ඛවෙ, අජාතං අභූතං අසඞ්ඛත''න්ති සුත්තපදං (උදා. 73) ආනෙත්වා වත්තබ්බං. **නිබ්බානදස්සීති** සච්ඡිකිරියාභිසමයවසෙන නිබ්බානදස්සී, තතො එව ඉතරාභිසමයත්ථසිද්ධියා **තං සඞ්ඛතං අතික්කන්තො.**

23. **අට්ඨසු අසඤ්ඤීවාදෙසූති** ඉදං බ්‍රහ්මජාලෙ (දී. නි. 1.78-80) ආගතනයෙන වුත්තමෙව හි සන්ධාය හෙට්ඨා, ''සඤ්ඤීති ඉමිනා අට්ඨ අසඤ්ඤීවාදා කථිතා''ති වුත්තං. ඉධ පන චත්තාරො වාදා එව උද්ධටා. තෙනාහ **"අසඤ්ඤී"**තිආදි. එස නයො පරතො **"අට්ඨසු නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීවාදෙසූ"**ති එත්ථාපි. සඤ්ඤාය සති තාය වෙදනාගාහසබ්භාවතො **"ආබාධනට්ඨෙන සඤ්ඤා රොගො"**ති වුත්තං. දුක්ඛතාසූලයොගතො කිලෙසාසුචිපග්ඝරණතො උප්පාදජරාභඞ්ගෙහි උද්ධුමාතපක්කපභිජ්ජනතො ච **සඤ්ඤා ගණ්ඩො;** ස්වායමත්ථො දොසදුට්ඨතාය එව හොතීති ආහ – **"සදොසට්ඨෙන ගණ්ඩො"**ති. පීළාජනනතො අන්තොතුදනතො දුරුද්ධරණතො ච සඤ්ඤා සල්ලං; ස්වායමත්ථො අත්තභාවං අනුපවිසිත්වා අවට්ඨානෙනාති ආහ **"අනුපවිට්ඨට්ඨෙන සල්ල"**න්ති. පටිසන්ධිග්ගහණෙ විඤ්ඤාණං කුතොචි ආගතං විය හොතීති වුත්තං **"පටිසන්ධිවසෙන ආගති"**න්ති. **ගතින්ති** පවත්තිං. සා පන තාසු තාසු ගතීසු වුත්ති හොතීති වුත්තං – **"චුතිවසෙන ගති"**න්ති; වඩ්ඪනවසෙන ඝනපබන්ධවසෙනාති අත්ථො. තෙනාහ **"අපරාපර"**න්ති. අපරාපරඤ්හි පබන්ධවසෙන පවත්තමානං විඤ්ඤාණං නන්දූපසෙචනං; ඉතරං ඛන්ධත්තයං වා නිස්සාය අභිවුද්ධිං පතිට්ඨං මහන්තඤ්ච පාපුණාතීති. පවඩ්ඪවසෙන වා ගතිං, නික්ඛෙපවසෙන චුතිං, තතො අපරාපරඤ්ච රූපපවත්තනවසෙන උපපත්තිං, ඉන්ද්‍රියපරිපාකවසෙන වුඩ්ඪිං තස්ස තස්ස කම්මස්ස කතූපචිතභාවෙන විරුළ්හිං; තස්ස කම්මස්ස ඵලනිබ්බත්තියා වෙපුල්ලන්ති යොජෙතබ්බං.

කාමඤ්චාතිආදිනා ''අඤ්ඤත්‍ර රූපා''තිආදිකා චොදනා ලක්ඛණවසෙන වුත්තාති දස්සෙත්වා අයඤ්ච නයො චොදනාය අවිසිට්ඨවිසයතාය සියා; විසිට්ඨවිසයා පනායං චොදනාති දස්සෙතුං, **"අයං පන පඤ්හො"**තිආදි වුත්තං. **එත්තකෙ ඛන්ධෙති** යථාවුත්තෙ රූපවෙදනාදිකෙ චත්තාරො ඛන්ධෙ. **අඤ්ඤත්‍ර රූපාති** ඉමිනා යත්ථ කත්ථචි රූපෙන විනා විඤ්ඤාණස්ස පවත්ති නත්ථීති දීපිතං හොති. භවවිසෙසචොදනාය සභාවතො එව විඤ්ඤාණෙන විනා රූපස්සපි

පවත්ති නත්ථීති දීපිතං හොතීති ආහ – **‘‘අරූපභවෙපි රූපං, අසඤ්ඤාභවෙ ච විඤ්ඤාණං අත්ථී’’**ති. **නිරොධසමාපන්නස්සාති** සඤ්ඤාවෙදයිතනිරොධං සමාපන්නස්සපි විඤ්ඤාණං අත්ථි. **බ්‍යඤ්ජනච්ඡායාය චෙ අත්ථං පටිබාහසීති** යදි සද්දත්ථමෙව ගහෙත්වා අධිප්පායං න ගණ්හසි නෙයත්ථං සුත්තන්ති. එත්ථ ච අසඤ්ඤභවෙ නිබ්බත්තසත්තවසෙන පඨමවාදො; සඤ්ඤං අත්තතො සමනුපස්සතීති එත්ථ වුත්තනයෙන සඤ්ඤංයෙව අත්තාති ගහෙත්වා තස්ස කිඤ්චනභාවෙන ඨිතාය අඤ්ඤාය සඤ්ඤාය අභාවතො අසඤ්ඤීති පවත්තො දුතියවාදො; තථා සඤ්ඤාය සහ රූපධම්මෙ සබ්බෙ එව වා රූපාරූපධම්මෙ අත්තාති ගහෙත්වා පවත්තො තතියවාදො; තක්කගාහවසෙනෙව පවත්තො චතුත්ථවාදො. තෙසු යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීවාදෙපි අසඤ්ඤභවෙ නිබ්බත්තස්ස සත්තස්ස චුතිපටිසන්ධීසු; සබ්බත්ථ වා පටුසඤ්ඤාකිච්චං කාතුං අසමත්ථාය සුඛුමාය සඤ්ඤාය අත්ථිභාවපටිජානනවසෙන පඨමවාදො; අසඤ්ඤීවාදෙ වුත්තනයෙන සුඛුමාය සඤ්ඤාය වසෙන සඤ්ජානනසභාවතාපටිජානනවසෙන ච දුතියවාදාදයො පවත්තාති. එවමෙත්ථ එතෙසං වාදානං සබ්භාවො වෙදිතබ්බො. සෙසං වුත්තනයමෙව.

24. යත්ථ න සඤ්ඤා, තත්ථ ඤාණස්ස සම්භවො එව නත්ථීති ආහ – **‘‘අසඤ්ඤා සම්මොහො’’**ති, අසඤ්ඤභාවො නාම සම්මොහපවත්තීති අත්ථො. යථා නියානීති නියානියාති බහුලං වචනතො කත්තුසාධනො නියානියසද්දො, එවං ඉධ විඤ්ඤාතබ්බසද්දොති ආහ – **‘‘විජානාතීති විඤ්ඤාතබ්බ’’**න්ති, විජානනං විඤ්ඤාණන්ති අත්ථො. තෙන **දිට්ඨසුතමුතවිඤ්ඤාතබ්බමත්තෙනාති** දිට්ඨසුතමුතවිඤ්ඤාණප්පමාණෙනාති අත්ථො දට්ඨබ්බො. තෙනාහ – **‘‘පඤ්චද්වාරිකසඤ්ඤාපවත්තිමත්තෙනා’’**ති, නිබ්බිකප්පභාවතො පඤ්චද්වාරිකසඤ්ඤාපවත්තිසමෙන භාවනාභිනීහාරෙනාති අත්ථො. **ඔළාරිකසඞ්ඛාරප්පවත්තිමත්තෙනාති** ඔළාරිකානං සඞ්ඛාරානං පවත්තියා. **ඔළාරිකසඞ්ඛාරාති** චෙත්ථ ආකිඤ්චඤ්ඤායතනපරියොසානා සමාපත්තිධම්මා අධිප්පෙතා. **උපසම්පදන්ති** යෙ සඤ්ඤාය, අසඤ්ඤිභාවෙ ච දොසං දිස්වා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං වණ්ණෙන්තාපි රූපජ්ඣානපටිලාභමත්තෙන තස්ස සම්පාදනං පටිලාභං අධිගමං පඤ්ඤපෙන්ති, තෙසං තස්ස බ්‍යසනං අක්ඛායති අනුපායභාවතො. තෙනාහ **‘‘විනාසො’’**තිආදි. **වුට්ඨානන්ති** සදිසසමාපජ්ජනපුබ්බකං පරිවුට්ඨානං. සමාපත්ති එව තෙසං නත්ථි අනධිගතත්තා. **ඔළාරිකසඞ්ඛාරප්පවත්තියා** අන්තමසො ආකිඤ්චඤ්ඤායතනසඞ්ඛාරප්පවත්තියාපි **පත්තබ්බන්ති න අක්ඛායති** තෙපි සමතික්කමිත්වා පත්තබ්බතො. **සඞ්ඛාරානන්ති** නිද්ධාරණෙ සාමිවචනං. **අවසෙසාති** ඉතො පරං සුඛුමභාවො නාම නත්ථීති සුඛුමභාවාපත්තියා අවසෙසා. තෙනාහ – **‘‘භාවනාවසෙන සබ්බසුඛුමභාවං පත්තා සඞ්ඛාරා’’**ති. **එතන්ති** නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං, **පත්තබ්බං නාම හොති** තාදිසසඞ්ඛාරප්පත්තියං තබ්බොහාරතො. **සඞ්ඛතං** සමෙච්ච සම්භුය්‍ය පච්චයෙහි කතත්තා.

25. ‘‘යෙ තෙ සමණබ්‍රාහ්මණා සතො සත්තස්ස උච්ඡෙදං විනාසං විභවං පඤ්ඤපෙන්තී’’ති (ම. නි. 3.25) වක්ඛමානත්තා සබුද්ධියං විපරිවත්තමානෙ එකජ්ඣං ගහෙත්වා, ‘‘තත්‍රා’’ති භගවතා වුත්තන්ති ආහ – **‘‘තත්‍රාති සත්තසු උච්ඡෙදවාදෙසු භුම්ම’’**න්ති. **උද්ධං සරන්ති** උද්ධං ගතං සරන්තාති තං දස්සෙන්තො ආහ **‘‘උද්ධං වුච්චතී’’**තිආදි. **සරන්තාති** යත්ථ පත්ථෙන්ති න ලභන්ති, තං ජානන්තා. **ආසත්තින්ති** ආසීසනං. **පෙච්චාති** පරලොකෙ. **වාණිජූපමා වියාති** භවපරියාපන්නඵලවිසෙසාපෙක්ඛාය පටිපජ්ජනතො. **සක්කායස්ස භයාති** සන්තො කායොති සක්කායො, පරමත්ථතො විජ්ජමානො ධම්මසමූහොති කත්වා උපාදානක්ඛන්ධපඤ්චකං, තතො භායනෙන. **මා ඛීයි** මා පරික්ඛයං අගමාසි. **මා ඔසීදි** මා හෙට්ඨා භස්සි. **අබ්භන්ති** ආකාසං **මා උන්ද්‍රියි** මා භිජ්ජිත්වා පති. ගද්දූලෙන බද්ධො **ගද්දූලබද්ධො. දළ්හථම්භො විය ඛීලො විය ච** සක්කායො දුම්මොචනීයතො. **සා විය දිට්ඨිගතිකො** තස්ස අනුපරිවත්තනතො. **දණ්ඩකො විය දිට්ඨි** ඡෙදනකරණාය අසමත්ථභාවකරණතො. **රජ්ජු විය තණ්හා** බන්ධනතො ච, ආරම්මණකරණවසෙන සමන්නාගමනවසෙන ච සම්බද්ධභාවතො. තෙන වුත්තං – **‘‘දිට්ඨිදණ්ඩකෙ පවෙසිතාය තණ්හාරජ්ජුයා’’**ති.

26. භගවා අත්තනො දෙසනාවිලාසෙන වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයවසෙන (චතුචත්තාරීස අපරන්තකප්පිකවාදා තත්ථ තත්ථ අන්තොගධාති) උද්දෙසවසෙන පඤ්චෙව සඞ්ගහෙත්වා යථුද්දෙසං නිගමෙන්තො, **‘‘ඉමානෙව පඤ්චායතනානී’’**ති ආහ. තත්ථ දුක්ඛස්ස නිමිත්තභාවතො දිට්ඨිගතානං කාරණට්ඨෙන ආයතනත්ථොති වුත්තං – **‘‘ඉමානෙව පඤ්ච කාරණානී’’**ති. සඤ්ඤීආදිවසෙන තීණි උච්ඡෙදවාදොති **චත්තාරි භාජිතානි**. ඉතරං පන **දිට්ඨධම්මනිබ්බානං කුහිං පවිට්ඨං**? සරූපතො අභාජිතත්තා යථාභාජිතෙසු වාදෙසු කත්ථ අන්තොගධන්ති පුච්ඡති. උද්දෙසෙ පන සරූපතො ගහිතමෙව, ‘‘දිට්ඨධම්මනිබ්බානං වා පනෙකෙ අභිවදන්ති’’ති. ඉතරො එකත්තසඤ්ඤීවාදෙ නානත්තසඤ්ඤීවාදෙ අන්තොගධන්ති දස්සෙන්තො **‘‘එකත්ත…පෙ…. වෙදිතබ්බ’’**න්ති ආහ යථාසුඛඤ්චෙතං වුත්තං. පඨමො හි දිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදො නානත්තසඤ්ඤීවාදෙ අන්තොගධො, ඉතරෙ චත්තාරො එකත්තසඤ්ඤීවාදෙ.

27. **අතීතකොට්ඨාසසඞ්ඛාතන්ති** අතීතං ඛන්ධකොට්ඨාසසඞ්ඛාතං පුබ්බන්තං. පුබ්බෙ නිවුත්ථධම්මවිසයා කප්පනා ඉධාධිප්පෙතා, තස්මා අතීතකාලවාචකො ඉධ පුබ්බසද්දො, රූපාදිඛන්ධවිනිමුත්තඤ්ච කප්පනාවත්ථු නත්ථි, අන්තසද්දො ච කොට්ඨාසවාචකො. තෙන වුත්තං **‘‘අතීතකොට්ඨාසසඞ්ඛාතං පුබ්බන්තං කප්පෙත්වා’’**ති. ‘‘කප්පෙත්වා’’ති ච තස්මිං පුබ්බන්තෙ තණ්හායනාභිනිවිසානං සමත්ථනං පරිනිට්ඨාපනං වදති. **සෙසම්පීති** ‘‘පුබ්බන්තානුදිට්ඨී’’ති එවමාදිකං. **පුබ්බෙ වුත්තප්පකාරන්ති** ‘‘අපරන්තානුදිට්ඨීනො’’තිආදීසු වුත්තප්පකාරං. එකෙකස්මිඤ්ච **අත්තාති** ආහිතො අහංමානො එත්ථාති කත්වා, **ලොකොති** ලොකියන්ති එත්ථ පුඤ්ඤපාපානි

තබ්බිපාකා වාති කත්වා, තං තං ගහණවිසෙසං උපාදාය පඤ්ඤාපනං හොතීති ආහ – **‘‘රූපාදීසු අඤ්ඤතරං අත්තාති ච ලොකොති ච ගහෙත්වා’’**ති. සබ්බදාභාවෙන **සස්සතො. අමරො නිච්චො ධුවොති** තස්සෙව වෙවචනානි. මරණාභාවෙන **අමරො,** උප්පාදාභාවෙන සබ්බකාලං වත්තනතො **නිච්චො,** ථිරට්ඨෙන විකාරාභාවෙන **ධුවො, යථාහාති**ආදිනා යථාවුත්තමත්ථං නිද්දෙසපටිසම්භිදාපාළීහි විභාවෙති. අයඤ්ච අත්ථො ‘‘රූපං අත්තතො සමනුපස්සති, වෙදනං… සඤ්ඤං… සඞ්ඛාරෙ… විඤ්ඤාණං අත්තතො සමනුපස්සතී’’ති (පටි. ම. 1.130-131) ඉමිස්සා පඤ්චවිධාය සක්කායදිට්ඨියා වසෙන වුත්තො. ‘‘රූපවන්ත’’න්තිආදිකාය (පටි. ම. 1.130-131) පන පඤ්චදසවිධාය සක්කායදිට්ඨියා වසෙන චත්තාරො චත්තාරො ඛන්ධෙ, ‘‘අත්තා’’ති ගහෙත්වා තදඤ්ඤං – ‘‘ලොකො’’ති පඤ්ඤපෙන්තීති අයම්පි අත්ථො ලබ්භති, තථා එකං ඛන්ධං, ‘‘අත්තා’’ති ගහෙත්වා තදඤ්ඤෙ ‘‘ලොකො’’ති පඤ්ඤපෙන්තීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. **එසෙව නයොති** ඉමිනා යථා ‘‘රූපාදීසු අඤ්ඤතරං අත්තාති ච ලොකොති ච ගහෙත්වා සස්සතො…පෙ…. ධුවො’’ති අත්ථො වුත්තො; එවං අසස්සතො අනිච්චො අධුවො උච්ඡිජ්ජති විනස්සති න හොති පරං මරණා; නිච්චො ච අනිච්චො ච නෙවනිච්චො නානිච්චොති එවමාදිමත්ථං අතිදිසති.

චත්තාරො සස්සතවාදාති ලාභීවසෙන තයො, තක්කීවසෙන එකොති එවං චත්තාරො. පුබ්බෙනිවාසඤාණලාභී තිත්ථියො මන්දපඤ්ඤො අනෙකජාතිසතසහස්සමත්තං අනුස්සරති, මජ්ඣිමපඤ්ඤො දස සංවට්ටවිවට්ටකප්පානි, තික්ඛපඤ්ඤො චත්තාරීස සංවට්ටවිවට්ටකප්පානි, න තතො පරං. සො එවං අනුස්සරන්තො අත්තා ච ලොකො චාති අභිවදති. තක්කී පන තක්කපරියාහතං වීමංසානුචරිතං සයංපටිභානං සස්සතො අත්තා ච ලොකො චාති අභිවදති. තෙන වුත්තං – ‘‘ලාභීවසෙන තයො, තක්කීවසෙන එකොති එවං චත්තාරො සස්සතවාදා’’ති. එතෙනෙව ච අධිච්චසමුප්පත්තිකවාදො විය සස්සතවාදො කස්මා දුවිධෙන න විභත්තොති චෙ? පටික්ඛිත්තන්තාති දට්ඨබ්බං.

එත්ථ ච, ‘‘සස්සතො අත්තා ච ලොකො චා’’ති වාදෙ අයමයුත්තතාවිභාවනා – යදි හි පරෙන පරිකප්පිතො අත්තා, ලොකො වා සස්සතො සියා, තස්ස නිබ්බිකාරතාය පුරිමරූපාවිජහනතො කස්සචි විසෙසාධානස්ස කාතුං අසක්කුණෙය්‍යතාය අහිතතො නිවත්තනත්ථං හිතෙ ච පටිපත්තිඅත්ථං උපදෙසො එව නිප්පයොජනො සියා සස්සතවාදිනො. කථං වා සො උපදෙසො පවත්තීයති විකාරාභාවතො; එවඤ්ච අත්තනො අජටාකාසස්ස විය දානාදිකිරියා හිංසාදිකිරියා ච න සම්භවති; තථා සුඛස්ස දුක්ඛස්ස ච අනුභවනනිබන්ධො එව සස්සතවාදිනො න යුජ්ජති කම්මබද්ධාභාවතො, ජාතිආදීනං අසම්භවතො කුතො විමොක්ඛො. අථ පන ධම්මමත්තං තස්ස උප්පජ්ජති චෙව විනස්සති ච, යස්ස වසෙනායං කිරියාදිවොහාරොති වදෙය්‍ය. එවම්පි පුරිමරූපාවිජහනෙන අවට්ඨිතස්ස අත්තනො ධම්මමත්තන්ති න සක්කා සම්භාවෙතුං; තෙ වා පනස්ස ධම්මා අවත්ථාභූතා තතො අඤ්ඤෙ වා සියුං අනඤ්ඤෙ වා, යදි අඤ්ඤෙ, න තාහි තස්ස උප්පන්නාහිපි කොචි විසෙසො අත්ථි. යො හි කරොති පටිසංවෙදෙති චවති උපපජ්ජති චාති ඉච්ඡිතං. තස්මා තදවත්ථො එව යථාවුත්තදොසො, කිඤ්ච ධම්මකප්පනාපි නිරත්ථකා සියා. අථ අනඤ්ඤෙ, උප්පාදවිනාසවන්තීහි අවත්ථාහි අනඤ්ඤස්ස අත්තනො තාසං විය උප්පාදවිනාසසම්භවාපත්තිතො කුතො නිච්චතාවකාසො. තාසම්පි වා අත්තනො විය නිච්චතාති බන්ධනවිමොක්ඛානං අසම්භවො එවාති න යුජ්ජති එව සස්සතවාදො; න චෙත්ථ කොචි වාදී ධම්මානං සස්සතභාවෙ පරිසුද්ධං යුත්තිං වත්තුං සමත්ථො අත්ථි; යුත්තිරහිතඤ්ච වචනං න පණ්ඩිතානං චිත්තමාරාධෙතීති විඤ්ඤූහි ඡඩ්ඩිතො එවායං සස්සතවාදොති.

සත්ත උච්ඡෙදවාදාති එත්ථ තෙ සරූපමත්තතො හෙට්ඨා දස්සිතා එව, තත්ථ ද්වෙ ජනා උච්ඡෙදදිට්ඨිං ගණ්හන්ති ලාභී ච අලාභී ච. තත්ථ ලාභී නාම දිබ්බචක්ඛුඤාණලාභී දිබ්බෙන චක්ඛුනා අරහතො චුතිං දිස්වා උපපත්තිං අපස්සන්තො. යො වා පුථුජ්ජනානම්පි චුතිමත්තමෙව දට්ඨුං සක්කොති, පුබ්බයොගාභාවෙන පරිකම්මාකරණෙන වා උපපාතං දට්ඨුං න සක්කොති. සො ‘‘තත්ථ තත්ථෙව අත්තා උච්ඡිජ්ජතී’’ති උච්ඡෙදදිට්ඨිං ගණ්හාති. අලාභී – ‘‘කො පරලොකං ජානාති, එත්තකො ජීවවිසයො, යාව ඉන්ද්‍රියගොචරො’’ති අත්තනො ධීතුයා හත්ථග්ගණ්හනකරාජා විය කාමසුඛගිද්ධතාය වා, ‘‘යථා රුක්ඛපණ්ණානි රුක්ඛතො පතිතානි න පටිසන්ධියන්ති, එවං සබ්බෙපි සත්තා අප්පටිසන්ධිකමරණමෙව ගච්ඡන්ති, ජලබුබ්බුළකූපමා සත්තා’’ති තක්කමත්තවසෙන වා උච්ඡෙදදිට්ඨිං ගණ්හාති. තත්ථ යං හෙට්ඨා වුත්තං – ‘‘මනුස්සත්තභාවෙ කාමාවචරදෙවත්තභාවෙ රූපාවචරදෙවත්තභාවෙ චතුබ්බිධඅරූපත්තභාවෙ චවිත්වා සත්තස්ස උච්ඡෙදපඤ්ඤාපනවසෙන සත්ත උච්ඡෙදවාදා කථිතා’’ති. තත්ථ යුත්තං තාව පුරිමෙසු තීසු වාදෙසු ‘‘කායස්ස භෙදා’’ති වුත්තං; පඤ්චවොකාරභවපරියාපන්නං අත්තභාවං ආරබ්භ පවත්තත්තා තෙසං වාදානං, න යුත්තං චතුවොකාරභවපරියාපන්නං අත්තභාවං නිස්සාය පවත්තෙසු චතුත්ථාදීසු චතූසු වාදෙසු, ‘‘කායස්ස භෙදා’’ති වුත්තං. න හි අරූපීනං කායො අත්ථීති? සච්චමෙතං, රූපභවෙ පවත්තවොහාරෙනෙව දිට්ඨිගතිකො අරූපභවෙපි කායවොහාරමාරොපෙත්වා ආහ ‘‘කායස්ස භෙදා’’ති. යථා දිට්ඨිගතිකෙහි දිට්ඨියො පඤ්ඤත්තා, තථෙව භගවා දස්සෙසීති. අරූපකායභාවතො වා ඵස්සාදිධම්මසමූහභූතෙ අරූපත්තභාවෙ කායනිද්දෙසො දට්ඨබ්බො.

එත්ථාහ – ‘‘කාමාවචරදෙවත්තභාවාදිනිරවසෙසවිභවපතිට්ඨාපකානං දුතියවාදාදීනං යුත්තො අපරන්තකප්පිකභාවො අනාගතද්ධවිසයත්තා තෙසං වාදානං; න පන දිට්ඨිගතික-පච්චක්ඛභූත-මනුස්සත්තභාව-සමුච්ඡෙදපතිට්ඨාපකස්ස පඨමවාදස්ස පච්චුප්පන්නවිසයත්තා’’ති. යදි එවං යථා හි දුතියාදිවාදානං, පුරිමපුරිමවාදසඞ්ගහිතස්සෙව අත්තනො උත්තරුත්තරභවොපපත්තියා සමුච්ඡෙදනතො යුජ්ජති අපරන්තකප්පිකතා, තථා ච ‘‘නො ච ඛො, භො, අයං අත්තා එත්තාවතා සම්මා සමුච්ඡින්නො හොතී’’තිආදි වුත්තං. එවං අනාගතස්සෙව මනුස්සත්තභාවසමුච්ඡෙදස්ස අධිප්පෙතත්තා පඨමවාදස්සපි අපරන්තකප්පිකතා යුජ්ජති. එවං සබ්බස්සපි පුබ්බන්තතො ආගතස්ස උච්ඡෙදපඤ්ඤාපනවසෙන ඉධ පුබ්බන්තකප්පිකෙසු දෙසනා ගතා. එතෙ උච්ඡෙදවාදා හෙට්ඨා

අපරන්තකප්පිකෙසු දෙසනා ගතා. එතෙ උච්ඡෙදවාදා හෙට්ඨා අපරන්තකප්පිකෙසු තත්ථ තත්ථෙව උච්ඡිජ්ජති, න තතො උද්ධං පවත්ති අත්ථීති දස්සනත්ථං වුත්තා. ජලබුබ්බුළකූපමා හි සත්තාති තස්ස ලද්ධි.

ඉධාති පුබ්බන්තකප්පිකෙසු. **ඉධෙව** මනුස්සත්තභාවාදිකෙ **උච්ඡිජ්ජති** විනට්ඨවිනාසවසෙන. එවං අනාගතෙ අනුප්පත්තිදස්සනපරානං උච්ඡෙදවාදානං අපරන්තකප්පිකෙසු ගහණං; පුබ්බන්තතො පන ආගතස්ස අත්තනො ඉධෙව උච්ඡෙදදස්සනපරානං පුබ්බන්තකප්පිකෙසු ගහණං. **ඉතො පරං න ගච්ඡතී**ති පන ඉදං අත්ථතො ආපන්නස්ස අත්ථස්ස දස්සනං. සත්තෙසු සඞ්ඛාරෙසු ච එකච්චසස්සතන්ති පවත්තො එකච්චසස්සතවාදො . සො පන බ්‍රහ්මකායික-ඛිඩ්ඩාපදොසික-මනොපදොසිකත්තභාවතො චවිත්වා ඉධාගතානං තක්කිනො ච උප්පජ්ජනවසෙන චතුබ්බිධොති ආහ **''චත්තාරො එකච්චසස්සතවාදා''**ති. ''සඞ්ඛාරෙකච්චසස්සතිකා''ති ඉදං තෙහි සස්සතභාවෙන ගය්හමානානං ධම්මානං යථාසභාවදස්සනවසෙන වුත්තං, න පනෙකච්චසස්සතිකමතදස්සනවසෙන. තස්ස හි සස්සතාභිමතං අසඞ්ඛතමෙවාති ලද්ධි. තථා හි වුත්තං (දී. නි. 1.49) **බ්‍රහ්මජාලෙ** – ''චිත්තන්ති වා මනොති වා විඤ්ඤාණන්ති වා අයං අත්තා නිච්චො ධුවො සස්සතො අවිපරිණාමධම්මො සස්සතිසමං තථෙව ඨස්සතී''ති. න හි යස්ස භාවස්ස පච්චයෙහි අභිසඞ්ඛතභාවං පටිජානාති; තස්සෙව නිච්චධුවාදිභාවො අනුම්මත්තකෙන න සක්කා පටිඤ්ඤාතුං. එතෙන, ''උප්පාදවයධුවතායුත්තභාවා සියා නිච්චා, සියා අනිච්චා, සියා න වත්තබ්බා''තිආදිනා පවත්තස්ස සත්තභඞ්ගවාදස්ස අයුත්තතා විභාවිතා හොති.

තත්ථායං (දී. නි. ටී. 1.38) අයුත්තතාවිභාවනා – යදි, ''යෙන සභාවෙන යො ධම්මො අත්ථීති වුච්චති, තෙනෙව සභාවෙන සො ධම්මො නත්ථී''තිආදිනා වුච්චෙය්‍ය, සියා අනෙකන්තවාදො; අථ අඤ්ඤෙන, සියා න අනෙකන්තවාදො; න චෙත්ථ දෙසන්තරාදිසම්බද්ධභාවො යුත්තො වත්තුං තස්ස සබ්බලොකසිද්ධත්තා විවාදාභාවතො. යෙ පන වදන්ති – ''යථා සුවණ්ණඝටෙ මකුටෙ කතෙ ඝටභාවො නස්සති, මකුටභාවො උප්පජ්ජති, සුවණ්ණභාවො තිට්ඨතියෙව, එවං සබ්බභාවානං කොචි ධම්මො නස්සති, කොචි උප්පජ්ජති, සභාවො පන තිට්ඨතී''ති. තෙ වත්තබ්බා – කිං තං සුවණ්ණං, යං ඝටෙ මකුටෙ ච අවට්ඨිතං? යදි රූපාදි, සො සද්දො විය අනිච්චො, අථ රූපාදිසමූහො, සමූහො නාම සම්මුතිමත්තං. තස්ස වොහාරමත්තස්ස අත්ථිතා නත්ථිතා නිච්චතා වා න වත්තබ්බා. තස්ස පරමත්ථසභාවෙන අනුපලබ්භනතොති අනෙකන්තවාදො න සියා. ධම්මා ච ධම්මිතො අඤ්ඤෙ වා සියුං අනඤ්ඤෙ වා. යදි අඤ්ඤෙ, න තෙසං අනිච්චතාය ධම්මී අනිච්චො අඤ්ඤත්තා. න හි රූපා චක්ඛුවිඤ්ඤාණං අඤ්ඤත්තා, න ච රූපෙ චක්ඛුවිඤ්ඤාණසද්දො හොති; කිඤ්ච ධම්මකප්පනාපි නිරත්ථිකා සියා ධම්මිනො නිච්චානිච්චතාය අසිජ්ඣනතො අථ අනඤ්ඤෙ; උප්පාදවිනාසවන්තෙහි අනඤ්ඤස්ස ධම්මිනො තෙසං විය උප්පාදවිනාසසබ්භාවතො කුතො නිච්චතාවකාසො, තෙසම්පි වා ධම්මිනො විය නිච්චතාපත්ති සියා. අපිච නිච්චානිච්චනවත්තබ්බරූපො අත්තා ච ලොකො ච පරමත්ථතො විජ්ජමානතාපටිජානනතො යථා නිච්චාදීනං අඤ්ඤතරං රූපං, යථා වා දීපාදයො. න හි දීපාදීනං උදයබ්බයසභාවානං නිච්චානිච්චනවත්තබ්බසභාවතා සක්කා වත්තුං ජීවස්ස නිච්චාදීසු අඤ්ඤතරං රූපං වියාති එවං සත්තභඞ්ගස්ස විය සෙසභඞ්ගානම්පි අසම්භවොයෙවාති සත්තභඞ්ගවාදස්ස අයුත්තතා වෙදිතබ්බාති.

එත්ථ ච, ''ඉස්සරො නිච්චො, අඤ්ඤෙ සත්තා අනිච්චා''ති එවං පවත්තවාදා සත්තෙකච්චසස්සතවාදා; සෙය්‍යථාපි ඉස්සරවාදාදයො. ''පරමාණවො නිච්චා ධුවා, ද්විඅණුකාදයො අනිච්චා''ති එවං පවත්තවාදා සඞ්ඛාරෙකච්චසස්සතවාදා; සෙය්‍යථාපි කණාදවාදාදයො. නනු ච ''එකච්චෙ ධම්මා සස්සතා, එකච්චෙ අසස්සතා''ති; එතස්මිං වාදෙ චක්ඛාදීනං අසස්සතතාසන්නිට්ඨානං යථාසභාවාවබොධො එව, තයිදං කථං මිච්ඡාදස්සනන්ති, කො එවමාහ – ''චක්ඛාදීනං අසස්සතභාවසන්නිට්ඨානං මිච්ඡාදස්සන''න්ති? අසස්සතෙසුයෙව පන කෙසඤ්චි ධම්මානං සස්සතභාවාභිනිවෙසො ඉධ මිච්ඡාදස්සනං; තෙන පන එකවාරෙ පවත්තමානෙන චක්ඛාදීනං අසස්සතභාවාවබොධො විදූසිතො සංසට්ඨභාවතො; විසසංසට්ඨො විය සප්පිමණ්ඩො සකිච්චකාරණාසමත්ථතාය සම්මාදස්සනපක්ඛෙ ඨපෙතබ්බතං නාරහති. අථ වා අසස්සතභාවෙන නිච්ඡිතාපි චක්ඛුආදයො සමාරොපිතජීවසභාවා එව දිට්ඨිගති කෙහි ගය්හන්තීති තදවබොධස්ස මිච්ඡාදස්සනභාවො න සක්කා නිවාරෙතුං. තථා හි වුත්තං **බ්‍රහ්මජාලෙ** (දී. නි. 1.49) – ''චක්ඛුන්ති වා… පෙ…. කායොති වා අයං මෙ අත්තා''තිආදි. එවඤ්ච කත්වා අසඞ්ඛතාය සඞ්ඛතාය ච ධාතුයා වසෙන යථාක්කමං එකච්චෙ ධම්මා සස්සතා; එකච්චෙ අසස්සතාති එවං පවත්තො විභජ්ජවාදොපි එකච්චසස්සතවාදො ආපජ්ජතීති එවංපකාරා චොදනා අනොකාසා හොති අවිපරීතධම්මසභාවසම්පටිපත්තිභාවතො.

න මරතීති අමරා. කා සා? ''එවන්තිපි මෙ නො''තිආදිනා (දී. නි. 1.62) නයෙන පරියන්තරහිතා දිට්ඨිගතිකස්ස දිට්ඨි ච වාචා ච, අමරාය දිට්ඨියා වාචාය විවිධො ඛෙපොති අමරාවික්ඛෙපො. සො එතස්ස අත්ථීති **අමරාවික්ඛෙපො.** අථ වා අමරාති එකා මච්ඡජාති, සා උම්මුජ්ජනනිම්මුජ්ජනාදිවසෙන උදකෙ සන්ධාවමානා ගාහං න ගච්ඡති; එවමෙවං අයම්පි වාදො ඉතො චිතො ච සන්ධාවති, ගාහං නාගච්ඡතීති අමරාවික්ඛෙපො, සො එව **අමරාවික්ඛෙපිකො.** ස්වායං වාදො මුසාවාදඅනුයොගඡන්දරාගමොහහෙතුකතාය චතුධා පවත්තොති ආහ – **''චත්තාරො අමරාවික්ඛෙපිකා වුත්තා''**ති. නනු චෙත්ථ (දී. නි. ටී. 1.65-66) චතුබ්බිධොපි අමරාවික්ඛෙපිකො කුසලාදිකෙ ධම්මෙ පරලොකත්තිකාදීනි ච යථාභූතං අනවබුජ්ඣමානො, තත්ථ තත්ථ පඤ්හං පුට්ඨො පුච්ඡාය වික්ඛෙපනමත්තං ආපජ්ජතීති තස්ස කථං දිට්ඨිගතිකභාවො. න හි අවත්තුකාමස්ස විය පුච්ඡිතමත්ථං අජානන්තස්ස වික්ඛෙපකරණමත්තෙන දිට්ඨිගතිකතා යුත්තාති? න හෙවං පුච්ඡාවික්ඛෙපකරණමත්තෙන තස්ස දිට්ඨිගතිකතා ඉච්ඡිතා, අථ ඛො මිච්ඡාභිනිවෙසෙන. සස්සතවසෙන මිච්ඡාභිනිවිට්ඨොයෙව හි මන්දබුද්ධිතාය කුසලාදිධම්මෙ පරලොකත්තිකාදීනි ච, යාථාවතො අප්පටිපජ්ජමානො අත්තනා අවිඤ්ඤාතස්ස අත්ථස්ස පරං විඤ්ඤාපෙතුං අසමත්ථතාය මුසාවාදාදිභයෙන ච වික්ඛෙපං ආපජ්ජතීති. තථා හිස්ස වාදස්ස සස්සතදිට්ඨිසඞ්ගහො වුත්තො. අථ වා පුඤ්ඤපාපානං, තබ්බිපාකානඤ්ච

අනවබොධෙන, අසද්දහනෙන ච, ‘‘තබ්බිසයාය පුච්ඡාය වික්ඛෙපකරණංයෙව යුත්තං සුන්දරඤ්චා’’ති, ඛන්තිං රුචිං උප්පාදෙත්වා අභිනිවිසන්තස්ස උප්පන්නා විසුංයෙවෙකා එසා දිට්ඨී සත්තභඞ්ගදිට්ඨී වියාති දට්ඨබ්බා. තථා චෙව වුත්තං – ‘‘පරියන්තරහිතා දිට්ඨිගතිකස්ස දිට්ඨී චෙව වාචා චා’’ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.61). කථං පනස්සා සස්සතදිට්ඨිසඞ්ගහො? උච්ඡෙදවසෙන අනභිනිවෙසතො. ‘‘නත්ථි කොචි ධම්මානං යථාභූතවෙදී විවාදබහුලත්තා ලොකස්ස; ‘එවමෙව’න්ති පන සද්දන්තරෙන ධම්මෙ නිජ්ඣානනා අනාදිකාලිකා ලොකෙ’’ති ගාහවසෙන සස්සතලෙසොපෙත්ථ ලබ්භතියෙව.

අමති ගච්ඡති එත්ථ සභාවො ඔසානන්ති අන්තො, මරියාදො, සො එතස්ස අත්ථීති **අන්තවා**. තෙනාහ **‘‘සපරියන්තො’’**ති. අවඩ්ඪිතකසිණස්ස පුග්ගලස්ස එවං හොතීති යොජනා. **දුතියවාදො** ‘‘අනන්තවා ලොකො’’ති වාදො. **තතියවාදො** ‘‘අන්තවා ච අනන්තවා චා’’ති වාදො. **චතුත්ථවාදො** ‘‘නෙවන්තවා නානන්තවා’’ති වාදො. එතෙ එව චත්තාරො වාදිනො සන්ධාය **බ්‍රහ්මජාලෙ** (දී. නි. 1.53) – ‘‘අන්තානන්තිකා අන්තානන්තං ලොකස්ස පඤ්ඤපෙන්ති චතූහි වත්ථූහී’’ති වුත්තං. තත්ථ (දී. නි. ටී. 1.53) යුත්තං තාව පුරිමානං තිණ්ණං වාදීනං අන්තත්තඤ්ච අනන්තත්තඤ්ච අන්තානන්තත්තඤ්ච ආරබ්භ පවත්තවාදත්තා අන්තානන්තිකත්තං. පච්ඡිමස්ස පන තදුභයපටිසෙධවසෙන පවත්තවාදත්තා කථමන්තානන්තිකත්තන්ති? තදුභයපටිසෙධවසෙන පවත්තවාදත්තා එව. යස්මා පටිසෙධවාදොපි අන්තානන්තවිසයො එව තං ආරබ්භ පවත්තත්තා. අපරෙ ආහු – ‘‘යථා තතියවාදෙ සම්භෙදවසෙන එතස්සෙව අන්තවන්තතා අනන්තතා ච සම්භවති, එවං තක්කීවාදෙපි කාලභෙදවසෙන උභයසම්භවතො අඤ්ඤමඤ්ඤපටිසෙධෙන උභයඤ්ඤෙව වුච්චති. කථං? අන්තවන්තතාපටිසෙධෙන හි අනන්තතා වුච්චති, අනන්තතාපටිසෙධෙන ච අන්තවන්තතා, අන්තානන්තානඤ්ච තතියවාදභාවො කාලභෙදස්ස අධිප්පෙතත්තා. ඉදං වුත්තං හොති යස්මා අයං ලොකසඤ්ඤිතො අත්තා ඣායීහි අධිගතවිසෙසෙහි අනන්තො කදාචි සක්ඛි දිට්ඨො අනුසූයති; තස්මා නෙවන්තවා. යස්මා පන තෙහි එව කදාචි අන්තවා සක්ඛි දිට්ඨො අනුසූයති, තස්මා න පන අනන්තවා’’ති. යථා ච අනුස්සුතිතක්කීවසෙන, එවං ජාතිස්සරතක්කිආදීනඤ්ච වසෙන යථාසම්භවං යොජෙතබ්බං. අයඤ්හි තක්කිකො අවඩ්ඪිතභාවපුබ්බකත්තා පටිභාගනිමිත්තානං වඩ්ඪිතභාවස්ස වඩ්ඪිතකාලවසෙන අපච්චක්ඛකාරිතාය අනුස්සවාදිමත්තෙ ඨත්වා – ‘‘නෙවන්තවා’’ති පටික්ඛිපති, අවඩ්ඪිතකාලවසෙන පන ‘‘නානන්තො’’ති. න පන අන්තවන්තතානන්තතානං අච්චන්තමභාවෙන යථා තං ‘‘නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤී’’ති, අවස්සඤ්ච එතං එවං විඤ්ඤාතබ්බං, අඤ්ඤථා වික්ඛෙපපක්ඛංයෙව භජෙය්‍ය චතුත්ථවාදො. න හි අන්තවන්තතානන්තතාතදුභයවිනිමුත්තො අත්තනො පකාරො අත්ථි, තක්කීවාදී ච යුත්තිමග්ගකො, කාලභෙදවසෙන ච තදුභයම්පි එකස්මිං න න යුජ්ජතීති. **අනන්තරචතුක්කන්**ති එකත්තසඤ්ඤීති ආගතසඤ්ඤීචතුක්කං.

එකන්තසුඛීති එකන්තෙනෙව සුඛී. තං පනස්ස සුඛං දුක්ඛෙන අවොමිස්සං හොතීති ආහ **‘‘නිරන්තරසුඛී’’**ති. **එකන්තසුඛමෙවාති** ඉදං සුඛබහුලතං සන්ධාය වුත්තං. **අතීතාසු සත්තසු ජාතීසූ**ති ඉදං තතො පරං ජාතිස්සරඤාණෙන අනුස්සරිතුං න සක්කාති කත්වා වුත්තං. **තාදිසමෙවා**ති සුඛසමඞ්ගිමෙව අත්තභාවං. ‘‘එවං සුඛසමඞ්ගී’’ති තං **අනුස්සරන්තස්ස ජාතිස්සරස්ස** අතීතජාතියම්පි ඉධ විය දුක්ඛඵුට්ඨස්ස තං අනුස්සරන්තස්ස.

සබ්බෙසම්පීති ලාභීනං තක්කීනම්පි. **තථා**ති ඉමිනා ‘‘සබ්බෙසම්පී’’ති ඉදං පදං ආකඩ්ඪති. කාමාවචරං නාම අදුක්ඛමසුඛං අනුළාරං අවිභූතන්ති ආහ **‘‘චතුත්ථජ්ඣානවසෙනා’’**ති. චතුත්ථජ්ඣානං කාරණභූතං එතස්ස අත්ථි, තෙන වා නිබ්බත්තන්ති **චතුත්ථජ්ඣානිකං. මජ්ඣත්තස්සා**ති මජ්ඣත්තභූතස්ස මජ්ඣත්තවෙදනාබහුලස්ස. **මජ්ඣත්තභූතට්ඨානමෙව** අත්තනො මජ්ඣත්තතාපත්තමෙව භූතපුබ්බං අනුස්සරන්තස්ස. **එකච්චසස්සතිකා**ති එකච්චසස්සතවාදිනො වුත්තා. පුග්ගලාධිට්ඨානෙන හි එකච්චසස්සතිකා. එස නයො සෙසෙසුපි. අධිච්චසමුප්පන්නවාදො සස්සතවාදසමුද්දිට්ඨොති කත්වා **‘‘ද්වෙ අධිච්චසමුප්පන්නිකා’’**ති ච වුත්තං.

28. **දිට්ඨුද්ධාරන්**ති යථාවුත්තානං දිට්ඨීනං අනියානිකභාවදස්සනවසෙන පදුද්ධරණං. **පච්චත්තංයෙව ඤාණන්**ති අපරප්පච්චයං අත්තනියෙව ඤාණං. තං පන අත්තපච්චක්ඛං හොතීති ආහ **‘‘පච්චක්ඛඤාණ’’**න්ති. සුවණ්ණස්ස විය දොසාපගමෙන උපක්කිලෙසවිගමෙන ඤාණස්ස විසුද්ධන්ති ආහ **‘‘පරිසුද්ධන්ති නිරුපක්කිලෙස’’**න්ති. කිලෙසන්ධකාරවිගමතො සප්පභාසමුජ්ජලමෙව හොතීති වුත්තං – **‘‘පරියොදාතන්ති පභස්සර’’**න්ති **බාහිරසමයස්මිම්පි හොන්ති** ඣානස්ස සම්ජ්ඣනතො. **මයමිදං ජානාමා**ති ‘‘සස්සතො අත්තා ච ලොකො ච ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤ’’න්ති ච මිච්ඡාගාහවසෙන අඤ්ඤාණභාගමෙව පරිබ්‍රූහෙත්වා තතො එව යථාගහිතං ගාහං සන්ධාය – ‘‘මයමිදං අත්ථං තත්ථ ජානාමා’’ති **එවං තත්ථ** මිච්ඡාගාහෙ අවිජ්ජමානං **ඤාණකොට්ඨාසං ඔතාරෙන්තියෙව** අනුප්පවෙසෙන්තියෙව. **න තං ඤාණං, මිච්ඡාදස්සනං නාමෙතං,** කිං පන තං මිච්ඡාදස්සනං නාම? සස්සතො අත්තා ච ලොකො චාතිආදිනා මිච්ඡාභිනිවෙසභාවතො. තෙනාහ **‘‘තදපි…පෙ…. අත්ථො’’**ති. යං තං දිට්ඨියා උපනිස්සයභූතං ඤාණං, තං සන්ධායාහ – **‘‘ජානනමත්තලක්ඛණත්තා ඤාණභාගමත්තමෙවා’’**ති. ඤාණම්පි හි දිට්ඨියා උපනිස්සයො හොතියෙව ලාභිනො ඉතරස්ස ච තථා තථා මිච්ඡාභිනිවෙසතො. **අනුපාතිවත්තනතො** අනතික්කමනතො. අසාධාරණතො න උපාතිවත්තන්ති එතෙනාති අනුපාතිවත්තනං, තතො. **උපාදානපච්චයතො**ති උපාදානස්ස පච්චයභාවතො. එතෙන ඵලූපචාරෙනෙව උපාදානමාහ. යදි බ්‍රහ්මජාලෙ ආගතා සබ්බාපි දිට්ඨියො ඉධ කථිතා හොන්ති, එවං සන්තෙ ඉදං සුත්තං බ්‍රහ්මජාලසුත්තෙන එකසදිසන්ති ආහ – **‘‘බ්‍රහ්මජාලෙ පනා’’**තිආදි. ‘‘අඤ්ඤත්‍ර රූපං අඤ්ඤත්‍ර වෙදනා සක්කායංයෙව අනුපරිධාවන්තී’’ති වචනතො ඉධ සක්කායදිට්ඨි ආගතා. **බ්‍රහ්මජාලං කථිතමෙව හොති** තත්ථ

ආගතානං ද්වාසට්ඨියාපි දිට්ඨීනං ඉධාගතත්තා. සස්සතුච්ඡෙදාභිනිවෙසො අත්තාභිනිවෙසපුබ්බකො, ''අත්තා සස්සතො අත්තා උච්ඡෙදො''ති පවත්තනතො.

30. **ද්වාසට්ඨී...පෙ.... දස්සෙතුන්ති** කථං පනායමත්ථො ''ඉධ, භික්ඛවෙ, එකච්චො''තිආදිපාළියා දස්සිතො හොතීති? අප්පහීනසක්කායදිට්ඨිකස්ස පුබ්බන්තාපරන්තදිට්ඨිඋපාදියනජොතනතො. **පරිච්චාගෙනාති** වික්ඛම්භනෙන. **චතුත්ථජ්ඣානනිරොධා තතියජ්ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරතීති** එත්ථ න පරිහීනචතුත්ථජ්ඣානස්ස තතියජ්ඣානං භවති, තතියජ්ඣානා වුට්ඨිතස්ස පන චතුත්ථජ්ඣානා වුට්ඨිතස්ස ච තතියං පටිලොමනයෙන සම්භවති. තෙනාහ **''අයං පනෙත්ථා''**තිආදි. **එවංසම්පදමිදං වෙදිතබ්බන්ති** ''පවිවෙකා පීති නිරුජ්ඣති''ති ඉදං, ''නිරාමිසසුඛස්සනිරොධා''ති එත්ථ විය වුට්ඨානනිරොධවසෙන වුත්තන්ති වෙදිතබ්බන්ති අත්ථො. **හීනජ්ඣානපරියාදානකදොමනස්සන්ති** නීවරණසහගතදොමනස්සමාහ. තඤ්හි ඣානපරියාදානකරං. **කම්මනියභාවොති** සමාපත්තිං පත්තො විය සමාපත්තිසමාපජ්ජනභාවෙ කම්මක්ඛමභාවො. සොමනස්සවිධුරත්තා දොමනස්සං වියාති දොමනස්සන්ති වුත්තං. ''උප්පජ්ජති පවිවෙකා පීතී''ති පුන වුත්තා පීති **ඣානද්වයපීති. යං ඨානං ඡායා ජහතීති** යං පදෙසං ආතපෙන අභිභූයමානං ඡායා ජහති. තත්ථ ආතපෙ ඡායාති පදෙසෙන ආතපසඞ්ඛාතානං භූතසඞ්ඛාතානං පහානට්ඨානමාහ. තෙනාහ **''යස්මිං ඨානෙ''**තිආදි.

31. **නිරාමිසං සුඛන්ති තතියජ්ඣානසුඛං** දූරසමුස්සාරිතකාමාමිසත්තා.

32. **අදුක්ඛමසුඛන්ති චතුත්ථජ්ඣානවෙදනං,** න යං කිඤ්චි උපෙක්ඛාවෙදනං.

33. **නිග්ගහණොති** මමංකාරභාවෙන කිඤ්චිපි අගණ්හන්තො. **නිබ්බානස්ස සප්පායන්ති** නිබ්බානාධිගමස්ස, නිබ්බානස්සෙව වා අවිලොමවසෙන එකන්තිකුපායතාය සප්පායං. තෙනාහ **''උපකාරභූත''**න්ති. **සබ්බත්ථාති** සබ්බෙසු තෙභූමකධම්මෙසු. **එතන්ති** එතං යථාවුත්තසමථභාවනාය කිලෙසානං වික්ඛම්භනං. සබ්බත්ථ නිකන්තියා අසුක්ඛාපිතත්තා කථං නිබ්බානස්ස **උපකාරපටිපදා නාම ජාතං**? න ජායතෙ වාත්‍යාධිප්පායො. **සබ්බත්ථාති** පුබ්බන්තානුදිට්ඨිආදිකෙ සබ්බස්මිං. **අග්ගණ්හනවසෙනාති** තණ්හාගාහෙන අග්ගහණවසෙන. යත්ථ හි තණ්හාගාහො විමොචිතො, තත්ථ දිට්ඨිමානග්ගාහා සුක්ඛා විය හොන්ති තදෙකට්ඨභාවතො. තාදිසස්ස නිබ්බානගාමිනී පටිපදා එව ආසන්නෙ, න දූරෙ. තෙන වුත්තං – **''උපකාරපටිපදා නාම ජාත''**න්ති. තාදිසස්ස ච සන්තොහමස්මීතිආදිකා සමනුපස්සනා අධිමානපක්ඛෙ තිට්ඨතීති ආහ – **''අභිවදතීති අභිමානෙන උපවදතී''**ති. ඉදමෙව උපාදියතීති නියමාභාවතො **''අට්ඨාරසවිධම්පී''**ති වුත්තං. සෙසපදෙපි එසෙව නයො. දිට්ඨුපාදානෙ සති සෙසඋපාදානසම්භවො අවුත්තසිද්ධොති තදෙව උද්ධටං.

සෙ ආයතනෙ වෙදිතබ්බෙති නිරොධස්ස කාරණං නිබ්බානං වෙදිතබ්බං. **ද්වින්නං ආයතනානන්ති** චක්ඛායතනාදීනං ද්වින්නං ආයතනානං. **පටික්ඛෙපෙන නිබ්බානං දස්සිතං** වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයවසෙන.

න ගාධතීති න පතිට්ඨාති. **අතොති** අස්මා නිබ්බානා. **සරාති** තණ්හා. **සඞ්ඛාරපටික්ඛෙපෙනාති** සඞ්ඛාරෙකදෙසභූතානං චතුන්නං මහාභූතානං පටික්ඛෙපෙන.

විඤ්ඤාණන්ති විසිට්ඨෙන ඤාණෙන ජානිතබ්බං. තතො එව **අනිදස්සනං** අචක්ඛුවිඤ්ඤෙය්‍යං අනින්ද්‍රියගොචරං. **අනන්තන්ති** අන්තරහිතං, නිච්චන්ති අත්ථො. **සබ්බතො පභන්ති** කිලෙසන්ධකාරාභාවතො ච සමන්තතො පභස්සරං. ''සබ්බතො පප''න්ති වා පාඨො, සබ්බතො පතිත්ථන්ති අත්ථො. චත්තාරීසකම්මට්ඨානසඞ්ඛාතෙහි තිත්ථෙහි ඔතරිත්වා අනුපවිසිතබ්බං අමතසරන්ති වුත්තං හොති. අනුපාදා කඤ්චි ධම්මං අග්ගහෙත්වා විමුච්චන්ති එත්ථාති **අනුපාදාවිමොක්ඛො,** නිබ්බානං. අනුපාදා විමුච්චති එතෙනාති **අනුපාදාවිමොක්ඛො,** අග්ගමග්ගො. අනුපාදාවිමොක්ඛන්තිකතාය පන අරහත්තඵලං **අනුපාදාවිමොක්ඛොති** වුත්තං. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

පඤ්චත්තයසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

3. කින්තිසුත්තවණ්ණනා

34. **භවොති** පරිත්තො. **අභවොති** මහන්තො. වුද්ධිඅත්ථො හි අයං අ-කාරො, ''සංවරාසංවරො, ඵලාඵල''න්තිආදීසු විය, තස්මා **භවාභවහෙතූති** ඛුද්දකස්ස මහන්තස්ස වා භවස්ස හෙතු, තං පච්චාසීසමානොති අත්ථො. තෙනාහ – **''තස්මිං තස්මිං භවෙ සුඛං වෙදිස්සාමී''**තිආදි.

35. ලොකුත්තරබොධිපක්ඛියධම්මෙ උද්දිස්ස පුථුජ්ජනානං විවාදො සම්භවතීති ආහ – **''ලොකියලොකුත්තරාව කථිතා''**ති. ලොකියාපි හි බොධිපක්ඛියධම්මා ලොකුත්තරධම්මාධිගමස්ස ආසන්නකාරණත්තා විසෙසකාරණන්ති යාව අඤ්ඤෙහි ලොකියධම්මෙහි අභිවිසිට්ඨයොති කත්වා, **''ඉමෙසු සත්තතිංසබොධිපක්ඛියධම්මෙසූ''**ති අවිසෙසෙන වුත්තං. **අත්ථතො නානං හොතීති** අත්ථතො භෙදො හොති බොධිපක්ඛියධම්මානං සමධිගතත්තා. න හි කායාදයො

භාවෙතබ්බා, සතියෙව පන භාවෙතබ්බාති. **බ්‍යඤ්ජනතො නානං** හෙදං. **ඉමිනාපි කාරණෙනාති** ඉමායපි යුත්තියා. ඉදානි තං යුත්තිං දස්සෙන්තො – **"අත්ථඤ්ච බ්‍යඤ්ජනඤ්චා"**තිආදිමාහ . තත්ථ **සමානෙත්වාති** සුත්තන්තරතො සමානෙත්වා, සුත්තන්තරපදෙහි ච සමානෙත්වා. **අඤ්ඤථාති** අඤ්ඤතො, භූතතො අපගතං කත්වාති අත්ථො. **මිච්ඡා රොපිතභාවොති** අයාථාවතො ඨපිතභාවො. **අත්ථඤ්ච බ්‍යඤ්ජනඤ්ච විඤ්ඤාපනකාරණමෙවාති** අවිපරීතත්ථස්ස සද්දස්ස ච බුජ්ඣනහෙතුතාය.

37. ඉධ ධම්මවිනයට්ඨානෙ **සතියෙව සතිපට්ඨානන්ති ගහිතා,** අත්ථතො සමෙති නාම යාථාවතො අත්ථස්ස ගහිතත්තා. අසභාවනිරුත්තිභාවතො බ්‍යඤ්ජනතො නානත්තන්ති තං ලිඞ්ගභෙදෙන වචනභෙදෙන ච දස්සෙන්තො, **"සතිපට්ඨානොති වා සතිපට්ඨානාති වා මිච්ඡා රොපෙථා"**ති ආහ. **අප්පමත්තකන්ති** අණුමත්තං සල්ලහුකං, න ගරුතරං අධනිතං කත්වා වත්තබ්බම්පි ධනිතං සොසවන්තං **කත්වා රොපිතෙ** වුත්තදොසාභාවතොති තෙනාහ – **"නිබ්බුතිං පත්තුං සක්කා හොතී"**ති.

බ්‍යඤ්ජනස්ස මිච්ඡාරොපනං න විසෙසන්තරායකරං හොතීති ඤාපනත්ථං, **චතූසු මග්ගෙසු පඤ්හං කථෙත්වාව පරිනිබ්බුතො. සුත්තන්තබ්‍යඤ්ජනං සන්ධායෙතං වුත්තං** – "අප්පමත්තකං ඛො පනා"ති.

38. **අථ චතුත්ථවාරෙ විවාදො කස්මා** ජාතො? යාවතා නෙසං වචනං අත්ථතො චෙව සමෙති බ්‍යඤ්ජනතො චාති අධිප්පායො. **සඤ්ඤාය විවාදොති** කිඤ්චාපි සමෙති අත්ථතො චෙව බ්‍යඤ්ජනතො ච, සඤ්ඤා පන නෙසං අවිසුද්ධා, තාය සඤ්ඤාය වසෙන විවාදො ජාතොති දස්සෙන්තො **"අහ"**න්තිආදිමාහ. අහං සතිපට්ඨානන්ති වදාමි, අයං සතිපට්ඨානොති වදතීති එවං තෙසං ඤාණං හොතීති ඉමමත්ථං, **"එසෙව නයො"**ති ඉමිනා අතිදිසති.

39. **න චොදනත්ථාය වෙගායිතබ්බන්ති** සීඝං සීඝං න චොදනා කාතබ්බාති අත්ථො. **තස්මාති** යස්මා එකච්චො කොධනභාවෙන එවං පටිප්ඵරි, තස්මා. **අනාදානදිට්ඨීති** ආදියිත්වා අනභිනිවිසනතො අනාදානදිට්ඨී අදළ්හග්ගාහී. **පක්ඛිපන්තො වියාති** ගිලිත්වා පක්ඛිපන්තො විය.

උපඝාතොති චිත්තප්පඝාතො එරසූපඝාතො විය. **වණඝට්ටිතස්ස වියාති** වණෙ ඝට්ටිතස්ස විය **දුක්ඛුප්පත්ති** චිත්තදුක්ඛුප්පත්ති. **ද්වෙ වාරෙ වත්වාපි විසජ්ජෙතීති** සුප්පටිනිස්සග්ගී එවං පගෙව චොදිතමත්තෙ විස්සජ්ජෙති චෙති අධිප්පායො . කථනවසෙන ච **කායචිත්තකිලමථො. එවරූපොති** සහසා අවිස්සජ්ජෙන්තෙන චොදකස්ස විහෙසාවාදො හුත්වාපි අක්කොධනාදිසභාවො.

උපෙක්ඛාති සකෙන කම්මෙන පඤ්ඤායිස්සතීති තස්මිං පුග්ගලෙ අජ්ඣුපෙක්ඛණා. **උපෙක්ඛං අතිමඤ්ඤති නාම** තස්ස අනාචාරස්ස අනජ්ඣුපෙක්ඛණතො.

40. **වචනසඤ්චාරොති** පෙසුඤ්ඤවසෙන අඤ්ඤථාවචනුපසංහාරො. **දිට්ඨිපළාසොති** යුගග්ගාහවසෙන ලද්ධි. සා පන **චිත්තස්ස අනාරාධනියභාවො** සත්ථුචිත්තස්ස අනාරාධකභාවො. **කලහොති** අධිකරණුප්පාදවසෙන පවත්තො විග්ගහො භණ්ඩනස්ස පුබ්බභාගො.

යෙන කාරණෙනාති යෙන ධම්මෙන සත්ථුසාසනෙන. තමෙව හි සන්ධාය වදති – **"ධම්මොති සාරණීයධම්මො අධිප්පෙතො"**ති. **එත්ථාති** "ධම්මස්ස චානුධම්ම"න්ති එත්ථ. **ධම්මොති** සම්බුද්ධස්ස තස්ස තථා පවත්තං බ්‍යාකරණං යථා විවාදාපන්නා සඤ්ඤත්තිං ගච්ඡන්ති. තෙනාහ – **"තෙසං භික්ඛූනං සඤ්ඤත්තිකරණ"**න්ති. තදෙව බ්‍යාකරණං අනුධම්මොති භික්ඛුනා වුච්චමානො අනුපවත්තො ධම්මො. තෙනාහ – **"තදෙව බ්‍යාකරොති නාමා"**ති. **කොචීති** යො කොචි. **සහධම්මිකො** සකාරණො. අඤ්ඤත්ථො අයං කිං සද්දොති ආහ **"අඤ්ඤො"**ති. **අස්සාති** වුත්තනයෙන පටිපන්නභික්ඛුනො, තස්ස පටිපත්ති න කෙනචි ගරහණීයා හොතීති අත්ථො. සෙසං සබ්බං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

කින්තිසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

4. සාමගාමසුත්තවණ්ණනා

41. **ද්වෙධිකජාතාති** ජාතද්වෙධිකා සඤ්ජාතභෙදා. **ද්වෙජ්ඣජාතාති** දුවිධභාවං පත්තා. භණ්ඩන්ති පරිභාසන්ති එතෙනාති **භණ්ඩනං,** විරුද්ධචිත්තතා. **තන්ති** භණ්ඩනං. **ධම්මවිනයන්ති** පාවචනං. **විතුජ්ජන්තා** මුඛසත්තීහි. **සහිතං මෙති** මය්හං වචනං සහිතං සිලිට්ඨං පුබ්බාපරසම්බන්ධං අත්ථයුත්තං. තෙනාහ **"අත්ථසංහිත"**න්ති. **අධිචිණ්ණන්ති** ආචිණ්ණං. **විපරාවත්තන්ති** විරොධදස්සනවසෙන පරාවත්තිතං, පරාවත්තං දූසිතන්ති අත්ථො. තෙනාහ – **"චිරකාලවසෙන...පෙ.... නිවත්ත"**න්ති. **පරියෙසමානො චර,** තත්ථ තත්ථ ගන්ත්වා සික්ඛාහීති අත්ථො. **සචෙ සක්කොසි,** ඉදානිමෙව මයා වෙඨිතදොසං නිබ්බෙඨෙහි. **මරණමෙවාති** අඤ්ඤමඤ්ඤඝාතවසෙන මරණමෙව.

නාටපුත්තස්ස ඉමෙති **නාටපුත්තියා**. තෙ පන තස්ස සිස්සාති ආහ **"අන්තෙවාසිකෙසූ"**ති. පුරිමපටිපත්තිතො පටිනිවත්තනං පටිවානං, තං රූපං සභාවො එතෙසන්ති **පටිවානරූපා**. තෙනාහ **"නිවත්තනසභාවා"**ති. **කථනං** අත්ථස්ස ආවික්ඛනං. **පවෙදනං** තස්ස හෙතුදාහරණානි ආහරිත්වා බොධනං. න උපසමාය සංවත්තතීති අනුපසමසංවත්තනං, තදෙව **අනුපසමසංවත්තනිකං,** තස්මිං. සමුස්සිතං හුත්වා පතිට්ඨාහෙතුභාවතො **ථූපං** පතිට්ඨාති ආහ – **"භින්නථූපෙති භින්නපතිට්ඨෙ"**ති. **ථූපොති** වා ධම්මස්ස නියාානභාවො වෙදිතබ්බො, අඤ්ඤධම්මෙ අභිභුය්‍ය සමුස්සිතට්ඨෙන. **සො** නිගණ්ඨස්ස සමයෙ කෙහිචි අභින්නසම්මතොපි **භින්නො** විනට්ඨොයෙව සබ්බෙන සබ්බං අභාවතොති භින්නථූපො. සො එව නිය්‍යානභාවො වට්ටදුක්ඛතො මුච්චිතුකාමානං පටිසරණං, තං එත්ථ නත්ථීති අප්පටිසරණො, තස්මිං **භින්නථූපෙ අප්පටිසරණෙති** එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

ආචරියප්පමාණන්ති ආචරියමුට්ඨි හුත්වා පමාණභූතං. **නානානීහාරෙනාති** නානාකාරෙන. ''විවාදො න උප්පජ්ජි''ති වත්වා තස්ස අනුප්පත්තිකාරණං දස්සෙන්තො, **"සත්ථා හි…පෙ…. අවිවාදකාරණං කත්වාව පරිනිබ්බායී"**ති වත්වා තං විවරිතුං **"භගවතා හී"**තිආදි වුත්තං. **පතිට්ඨා ච අවස්සයො ච,** ''අයං ධම්මො අයං විනයො ඉදං සත්ථුසාසන''න්ති විනිච්ඡයනෙ මහාපදෙසා, පඤ්හබ්‍යාකරණානි ච, යස්මා තෙසු පතිට්ඨාය තෙ අවස්සාය ධම්මවිනයධරා ච නිච්ඡයං ගච්ඡන්ති. තථා හි සුත්තන්තමහාපදෙසතො විනයෙ කෙනචි පුච්ඡිතො අත්ථො චතුන්නං පඤ්හබ්‍යාකරණානං වසෙන සුවිනිච්ඡිතරූපො, තස්මා ධම්මවිනයො ඉධ සත්ථු කිච්චං කාතුං සක්කොතීති ආහ – **"තෙනෙවා"**තිආදි, තස්මා උළාරාය දෙසනාය භාජනන්ති අධිප්පායො.

42. පටිපච්ඡිඨං කත්වා ආහරිතබ්බතො, සච්චං කාරිතබ්බතො පාභතං මූලන්ති ආහ – **"කථාපාභත"**න්ති, ධම්මකථාය මූලකාරණන්ති අත්ථො. යෙසං වසෙන විවාදො උප්පන්නො, තෙයෙව අධම්මවාදිනො, තෙසං තාව සො අහිතාය දුක්ඛාය සංවත්තතු, තතො අඤ්ඤෙසං දෙවමනුස්සානං කථන්ති, චොදනා පරම්පරාය සංකිලෙසවත්ථුභාවතොති පරිහාරො. තෙනාහ – **"කොසම්බකක්ඛන්ධකෙ වියා"**තිආදි.

43. **අභිඤ්ඤා දෙසිතාති** අභිවිසිට්ඨාය පඤ්ඤාය ජානිත්වා බොධිතා. **පතිස්සයමානරූපාති** අපදිස්ස පතිස්සයමානා ගරුකවසෙන නිස්සයමානසභාවා. තෙනාහ – **"උපනිස්සාය විහරන්තී"**ති, ගරුතරං නිස්සයං කත්වා විහරන්තීති අත්ථො. **පරිවාරෙ පඤ්ඤත්තානීති**, ''ආජීවහෙතු ආජීවකාරණා''ති, එවං නිද්ධාරෙත්වා **පරිවාරපාළියං** (පරි. 336) ආසඞ්කරවසෙන ඨපිතානි. ''එවඤ්ච පන, භික්ඛවෙ, ඉමං සික්ඛාපදං උද්දිසෙය්‍යාථ''ති (පාරා. 39, 42, 43) විභඞ්ගපාඨවසෙනෙව හි තානි භගවතා පඤ්ඤත්තානි. **තානි ඨපෙත්වා සෙසානි සබ්බසික්ඛාපදානි අධිපාතිමොක්ඛං නාමාති**, ඉදං ගොබලීබද්දඤායෙන වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං තෙසම්පි අධිපාතිමොක්ඛභාවතො.

තත්‍රායං නයොති තස්මිං සුප්පජහනාය අප්පමත්තකභාවෙ අයං වක්ඛමානො. **තානීති** පණීතභොජනානි. **යො කොචීති** භික්ඛු වා භික්ඛුනී වා. **දුක්කටවත්ථුකන්ති යං කිඤ්චි** දුක්කටාපත්තිවත්ථුකං. **තෙනාති** සුප්පජහනභාවෙන මූලාපත්තිවීතික්කමස්ස අණුමත්තතාය.

පුබ්බභාගමග්ගන්ති ලොකියමග්ගං. **තත්‍රාති** තස්මිං පුබ්බභාගමග්ගං නිස්සාය විවාදුප්පාදෙ. **ඔභාසඤාණන්ති** ඔභාසස්ස උප්පත්තිහෙතුභූතං ඤාණං. තත්ථ පන සො මග්ගසඤ්ඤීභාවෙන මග්ගො ච චතුබ්බිධොති සුතත්තා, **"පඨමමග්ගො නාමා"**තිආදිමාහ. **එවන්ති** එවං අසන්දිද්ධං අපරිසඞ්කිතං පරිච්චත්තං කත්වා කම්මට්ඨානං කථෙතුං න සක්කොති.

චෙතියං න දිට්ඨන්ති තස්ස කතං ථූපං වදති. නින්දියෙ පුථුජ්ජනභාවෙ ඨිතං පාසංසං අරියභාවං ආරොපෙත්වා තං මිච්ඡාලද්ධිං අභිනිවිස්ස පග්ගය්හ වොහරණතො **සග්ගොපි මග්ගොපි වාරිතොයෙවාති**. වුත්තඤ්හෙතං –

> ''යො නින්දියං පසංසති, තං වා නින්දති යො පසංසියො;
> විචිනාති මුඛෙන සො කලිං, කලිනා තෙන සුඛං න වින්දතී''ති. (සු. නි. 663; සං. නි. 1.180-181; අ. නි. 4.3; නෙත්ති. 92);

''ඛණෙනෙව අරහත්තං පාපුණිතුං සමත්ථකම්මට්ඨානකථං ආචික්ඛිස්සාමී''ති හි ඉමිනා තත්ථ කොහඤ්ඤම්පි දිස්සති; ඉතරෙසු පන වත්තබ්බමෙව නත්ථි. **උප්පාටෙත්වාති** උද්ධරිත්වා. ''අථ තෙ භික්ඛූ''තිආදි **සෙසං** නාම. ''අමතං තෙ පරිභුඤ්ජන්ති, යෙ කායගතාසතිං පරිභුඤ්ජන්තී''ති (අ. නි. 1.600) වචනං දුග්ගහිතං ගණ්හාපෙත්වා, **"එත්තාවතා වො අමතං පරිභුත්තං නාම භවිස්සතී"**ති ආහ.

44. එවන්ති ආකාරලක්ඛණමෙතං, න ආකාරනියමනං. තෙන ඉමිනාව කාරණෙන ච යො විවාදො උප්පජ්ජෙය්‍යාති වුත්තං හොති. ගරුස්මිං ගරූති පවත්තං චිත්තං ගරුවිසයත්තා තංසහචරිතත්තා ගරු, තස්ස භාවො ගාරවං, ගරුකරණං, තං එත්ථ නත්ථීති **අගාරවො**. තෙනාහ **"ගාරවවිරහිතො"**ති. ගරුස්ස ගාරවවසෙන පතිස්සයනං පතිස්සොති වුච්චති නීචවුත්තිතා, තප්පටිපක්ඛතො **අප්පතිස්සොති** ආහ – **"අප්පතිස්සයො අනීචවුත්තී"**ති. එත්ථ යථායං පුග්ගලො සත්ථරි අගාරවො නාම හොති, තං දස්සෙතුං, **"එත්ථ පනා"**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **තීසුකාලෙසු**

උපට්ඨානං න යාතීතිආදි සමුදායකිත්තනඅනවසෙසදස්සනං, අවයවතො පන අගාරවසිද්ධි යථා තං සාමඤ්ඤතො සික්ඛාපදසමාදානං තබ්බිසෙසො හෙදො. එස නයො සෙසෙසුපි.

සක්කච්චං න ගච්ඡතීති ආදරවසෙන න ගච්ඡති. **සඞ්ඝෙ කතොයෙව හොති** සඞ්ඝපරියාපන්නත්තා තස්ස, යථා සඞ්ඝං උද්දිස්ස දින්නං එකෙන භික්ඛුනා පටිග්ගහිතං සඞ්ඝස්ස දින්නමෙව හොති. **අපරිපූරයමානොව සික්ඛාය** අගාරවො. තෙනාහ භගවා – **"සික්ඛාය න පරිපූරකාරී"**ති (ම. නි. 2.135). අත්තනො පරිසාය උප්පන්නං විවාදමූලං විසෙසතො අත්තනා වූපසමෙතබ්බතො අත්තනො ච අනත්ථාවහතො **"අජ්ඣත්ත"**න්ත්වෙව වුත්තං. එස නයො **බහිද්ධා**ති එත්ථාපි.

46. **ඡඨානානී**ති ඡමූලානි. යථා සමනවසෙන සමථානං විවාදාදීසු අධිකත්තුභාවො, එවං විවාදාදීනං තෙහි අධිකත්තබ්බතාපීති ආහ – **"වූපසමනත්ථාය...පෙ.... අධිකරණානී"**ති. තෙන අධිකරණසද්දස්ස කම්මත්ථතං ආහ. සමථා වා සමනවසෙන අධිකරීයන්ති එත්ථාති **අධිකරණානි,** විවාදාදයො.

විවාදො උප්පන්නමත්තොව හුත්වා පරතො කක්ඛළත්ථාය සංවත්තනතො යං වත්ථුං නිස්සාය පඨමං උප්පන්නො විවාදානුසාරෙන මූලකං විය අනුබන්ධරොගො තමෙව තදඤ්ඤං වා වත්ථුං කත්වා පවඩ්ඪන්තො විවාදාධිකරණං පත්වා උපරි වඩ්ඪති නාම, අනුවාදාපත්තිකිච්චාධිකරණං පත්වා විවාදස්ස ච වඩ්ඪනං පාකටමෙව. තෙන වුත්තං – **"චත්තාරි අධිකරණානි පත්වා උපරි වඩ්ඪන්තො සො විවාදො"**ති. **උප්පන්නානං උප්පන්නාන**න්ති (දී. නි. ටී. 3.331) උට්ඨිතානං උට්ඨිතානං. **සමථත්ථ**න්ති සමනත්ථං.

අට්ඨාරසහි වත්ථූහීති ලක්ඛණවචනමෙතං යථා "යදි මෙ බ්‍යාධී දාහෙය්‍යුං. දාතබ්බමිදමොසධ"න්ති (සං. නි. ටී. 2.3.39-42; කඞ්ඛා. අභි. ටී. අධිකරණසමථවණ්ණනා), තස්මා තෙසු අඤ්ඤතරෙන විවදන්තා, "අට්ඨාරසහි වත්ථූහි විවදන්ති"ති වුච්චන්ති. **උපවදනා**ති අක්කොසො. **චොදනා**ති අනුයොගො.

අධිකරණස්ස සම්මුඛාව විනයනතො **සම්මුඛාවිනයො**. සන්නිපතිතපරිසාය ධම්මවාදීනං යෙභුය්‍යතාය යෙභුය්‍යසිකකම්මස්ස කරණං **යෙභුය්‍යසිකා. කාරකසඞ්ඝස්ස සාමග්ගිවසෙන සම්මුඛීභාවො,** න යථා තථා කාරකපුග්ගලානං සම්මුඛතාමත්තං. **භූතතා**ති තච්ඡතා. සච්චපරියායො හි ඉධ ධම්ම-සද්දො "ධම්මවාදී"තිආදීසු (දී. නි. 1.9) විය. විනෙති එතෙනාති විනයො, තස්ස තස්ස අධිකරණස්ස වූපසමාය භගවතා වුත්තවිධි, තස්ස විනයස්ස සම්මුඛතා **විනයසම්මුඛතා**. විවාදවත්ථුසඞ්ඛාතෙ අත්ථෙ පච්චත්ථිකා අත්ථපච්චත්ථිකා, තෙසං **අත්ථපච්චත්ථිකානං. සඞ්ඝසම්මුඛතා පරිහායති** සම්මතපුග්ගලෙහෙව වූපසමනතො.

නන්ති විවාදාධිකරණං. "න ඡන්දාගතිං ගච්ඡති"තිආදිනා (පරි. 383) වුත්තං **පඤ්චඞ්ගසමන්නාගතං**. ගුළ්හකාදීසු අලජ්ජුස්සන්නාය පරිසාය ගුළ්හකො **සලාකග්ගාහො** කාතබ්බො; ලජ්ජුස්සන්නාය **විවටකො,** බාලුස්සන්නාය **සකණ්ණජප්පකො**. යස්සා කිරියාය ධම්මවාදිනො බහුතරා, සා යෙභුය්‍යසිකාති ආහ – **"ධම්මවාදීනං යෙභුය්‍යතාය"**තිආදි.

එවං විනිච්ඡිතන්ති ආපත්තිං දස්සෙත්වා රොපනවසෙන විනිච්ඡිතං, පටිකම්මං පන ආපත්තාධිකරණසමථෙ පරතො ආගමිස්සති. න සමණසාරුප්පං **අස්සාමණකං,** සමණෙහි අකාතබ්බං, තස්මිං. **අජ්ඣාචාරෙ** වීතික්කමෙසති. **පටිචරතො**ති පටිච්ඡාදෙන්තස්ස. පාපුස්සන්නතාය පාපියො, පුග්ගලො, තස්ස කාතබ්බකම්මං **තස්සපාපියසිකං.**

සම්මුඛාවිනයෙනෙව වූපසමො නත්ථී පටිඤ්ඤාය, තථාරූපාය ඛන්තියා වා විනා අවූපසමනතො . **එත්ථා**ති ආපත්තිදෙසනායං. පටිඤ්ඤාතෙ ආපන්නභාවාදිකෙ කරණකිරියා, "ආයතිං සංවරෙය්‍යාසී"ති, පරිවාසදානාදිවසෙන ච පවත්තං වචීකම්මං **පටිඤ්ඤාතකරණං.**

යථානුරූපන්ති "ද්වීහි චතූහි තීහි එකෙනා"ති එවං වුත්තනයෙන යථානුරූපං. **එත්ථා**ති ඉමස්මිං සුත්තෙ, එතස්මිං වා සමථවිචාරෙ. **විනිච්ඡයනයො**ති විනිච්ඡයෙ නයමත්තං. තෙනාහ **"විත්ථාරො පනා"**තිආදි.

47. **සඞ්ඛෙපතොව වුත්තො,** න සමථක්ඛන්ධකෙ විය විත්ථාරතො. **තථා**ති ඉමිනා "ධම්මා"ති පදං ආකඩ්ඪති, එත්ථ **ඉති**-සද්දො ආදිඅත්ථො, එවමාදිනා ඉමිනා පකාරෙනාති වාති වුත්තං හොති. බොධිපක්ඛියධම්මානං එකන්තානවජ්ජභාවතො නත්ථි අධම්මභාවො, භගවතො දෙසිතාකාරං භාපෙත්වා වඩ්ඪෙත්වා වා කථනං යථාධම්මං අකතන්ති කත්වා අධම්මභාවොති දස්සෙන්තො ආහ – **"තයො සතිපට්ඨානා"**තිආදි.

නිය්‍යානිකන්ති සපාටිහීරං අප්පටිවානං හුත්වා පවත්තති. **තථෙවා**ති ඉමිනා "එවං අම්හාක"න්තිආදිනා වුත්තමත්ථං ආකඩ්ඪති. **භූතෙන...පෙ.... කාතබ්බකම්මං ධම්මො නාම** යථාධම්මං කරණතො, වුත්තවිපරියායතො ඉතො පරං **අධම්මො. අයං විනයො නාම** රාගාදීනං සංවරණතො පහානතො පටිසඞ්ඛානතො ච. **අයං අවිනයො නාම** රාගාදීනං අවිනයනතො. **අයං විනයො නාම** යථාවිනයකරණතො, වුත්තවිපරියායෙන ඉතරො **අවිනයො.**

වත්ථුසම්පත්තිආදිනා එව සබ්බෙසං විනයකම්මානං අකුප්පතාති ආහ – **‘‘වත්ථුසම්පත්ති…පෙ…. අයං විනයො නාමා’’**ති, තප්පටිපක්ඛතො අවිනයො වෙදිතබ්බො. තෙනාහ **‘‘වත්ථුවිපත්තී’’**තිආදි.

සම්මාපටිපත්තියා නයනට්ඨෙන යථාවුත්තො ධම්මො එව නෙත්ති, තතො එව සත්තස්ස විය රජ්ජු අසිථිලපවත්තිහෙතුතාය **ධම්මරජ්ජූති** අත්ථො වුත්තො. සුත්තන්තපරියායෙන තාව දස කුසලකම්මපථා ධම්මොති එවං වුත්තා. සා එව වා හොතු ධම්මනෙත්ති, යො ඉධ ඉමිස්සා වණ්ණනාය, ‘‘ඡත්තිංස බොධිපක්ඛියධම්මා’’තිආදිනා ධම්මෙන ච විනයෙන ච වුත්තො, සො එව වා ධම්මනෙත්ති හොතූති ආනෙත්වා යොජනා. **තාය ධම්මනෙත්තියා සමෙති** තාය යථාවුත්තාය ධම්මනෙත්තියා සංසන්දති, එකලක්ඛණමෙව හොතීති අත්ථො. එවං විවාදවත්ථුභූතො ධම්මො වෙ ‘‘ධම්මො’’ති, අධම්මො වෙ ‘‘අධම්මො’’ති, විනයො වෙ ‘‘විනයො’’ති, අවිනයො වෙ ‘‘අවිනයො’’ති නිච්ඡිනන්තෙන **එකච්චානං විවාදාධිකරණමෙව දස්සිතං** තස්ස වූපසමධම්මානං අපරියොසාපිතත්තා.

48. **තං පනෙතන්ති** විවාදාධිකරණං පච්චාමසති. **වාරෙ** අත්ථසංවණ්ණනාවසෙන **පත්තෙපි. ද්වීහීති** යස්මිං ආවාසෙ විවාදාධිකරණං උප්පන්නං, තත්ථ වාසීහි **ද්වීහිපි** භික්ඛූහි **අතිරෙකතරා.**

49. **ඛන්ධසාමන්තන්ති** ආපත්තික්ඛන්ධභාවෙන සමීපං. **ආපත්තිසාමන්තං නාම** පුබ්බභාගා ආපජ්ජිතබ්බආපත්ති. මෙථුනරාගවසෙන කායසංසග්ගෙ දුක්කටස්ස වත්ථූති ආහ – **‘‘පඨමපාරාජිකස්ස පුබ්බභාගෙ දුක්කට’’**න්ති. **සෙසානං තිණ්ණං** පාරාජිකානං පුබ්බභාගෙ ථුල්ලච්චයමෙව.

50. **පරික්කමිත්වා** උපක්කමිත්වා. **ආපත්තාධිකරණං දස්සිතං** තත්ථෙව විසෙසතො පටිඤ්ඤාය කාරෙතබ්බතාය ඉච්ඡිතබ්බත්තා.

52. **කම්මස්ස වත්ථු දස්සිතං** න සමථොති අධිප්පායො. නනු චායං සමථාධිකාරොති? සච්චං, සමථස්ස පන කාරණෙ දස්සිතෙ සමථො දස්සිතොව හොතීති දස්සෙතුං **‘‘එවරූපස්ස හී’’**තිආදි වුත්තං.

53. **ඉදං කම්මන්ති** ‘‘ඉදං අම්හාකං භණ්ඩනජාතාන’’න්තිආදිනා වුත්තකම්මං. **තිණවත්ථාරකසදිසත්තාති** තංසදිසතාය තබ්බොහාරොති දස්සෙති යථා – ‘‘එස බ්‍රහ්මදත්තො’’ති. **ආකාරමත්තමෙව** තිණවත්ථාරකකම්මං නාම, න පන තස්ස සබ්බසො කරණවිධානං. තෙනාහ **‘‘ඛන්ධකෙ’’**තිආදි. **ගිහීනං හීනෙන** **ඛුංසනවම්භනං** යථා ‘‘තිලසංගුළිකා නත්ථී’’ති. **ධම්මිකපටිස්සවෙසු** විසංවාදනවසෙන **ආපන්නා ආපත්ති. අස්සාති** කිච්චාධිකරණස්ස. **සම්මුඛාවිනයෙනෙව වූපසමො** සඞ්ඝසම්මුඛතාදිනාව වූපසමනතො.

54. සොතාපත්තිඵලසච්ඡිකිරියවචනතො **කොසම්බියසුත්තෙ** (ම. නි. 1.492) **සොතාපත්තිමග්ගසම්මාදිට්ඨි කථිතා,** ඉධ පන ‘‘දිට්ඨිසාමඤ්ඤගතො විහරතී’’ච්චෙව වුත්තත්තා, **‘‘ඉමස්මිං සුත්තෙ සොතාපත්තිඵලසම්මාදිට්ඨි වුත්තාති වෙදිතබ්බා’’**ති වුත්තං. පාපකම්මස්ස අප්පතා මහන්තතා සාවජ්ජභාවස්ස මුදුතික්ඛභාවෙන වෙදිතබ්බාති ආහ **‘‘අණුන්ති අප්පසාවජ්ජං. ථූලන්ති මහාසාවජ්ජ’’**න්ති. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

සාමගාමසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

5. සුනක්ඛත්තසුත්තවණ්ණනා

55. හෙට්ඨිමමග්ගෙහි ඤාතමරියාදාය පජානනතො **අඤ්ඤා,** මග්ගපඤ්ඤා. තස්ස ඵලභාවතො අග්ගඵලපඤ්ඤා, තංසහගතා සම්මාසඞ්කප්පාදයො ච ‘‘අඤ්ඤා’’ති වුත්තාති ආහ **‘‘අඤ්ඤාති අරහත්ත’’**න්ති. **චතූහි පදෙහි කථිතා,** ‘‘පරිවිණ්ණා මෙ භගවා’’තිආදීසු විය න එකපදෙනෙව. ‘‘ලොකුත්තරො ධම්මො අධිගතො මයා’’ති මඤ්ඤනාමත්තං අධිමානොති දස්සෙන්තො, **‘‘අප්පත්තෙ පත්තසඤ්ඤිනො’’**තිආදිමාහ.

56. **ඉදං ඨානන්ති** ඉදං ඔභාසාදිසම්මුතිහෙතුභූතං උළාරතරං උදයබ්බයඤාණං. උළාරතරභාවෙන හි තං මග්ගඵලපඤ්ඤාය පච්චයො හුත්වා යාථාවතො දුබ්බිඤ්ඤෙය්‍යතාය විපස්සකං විසංවාදෙති. තෙනාහ **‘‘අවිභූතං අන්ධකාර’’**න්ති. **ඉමං පඤ්හන්ති** ඉමං සුත්තං ගම්භීරං ලොකුත්තරපටිසංයුත්තං අත්තනා ඤාතුං ඉච්ඡිතං අත්ථං. **උග්ගහෙත්වාති** කෙවලං පිටකසම්පාදනවසෙනෙව උග්ගණ්හිත්වා. තෙනාහ **‘‘අජානිත්වා’’**ති. **විසෙවමානාති** කිලෙසවිසෙ අවමානෙන්තා, සාසනස්ස වා අනුපකාරවිරූපපච්චයෙ සෙවමානා. **එවමස්සාති** එවං වුත්තනයෙන තෙසං කරණහෙතු අස්ස චිත්තස්ස ධම්මදෙසනාවසෙන පවත්තස්ස. **අඤ්ඤථාභාවො** අදෙසෙතුකාමතා **හොති. තන්ති** යථාවුත්තමත්ථං **සන්ධාය. එතන්ති** ‘‘තස්සපි හොති අඤ්ඤථත්ත’’න්ති එවං වුත්තං.

58. කිලෙසෙහි ආමසීයතීති ආමිසං, ලොකෙපරියාපන්නං ආමිසන්ති ඉධ පඤ්ච කාමගුණා අධිප්පෙතාති තෙසු වට්ටාමිසභාවෙපි ලභිතෙ කාමාමිසභාවො සිද්ධොති ආහ – **‘‘වට්ටාමිසකාමාමිසලොකාමිසභූතෙසූ’’**ති. කාමගුණා හි වට්ටස්ස වඩ්ඪනතො වට්ටාමිසං, කාමෙතබ්බතො කාමතණ්හාය ආමසිතබ්බතො කාමාමිසං, යෙභුය්‍යතො

සත්තලොකස්ස ආමිසභාවතො ලොකාමිසං. **කාමගුණසභාගාති** කාමගුණානුලොමා කාමගුණපටිසංයුත්තා. **ආනෙඤ්ජසමාපත්තිපටිසංයුත්තායාති** කිලෙසිඤ්ජනරහිතතාය ඉධ ආනෙඤ්ජාති අධිප්පෙතාහි හෙට්ඨිමාහි අරූපසමාපත්තීහි පටිසංයුත්තාය. **එවරූපොති** ලොකාමිසභූතෙසු පච්චයෙසු අධිමුත්තො තන්නින්නො තග්ගරුකො තප්පබ්භාරො. **එත්තාවතාති** එවං සද්ධානං මනුස්සානං දස්සනෙන තෙසං පවත්තිතාසයෙන ච. **සීසං නික්ඛන්තං හොතීති** ලාභාසාය සීසං බහි නික්ඛන්තං විය හොති. **උදරං ඵලිතන්ති** අතිබහුභණ්ඩං පක්ඛිපියමානං පසිබ්බකං විය ලද්ධබ්බස්ස අතිපහූතභාවෙන උදරං පීතං හොති.

59. යථා පුරිමා ද්වෙ අරූපසමාපත්තියො අත්තනො පච්චනීකකිලෙසෙහි අනිඤ්ජනතො ‘‘අනිඤ්ජා’’ති වුච්චන්ති, එවං ඉතරාපි. **තං පවුත්තන්ති** ලොකාමිසසංයොජනං විගතං.

60. **නිසංසන්ති** ‘‘එත්තකො අය’’න්ති පරිච්ඡෙදන්ති අත්ථො. **සිලෙසෙනාති** චම්මකාරසිලෙසාදිසිලෙසෙන, වජිරලෙපසිලෙසෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථි. **තං භින්නන්ති** ආනෙඤ්ජසංයොජනං භින්නං විධමිතං සමතික්කන්තං තාසු සමාපත්තීසු අපෙක්ඛාභාවතො. අජ්ඣාසයෙන අසම්බද්ධත්තා වුත්තං – **‘‘ද්වෙධාභින්නා සෙලා විය හොතී’’**ති. තෙනාහ – **‘‘තං සමාපජ්ජිස්සාමීති චිත්තං න උප්පජ්ජතී’’**ති.

61. **වන්තන්ති** ඡඩ්ඩිතං, විස්සට්ඨන්ති අත්ථො.

62. **උපරිසමාපත්තිලාභිනොති** එත්ථ **උපරිසමාපත්තීති** අරහත්තඵලසමාපත්ති අධිප්පෙතා, අරහතො ච මග්ගාධිගමෙනෙව අනාගාමිඵලසමාපත්ති, සෙක්ඛානං විසයා හෙට්ඨිමා ඵලසමාපත්තියො පටිප්පස්සද්ධා. ලොකියා පන නිකන්තිප්පහානෙන පටිනිස්සට්ඨායාති ආහ – **‘‘හෙට්ඨා…පෙ…. න උප්පජ්ජතී’’**ති.

63. ‘‘පඤ්ච ඛො ඉමෙ, සුනක්ඛත්ත, කාමගුණා’’තිආදිනා ආරද්ධදෙසනා, ‘‘සම්මා නිබ්බානාධිමුත්තො පුරිසපුග්ගලො’’ති අරහත්තකිත්තනෙන නිට්ඨාපිතාති තතො පරං, ‘‘ඨානං ඛො පනා’’තිආදිකා දෙසනා, **‘‘පාටියෙක්කො අනුසන්ධී’’**ති වුත්තා. තෙනාහ **‘‘හෙට්ඨා හී’’**තිආදි. තත්ථ යථා ඛීණාසවස්ස සමාපත්තිලාභිනොති යොජනා, එවං වා ඛීණාසවස්ස සුක්ඛවිපස්සකස්සාති යොජෙතබ්බා. **පටික්ඛිත්තං** අට්ඨකථායං. තස්ස පටික්ඛෙපස්ස කාරණං දස්සෙතුං **‘‘සමාපත්තිලාභිනො හී’’**තිආදි වුත්තං. යථා සුක්ඛවිපස්සකො අධිමානිකො සමාපත්තිලාභිනො සමානයොගක්ඛමො අප්පත්තෙ පත්තසඤ්ඤිතාය භෙදාභාවතො, එවං සුක්ඛවිපස්සකො ඛීණාසවො සමානයොගක්ඛමො ඛීණාසවභාවෙන විසෙසාභාවතො, තස්මා ‘‘සමාපත්තිලාභිම්හි කථිතෙ ඉතරොපි කථිතොව හොති’’ති වුත්තං. **ද්වින්නං භික්ඛූනන්ති** සමාපත්තිලාභිනො අධිමානිකස්ස ඛීණාසවස්ස ච. තෙනෙවාහ **‘‘පුථුජ්ජනස්ස තාවා’’**තිආදි.

යදග්ගෙනාති යෙන භාගෙන. යදිපි ඛීණාසවස්ස අසප්පායාරම්මණං කිලෙසානං උප්පත්තියා පච්චයො න හොති තෙසං සබ්බසො සමුච්ඡින්නත්තා. සන්තවිහාරපරිපන්ථො පන සියා විසභාගතොති වුත්තං – **‘‘ඛීණාසවස්සපි අසප්පායමෙවා’’**ති. තෙනාහ – **‘‘විසං නාම…පෙ…. විසමෙවා’’**ති. එතෙන ‘‘යථා විසජානනං අප්පමාණං, විකාරුප්පාදනතො පන තං පරිහරිතබ්බං, එවං පරිඤ්ඤාතම්පි වත්ථු අත්ථවිසෙසාභාවෙන එකරූපමෙවාති තං පරිහරිතබ්බමෙවා’’ති දස්සෙති. තෙනාහ **‘‘න හී’’**තිආදි. **න හි අසංවුතෙන භවිතබ්බං** අසාරුප්පභාවතො. **යුත්තපයුත්තෙනෙවාති** සභාගාරම්මණස්ස ආලොකනාදීසු යුත්තෙනෙව **භවිතුං වට්ටති**.

64. යත්ථ සයං නිපතති උප්පජ්ජති, තස්ස සන්තානස්ස විප්පසන්නවසෙන රුප්පනතො, විසසඞ්ඛාතස්ස දුක්ඛස්ස මූලභාවතො ච **‘‘අවිජ්ජාසඞ්ඛාතො විසදොසො’’**ති වුත්තං. **රුප්පතීති** කත්තබ්බාදිමුච්ඡාපාදනෙන විකාරං උප්පාදෙති. **අනුද්ධංසෙය්‍යාති** විබාධෙය්‍ය. රාගො හි උප්පජ්ජමානොව කුසලචිත්තප්පවත්තියා ඔකාසං අදෙන්තො තං විබාධති; තථාභූතො සද්ධාසිනෙහස්ස සමථවිපස්සනාභිවුඩ්ඪියා වමනෙන ච තං විසොසෙති මිලාපෙති. තෙනාහ **‘‘සොසෙය්‍ය මිලාපෙය්‍යා’’**ති. **සඋපාදිසෙසන්ති** ගහෙතබ්බවිසං සාවසෙසං කත්වාති අත්ථො. න අලං න සමත්ථන්ති **අනලං**. සූකපරියායො පාළියං වුත්තො **සූක-**සද්දොති ආහ – **‘‘වීහිසූකාදි ච සූක’’**න්ති.

සඋපාදානසල්ලුද්ධාරො විය අප්පහීනො අවිජ්ජාවිසදොසො දට්ඨබ්බො මහානත්ථුප්පාදනතො. **අසප්පාය…පෙ. … අසංවුතකාලො දට්ඨබ්බො** අත්තභාවස්ස අපරිහරණභාවතො. **මරණං විය සික්ඛං පච්චක්ඛාය හීනායාවත්තනං** අධිසීලසඞ්ඛාතස්ස ආයුනො අපෙතත්තා. **මරණමත්තං දුක්ඛං විය ආපත්තියා ආපජ්ජනං** යථාවුත්තස්ස ආයුනො උපපීළනකභාවතො. **ඉමිනාව නයෙන ඔපම්මසංසන්දනන්ති** එත්ථ අනුපාදිසෙසසල්ලුද්ධාරො විය පහීනො අවිජ්ජාවිසදොසො; සප්පාය…පෙ…. සුසංවුතකාලො, තදුභයෙන වණෙ පුථුත්තං න ගතෙ මරණාභාවො විය සික්ඛාය අපච්චක්ඛානං, මරණමත්තදුක්ඛාභාවො විය අඤ්ඤතරාය සංකිලිට්ඨාය ආපත්තියා අනාපජ්ජනන්ති යොජනා වෙදිතබ්බා.

65. **සතියාති** එත්ථ යස්මා ‘‘අරියායා’’ති න විසෙසිතන්ති ආහ – **‘‘සති පඤ්ඤාගතිකා’’**තිආදි. පඤ්ඤා චෙත්ථ ලොකියා අධිප්පෙතා, න ලොකුත්තරාති ආහ – **‘‘පරිසුද්ධාය විපස්සනාපඤ්ඤාය’’**ති.

ඛීණාසවස්ස බලන්ති උළාරතමෙසු දිබ්බසදිසෙසුපි ආරම්මණෙසු මනච්ඡට්ඨානං ඉන්ද්‍රියානං අනුපනමනහෙතුභූතං සුසංවුතකාරිසඞ්ඛාතං ඛීණාසවබලං දස්සෙන්තො, **‘‘සංවුතකාරී’’**ති වුත්තං, උක්කංසගතසතිවෙපුල්ලත්තා යථා අසංවරස්ස අසංවරො හොති, එවං සතිසම්පජඤ්ඤබලෙන චක්ඛාදිද්වාරානි සංවරිත්වා දස්සනාදිකිච්චකාරී. **එවං ජානිත්වාති** ‘‘උපධි දුක්ඛස්ස මූල’’න්ති එවං විපස්සනාපඤ්ඤාසහිතාය මග්ගපඤ්ඤාය ජානිත්වා. උපධීයති දුක්ඛං එතෙහීති උපධී, කිලෙසාති ආහ – **‘‘කිලෙසුපධිපහානා නිරුපධී’’**ති. තතො එව උපාදීයති දුක්ඛං එතෙහීති කිලෙසා ‘‘උපාදානා’’තිපි වුච්චන්තීති ආහ – **‘‘නිරුපාදානොති අත්ථො’’**ති. උපධී සම්මදෙව ඛීයන්ති එත්ථාති **උපධිසඞ්ඛයො,** නිබ්බානන්ති ආහ – **‘‘උපධීනං සඞ්ඛයභූතෙ නිබ්බානෙ’’**ති. **ආරම්මණතොති** ආරම්මණං කත්වා තදාරම්මණාය ඵලවිමුත්තියා **විමුත්තො. කාමුපධිස්මිං කායං උපසංහරිස්සතීති** ‘‘කාමෙසෙවිස්සාමී’’ති තත්ථ කායං උපනාමෙස්සති; කායූපසංහාරො තාව තිට්ඨතු, තථා චිත්තං වා උප්පාදෙස්සතීති එතං කාරණං නත්ථීති. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

සුනක්ඛත්තසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

6. ආනෙඤ්ජසප්පායසුත්තවණ්ණනා

66. ඛණපභඞ්ගුතාය න නිච්චා න ධුවාති **අනිච්චා**. තතො එව පණ්ඩිතෙහි න ඉච්චා න උපගන්තබ්බාතිපි **අනිච්චා**. සො වායං අනිච්චත්ථො උදයවයපරිච්ඡින්නතාය වෙදිතබ්බොති දස්සෙන්තො, **‘‘හුත්වා අභාවට්ඨෙන අනිච්චා’’**ති ආහ; උප්පජ්ජිත්වා විනස්සනතොති අත්ථො. අයඤ්ච අනිච්චතා වක්ඛමානා ච තුච්ඡාදිතා ද්වින්නම්පි කාමානං සාධාරණොති ආහ – **‘‘වත්ථුකාමාපි කිලෙසකාමාපී’’**ති. **රිත්තා** විවිත්තා, තෙසං නිච්චසාරාදීනං අත්තනි අභාවතො තෙහි විසුංභූතා. යථා පන සබ්බසො සභාවරහිතමාකාසං ‘‘තුච්ඡං රිත්ත’’න්ති වුච්චති, න එවමෙතෙ. එතෙ පන කෙවලං නිච්චසාරාදිවිරහතො එව තුච්ඡා රිත්තාති දස්සෙන්තො **‘‘න පනා’’**තිආදිමාහ. ‘‘න හි තුච්ඡමුට්ඨි නාම නත්ථී’’ති ඉදං ලොකසමඤ්ඤාවසෙන වුත්තං, ලොකසමඤ්ඤා ලොකියකථා න ලඞ්ඝිතබ්බා.

මුසාති ඉත්තරපච්චුපට්ඨානතාය න දිස්සතීති ආහ **‘‘මුසාති නාසනකා’’**ති. විසංවාදනට්ඨෙන වා **මුසා**. එතෙ හි අසුභාදිසභාවාපි බාලානං සුභාදිභාවෙන උපට්ඨහන්තා සුභාදිග්ගහණස්ස පච්චක්ඛභාවෙන සත්තෙ විසංවාදෙන්ති. **නස්සනසභාවාති** ඛණභඞ්ගත්තා ඉත්තරපච්චුපට්ඨානතාය දිස්සමානා වියපි හුත්වා අපඤ්ඤායනකපකතිකා. තෙනාහ **‘‘ඛෙත්තං විය’’**තිආදි. ධම්මසද්දො චෙත්ථ ‘‘ජාතිධම්මාන’’න්තිආදීසු (දී. නි. 2.398) විය පකතිපරියායො, තථා සභාවසද්දො චාති දට්ඨබ්බං. **මොසධම්මාති** මොසනපකතිකා, කුසලභණ්ඩහරණසභාවාති අත්ථො. **මායාකතන්ති** මායාය කතං උදකාදිමණිආදිආකාරෙන මායාදිනා උපට්ඨාපිතං; මායාකතං විය මායාකතං අඤ්ඤසභාවා හුත්වා අතථා උපට්ඨහනතො. තෙනාහ **‘‘යථා’’**තිආදි. චක්ඛුපථෙ එව කතවිජ්ජාය, න තතො පරන්ති වුත්තං – **‘‘දස්සනූපචාරෙ ඨිතස්සෙව තථා පඤ්ඤායතී’’**ති. තයිදං සම්බරවිජ්ජාවසෙන වුත්තං.

එවං තාවකාලිකභාවෙන කාමානං මායාකතභාවං දස්සෙත්වා ඉදානි තතො අඤ්ඤෙනපි පකාරෙන දස්සෙතුං **‘‘යථා වා’’**තිආදි වුත්තං. අනිච්චාදිසභාවානං කාමානං නිච්චාදිසභාවදස්සනං විපල්ලාසසහගතතාය වෙදිතබ්බං. **බාලානං ලාපනතොති** අපරිඤ්ඤාතවත්ථුකානං අන්ධබාලානං පුග්ගලානං විපල්ලාසහෙතුතො. මනුස්සලොකෙ ඨත්වා මනුස්සානං වා වසෙන භගවතා භාසිතත්තා වුත්තං – **‘‘දිට්ඨධම්මිකා කාමාති මානුසකා පඤ්ච කාමගුණා’’**ති . තතො එව ච **‘‘සම්පරායිකාති තෙ ඨපෙත්වා අවසෙසා’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ දිට්ඨධම්මා පච්චක්ඛසභාවා ආරම්මණභූතා එතාසං අත්ථීති **දිට්ඨධම්මිකා**. සම්පරායිකෙ කාමෙ ආරබ්භ උප්පන්නසඤ්ඤා **සම්පරායිකා**. තෙ සමෙච්ච ධීයති එත්ථ ආණාති ධෙය්‍යං, ආණාපවත්තිට්ඨානං. මාරස්ස ධෙය්‍යන්ති **මාරධෙය්‍යං** තස්ස ඉස්සරියපවත්තනතො. තෙනාහ **‘‘යෙහී’’**තිආදි. **ගහිතන්ති** විසයවිසයීභාවෙන ගහිතං, ආරම්මණවසෙන ආරම්මණකරණවසෙන ච ගහිතන්ති අත්ථො. තත්ථ ආරම්මණකරණවසෙන ගහණං නාම ‘‘ඉදං මය්හ’’න්ති අවිභාගෙන පරිග්ගහකරණං; ආරම්මණවසෙන පන ගහණං භාගසො ආරම්මණානුභවනන්ති වදන්ති. උභයස්සපි පන තණ්හාරාගවසෙන ගහණං සන්ධාය, **‘‘උභයමෙතං ගහිත’’**න්ති වුත්තං. **මාරොති** කිලෙසමාරො. යදග්ගෙන කිලෙසමාරො, තදග්ගෙන දෙවපුත්තමාරොපි තෙ අත්තනො වසං වත්තෙති. **තං සන්ධායාති** ධම්මමුඛෙන පුග්ගලග්ගහණං සන්ධාය.

අප්පහීනවිපල්ලාසා හි පුග්ගලා කාමාධිමුත්තා මාරස්ස ඉස්සරියවත්තනට්ඨානතාය ‘‘මාරධෙය්‍යා’’න්ති වුත්තා, තථා මාරස්ස නිවාපගොචරපරියායෙහිපි තෙ එවං වුත්තාති දස්සෙන්තො, **‘‘යථා චොළස්සා’’**තිආදිමාහ. නිවපතීති නිවාපො, සො එව බීජන්ති **නිවාපබීජං. තෙති** කාමගුණා. **යත්ථාති** යස්මිං පදෙසෙ.

මනසි භවාති **මානසාති** ආහ **‘‘චිත්තසම්භූතා’’**ති. තෙ පන අභිජ්ඣාදයො පාළියං ආගතා. එවඤ්හි ලොහිතසන්නිස්සයො පුබ්බො විය අනුරොධූපනිස්සයො විරොධොති දස්සෙන්තො, **‘‘මමායිතෙ වත්ථුස්මි’’**න්තිආදිමාහ. **තෙධාති** එත්ථ **ඉධාති** නිපාතමත්තං ‘‘ඉධාහං, භික්ඛවෙ, භුත්තාවී අස්ස’’න්තිආදීසු (ම. නි. 1.30) විය. **කාමලොකන්ති** කාමගුණසඞ්ඛාතං සඞ්ඛාරලොකං, යත්ථ වා ලොකෙ කාමගුණවන්තං ලොකං. **චිත්තෙන අධිට්ඨහිත්වාති** ඣානාරම්මණං පටිභාගනිමිත්තං භාවනාචිත්තෙන උප්පාදෙත්වා. **පරිත්තං නාම** වික්ඛම්භනඅසමත්ථත්තා කිලෙසෙහි පරිතො ඛණ්ඩිතං විය හොති. **තස්ස පටික්ඛෙපෙනාති** පරිත්තභාවපටික්ඛෙපෙන.

පමාණන්තිපි කාමාවචරමෙව පාපකානං පමාණකරණධම්මානං වික්ඛම්භනවසෙන අප්පජහනතො. තප්පටික්ඛෙපවසෙන **අප්පමාණං** නාම මහග්ගතන්ති ආහ – **"රූපාවචරං අරූපාවචර"**න්ති. සමුච්ඡෙදවසෙන කිලෙසානං අප්පහානෙන මහග්ගතජ්ඣානම්පි සුභාවිතං නාම න හොති, පගෙව පරිත්තජ්ඣානන්ති ආහ – **"සුභාවිතන්ති...පෙ.... ලොකුත්තරස්සෙවෙතං නාම"**න්ති. **එතස්ස වසෙනාති** "සුභාවිත"න්ති පදස්ස වසෙන.

තමෙව පටිපදන්ති තමෙව අභිජ්ඣාදිපහානාවහං ඣානපටිපදං. අරහත්තෙ තස්ස උපායභූතාය විපස්සනාය වා චතුත්ථජ්ඣානෙ තස්ස උපායභූතෙ උපචාරෙ වා සති චිත්තං පසන්නමෙව හොතීති ආහ – **"අරහත්තං වා...පෙ.... උපචාරං වා"**ති. **අධිමොක්ඛසම්පසාදොති** "අජ්ජෙව අරහත්තං ගණ්හිස්සාමී"ති වා විපස්සනාය වීරියපටිපන්නත්තා; "අජ්ජෙව චතුත්ථජ්ඣානං නිබ්බත්තෙස්සාමී"ති වා උපචාරසමාධිනා චිත්තස්ස සමාහිතත්තා අධිමුච්චනභූතො සම්පසාදො. **පටිලාභසම්පසාදොති** අරහත්තස්ස චතුත්ථජ්ඣානස්ස වා අධිගමසඞ්ඛාතො සම්පසාදො. පටිලාභොපි හි කිලෙසකාලුසියාභිභවනතො චිත්තස්ස සුප්පසන්නභාවාවහත්තා "සම්පසාදො"ති වුත්තො. **පච්චයාති** නාමරූපපච්චයා අවිජ්ජාදයො. **සබ්බථාති** සමුදයතො අත්ථඞ්ගමතො අස්සාදතො ආදීනවතො නිස්සරණතොති සබ්බප්පකාරෙන. **ආසාති** අධිමුච්චනවසෙන ආසීසනා. තෙනාහ – **"ආසා සන්තිට්ඨති, අධිමොක්ඛං පටිලභතී"**ති.

පාදකන්ති පදට්ඨානං. **කිලෙසා සන්නිසීදන්තීති** නීවරණසහගතා එව කිලෙසා වික්ඛම්භනවසෙන වූපසමන්ති. **සතීති** උපචාරජ්ඣානාවහා සති **සන්තිට්ඨති. සඞ්ඛාරගතන්ති** භාවනාය සමතාය පවත්තමානත්තා, ඉමෙ ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගාදයො එකරසා හුත්වා පවත්තන්තීති, භාවනාචිත්තුප්පාදපරියාපන්නං සඞ්ඛාරගතං **විභූතං පාකටං හුත්වා උපට්ඨාති. චිත්තුප්පාදොති** භාවනාචිත්තුප්පාදො. **ලෙපපිණ්ඩෙති** සිලෙසපිණ්ඩෙ **ලග්ගමානො විය** අප්පිතො විය හොති. **උපචාරෙන සමාධියති** උපචාරජ්ඣානෙන සමාධියති. **අයන්ති** අයං දුවිධොපි අධිමුච්චනාකාරො අධිමොක්ඛසම්පසාදො නාම. **තස්මිං සම්පසාදෙ සතීති** එතස්මිං විපස්සනාලක්ඛණෙ, උපචාරජ්ඣානෙ වා අධිමොක්ඛසම්පසාදෙ සති. **යො පන අරහත්තං වා පටිලභති චතුත්ථජ්ඣානං වා, තස්ස චිත්තං විප්පසන්නං හොතියෙව,** අයං නිප්පරියායතො **පටිලාභසම්පසාදො,** එවං සන්තෙපි ඉධාධිප්පෙතමෙව දස්සෙතුං , **"ඉධ පනා"**තිආදි වුත්තං. **විපස්සනා හීතිආදි** වුත්තස්ස සමත්ථනං. තත්ථ **පඤ්ඤායාති** අරහත්තපඤ්ඤාය. **අධිමුච්චනස්සාති** සද්දහනං උස්සුක්කාපජ්ජනස්ස. **උපචාරන්ති** උපචාරජ්ඣානං. ආනෙඤ්ජසමාපත්තියා අධිමුච්චනස්ස කාරණන්ති යොජනා.

එතරහි වාති ඉදානිමෙව. **ආනෙඤ්ජං වාති** චතුත්ථජ්ඣානං වා. **සමාපජ්ජතීති** අධිගච්ඡති. **ඉදං හීතිආදිනා** සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විවරති. අරහත්තසච්ඡිකිරියා නාම අග්ගමග්ගභාවනාය සති අත්ථතො ආපන්නා හොති, අග්ගමග්ගපඤ්ඤා එව තදත්ථං අධිමුච්චිතබ්බාති දස්සෙන්තො, **"අථ වා"**ති විකප්පන්තරමාහ. තත්ථ යථා නාම පාසාදස්ස අත්ථාය සමානීතදබ්බසම්භාරාවයවෙ අප්පහොන්තෙ කූටාගාරං කාතුං න පහොන්තියෙව, එවංසම්පදමිදන්ති දස්සෙන්තො, **"තං අනභිසම්භුණන්තො ආනෙඤ්ජං වා සමාපජ්ජතී"**ති ආහ. **චතුසච්චං වා සච්ඡිකරොති** හෙට්ඨිමමග්ගාධිගමනවසෙන ආනෙඤ්ජං වා සමාපජ්ජති උභයස්සපි හෙතුපරිග්ගහිතත්තා.

තත්‍රාති තස්මිං "පඤ්ඤාය වා අධිමුච්චති, ආනෙඤ්ජං වා සමාපජ්ජතී"ති යථාවුත්තෙ විසෙසාධිගමෙ අයං ඉදානි වුච්චමානො යොජනානයො. **එවං හොතීති** ඉදානි වුච්චමානාකාරෙන චිත්තාභිනීහාරො හොති. **කිච්චන්ති** පබ්බජිතකිච්චං. **තතොති** අරහත්තාධිගමනතො. **ඔසක්කිතමානසොති** සංකුචිතචිත්තො. **අන්තරා න තිට්ඨතීති** අසමාහිතභූමියං න තිට්ඨති. ඉදානි යථාවුත්තමත්ථං උපමාය විභාවෙතුං **"යථා"**තිආදි වුත්තං. තත්‍රායං සඞ්ඛෙපත්ථො – යථා තස්ස පුරිසස්ස වනමහිංසං ගහෙතුං උස්සාහවතො ඔසක්කන්තස්ස සසගොධාදිග්ගහණෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථි, එවං ඉමස්සපි භික්ඛුනො අරහත්තං ගහෙතුං උස්සාහවතො තතො ඔසක්කිත්වා චතුත්ථජ්ඣානසමාපජ්ජනෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථීති. **එසෙව නයොති** යථාවුත්තං උපමං උපමාසංසන්දනඤ්ච මග්ගභාවනායොජනායං චතුසච්චසච්ඡිකිරියායොජනායඤ්ච අතිදිසති.

හෙතුඅත්ථජොතනො **යන්ති** නිපාතො, කරණෙ වා එතං පච්චත්තවචනන්ති ආහ **"යෙන කාරණෙනා"**ති. තස්ස සංවත්තනං අරහති, තං වා පයොජනං එතස්සාති **තංසංවත්තනිකං. විඤ්ඤාණන්ති** විපාකවිඤ්ඤාණං. ආනෙඤ්ජසභාවං උපගච්ඡතීති **ආනෙඤ්ජූපගං.** යථා කුසලං ආනෙඤ්ජසභාවං, එවං තං විපාකවිඤ්ඤාණම්පි ආනෙඤ්ජසභාවං උපගතං අස්ස භවෙය්‍ය. තෙනාහ – **"තාදිසමෙව භවෙය්‍යාති අත්ථො"**ති. **කෙචීති** අභයගිරිවාසිනො. **කුසලවිඤ්ඤාණන්ති** විපාකවිඤ්ඤාණම්පි තං කුසලං විය වදන්ති. **තන්නාමකමෙවාති** කුසලං විය ආනෙඤ්ජනාමකමෙව සියා. එත්ථ ච පුරිමවිකප්පෙ "ආනෙඤ්ජූපග"න්ති තංසදිසතා වුත්තා, දුතියවිකප්පෙ තතො එව තංසමඤ්ඤතා. **සො පනායමත්ථොති** ආනෙඤ්ජසදිසතාය විපාකකාලෙපි තංනාමකමෙව අස්සාති යථාවුත්තො අත්ථො. **ඉමිනා නයෙනාති** ඉමිනා වුත්තනයෙන. එත්ථ හි ආනෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරහෙතුවිපාකවිඤ්ඤාණං "ආනෙඤ්ජූපගං හොති විඤ්ඤාණ"න්ති වුත්තත්තා තංනාමකමෙව කත්වා දීපිතං. **අරහත්තස්සාපීති** අපිසද්දෙන අග්ගමග්ගභාවනායපි හෙට්ඨිමමග්ගභාවනායපීති අත්ථො සඞ්ගහිතොති දට්ඨබ්බො. **සමාධිවසෙන ඔසක්කනා කථිතාති** "විපුලෙන මහග්ගතෙන චෙතසා විහරෙය්‍යා"න්ති සමත්ථනයං දස්සෙත්වා දෙසනා කථිතා.

67. **අයඤ්හි භික්ඛූති** යං උද්දිස්ස අයං දුතියානෙඤ්ජසප්පායදෙසනාය භික්ඛු වුත්තො. **පඤ්ඤවන්තතරොති** වත්වා තං දස්සෙතුං, **"ද්වින්නම්පි කම්මට්ඨානං එකතො කත්වා සම්මසතී"**ති වුත්තං. හෙට්ඨිමස්ස හි "යෙ ච දිට්ඨධම්මිකා

කාමා''තිආදිනා රූපසද්දගන්ධරසඵොට්ඨබ්බානෙව රූපමුඛෙන විපස්සනාභිනිවෙසො කතො, ඉමස්ස පන ''යං කිඤ්චි රූප''න්තිආදිනා සකලරූපධම්මවසෙන. භගවා හි කම්මට්ඨානං කථෙන්තො කම්මට්ඨානිකස්ස භික්ඛුනො කාරණබලානුරූපමෙව පඨමං භාවනාභිනිවෙසං දස්සෙති; සො පච්ඡා ඤාණෙ විපුලං ගච්ඡන්තෙ අනවසෙසතො ධම්මං පරිග්ගණ්හාති. **රූපපටිබාහනෙනාති** රූපවිරාගභාවනාය සබ්බසො සමතික්කමෙන. **සබ්බත්ථාති** සබ්බෙසු තතියානෙඤ්ජාදීසු.

පඤ්ඤවන්තතරොති පඤ්ඤුත්තරො. **තිණ්ණම්පි කම්මට්ඨානං එකතො කත්වාති** කාමගුණා සබ්බරූපධම්මා කාමසඤ්ඤාති එවං තිණ්ණං පුග්ගලානං කම්මට්ඨානවසෙන තිධා වුත්තෙ සම්මසනුපගධම්මෙ එකතො කත්වා, ''සබ්බමෙතං අනිච්ච''න්ති එකජ්ඣං ගහෙත්වා, සම්මසති යථා – ''යං කිඤ්චි සමුදයධම්මං, සබ්බං තං නිරොධධම්ම''න්ති (දී. නි. 1.298; සං. නි. 5.1081; මහාව. 16; චූළනි. අජිතමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 4, 7, 8; තිස්සමෙත්තෙය්‍යමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 10, 11; පටි. ම. 2.30). තෙනාහ – **''උභයමෙතං අනිච්ච''**න්තිආදි. කාමරූපසඤ්ඤාවසෙන දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකභෙදතො අට්ඨ එකෙකකොට්ඨාසාති එවං කතං උභයන්ති වුත්තන්ති ආහ – **''දිට්ඨධම්මික…පෙ…. වසෙන සඞ්ඛිපිත්වා උභයන්ති වුත්ත''**න්ති. **තණ්හාදිට්ඨීවසෙනාති** තණ්හාභිනන්දනාවසෙන ''එතං මමා''ති, දිට්ඨාභිනන්දනාවසෙන ''එසො මෙ අත්තා''ති එවං **අභිනන්දිතුං. එසෙව නයොති** ඉමිනා තණ්හාදිට්ඨීවසෙන ''එතං මම, එසො මෙ අත්තා''ති අභිනන්දිතුං අජ්ඣොසාය ගිලිත්වා පරිනිට්ඨාපෙත්වා ඨාතුන්ති ඉමමත්ථං අතිදිසති. **කාමපටිබාහනෙනාති** ඉදං ආගමනපටිපදාදස්සනත්ථං, වණ්ණභණනත්ථඤ්ච වුත්තං. **රූපපටිබාහනං** හිස්ස ආසන්නං, තතොපි ආකාසානඤ්චායතනසමතික්කමො, තංසමතික්කමෙන සහෙව සබ්බෙ තා **විපස්සනාවසෙන ඔසක්කනා කථිතා** ''උභයමෙතං අනිච්ච''න්තිආදිවචනතො.

68. ඉධ **අත්තනො වාති** ආකිඤ්චඤ්ඤායතනකම්මට්ඨානං සන්ධායාහ. **නිරුජ්ඣන්ති** තප්පටිබද්ධඡන්දරාගනිරොධෙන, සමාපජ්ජනක්ඛණෙ පන අනුප්පාදනෙනපි. තෙනාහ **''ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං පත්වා''**ති. **අතප්පකට්ඨෙනාති** උළාරතරභාවෙන ඣානසමාපත්තියා අතිත්තිකරභාවෙන. **තමෙව පටිපදන්ති** ආකිඤ්චඤ්ඤායතනභාවනමාහ. **සමාධිවසෙන ඔසක්කනා කථිතා** තතියාරුප්පකම්මට්ඨානස්ස වුත්තත්තා ''යත්ථෙතා''තිආදිනා.

ඉධ **අත්තනොති** ද්විකොටිකසුඤ්ඤතාමනසිකාරසඞ්ඛාතං විපස්සනාකම්මට්ඨානං. **හෙට්ඨා වුත්තපටිපදන්ති** අනන්තරං වුත්තආකිඤ්චඤ්ඤායතනකම්මට්ඨානං. සති සමථභාවනායං සුඤ්ඤතාමනසිකාරස්ස ඉධ සාතිසයත්තා වුත්තං. **''දුතියාකිඤ්චඤ්ඤායතනෙ විපස්සනාවසෙන ඔසක්කනා කථිතා''**ති.

70. තතියාකිඤ්චඤ්ඤායතනෙ **අත්තනොති** චතුකොටිකසුඤ්ඤතාමනසිකාරසඞ්ඛාතං විපස්සනාකම්මට්ඨානං. **එත්ථාති** එතස්මිං සුඤ්ඤතානුපස්සනාධිකාරෙ. **ක්වචීති** කත්ථචි ඨානෙ, කාලෙ, ධම්මෙ වා. අථ වා **ක්වචීති** අජ්ඣත්තං, බහිද්ධා වා. **අත්තනො අත්තානන්ති** සකත්තානං. ''අයං ඛො, භො බ්‍රහ්මා…පෙ…. වසී පිතා භූතභබ්‍යාන''න්තිආදිනා (දී. නි. 1.42) පරපරිකප්පිතං අත්තානඤ්ච කස්සචි කිඤ්චනභූතං න පස්සතීති දස්සෙන්තො **''කස්සචී''**තිආදිමාහ. තත්ථ **පරස්සාති** ''පරා පජා''ති ''පරො පුරිසො''ති ච එවං ගහිතස්ස. **න ච මම ක්වචනීති** එත්ථ **මම**-සද්දො අට්ඨානපයුත්තොති ආහ **''මමසද්දං තාව ඨපෙත්වා''**ති. **පරස්ස වාති** අත්තතො අඤ්ඤස්ස, ''පරො පුරිසො නාම අත්ථි මමත්ථාය සජිතො, තස්ස වසෙන මය්හං සබ්බං ඉජ්ඣතී''ති එවං එකච්චදිට්ඨිගතිකපරිකප්පිතවසෙන පරං අත්තානං, තඤ්ච අත්තනො කිඤ්චනභූතං න පස්සතීති දස්සෙන්තො, **''න ච ක්වචනී''**තිආදිමාහ. එත්ථ ච **නාහං ක්වචනීති** සකඅත්තනො අභාවං පස්සති. **න කස්සචි කිඤ්චනතස්මින්ති** සකඅත්තනො එව කස්සචි අනත්තනියතං පස්සති. **න ච, මමාති** එතං ද්වයං යථාසඞ්ඛ්‍යං සම්බන්ධිතබ්බං, **අත්ථීති** පච්චෙකං. ''න ච ක්වචනි පරස්ස අත්තා අත්ථී''ති පරස්ස අත්තනො අභාවං පස්සති, ''තස්ස පරස්ස අත්තනො මම කිස්මිඤ්චි කිඤ්චනතා න වත්ථී''ති පරස්ස අත්තනො අනත්තනියතං පස්සති. එවං අජ්ඣත්තං බහිද්ධා ච ඛන්ධානං අත්තත්තනියසුඤ්ඤතා සුද්ධසඞ්ඛාරපුඤ්ජතා චතුකොටිකසුඤ්ඤතාපරිග්ගණ්හනෙන දිට්ඨා හොති. **හෙට්ඨා වුත්තපටිපදන්ති** ඉධාපි ආකිඤ්චඤ්ඤායතනකම්මට්ඨානමෙව වදති. **විපස්සනාවසෙනෙව ඔසක්කනා කථිතා** චතුකොටිකසුඤ්ඤතාදස්සනවිසෙසභාවතො, තප්පධානත්තා වස්ස මනසිකාරස්ස.

ඉධ **අත්තනොති** නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනකම්මට්ඨානමාහ. **සබ්බසඤ්ඤාති** රූපසඤ්ඤා පටිඝසඤ්ඤා නානත්තසඤ්ඤා හෙට්ඨිමා තිස්සො අරූපසඤ්ඤාති එවං සබ්බසඤ්ඤා අනවසෙසා නිරුජ්ඣන්තීති වදන්ති. **''හෙට්ඨා වුත්තා''**ති පන විසෙසිතත්තා ඉමස්මිං ආගතා චතුත්ථජ්ඣානසඤ්ඤාදයො අපි සඤ්ඤාති අපරෙ. තන්ති සම්මුතිමත්තං කාමසඤ්ඤාපටිබාහනවසෙනෙව තෙසං නානත්තසඤ්ඤාදිනිරොධස්ස අත්ථසිද්ධත්තා. **සමාධිවසෙන ඔසක්කනා කථිතා** නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනභාවනාය සමථකම්මට්ඨානභාවතො.

71. **පුබ්බෙ පඤ්චවිධං කම්මවට්ටන්ති** පුරිමකම්මභවස්මිං මොහො අවිජ්ජා ආයූහනා සඞ්ඛාරා නිකන්තිතණ්හා උපගමනං උපාදානං චෙතනා භවොති එවමාගතො සපරික්ඛාරො කම්මප්පබන්ධො. **න ආයූහිතං අස්සාති** න චෙතිතං පකප්පිතං භවෙය්‍ය. **එතරහි එවං පඤ්චවිධං විපාකවට්ටන්ති** විඤ්ඤාණනාමරූපසළායතනඵස්සවෙදනාසඞ්ඛාතො පච්චුප්පන්නො විපාකප්පබන්ධො **නප්පවත්තෙය්‍ය** කාරණස්ස අනිප්ඵන්නත්තා. **සචෙ ආයූහිතං න භවිස්සතීති** යදි

චෙතිතං පකප්පිතං න සියා. **යං අත්ථීති** යං පරමත්ථතො විජ්ජමානකං. තෙනාහ **‘‘භූත’’**න්ති. තඤ්හි පච්චයනිබ්බත්තතාය ‘‘භූත’’න්ති වුච්චති. **තං පජහාමීති** තප්පටිබද්ධඡන්දරාගප්පහානෙන තතො එව ආයතිං අනුප්පත්තිධම්මතාපාදනවසෙන පජහාමි පරිච්චජාමි.

පරිනිබ්බායීති සහ පරිකප්පනෙන අතීතත්ථෙති ආහ **‘‘පරිනිබ්බායෙය්‍යා’’**ති. **පරිනිබ්බායෙය්‍ය නු ඛොති** වා පාඨො, සො එවත්ථො. **න කිඤ්චි කථිතන්ති** නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපත්තියා සඞ්ඛාරාවසෙසසුඛුමභාවෙන ඤාණුත්තරස්සෙව විසයභාවතො සරූපතො න කිඤ්චි කථිතං, නයෙන පනස්ස විසෙසං ඤාපෙතුකාමත්තා. භගවතො කිර එතදහොසි – ‘‘ඉමිස්සංයෙව පරිසති නිසින්නො ආනන්දො අනුසන්ධිකුසලතාය නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං පාදකං කත්වා ඨිතස්ස භික්ඛුනො පටිසන්ධිං අරහත්තඤ්ච සන්ධාය පඤ්හං පුච්ඡිස්සති, ඉමිනා පුච්ඡානුසන්ධිනා තමත්ථං දෙසෙස්සාමී’’ති. ඔසක්කනාය ච ඉධාධිප්පෙතත්තා භින්නරසදෙසනා හොතීති පුච්ඡානුසන්ධි පුච්ඡිතා. තස්මිඤ්හි අසති අනුසන්ධිභෙදභින්නෙසා දෙසනා, න ච බුද්ධාචිණ්ණා භින්නරසදෙසනාති. **විපස්සනානිස්සිතන්ති** තන්නිස්සිතං. **තස්ස** භික්ඛුනො. උපාදියති එතෙනාති ච **උපාදානං. න පරිනිබ්බායති** පහාතබ්බස්ස අප්පජහනතො. තෙනාහ භගවා – ‘‘ධම්මාපි ඛො, භික්ඛවෙ, පහාතබ්බා, පගෙව අධම්මා’’ති (ම. නි. 1.240). **උපාදානසෙට්ඨන්ති** ඉදං නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනභවස්ස සබ්බභවග්ගතාදස්සනපරං, න පන අරියභවග්ගස්ස උපාදානසෙට්ඨතාපටිසෙධපරං.

73. නිස්සායාති භවපරියාපන්නං නාම ධම්මං නිස්සාය තප්පරියාපන්නං නාම නිස්සාය ඔඝනිත්ථරණා භගවතා අක්ඛාතා; අහො අච්ඡරියමෙතං, අහො අබ්භුතමෙතන්ති.

නවසුපි ඨානෙසු සමථයානිකස්සෙව වසෙන දෙසනාය ආගතත්තා, ඉධ ච කස්සචිපි පාදකජ්ඣානස්ස අනාමට්ඨත්තා වුත්තං – **‘‘අරියසාවකොති සුක්ඛවිපස්සකො අරියසාවකො’’**ති. **නවන්නම්පි කම්මට්ඨානං එකතො කත්වා සම්මසතීති** ඉදං ඣානධම්මෙපි අනුස්සවලද්ධෙ ගහෙත්වා සම්මසනං සම්භවතීති කත්වා වුත්තං; තෙභූමකසඞ්ඛාරගතං ඉධ වුත්තන්ති අනවසෙසතො පරිග්ගහණං සන්ධාය වුත්තං – **‘‘යාවතා සක්කායො’’**ති.

එතං අමතන්ති අමතං නිබ්බානං ආරබ්භ පවත්තියා එතං අරහත්තං අමතරසං. තෙනාහ – **‘‘එතං අමතං සන්තං, එතං පණීත’’**න්ති. ‘‘අනුපාදාය කිඤ්චිපි අග්ගහෙත්වා චිත්තං විමුච්චී’’ති වුත්තත්තාපි **අනුපාදා චිත්තස්ස විමොක්ඛො** නිබ්බානං අඤ්ඤත්ථ සුත්තෙ වුච්චති.

තිණ්ණං භික්ඛූනන්ති අභිනිවෙසභෙදෙන තිවිධානං. පාදකං කත්වා ඨිතස්ස ඔසක්කනාය අභාවෙ කාරණං හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. **සමොධානෙත්වාති** සම්මදෙව ඔදහිත්වා තස්මිං තස්මිං ඨානෙ අසඞ්කරතො වවත්ථපෙත්වා. **සුකථිතං නාම හොති** කථෙතබ්බස්ස අනවසෙසෙත්වා කථිතත්තා.

ආනෙඤ්ජසප්පායසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

7. ගණකමොග්ගල්ලානසුත්තවණ්ණනා

74. යථා හෙට්ඨිමසොපානඵලකං ඔරොහන්තස්ස පච්ඡිමං නාම හොති, එවං ආරොහන්තස්ස පඨමං නාම හොතීති වුත්තං – **‘‘යාව පච්ඡිමසොපානකළෙවරාති යාව පඨමසොපානඵලකා’’**ති. **වත්ථුං සොධෙත්වාති** වත්ථුවිජ්ජාචරියෙන වුත්තවිධිනා පාසාදවත්ථුනො සොධනවිධිං කත්වා. **එත්ථාති** පාසාදකරණෙ. සත්තධා භින්නස්ස වාලග්ගස්ස අංසුකොටිවෙධකො **වාලවෙධි** නාම. **ඨානසම්පාදනන්ති** වෙසාඛමණ්ඩලාදීනං සම්පාදනං. **මුට්ඨිකරණාදීහීති** උසුමුට්ඨිකරණජියාගාහජියාවිජ්ඣාදීහි. **එවං ගණාපෙමාති** එකං නාම එකමෙව, ද්වෙ දුකා චත්තාරි, තීණි තිකානි නව, චත්තාරි චතුක්කානි සොළසාතිආදිනා එවං ගණනං සික්ඛාපෙම.

75. කෙරාටිකා හොන්තීති සමයස්ස අනුපක්කිලිට්ඨකරණමායාසාඨෙය්‍යෙන සමන්නාගතා හොන්ති. **තං දමනං ජීවිතහෙතුපි නාතික්කමති,** අයමස්ස ජාතිදොසාභාවො.

76. සතිසම්පජඤ්ඤාහි සමඞ්ගිභාවත්ථායාති සතතවිහාරිභාවසාධනෙහි සතිසම්පජඤ්ඤෙහි සමන්නාගමත්ථාය. නනු ච ඛීණාසවා සතිවෙපුල්ලප්පත්තා පඤ්ඤාවෙපුල්ලප්පත්තා ච, කථං තස්ස සතිසම්පජඤ්ඤං පයොගසාධනීයං පවත්තන්ති ආහ **‘‘ද්වෙ හී’’**තිආදි. **සතතවිහාරීති** සතතං සමාපත්තිවිහාරිබහුලා, තස්මා තෙ ඉච්ඡිතිච්ඡිතක්ඛණෙ ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජන්ති. වුත්තවිපරියායෙන නොසතතවිහාරිනො දට්ඨබ්බා. තෙනාහ **‘‘තත්ථා’’**තිආදි. **අප්පෙතුං න සක්කොති** අනාචිණ්ණභාවතො.

තං විතක්කෙන්තොති ‘‘සාමණෙරස්ස සෙනාසනං නත්ථි, අරඤ්ඤෙඤ්ච සීහාදීහි සපරිස්සයං, කිං නු ඛො තස්ස භවිස්සතී’’ති තං විතක්කෙන්තො. **එවරූපොති** එදිසො යථාවුත්තසාමණෙරසදිසො ඛීණාසවො. **ඉමෙ ධම්මෙති** ඉමස්මිං සුත්තෙ ආගතෙ සීලාදිධම්මෙ. **ආවජ්ජිත්වාවාති** අත්තනො පරිසුද්ධසීලතාදිආවජ්ජනහෙතු එව සමාපජ්ජිතුං සක්ඛිස්සති.

78. **“යෙමෙ, හො ගොතමා”**ති වචනස්ස සම්බන්ධං දස්සෙතුං, **“තථාගතෙ කිරා”**තිආදි වුත්තං. එවන්ති ‘‘යෙමෙ, හො ගොතමා’’තිආදිආකාරෙහි **වත්තුමාරද්ධො.**

අජ්ජධම්මෙසූති අපුරාතනධම්මෙසු. තක්කනමත්තානි හි තෙහි කප්පෙත්වා සයංපටිහානං විරචිතානි. පුරාතනතාය පරිපුණ්ණතාය එකන්තනියානිකතාය ච පරමො උත්තමො. තෙනාහ – ‘‘තෙසු…පෙ…. උත්තමොති අත්ථො’’ති. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

ගණකමොග්ගල්ලානසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

8. ගොපකමොග්ගල්ලානසුත්තවණ්ණනා

79. කම්මංයෙව කම්මන්තො, සො එත්ථ අත්ථීති කම්මකරණට්ඨානං **“කම්මන්තො”**ති වුත්තං. තෙනාහ **“කම්මන්තට්ඨාන”**න්ති. **තෙහි ධම්මෙහීති** බුද්ධගුණෙහි. තෙ පන සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණප්පමුඛාති කත්වා ආහ **“සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණධම්මෙහී”**ති. **සබ්බෙන සබ්බන්ති** සබ්බප්පකාරෙන අනවසෙසං, එත්තකො ගුණානං පකාරභෙදො, තෙසු කිඤ්චිපි පකාරං අනවසෙසෙත්වා. **සබ්බකොට්ඨාසෙහි සබ්බන්ති** යත්තකා ගුණභාගා, තෙහි සබ්බෙහි අනවසෙසං නිස්සෙසමෙව කත්වා. **යොපි අහොසීති** යොපි කොසම්බිවාසීනං භික්ඛූනං වසෙන කොසම්බියං කලහො අහොසි. **සොපි තත්ථෙව** උප්පන්නට්ඨානෙයෙව උප්පන්නමත්තො වූපසමිතො. **පරිනිබ්බුතකාලෙ පනස්සාති** අස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස පරිනිබ්බුතකාලෙ පන. භියොසොමත්තාය භික්ඛූ සමග්ගා ජාතා, කථඤ්ච සංවෙගො ජාතොති දස්සෙතුං **“අට්ඨසට්ඨී”**තිආදි වුත්තං. සාතිසයං අභිණ්හඤ්ච උපසමප්පත්තියා **අතිවිය උපසන්තුපසන්තා. අනුසංයායමානොති** අනු අනු සම්මදෙව ජානන්තො විචාරෙන්තො වොසාසමානො. ‘‘අනුසඤ්ඤායමානො’’ති වා පාඨො. තත්ථ ය-කාරස්ස ඤ-කාරං කත්වා නිද්දෙසොති ආහ **“අනුවිචරමානො”**ති.

80. **හෙට්ඨිමපුච්ඡමෙවාති** ගොපකමොග්ගල්ලානෙන පුච්ඡිතපුච්ඡමෙව. සො හි ‘‘තෙහි ධම්මෙහී’’තිආදිනා, ‘‘අත්ථි කොචි තුම්හාකං සාසනස්ස සාරභූතො භික්ඛූ’’ති පුච්ඡි. අයඤ්ච තමෙව ‘‘පටිසරණො’’ති පරියායෙන පුච්ඡි. **අප්පටිසරණෙති** යං තුම්හෙ භික්ඛුං පටිබොධෙය්‍යාථ, තාදිසස්ස අභාවෙන අප්පටිසරණෙ. තථාගතෙන පවෙදිතො ධම්මො පටිසරණං එතෙසන්ති **ධම්මපටිසරණා.** තෙනාහ **“ධම්මො අවස්සයො”**ති.

81. **ආගච්ඡතීති** වාචුග්ගතභාවෙන ආගච්ඡති. වත්ථුවීතික්කමසඞ්ඛාතෙ ගරුගරුතරලහුලහුතරාදිභෙදෙ අජ්ඣාචාරෙ ආපත්තිසමඤ්ඤාති ආහ – **“ආපත්ති…පෙ…. ආණාතික්කමනමෙවා”**ති. **යථාධම්මන්ති** ධම්මානුරූපං. **යථාසිට්ඨන්ති** යථානුසිට්ඨං. **ධම්මො නොති** එත්ථ **නො**-සද්දො අවධාරණෙ ‘‘න නො සමං අත්ථි තථාගතෙනා’’තිආදීසු (ඛු. පා. 6.3; සු. නි. 226) විය. තෙනෙවාහ **“ධම්මොව කාරෙතී”**ති.

83. ‘‘යථා තං තුම්හාදිසෙහි රක්ඛකෙහි ගොපකෙහී’’ති එවං පසන්නවෙසෙන අත්තානං උක්කංසාපෙතුකාමො . අරියූපවාදපාපං ඛමාපනෙ සති අන්තරායාය න හොතීති ආහ – **“ඉච්චෙතං කුසල”**න්ති. **ගොනඞ්ගලමක්කටොති** ගොනඞ්ගුට්ඨමක්කටො.

84. අයං උක්කංසාපෙතුං ඉච්ඡිතං යථාරද්ධමත්ථං විසංවාදෙති අවණ්ණිතම්පි වණ්ණිතං කත්වා කථෙන්තො; ඉමස්ස වචනස්ස පටික්ඛෙපෙන ඉමිනා දාතබ්බපිණ්ඩපාතස්ස අන්තරායො මා හොතූති එවං පිණ්ඩපාතං රක්ඛිතුං න ඛො පන සක්කාති යොජනා. **ඉදන්ති** ‘‘න ඛො, බ්‍රාහ්මණ, සො භගවා’’තිආදිදෙසනං. **අබ්භන්තරං කරිත්වාති** නිබ්බානන්තොගධං කත්වා, අන්තරං වා තස්ස නිජ්ඣානස්ස කාරණං කත්වා. කාමරාගවසෙන හි තං නිජ්ඣානං හොතීති. **ඉධාති** ඉමස්මිං සුත්තපදෙසෙ. **සබ්බසඞ්ගාහිකජ්ඣානන්ති** ලොකියලොකුත්තරස්ස අන්තරායො මා හොතූති එවං කත්වාපි රූපාවචරස්ස මග්ගඣානස්ස ඵලඣානස්සාති සබ්බස්සපි සඞ්ගණ්හනවසෙන දෙසිතත්තා සබ්බසඞ්ගාහකජ්ඣානං නාම කථිතං.

යං නො මයන්ති එත්ථ **නොති** නිපාතමත්තං. **තං නොති** එත්ථ පන **නොති** අම්හාකන්ති අත්ථො. **උසූයති** රාජකිච්චපසුතතාධීනතාය එකත්ථාභිනිවෙසභාවතො . මන්දපඤ්ඤතාය වස්සකාරගතඉස්සාභිභූතචිත්තතාය පරිපුණ්ණං කත්වා වුත්තම්පි අත්ථං අනුපධාරෙන්තො ආහ – **“එකදෙසමෙව කථෙසී”**ති. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

ගොපකමොග්ගල්ලානසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

9. මහාපුණ්ණමසුත්තවණ්ණනා

85. **තස්මිං අහූති** තස්මිං අහනීති ආහ **“තස්මිං දිවසෙ”**ති. **අනසනෙනාති** සබ්බසො ආහාරස්ස අභුඤ්ජනෙන සාසනිකසීලෙන බාහිරකඅනසනෙන උපෙතා හුත්වාති යොජනා. **වා**-සද්දෙන ඛීරපානමධුසායනාදිවිධිං සඞ්ගණ්හාති. උපෙච්ච වසිතබ්බතො **උපොසථො,** පාතිමොක්ඛුද්දෙසො. උපෙතෙන සමන්නාගතෙන හුත්වා වසිතබ්බතො

සන්තානෙ වාසෙතබ්බතො **උපොසථො,** සීලං. අනසනාදිධම්මාදිං වා උපෙච්ච වසනං උපවාසො **උපොසථො.** තථාරූපෙ හත්ථිජාතිවිසෙසෙ උපොසථොති සමඤ්ඤාමත්තන්ති ආහ – **‘‘උපොසථො නාම නාගරාජාතිආදීසු පඤ්ඤත්ති’’**ති. වුත්තනයෙන උපවසන්ති එත්ථාති **උපොසථො,** දිවසො. **සො පනෙස** උපොසථො. **මාසපුණ්ණතායාති** මාසස්ස පූරිතභාවෙන. **සම්පුණ්ණාති** සබ්බසො පුණ්ණා. තාය හි රත්තියා වසෙන මාසො අනවසෙසතො පුණ්ණො හොති. මාසද්ධමාසාදිභෙදං කාලං මාති මිනන්තො විය හොතීති ච **‘‘මා’’ඉති චන්දො වුච්චති. එත්ථාති** එතිස්සා රත්තියා. පුණ්ණො පරිපුණ්ණකලො ජාතොති **පුණ්ණමා.** තඤ්හි චන්දපාරිපූරියා මාසපාරිපූරියා එවමාහ. එතෙන තස්ස උපොසථභාවං දස්සෙති.

දිස්සති ඵලං සන්දිස්සතීති **දෙසො,** හෙතූති ආහ **‘‘දෙසන්ති කාරණ’’**න්ති. **සබ්බං කථෙන්ති** සබ්බං අත්තනා පරිග්ගහිතප්පකාරං කථෙන්ති. **කථෙතුං න සක්කොන්ති** අවිසයත්තා. **පාසාදපරිවෙණෙති** පාසාදස්ස පුරතො විවටඞ්ගණෙ. **හෙට්ඨා වුත්තනයෙනාති** සෙඛසුත්තෙ (ම. නි. අට්ඨ. 2.22) වුත්තනයෙන විත්ථාරෙතබ්බං.

86. ඉමෙ නු ඛොති එත්ථ නුති සංසයජොතනොති ආහ – **‘‘විමතිපුච්ඡා විය කථිතා’’**ති. **ජානන්තෙනාතිආදි** පුච්ඡාවත්ථුදස්සනපරං දට්ඨබ්බං, න පුච්ඡකස්ස සත්ථු අත්තනො අජානනභාවදීපනපරං. ජානාති හි භගවා. **අජානන්තෙන විය හුත්වා** පුච්ඡිතෙ. යථාභූතසභාවං **ජානන්තො විය පුච්ඡති** කොහඤ්ඤෙ ඨත්වා. තෙනාහ – **‘‘ථෙරො එවරූපං වචනං කිං කරිස්සතී’’**ති කාරණස්ස සුප්පහීනත්තාති අධිප්පායො.

ඡන්දමූලකාති තණ්හාඡන්දමූලකා. තණ්හා හි දුක්ඛසමුදයො. කුසලසඤ්ඤො වා ථිරවිසදනිපුණසඤ්ඤො වා, කුසලසඞ්ඛාරො වා තික්ඛථිරවිසදසඞ්ඛාරො වා; සුවිසුද්ධවිපුලොදාරවිඤ්ඤාණො වාති ඉමමත්ථං **‘‘සඤ්ඤාදීසුපි එසෙව නයො’’**ති ඉමිනා අතිදිසති. කස්මා පනෙත්ථ අනාගතකාලවසෙනෙව දෙසනා ආගතාති ආහ **‘‘යස්මා පනා’’**තිආදි.

ඛන්ධානං ඛන්ධපණ්ණත්තීති ඛන්ධසද්දාභිධෙය්‍යානං රුප්පනානුභවනසඤ්ජානනාභිසඞ්ඛරවිජානනසභාවානං අත්ථානං ‘‘ඛන්ධො’’ති අයං සමඤ්ඤා. **කිත්තකෙනාති** කිංපරිමාණෙන අත්ථෙන, රාසත්ථභාගත්ථාදීසු කීදිසෙනාති අධිප්පායො.

හෙතුහෙතූති හෙතුපච්චයභූතො හෙතු. යො හි ලොභාදීනං සහජාතධම්මෙසු මූලට්ඨෙනුපකාරකභාවො නිප්පරියායෙන හෙතුත්ථො; සො පථවීආදීසුපි පච්චයභාවමත්තෙන හෙතුපරියායදස්සනතො දුතියෙන හෙතු-සද්දෙන විසෙසෙත්වා වුත්තො **‘‘හෙතුහෙතූ’’**ති. අවිජ්ජා පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරාදීනං සාධාරණපච්චයත්තා සාධාරණහෙතු, ‘‘අතීතානාගතපච්චුප්පන්නානං කම්මසමාදානානං ඨානසො හෙතුසො විපාක’’න්ති එත්ථ විජ්ජමානෙසුපි අඤ්ඤෙසු පච්චයෙසු ඉට්ඨානිට්ඨවිපාකනියාමකත්තා කම්මං තස්ස පධානකාරණන්ති ආහ – **‘‘කුසලාකුසලං අත්තනො අත්තනො විපාකදානෙ උත්තමහෙතූ’’**ති. ‘‘මහාභූතා හෙතූ’’ති අයමෙවත්ථො ‘‘මහාභූතා පච්චයො’’ති ඉමිනාපි වුත්තොති හෙතුසද්දපච්චයසද්දානං සමානත්ථත්තා පච්චයො එව හෙතු **පච්චයහෙතු,** යො ච රූපක්ඛන්ධස්ස හෙතු, සො එව තස්ස පඤ්ඤාපනාය පච්චයොති වුත්තොති ආහ – **‘‘ඉධ පච්චයහෙතු අධිප්පෙතො’’**ති. යදග්ගෙන පච්චයධම්මො අත්තනො පච්චයුප්පන්නස්ස උප්පාදාය ඨිතියා ච පච්චයො, තදග්ගෙන තස්ස භාවතො සමඤ්ඤාතො පඤ්ඤාපනායපි සො පච්චයොති වත්තබ්බතං අරහතීති. පාළියං අවිභාගෙන වුත්තමත්ථං විභාගෙන දස්සෙතුං, **‘‘තත්ථ පථවීධාතූ’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **පඤ්ඤාපනායාති** සහෙතුඅහෙතුකන්තිආදිආකාරෙහි බොධනාය . තං පන සබ්බොධනං ඤාණෙන දස්සනං හොතීති වුත්තං **‘‘දස්සනත්ථායා’’**ති.

ඵස්සොති ඵස්සසමඞ්ගීභාවො. සො චෙත්ථ සකිච්චනිප්ඵාදනසමත්ථස්ස ඵස්සස්ස නිබ්බත්ති. නිබ්බත්තො හි ඵස්සො තථාරූපාය වෙදනාය පච්චයො හොතීති. එතදත්ථමෙවෙත්ථ භගවතා පුග්ගලාධිට්ඨානා දෙසනා කතා, තස්මා පච්චුප්පන්නාතීතකාලවසෙන ද්විකාලිකො ඵස්සසද්දො වෙදිතබ්බො. ඵස්සෙ සති වෙදෙති ඵස්සපච්චයා වෙදනාඉච්චෙව වුත්තං හොති. සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො. යථෙව හි වෙදනාය එවං සඤ්ඤාය සඞ්ඛාරානම්පි ඵස්සො විසෙසපච්චයො තස්මිං අසති අභාවතො. චෙතනාග්ගහණෙන ආයූහනානුරූපතාය තප්පධානත්තා සඞ්ඛාරක්ඛන්ධධම්මා ගහිතා. තථා හි සුත්තන්තභාජනීයෙ සඞ්ඛාරක්ඛන්ධභාජනීයෙ (විභ. 21, 22) ච ‘‘චක්ඛුසම්ඵස්සජා චෙතනා’’තිආදිනා චෙතනාව නිද්දිට්ඨා. **විඤ්ඤාණක්ඛන්ධස්සාති** එත්ථ එකස්මිං භවෙ ආදිභූතවිඤ්ඤාණස්ස නාමරූපපච්චයතං දස්සෙතුං, **‘‘පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණෙන තාවා’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ ගබ්භසෙය්‍යකස්ස සභාවකස්ස රූපපවත්තිං සන්ධාය **‘‘උපරිමපරිච්ඡෙදෙනා’’**ති වුත්තං සමතිංසතො උපරි පටිසන්ධික්ඛණෙ තස්ස රූපානං අසම්භවතො. ඉදානි පවත්තිවිඤ්ඤාණස්ස නාමරූපපච්චයං ද්වාරවසෙන දස්සෙතුං, **‘‘චක්ඛුද්වාරෙ’’**තිආදි වුත්තං. නනු ච විඤ්ඤාණස්සපි ඵස්සො පච්චයො, කස්මා තයො එව ඛන්ධා ඵස්සපච්චයා වුත්තාති? සච්චමෙතං, යථා පන විඤ්ඤාණසහිතො ඵස්සො වෙදනාදීනං පච්චයො, න එවං විඤ්ඤාණස්ස. තෙනාහ භගවා – ‘‘තිණ්ණං සඞ්ගති ඵස්සො’’ති (ම. නි. 1.204; ම. නි. 3.421, 425, 426; සං. නි. 2.44, 45; 2.4.60) ඵස්සො විය නාමරූපං විඤ්ඤාණස්ස විසෙසපච්චයො යථා නාමරූපපච්චයාපි විඤ්ඤාණන්ති. තස්මා ඉමං විසෙසං දස්සෙතුං නාමරූපස්සෙව විඤ්ඤාණපච්චයතා වුත්තා, න ඵස්සස්ස.

87. යාව සක්කායදිට්ඨි සමුප්පජ්ජති, තාව වට්ටස්ස පරියන්තො නත්ථෙවාති අප්පහීනසක්කායදිට්ඨිකො වට්ටෙ පරිබ්භමතීති ආහ – **“කථං පන, භන්තෙති වට්ටං පුච්ඡන්තො”**ති. යථා ච සක්කායදිට්ඨිජොතනා වට්ටපුච්ඡා, එවං තබ්භෙදනජොතනා විවට්ටපුච්ඡාති ආහ – **“සක්කායදිට්ඨි න හොතීති විවට්ටං පුච්ඡන්තො”**ති.

88. **අයං රූපෙ අස්සාදොති** යාථාවතො දස්සනං පරිඤ්ඤාභිසමයො, දුක්ඛසච්චපරියාපන්නඤ්ච රූපන්ති ආහ – **“ඉමිනා පරිඤ්ඤාපටිවෙධො චෙව දුක්ඛසච්චඤ්ච කථිත”**න්ති. ‘‘යං රූපං අනිච්ච’’න්තිආදිවචනතො අනිච්චාදිභාවො තත්ථ ආදීනවො, සො චස්ස පච්චයාධීනවුත්තිතාය පච්චයො සමුදයසච්චන්ති සමුදයප්පහානෙන ආදීනවසමතික්කමොති ආදීනවග්ගහණෙන සිද්ධමත්ථමාහ – **“පහානපටිවෙධො චෙව සමුදයසච්චඤ්චා”**ති. සබ්බසඞ්ඛතනිස්සරණං නිබ්බානඤ්ච සච්ඡිකිරියාභිසමයවසෙන පටිවිජ්ඣිතබ්බන්ති ආහ – **“ඉමිනා සච්ඡිකිරියාපටිවෙධො චෙව නිරොධසච්චඤ්චා”**ති. **ඉමෙසු තීසු ඨානෙසූති** යථාවුත්තෙසු දුක්ඛාදීසු තීසු අභිසමයට්ඨානෙසු. **යෙ සම්මාදිට්ඨිආදයො ධම්මාති** යෙ අරියමග්ගසඤ්ඤිතා සම්මාදිට්ඨිආදයො අට්ඨ, සත්ත වා ධම්මා. **භාවනාපටිවෙධො මග්ගසච්චන්ති** භාවනාභිසමයවසෙන පවත්තං මග්ගසච්චං. **සෙසපදෙසුපීති**, ‘‘අයං වෙදනාය අස්සාදො’’තිආදිපදෙසුපි.

89. **ඉමස්මින්ති** ආසන්නපච්චක්ඛතාය සකඅත්තභාවො ගහිතො, තදෙව අජ්ඣත්තා ඛන්ධාති තප්පටියොගිතාය, **“බහිද්ධාති පරස්ස සවිඤ්ඤාණකෙ කායෙ”**ති වුත්තං. **සබ්බනිමිත්තෙසූති** සබ්බෙසු රූපනිමිත්තාදීසුපි . තානි පන ඉන්ද්‍රියබද්ධානිපි අනින්ද්‍රියබද්ධානිපි තංසභාවානීති ආහ **“අනින්ද්‍රියබද්ධම්පි සඞ්ගණ්හාති”**ති. විඤ්ඤාණග්ගහණෙනෙවෙත්ථ වෙදනාදයොපි ගහිතා අවිනාභාවතොති, **“සවිඤ්ඤාණකෙ කායෙ”**ති වුත්තං. **“කායො”**ති වා ඛන්ධසමූහොති අත්ථො.

90. **අනත්තනි ඨත්වාති** අත්තරහිතෙ අනත්තසභාවෙ ඛන්ධකොට්ඨාසෙ ඨත්වා තං ආධාරං කත්වා **කතානි** කම්මානි. **කතරස්මිං අත්තනි ඨත්වාති** කීදිසෙ අත්තනි නිස්සයවිපාකං දස්සන්ති විපච්චිස්සන්ති. එතෙන කාරකවෙදකරහිතත්තා අත්තපක්ඛකම්මකානි න යුජ්ජන්තීති දස්සෙති, ඛන්ධානං ඛණිකත්තා ච කතනාසඅකතබ්භාගමදොසො ච ආපජ්ජතීති.

තත්‍රායං (ඉතිවු. අට්ඨ. 74; සාරත්ථ. ටී. 1.5) චොදනාසොධනාවිධි – පාණාතිපාතවසෙන තාව කම්මපථසම්බන්ධවිභාවනා, ඛණෙ ඛණෙ හි නිරුජ්ඣනසභාවෙසු සඞ්ඛාරෙසු කො හන්ති, කො වා හඤ්ඤති, යදි චිත්තචෙතසිකසන්තානො, සො අරූපත්තා න ඡෙදනභෙදනාදිවසෙන විකොපනසමත්ථො, නපි විකොපනීයො. අථ රූපසන්තානො, සො අචෙතනත්තා කට්ඨකලිඞ්ගරූපමොති න තත්ථ ඡෙදනාදිනා පාණාතිපාතාපුඤ්ඤං පසවති යථා මතසරීරෙ. පයොගොපි පාණාතිපාතස්ස පහරණප්පහාරාදිකො අතීතෙසු වා සඞ්ඛාරෙසු භවෙය්‍ය, අනාගතෙසු, පච්චුප්පන්නෙසු වා, තත්ථ න තාව අතීතානාගතෙසු සම්භවති තෙසං අභාවතො, පච්චුප්පන්නෙසු ච සඞ්ඛාරානං ඛණිකත්තා සරසෙනෙව නිරුජ්ඣනසභාවතාය විනාසාභිමුඛෙසු නිප්පයොජනො පයොගො සියා, විනාසස්ස ච කාරණරහිතත්තා න පහරණප්පහාරාදිප්පයොගහෙතුකං මරණං, නිරීහකතාය ච සඞ්ඛාරානං කස්ස සො පයොගො? ඛණිකත්තා වධාධිප්පායසමකාලභිජ්ජනකස්ස කිරියාපරියොසානකාලානවට්ඨානතො කස්ස පාණාතිපාතකම්මබද්ධොති?

වුච්චතෙයථාවුත්තවධකචෙතනාසහිතො සඞ්ඛාරපුඤ්ජො සත්තසඞ්ඛාතො හන්ති. තෙන පවත්තිතවධප්පයොගනිමිත්තං අපගතඋස්මාවිඤ්ඤාණජීවිතින්ද්‍රියො මතවොහාරපවත්තිනිබන්ධනො යථාවුත්තවප්පයොගකරණෙ උප්පජ්ජනාරහො රූපාරූපධම්මසමූහො හඤ්ඤති, කෙවලො වා චිත්තචෙතසිකසන්තානො. වධප්පයොගාවිසයභාවෙපි තස්ස පඤ්චවොකාරභවෙ රූපසන්තානාධීනවුත්තිතාය රූපසන්තානෙ පරෙන පයොජිතජීවිතින්ද්‍රියුපච්ඡෙදකපයොගවසෙන තන්නිබ්බත්තිතවිබන්ධකවිසදිසුප්පත්තියා විගතෙ විච්ඡෙදො හොතීති න පාණාතිපාතස්ස අසම්භවො; නාපි අහෙතුකො පාණාතිපාතො, න ච පයොගො නිප්පයොජනො පච්චුප්පන්නෙසු සඞ්ඛාරෙසු කතප්පයොගවසෙන තදනන්තරං උප්පජ්ජනාරහස්ස සඞ්ඛාරකලාපස්ස තථා අනුප්පත්තිතො. ඛණිකානං සඞ්ඛාරානං ඛණිකමරණස්ස ඉධ මරණභාවෙන අනධිප්පෙතත්තා සන්තතිමරණස්ස ච යථාවුත්තනයෙන සහෙතුකභාවතො න අහෙතුකං මරණං ; න ච කත්තුරහිතො පාණාතිපාතප්පයොගො නිරීහකෙසුපි සඞ්ඛාරෙසු සන්නිහිතතාමත්තෙන උපකාරකෙසු අත්තනො අත්තනො අනුරූපඵලුප්පාදනෙ නියතෙසු කාරණෙසු කත්තුවොහාරසිද්ධිතො යථා – ‘‘පදීපො පකාසෙති, නිසාකරො චන්දිමා’’ති. න ච කෙවලස්ස වධාධිප්පායසහභුනො චිත්තචෙතසිකකලාපස්ස පාණාතිපාතො ඉච්ඡිතො සන්තානවසෙන අවට්ඨිතස්සෙව පටිජානනතො; සන්තානවසෙන පවත්තමානානඤ්ච පදීපාදීනං අත්ථකිරියසිද්ධි දිස්සතීති අත්ථෙව පාණාතිපාතෙන කම්මුනා බද්ධො; තතො එව යස්මිං සන්තානෙ පාණාතිපාතචෙතනා පවත්තා; තත්ථෙව සන්තානෙ පච්චයන්තරසමවායෙන භවන්තරෙ නිරයාදීසු තස්සා ඵලප්පවත්තීති නත්ථෙව කතවිනාසො අකතබ්භාගමො ච. ඉමිනා නයෙන අදින්නාදානාදීනඤ්ච වසෙන යථාරහං කම්මපථසම්බන්ධවිභාවනා වෙදිතබ්බාති.

සබ්බො දිට්ඨිග්ගාහො තණ්හාවසගතස්සෙව හොතීති ආහ **“තණ්හාධිපතෙය්‍යොනා”**ති. **තෙසු තෙසු ධම්මෙසූති** මයා දෙසියමානදස්සනධම්මෙසු. **පකතිකම්මට්ඨානන්ති** තස්ස ථෙරස්ස සන්තිකෙ ගහෙත්වා

පරිහරියමානකම්මට්ඨානං. **අඤ්ඤං නවකම්මට්ඨානන්ති** භගවතො දෙසනානුසාරෙන ගහිතං අඤ්ඤං නවං කම්මට්ඨානං. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

මහාපුණ්ණමසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

10. චූළපුණ්ණමසුත්තවණ්ණනා

91. තුණ්හීභූතං තුණ්හීභූතන්ති ආමෙඩිතවචනං බ්‍යාපනිච්ඡාවසෙන වුත්තන්ති ආහ – **"යං යං දිස"**න්තිආදි. **අනුවිලොකෙත්වාති** එත්ථ අනුසද්දොපි බ්‍යාපනිච්ඡායමෙවාති අනු අනු විලොකෙත්වාති අත්ථො. තෙනෙවාහ – **"තතො තතො විලොකෙත්වා"**ති. අසන්තො නීචො පුරිසොති **අසප්පුරිසොති** ආහ – **"පාපපුරිසො ලාමකපුරිසො"**ති. **සොති** අසප්පුරිසො. **තන්ති** අසප්පුරිසං **ජානිතුං න සක්කොති** අසප්පුරිසධම්මානං යාථාවතො අජානනතො. **පාපධම්මසමන්නාගතොති** කායදුච්චරිතාදිඅසන්තුට්ඨිතාදිලාමකධම්මසමන්නාගතො. අසප්පුරිසෙ භත්ති එතස්සාති **අසප්පුරිසභත්ති**. තෙනාහ – **"අසප්පුරිසසෙවනො"**ති. අසප්පුරිසධම්මො අසප්පුරිසො උත්තරපදලොපෙන, තෙසං චින්තනසීලොති **අසප්පුරිසචින්තී**. තෙනාහ **"අසප්පුරිසචින්තාය චින්තකො"**ති, දුච්චින්තිතචින්තීති අත්ථො. **අසප්පුරිසමන්තනන්ති** අසාධුජනවිචාරං අසප්පුරිසවීමංසං. **අසප්පුරිසවාචන්ති** චතුබ්බිධං දුබ්භාසිතං. **අසප්පුරිසකම්මං** නාම තිවිධම්පි කායදුච්චරිතං. **අසප්පුරිසදිට්ඨී** නාම විසෙසතො දසවත්ථුකා මිච්ඡාදිට්ඨි, තාය සමන්නාගතො **අසප්පුරිසදිට්ඨියා සමන්නාගතො, අසප්පුරිසදානං** නාම අසක්කච්චදානාදි. සබ්බොපායමත්ථො පාළිතො එව විඤ්ඤායති.

''පාණං හනිස්සාමී''තිආදිකා චෙතනා කාමං පරබ්‍යාබාධායපි හොතියෙව, යථා පන සා අත්තනො බලවතරදුක්ඛත්ථාය හොති, තථා න පරස්සාති ඉමමත්ථං දස්සෙතුං, **"අත්තනො දුක්ඛත්ථාය චින්තෙති"**ඉච්චෙව වුත්තො. **යථා අසුකො අසුකන්ති**ආදීහි පාපකො පාපවිපාකෙකදෙසං බලවං ගරුතරං වා පච්චනුභොන්තොපි යථා පරො පච්චනුභොති, න තථා සයන්ති දස්සෙති. තෙනාහ **"පරබ්‍යාබාධාය"**ති. **ගහෙත්වාති** පාපකිරියාය සහායභාවෙන ගහෙත්වා.

අසක්කච්චන්ති අනාදරං කත්වා. දෙය්‍යධම්මස්ස අසක්කරණං අප්පසන්නාකාරො, පුග්ගලස්ස අසක්කරණං අගරුකරණන්ති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො, **"දෙය්‍යධම්මං න සක්කරොති නාමා"**තිආදිමාහ. **අචිත්තීකත්වාති** න චිත්තෙ කත්වා, න පූජෙත්වාති අත්ථො. පූජෙන්තො හි පූජෙතබ්බවත්ථුං චිත්තෙ ඨපෙති, තතො න බහි කරොති. චිත්තං වා අච්ඡරියං කත්වා පටිපත්ති **චිත්තීකරණං,** සම්භාවනකිරියා. තප්පටික්ඛෙපතො **අචිත්තීකරණං,** අසම්භාවනකිරියා. **අපවිද්ධන්ති** උච්ඡිට්ඨාදිඡඩ්ඩනීයධම්මං විය අවඛිත්තකං. තෙනාහ – **"ඡඩ්ඩෙතුකාමො විය"**තිආදි. **රොගං පක්ඛිපන්තො වියාති** රොගිකසරීරං ඔදනාදීහි පමජ්ජිත්වා වම්මිකෙ රොගං පක්ඛිපන්තො විය. අද්ධා ඉමස්ස දානස්ස ඵලං මමෙව ආගච්ඡතීති එවං යස්ස තථා දිට්ඨි අත්ථි, සො ආගමනදිට්ඨිකො, අයං පන න තාදිසොති ආහ **"අනාගමනදිට්ඨිකො"**ති. තෙනාහ – **"නො ඵලපාටිකඞ්ඛී හුත්වා දෙති"**ති.

කාමඤ්චායං යථාවුත්තපුග්ගලො අසද්ධම්මාදීහි පාපධම්මෙහි සමන්නාගතො, තෙහි පන සබ්බෙහිපි මිච්ඡාදස්සනං මහාසාවජ්ජන්ති දස්සෙතුං, **"තාය මිච්ඡාදිට්ඨියා නිරයෙ උපපජ්ජති"**ති වුත්තං. **වුත්තපටිපක්ඛනයෙනාති** කණ්හපක්ඛෙ වුත්තස්ස අත්ථස්ස විපරියායෙන සුක්කපක්ඛෙ අත්ථො වෙදිතබ්බො. ''සදෙවකං ලොක''න්තිආදීසු (පාරා. 1) දෙවසද්දො ඡකාමාවචරදෙවෙසු, එවමිධාති ආහ **"ඡකාමාවචරදෙවා"**ති. තත්ථ බ්‍රහ්මානං විසුං ගහිතත්තා කාමාවචරදෙවග්ගහණන්ති චෙ? ඉධ දානඵලස්ස අධිප්පෙතත්තා කාමාවචරදෙවග්ගහණං , තත්ථාපි ඡකාමාවචරග්ගහණං දට්ඨබ්බං දෙවමහත්තතාදිවචනතො. **තිණ්ණං කුලානං සම්පත්තීති** ඛත්තියමහත්තාදීනං තිණ්ණං කුලානං සම්පත්ති, න කෙවලං කුලසම්පදා එව අධිප්පෙතා, අථ ඛො තත්ථ ආයුවණ්ණයසභොගඉස්සරියාදිසම්පදාපි අධිප්පෙතාති දට්ඨබ්බං උළාරස්ස දානමයපුඤ්ඤස්ස වසෙන තෙසම්පි සමිජ්ඣනතො. **සුද්ධවට්ටවසෙනෙව කථිතං** සුක්කපක්ඛෙපි සබ්බසො විවට්ටස්ස අනාමට්ඨත්තා. සද්ධාදයො හි ලොකියකුසලසම්භාරා එවෙත්ථ අධිප්පෙතාති. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

චූළපුණ්ණමසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

නිට්ඨිතා ච දෙවදහවග්ගවණ්ණනා.

2. අනුපදවග්ගො

1. අනුපදසුත්තවණ්ණනා

93. **ඉද්ධිමාති ගුණො පාකටො** පරතොඝොසෙන විනා පාසාදකම්පනදෙවචාරිකාදීහි සයමෙව පකාසභාවතො; ධුතවාදාදිගුණානම්පි තථාභාවෙ එතෙනෙව නයෙන තෙසං ගුණානං පාකටයොගතො ච පරෙසං නිච්ඡිතභාවතො ච. **පඤ්ඤවතො ගුණාති** පඤ්ඤාපභෙදපභාවිතෙ ගුණවිසෙසෙ සන්ධාය වදති. තෙ හි යෙභුය්‍යෙන පරෙසං අවිසයා. තෙනාහ – **''න සක්කා අකථිතා ජානිතු''**න්ති. විසභාගා සභාගා නාම අයොනිසොමනසිකාරබහුලෙසු පුථුජ්ජනෙසු, තෙ පන අප්පහීනරාගදොසතාය පරස්ස විජ්ජමානම්පි ගුණං මක්ඛෙත්වා අවිජ්ජමානං අවණ්ණමෙව ඝොසෙන්තීති ආහ – **''විසභාග…පෙ…. කථෙන්තී''**ති.

යා අට්ඨාරසන්නං ධාතූනං සමුදයතො අත්ථඞ්ගමතො අස්සාදතො ආදීනවතො යථාභූතං පජානනා, අයං **ධාතුකුසලතා. ආයතනකුසලතායපි** එසෙව නයො. අවිජ්ජාදීසු ද්වාදසසු පටිච්චසමුප්පාදඞ්ගෙසු කොසල්ලං **පටිච්චසමුප්පාදකුසලතා.** ඉදං ඉමස්ස ඵලස්ස ඨානං කාරණං, ඉදං අට්ඨානං අකාරණන්ති එවං ඨානඤ්ච ඨානතො, අට්ඨානඤ්ච අට්ඨානතො යථාභූතං පජානනා, අයං **ඨානාට්ඨානකුසලතා.** යො පන ඉමෙසු ධාතුආදීසු පරිඤ්ඤාභිසමයාදිවසෙන නිස්සඞ්ගගතියා පණ්ඩාති ලද්ධනාමෙන ඤාණෙන ඉතො ගතො පවත්තො, අයං **පණ්ඩිතො** නාමාති ආහ – **''ඉමෙහි චතූහි කාරණෙහි පණ්ඩිතො''**ති. මහන්තානං අත්ථානං පරිග්ගණ්හනතො මහතී පඤ්ඤා එතස්සාති **මහාපඤ්ඤො.** සෙසපදෙසුපි එසෙව නයොති ආහ – **''මහාපඤ්ඤාදීහි සමන්නාගතොති අත්ථො''**ති.

නානත්තන්ති යාහි මහාපඤ්ඤාදීහි සමන්නාගතත්තා ථෙරො ''මහාපඤ්ඤො''තිආදිනා කිත්තීයති, තාසං මහාපඤ්ඤාදීනං ඉදං නානත්තං අයං වෙමත්තතා. යස්ස කස්සචි (දී. නි. ටී. 3.216; සං. නි. ටී. 1.1.110; අ. නි. ටී. 1.1.584) විසෙසතො අරූපධම්මස්ස මහත්තං නාම කිච්චසිද්ධියා වෙදිතබ්බන්ති තදස්ස කිච්චසිද්ධියා දස්සෙන්තො, **''මහන්තෙ සීලක්ඛන්ධෙ පරිග්ගණ්හාතීති මහාපඤ්ඤා''**තිආදිමාහ. තත්ථ හෙතුමහන්තතාය පච්චයමහන්තතාය නිස්සයමහන්තතාය පභෙදමහන්තතාය කිච්චමහන්තතාය ඵලමහන්තතාය ආනිසංසමහන්තතාය ච සීලක්ඛන්ධස්ස මහන්තභාවො වෙදිතබ්බො. තත්ථ **හෙතු** අලොභාදයො, **පච්චයා** හිරොත්තප්පසද්ධාසතිවීරියාදයො. **නිස්සයා** සාවකබොධිපච්චෙකබොධිසම්මාසම්බොධිනියතතා තංසමඞ්ගිනො ච පුරිසවිසෙසා. **පභෙදො** චාරිත්තාදිවිභාගො. **කිච්චං** තදඞ්ගාදිවසෙන පටිපක්ඛස්ස විධමනං. **ඵලං** සග්ගසම්පදා නිබ්බානසම්පදා ච. **ආනිසංසො** පියමනාපතාදි. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.9) ආකඞ්ඛෙය්‍යසුත්තාදීසු (ම. නි. 1.64 ආදයො) ච ආගතනයෙන වෙදිතබ්බො. ඉමිනා නයෙන **සමාධික්ඛන්ධාදීනම්පි** මහන්තතා යථාරහං නිද්ධාරෙත්වා වෙදිතබ්බා, **ඨානාට්ඨානාදීනං** පන මහන්තභාවො මහාවිසයතාය වෙදිතබ්බො. තත්ථ ඨානාට්ඨානානං මහාවිසයතා බහුධාතුකසුත්තෙ (ම. නි. 3.124 ආදයො) සයමෙව ආගමිස්සති. **විහාරසමාපත්තීනං** සමාධික්ඛන්ධෙ නිද්ධාරිතනයෙන වෙදිතබ්බා, **අරියසච්චානං** සකලසාසනසඞ්ගහණතො සච්චවිභඞ්ගෙ (විභ. 189 ආදයො) තංසංවණ්ණනාසු (විභ. අට්ඨ. 189 ආදයො) ආගතනයෙන. **සතිපට්ඨානාදීනං** විභඞ්ගාදීසු (විභ. 355 ආදයො) තංසංවණ්ණනාදීසු (විභ. අට්ඨ. 355 ආදයො) ච ආගතනයෙන. **සාමඤ්ඤඵලානං** මහතො හිතස්ස මහතො සුඛස්ස මහතො අත්ථස්ස මහතො යොගක්ඛෙමස්ස නිප්ඵත්තිභාවතො සන්තපණීතනිපුණඅතක්කාවචරපණ්ඩිතවෙදනීයභාවතො ච. **අභිඤ්ඤානං** මහාසම්භාරතො මහාවිසයතො මහාකිච්චතො මහානුභාවතො මහානිප්ඵත්තිතො ච. **නිබ්බානස්ස** මදනිම්මදනාදිමහත්ථසිද්ධිතො මහන්තතා වෙදිතබ්බා.

පුථුපඤ්ඤාති එත්ථාපි වුත්තනයානුසාරෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. අයං පන විසෙසො – **නානාඛන්ධෙසු ඤාණං පවත්තතීති,** ''අයං රූපක්ඛන්ධො නාම…පෙ…. අයං විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො නාමා''ති, එවං පඤ්චන්නං ඛන්ධානං නානාකරණං පටිච්ච ඤාණං පවත්තති. තෙසුපි ''එකවිධෙන රූපක්ඛන්ධො, එකාදසවිධෙන රූපක්ඛන්ධො, එකවිධෙන වෙදනාක්ඛන්ධො, බහුවිධෙන වෙදනාක්ඛන්ධො, එකවිධෙන සඤ්ඤාක්ඛන්ධො…පෙ…. එකවිධෙන විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො, බහුවිධෙන විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො''ති එවං එකෙකස්ස ඛන්ධස්ස එකවිධාදිවසෙන අතීතාදිභෙදවසෙනපි නානාකරණං පටිච්ච ඤාණං පවත්තති. තථා ''ඉදං චක්ඛායතනං නාම…පෙ…. ඉදං ධම්මායතනං නාම. තත්ථ දසායතනා කාමාවචරා, ද්වෙ චතුභූමකා''ති එවං ආයතනනානත්තං පටිච්ච ඤාණං පවත්තති.

නානාධාතූසූති ''අයං චක්ඛුධාතු නාම…පෙ…. අයං මනොවිඤ්ඤාණධාතු නාම. තත්ථ සොළස ධාතුයො කාමාවචරා, ද්වෙ චතුභූමකා''ති එවං නානාධාතූසු පටිච්ච ඤාණං පවත්තති. තයිදං උපාදිණ්ණකධාතුවසෙන වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. පච්චෙකබුද්ධානඤ්හි ද්වින්නඤ්ච අග්ගසාවකානං උපාදිණ්ණකධාතූසුයෙව නානාකරණං පටිච්ච ඤාණං පවත්තති. තඤ්ච ඛො එකදෙසතොව, නො නිප්පදෙසතො, අනුපාදිණ්ණකධාතූනං පන නානාකරණං න ජානන්තියෙව. සබ්බඤ්ඤුබුද්ධානංයෙව පන, ''ඉමාය නාම ධාතුයා උස්සන්නත්තා ඉමස්ස රුක්ඛස්ස ඛන්ධො සෙතො හොති, ඉමස්ස කණ්හො, ඉමස්ස බහලත්තචො, ඉමස්ස තනුත්තචො, ඉමස්ස පත්තං වණ්ණසණ්ඨානාදිවසෙන එවරූපං, ඉමස්ස පුප්ඵං නීලං පීතං ලොහිතං ඔදාතං සුගන්ධං දුග්ගන්ධං, ඵලං ඛුද්දකං මහන්තං දීඝං වට්ටං සුසණ්ඨානං මට්ඨං ඵරුසං සුගන්ධං මධුරං තිත්තකං අම්බිලං කටුකං කසාවං, කණ්ටකො තිඛිණො අතිඛිණො උජුකො කුටිලො ලොහිතො ඔදාතො හොතී''ති ධාතුනානත්තං පටිච්ච ඤාණං පවත්තති.

අත්ථෙසූති රූපාදීසු ආරම්මණෙසු. **නානාපටිච්චසමුප්පාදෙසූති** අජ්ඣත්තබහිද්ධාභෙදතො සන්තානභෙදතො ච නානප්පභෙදෙසු පටිච්චසමුප්පාදඞ්ගෙසු. අවිජ්ජාදිඅඞ්ගානඤ්හි පච්චෙකං පටිච්චසමුප්පාදසඤ්ඤිතාති. තෙනාහ – සඞ්ඛාරපිටකෙ ''ද්වාදස පච්චයා ද්වාදස පටිච්චසමුප්පාදා''ති. **නානාසුඤ්ඤතමනුපලබ්භෙසූති** නානාසභාවෙසු නිච්චසාරාදිවිරහතො සුඤ්ඤසභාවෙසු, තතො එව ඉත්ථිපුරිසඅත්තඅත්තනියාදිවසෙන අනුපලබ්භෙසු සභාවෙසු. ම-කාරො හෙත්ථ පදසන්ධිකරො. **නානාඅත්ථෙසූති** අත්ථපටිසම්භිදාවිසයෙසු පච්චයුප්පන්නාදිනානාඅත්ථෙසු. **ධම්මෙසූති** ධම්මපටිසම්භිදාවිසයෙසු පච්චයාදිනානාධම්මෙසු. **නිරුත්තීසූති** තෙසංයෙව අත්ථධම්මානං නිද්ධාරණවචනසඞ්ඛාතාසු නානානිරුත්තීසු. **පටිභානෙසූති** එත්ථ අත්ථපටිසම්භිදාදීසු විසයභූතෙසු, ''ඉමානි ඉදමත්ථජොතකානී''ති (විභ. 725-745) තථා තථා පටිභානතො පටිභානානීති ලද්ධනාමෙසු ඤාණෙසු. **පුථු නානාසීලක්ඛන්ධෙසූති**ආදීසු සීලස්ස පුථුත්තං නානත්තඤ්ච වුත්තමෙව. ඉතරෙසං පන වුත්තනයානුසාරෙන සුවිඤ්ඤෙය්‍යත්තා පාකටමෙව. යං පන අභින්නං එකමෙව නිබ්බානං, තත්ථ උපචාරවසෙන පුථුත්තං ගහෙතබ්බන්ති ආහ – **''පුථු නානාජනසාධාරණෙ ධම්මෙ සමතික්කම්මා''**ති. තෙනස්ස මදනිම්මදනාදිපරියායෙන පුථුත්තං පරිදීපිතං හොති.

එවං විසයවසෙන පඤ්ඤාය මහත්තං පුථුත්තඤ්ච දස්සෙත්වා ඉදානි සම්පයුත්තධම්මවසෙන හාසභාවං, පවත්තිආකාරවසෙන ජවනභාවං, කිච්චවසෙන තික්ඛාදිභාවඤ්ච දස්සෙතුං, **''කතමා හාසපඤ්ඤා''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **හාසබහුලොති** පීතිබහුලො. සෙසපදානි තස්සෙව වෙවචනානි. **සීලං පරිපූරෙතීති** හට්ඨපහට්ඨො උදග්ගුදග්ගො හුත්වා පීතිසහගතාය පඤ්ඤාය. පීතිසොමනස්සසහගතා හි පඤ්ඤා අභිරතිවසෙන ආරම්මණෙ ඵුල්ලා විකසිතා විය පවත්තති; න උපෙක්ඛාසහගතාති පාතිමොක්ඛසීලං ඨපෙත්වා භාසනීයං පරං තිවිධම්පි සීලං පරිපූරෙතීති අත්ථො. විසුං වුත්තත්තා පුන **සීලක්ඛන්ධ**මාහ. **සමාධික්ඛන්ධ**න්තිආදීසුපි එසෙව නයො.

රූපං අනිච්චතො ඛිප්පං ජවතීති රූපක්ඛන්ධං අනිච්චන්ති සීඝං වෙගෙන පවත්තියා පටිපක්ඛදූරීභාවෙන පුබ්බාභිසඞ්ඛාරස්ස සාතිසයත්තා ඉන්දෙන විස්සට්ඨවජිරං විය ලක්ඛණං පටිවිජ්ඣන්තී අදන්ධායන්තී රූපක්ඛන්ධෙ අනිච්චලක්ඛණං වෙගසා පටිවිජ්ඣති, තස්මා සා **ජවනපඤ්ඤා** නාමාති අත්ථො. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. එවං ලක්ඛණාරම්මණිකවිපස්සනාවසෙන ජවනපඤ්ඤං දස්සෙත්වා බලවවිපස්සනාවසෙන දස්සෙතුං, **''රූප''**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ **ඛයට්ඨෙනාති** යත්ථ යත්ථ උප්පජ්ජති, තත්ථ තත්ථෙව භිජ්ජනතො ඛයසභාවත්තා. **භයට්ඨෙනාති** භයානකභාවතො. **අසාරකට්ඨෙනාති** අත්තසාරවිරහතො නිච්චසාරාදිවිරහතො ච. **තුලයිත්වාති** තුලාභූතාය විපස්සනාපඤ්ඤාය තුලෙත්වා. **තීරයිත්වාති** තාය එව තීරණභූතාය තීරෙත්වා. **විභාවයිත්වාති** යාථාවතො පකාසෙත්වා පඤ්චක්ඛන්ධං **විභූතං කත්වා. රූපනිරොධෙති** රූපක්ඛන්ධස්ස නිරොධභූතෙ **නිබ්බානෙ** නින්නපොණපබ්භාරවසෙන. ඉදානි සිඛාප්පත්තවිපස්සනාවසෙන ජවනපඤ්ඤං දස්සෙතුං, පුන **''රූප''**න්තිආදි වුත්තං. වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාවසෙනාති කෙචි.

ඤාණස්ස තික්ඛභාවො නාම සවිසෙසං පටිපක්ඛසමුච්ඡින්දනෙන වෙදිතබ්බොති, **''ඛිප්පං කිලෙසෙ ඡින්දතීති තික්ඛපඤ්ඤා''**ති වත්වා තෙ පන කිලෙසෙ විභාගෙන දස්සෙන්තො, **''උප්පන්නං කාමවිතක්ක''**න්තිආදිමාහ. තික්ඛපඤ්ඤො හි ඛිප්පාභිඤ්ඤො හොති, පටිපදා චස්ස න චලතීති ආහ – **''එකස්මිං ආසනෙ චත්තාරො අරියමග්ගා අධිගතා හොන්ති''**තිආදි.

''සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අනිච්චා දුක්ඛා විපරිණාමධම්මා සඞ්ඛතා පටිච්චසමුප්පන්නා ඛයධම්මා වයධම්මා නිරොධධම්මා''ති යාථාවතො දස්සනෙන සච්චසම්පටිවෙධො ඉජ්ඣති, න අඤ්ඤථාති කාරණමුඛෙන නිබ්බෙධිකපඤ්ඤං දස්සෙතුං, **''සබ්බසඞ්ඛාරෙසු උබ්බෙගබහුලො හොති''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **උබ්බෙගබහුලොති** වුත්තනයෙන සබ්බසඞ්ඛාරෙසු අභිණ්හං පවත්තසංවෙගො. **උත්තාසබහුලොති** ඤාණුත්‍රාසවසෙන සබ්බසඞ්ඛාරෙසු බහුසො උත්‍රස්තමානසො. තෙන ආදීනවානුපස්සනමාහ. **උක්කණ්ඨනබහුලොති** පන ඉමිනා නිබ්බිදානුපස්සනං ආහ – **අරතිබහුලොති**ආදිනා තස්සා එව අපරාපරුප්පත්තිං. **බහිමුඛොති** සබ්බසඞ්ඛාරතො බහිභූතං නිබ්බානං උද්දිස්ස පවත්තඤාණමුඛො, තථා වා පවත්තිතවිමොක්ඛමුඛො. නිබ්බිජ්ඣනං නිබ්බෙධො, සො එතිස්සා අත්ථී, නිබ්බිජ්ඣතීති වා නිබ්බෙධා, සාව පඤ්ඤා **නිබ්බෙධිකා**. යං පනෙත්ථ අත්ථතො අවිභත්තං, තං හෙට්ඨා වුත්තනයත්තා සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

පජ්ජති එතෙන විපස්සනාදිකොති **පදං,** සමාපත්ති, තස්මා **අනුපදන්ති** අනුසමාපත්තියොති අත්ථො. **පදං** වා සම්මසනුපගා ධම්මා විපස්සනාය පවත්තිට්ඨානභාවතො. තෙනාහ **''සමාපත්තිවසෙන වා''**ති . **ඣානඞ්ගවසෙන වාති** ඣානඞ්ගවසෙනාති ච අත්ථො. අට්ඨකථායං පන කමත්ථො ඉධ පදසද්දො, තස්මා අනුපදං අනුක්කමෙනාති අයමෙත්ථ අත්ථොති ආහ **''අනුපටිපාටියා''**ති. **ධම්මවිපස්සනන්ති** තංතංසමාපත්තිචිත්තුප්පාදපරියාපන්නානං ධම්මානං විපස්සනං. **විපස්සතීති** සමාපත්තියො ඣානමුඛෙන තෙ තෙ ධම්මෙ යාථාවතො පරිග්ගහෙත්වා, ''ඉතිපි දුක්ඛා''තිආදිනා සම්මසති. **අද්ධමාසෙන අරහත්තං පත්තො** උක්කංසගතස්ස සාවකානං සම්මසනචාරස්ස නිප්පදෙසෙන පවත්තියමානත්තා, සාවකපාරමීඤාණස්ස ච තථා පටිපාදෙතබ්බත්තා. **එවං සන්තෙපීති** යදිපි මහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරො න චිරස්සෙව අරහත්තං පත්තො; ධම්මසෙනාපති පන තතො චිරෙන, එවං සන්තෙපි යස්මා මොග්ගල්ලානත්ථෙරොපි මහාපඤ්ඤොව, තස්මා සාරිපුත්තත්ථෙරොව මහාපඤ්ඤතරොති. ඉදානි තමත්ථං පාකටතරං කාතුං, **''මහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරො හී''**තිආදි වුත්තං. සම්මසනං චරති එත්ථාති සම්මසනචාරො, විපස්සනාභූමි, තං

සම්මසනවාරං. එකදෙසමෙවාති සකඅත්තභාවෙ සඞ්ඛාරෙ අනවසෙසතො පරිග්ගහෙතුඤ්ච සම්මසිතුඤ්ච අසක්කොන්තං අත්තනො අභිනීහාරසමුදාගතඤාණබලානුරූපං එකදෙසමෙව පරිග්ගහෙත්වා සම්මසන්තො. නනු ච ‘‘සබ්බං, භික්ඛවෙ, අනභිජානං අපරිජානං අවිරාජයං අප්පජහං අභබ්බො දුක්ඛක්ඛයායා’’ති (සං. නි. 4.26) වචනතො වට්ටදුක්ඛතො මුච්චිතුකාමෙන සබ්බං පරිඤ්ඤෙය්‍යං පරිජානිතබ්බමෙව? සච්චමෙතං, තඤ්ච ඛො සම්මසනුපගධම්මවසෙන වුත්තං. තස්මා සසන්තානගතෙ සබ්බධම්මෙ , පරසන්තානගතෙ ච තෙසං සන්තානවිභාගං අකත්වා බහිද්ධාභාවසාමඤ්ඤතො සම්මසනං, අයං සාවකානං සම්මසනවාරො. ථෙරො පන බහිද්ධාධම්මෙපි සන්තානවිභාගෙන කෙචි කෙචි උද්ධරිත්වා සම්මසි, තඤ්ච ඛො ඤාණෙන ඵුට්ඨමත්තං කත්වා. තෙන වුත්තං – **‘‘යට්ඨිකොටියා උප්පීළෙන්තො විය එකදෙසමෙව සම්මසන්තො’’**ති. තත්ථ ඤාණෙන නාම යාවතා නෙය්‍යං පවත්තිතබ්බං, තථා අපවත්තනතො **‘‘යට්ඨිකොටියා උප්පීළෙන්තො විය’’**තිආදි වුත්තං. අනුපදධම්මවිපස්සනාය අභාවතො **‘‘එකදෙසමෙව සම්මසන්තො’’**ති වුත්තං.

බුද්ධානං සම්මසනවාරො දසසහස්සිලොකධාතුයං සත්තසන්තානගතා, අනින්ද්‍රියබද්ධා ච සඞ්ඛාරාති වදන්ති, කොටිසතසහස්සචක්කවාළෙසූති අපරෙ. තථා හි අද්ධත්තයවසෙන පටිච්චසමුප්පාදනයං ඔසරිත්වා ඡත්තිංසකොටිසතසහස්සමුඛෙන බුද්ධානං මහාවජිරඤාණං පවත්තං. පච්චෙකබුද්ධානං සසන්තානගතෙහි සද්ධිං මජ්ඣිමදෙසවාසිසත්තසන්තානගතා අනින්ද්‍රියබද්ධා ච සම්මසනවාරොති වදන්ති, ජම්බුදීපවාසිසත්තසන්තානගතාති කෙචි. ධම්මසෙනාපතිනොපි යථාවුත්තසාවකානං විපස්සනාභූමියෙව සම්මසනවාරො. තත්ථ පන ථෙරො සාතිසයං නිරවසෙසං අනුපදධම්මං විපස්සි. තෙන වුත්තං – **‘‘සාවකානං සම්මසනවාරං නිප්පදෙසං සම්මසී’’**ති.

තත්ථ ‘‘සාවකානං විපස්සනාභූමී’’ති එත්ථ සුක්ඛවිපස්සකා ලොකියාභිඤ්ඤප්පත්තා පකතිසාවකා අග්ගසාවකා පච්චෙකබුද්ධා සම්මාසම්බුද්ධාති ඡසු ජනෙසු සුක්ඛවිපස්සකානං ඣානාභිඤ්ඤාහි අනධිගතපඤ්ඤානෙපුඤ්ඤත්තා අන්ධානං විය ඉච්ඡිතපදෙසොක්කමනං විපස්සනාකාලෙ ඉච්ඡිකිච්ඡිතධම්මවිපස්සනා නත්ථි. තෙ යථාපරිග්ගහිතධම්මමත්තෙයෙව ඨත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙන්ති. ලොකියාභිඤ්ඤප්පත්තා පන පකතිසාවකා යෙන මුඛෙන විපස්සනං ආරභන්ති; තතො අඤ්ඤෙන විපස්සනං විත්ථාරිකං කාතුං සක්කොන්ති විපුලඤාණත්තා. මහාසාවකා අභිනීහාරසම්පන්නත්තා තතො සාතිසයං විපස්සනං විත්ථාරිකං කාතුං සක්කොන්ති. අග්ගසාවකෙසු දුතියො අභිනීහාරසම්පත්තියා සමාධානස්ස සාතිසයත්තා විපස්සනං තතොපි විත්ථාරිකං කරොති. පඨමො පන තතො මහාපඤ්ඤතාය සාවකෙහි අසාධාරණං විත්ථාරිකං කරොති. පච්චෙකබුද්ධො තෙහිපි මහාභිනීහාරතාය අත්තනො අභිනීහාරානුරූපං තතොපි විත්ථාරිකවිපස්සනං කරොන්ති. බුද්ධානං, සම්මදෙව, පරිපූරිතපඤ්ඤාපාරමිපභාවිත-සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණාධිගමනස්ස අනුරූපායාති. යථා නාම කතවාලවෙධපරිචයෙන සරභඞ්ගසදිසෙන ධනුග්ගහෙන ඛිත්තො සරො අන්තරා රුක්ඛලතාදීසු අසජ්ජමානො ලක්ඛණෙයෙව පතති; න සජ්ජති න විරජ්ඣති, එවං අන්තරා අසජ්ජමානා අවිරජ්ඣමානා විපස්සනා සම්මසනීයධම්මෙසු යාථාවතො නානානයෙහි පවත්තති. යං මහාඤාණන්ති වුච්චති, තස්ස පවත්තිආකාරභෙදො ගණතො වුත්තොයෙව.

එතෙසු ච සුක්ඛවිපස්සකානං විපස්සනාචාරො ඛජ්ජොතපභාසදිසො, අභිඤ්ඤප්පත්තපකතිසාවකානං දීපපභාසදිසො, මහාසාවකානං ඔක්කාපභාසදිසො, අග්ගසාවකානං ඔසධිතාරකාපභාසදිසො, පච්චෙකබුද්ධානං චන්දපභාසදිසො, සම්මාසම්බුද්ධානං රස්මිසහස්සපටිමණ්ඩිතසරදසූරියමණ්ඩලසදිසො උපට්ඨාසි. තථා සුක්ඛවිපස්සකානං විපස්සනාචාරො අන්ධානං යට්ඨිකොටියා ගමනසදිසො, ලොකියාභිඤ්ඤප්පත්තපකතිසාවකානං දණ්ඩකසෙතුගමනසදිසො, මහාසාවකානං ජඞ්ඝසෙතුගමනසදිසො, අග්ගසාවකානං සකටසෙතුගමනසදිසො, පච්චෙකබුද්ධානං මහාජඞ්ඝමග්ගගමනසදිසො, සම්මාසම්බුද්ධානං මහාසකමග්ගගමනසදිසොති වෙදිතබ්බො.

අරහත්තඤ්ච කිර පත්වාති එත්ථ **කිර**-සද්දො අනුස්සවලද්ධොයමත්ථොති දීපෙතුං වුත්තො. **පත්වා අඤ්ඤාසි** අත්තනො විපස්සනාචාරස්ස මහාවිසයත්තා තික්ඛවිසදසූරභාවස්ස ච සල්ලක්ඛණෙන. කථං පනායං මහාථෙරො දන්ධං අරහත්තං පාපුණන්තො සීඝං අරහත්තං පත්තතො පඤ්ඤාය අත්තානං සාතිසයං කත්වා අඤ්ඤාසීති ආහ – **‘‘යථා හී’’**තිආදි. **මහාජටන්ති** මහාජාලසාඛං අතිවිය සිබ්බිතජාලං. **යට්ඨිං පන සාරං වා උජුං වා න ලභති** වෙණුග්ගහණෙ අනුච්ඡිනිත්වා වෙණුස්ස ගහිතත්තා. **එවංසම්පදන්ති** යථා තෙසු පුරිසෙසු එකො වෙළුග්ගහණෙ අනුච්ඡිනිත්වා වෙළුයට්ඨිං ගණ්හාති, එකො උච්ඡිනිත්වා, එවං නිප්ඵත්තිකං. **පධානන්ති** භාවනානුයුඤ්ජනං.

සත්තසට්ඨි ඤාණානීති පටිසම්භිදාමග්ගෙ (පටි. ම. 1.73 මාතිකා) ආගතෙසු තෙසත්තතියා ඤාණෙසු ඨපෙත්වා ඡ අසාධාරණඤාණානි සුතමයඤාණාදීනි පටිභානපටිසම්භිදාඤාණපරියොසානානි සත්තසට්ඨි ඤාණානි. තානි හි සාවකෙහි පච්චිතබ්බානි, න ඉතරානි. **සොළසවිධං පඤ්ඤන්ති** (සං. නි. අට්ඨ. 3.5.379; සං. නි. ටී. 3.5.379) මහාපඤ්ඤාදිකා, නවානුපුබ්බවිහාරසමාපත්තිපඤ්ඤාති ඉදං සොළසවිධං පඤ්ඤං.

තත්‍රාති තස්ස. **ඉදං හොතීති** ඉදං දානි වුච්චමානං අනුපුබ්බසම්මසනං හොති. **විපස්සනාකොට්ඨාසන්ති** විතක්කාදිසම්මසිතබ්බධම්මවිභාගෙන විභත්තවිපස්සනාභාගං.

94. පඨමෙ ඣානෙති උපසිලෙසෙ භුම්මං, තස්මා **යෙ පඨමෙ ඣානෙ ධම්මාති** යෙ පඨමජ්ඣානසංසට්ඨා ධම්මාති අත්ථො. **අන්තොසමාපත්තියන්ති** ච සමාපත්තිසහගතෙ චිත්තුප්පාදෙ සමාපත්තිසමඤ්ඤං ආරොපෙත්වා වුත්තං.

වවත්ථිතාති කතවවත්ථනා නිච්ඡිතා. **පරිච්ඡින්නාති** ඤාණෙන පරිච්ඡින්නා සලක්ඛණතො පරිච්ඡිජ්ජ ඤාතා. **ඔලොකෙන්තොති** ඤාණචක්ඛුනා පච්චක්ඛතො පස්සන්තො. **අභිනිරොපනං** ආරම්මණෙ චිත්තස්ස ආරොපනං. **අනුමජ්ජනං** ආරම්මණෙ චිත්තස්ස අනුවිචාරණං. **ඵරණං** පණීතරූපෙහි කායස්ස බ්‍යාපනං, විප්ඵාරිකභාවො වා. **සාතන්ති** සාතමධුරතා. **අවික්ඛෙපො** වික්ඛෙපස්ස පටිපක්ඛභූතං සමාධානං. **ඵුසනං** ඉන්ද්‍රියවිසයවිඤ්ඤාණස්ස තතො උප්පජ්ජිත්වා ආරම්මණෙ ඵුසනාකාරෙන විය පවත්ති. **වෙදයිතං** ආරම්මණානුභවනං. **සඤ්ජානනං** නීලාදිවසෙන ආරම්මණස්ස සල්ලක්ඛණං. **චෙතයිතං** චෙතසො බ්‍යාපාරො. **විජානනං** ආරම්මණූපලද්ධි. **කත්තුකම්‍යතා** චිත්තස්ස ආරම්මණෙන අත්ථිකතා. තස්මිං ආරම්මණෙ අධිමුච්චනං, සන්නිට්ඨානං වා **අධිමොක්ඛො**. කොසජ්ජපක්ඛෙ පතිතුං අදත්වා චිත්තස්ස පග්ගණ්හනං **පග්ගාහො,** අධිග්ගහොති අත්ථො. ආරම්මණං උපගන්ත්වා ඨානං, අනිස්සජ්ජනං වා **උපට්ඨානං**. සමප්පවත්තෙසු අස්සෙසු සාරථි විය සකිච්චපසුතෙසු සම්පයුත්තෙසු අජ්ඣුපෙක්ඛනං **මජ්ඣත්තතා**. සම්පයුත්තධම්මානං ආරම්මණෙ අනුනයනං සංවරණං **අනුනයො. සභාවතොති** යථාභූතසභාවතො. සොළසන්නං එව චෙත්ථ ධම්මානං ගහණං තෙසංයෙව ථෙරෙන වවත්ථාපිතභාවතො, තෙ එවස්ස තදා උපට්ඨහිංසු, න ඉතරෙති වදන්ති. වීරියසතිග්ගහණෙන චෙත්ථ ඉන්ද්‍රියභාවසාමඤ්ඤතො සද්ධාපඤ්ඤා; සතිග්ගහණෙනෙව එකන්තානවජ්ජභාවසාමඤ්ඤතො පස්සද්ධිආදයො ඡ යුගළා; අලොභාදොසා ච සඞ්ගහිතා ඣානචිත්තුප්පාදපරියාපන්නත්තා තෙසං ධම්මානං. ථෙරෙන ච ධම්මා වවත්ථානසාමඤ්ඤතො ආරද්ධා. තෙ න උපට්ඨහිංසූති න සක්කා වත්තුන්ති අපරෙ.

විදිතා උප්පජ්ජන්තීති උප්පාදෙපි නෙසං වෙදනානං පජානනං හොතියෙවාති අත්ථො. සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො. තං ජානාතීති තංඤාණො, තස්ස භාවො **තංඤාණතා,** ඤාණස්ස අත්තසංවෙදනන්ති අත්ථො. තංසමානයොගක්ඛමාහි සම්පයුත්තධම්මා. **ඤාණබහුතාති** ඤාණස්ස බහුභාවො, එකචිත්තුප්පාදෙ අනෙකඤාණතාති අත්ථො. ඉදානි තමෙවත්ථං විවරිතුං, **"යථා හී"**තිආදි වුත්තං. **න සක්කා ජානිතුං** ආරම්මණකරණස්ස අභාවතො. අසම්මොහාවබොධො ච ඊදිසස්ස ඤාණස්ස නත්ථි. **එකෙකමෙව ඤාණං උප්පජ්ජති** තස්මිං ඛණෙ එකස්සෙව ආවජ්ජනස්ස උප්පජ්ජනතො, න ච ආවජ්ජනෙන විනා චිත්තුප්පත්ති අත්ථි. වුත්තඤ්හෙතං –

> ''චුල්ලාසීතිසහස්සානි, කප්පා තිට්ඨන්ති යෙ මරූ;
> න ත්වෙව තෙපි ජීවන්ති, ද්වීහි චිත්තෙහි සංයුතා''ති. (මහානි. 10, 39) ච,
>
> ''නත්ථි චිත්තෙ යුගා ගහී''ති ච –

වත්ථාරම්මණානං පරිග්ගහිතතායාති යස්මිඤ්ච ආරම්මණෙ යෙ ඣානධම්මා පවත්තන්ති, තෙසං වත්ථාරම්මණානං පගෙව ඤාණෙන පරිච්ඡිජ්ජ ගහිතත්තා. යථා නාම මිගසූකරාදීනං ආසයෙපරිග්ගහිතෙ තත්‍ර ඨිතා මිගා වා සූකරා වා තතො උට්ඨානතොපි ආගමනතොපි නෙසාදස්ස සුඛග්ගහණා හොන්ති, එවංසම්පදමිදං. තෙනාහ **"ථෙරෙන හී"**තිආදි. **තෙනාති** වත්ථාරම්මණානං පරිග්ගහිතභාවෙන. **අස්සාති** ථෙරස්ස. **තෙසං ධම්මානන්ති** ඣානචිත්තුප්පාදපරියාපන්නානං ධම්මානං. **උප්පාදං ආවජ්ජන්තස්සාති**ආදිනා උප්පාදාදීසු යං යදෙව ආරබ්භ ඤාණං උප්පජ්ජති; තස්මිං තස්මිං ඛණෙ තස්ස තස්සෙව වස්ස පාකටභාවො දීපිතො. න හි ආවජ්ජනෙන විනා ඤාණං උප්පජ්ජති. **අහුත්වා සම්භොන්තීති** පුබ්බෙ අවිජ්ජමානා හුත්වා සම්භවන්ති, අනුප්පන්නා උප්පජ්ජන්තීති අත්ථො. **උදයං පස්සති** තෙසං ධම්මානං, ''අහුත්වා සම්භොන්තී''ති උප්පාදක්ඛණසමඞ්ගිභාවදස්සනතො. පුබ්බෙ අභාවබොධකො හි අත්තලාභො ධම්මානං උදයො. **හුත්වාති** උප්පජ්ජිත්වා. **පටිවෙන්තීති** පටි ඛණෙ ඛණෙ විනස්සන්ති. **වයං පස්සති,** ''හුත්වා පටිවෙන්තී''ති තෙසං ධම්මානං භඞ්ගක්ඛණසමඞ්ගිභාවදස්සනතො. විද්ධංසභාවබොධකො හි ධම්මානං විජ්ජමානතො වයො.

තෙසු ධම්මෙසු නත්ථි එතස්ස උපයො රාගවසෙන උපගමනන්ති **අනුපයො,** අනනුරොධො. හුත්වා විහරතීති යොජනා. තථා නත්ථි එතස්ස අපායො පටිඝවසෙන අපගමනන්ති **අනපායො,** අවිරොධො. ''එතං මම, එසො මෙ අත්ථා''ති තස්ස තණ්හාදිට්ඨිඅභිනිවෙසාභාවතො තණ්හාදිට්ඨිනිස්සයෙහි **අනිස්සිතො. අප්පටිබද්ධොති** අනුපයානිස්සිතභාවතො විපස්සනාය පරිබන්ධවසෙන ඡන්දරාගෙන න පටිබද්ධො න විබන්ධිතො. **විප්පමුත්තොති** තතො එව වික්ඛම්භනවිමුත්තිවසෙන කාමරාගතො විමුත්තො. **විසංයුත්තො** වික්ඛම්භනවසෙනෙව පටිපක්ඛධම්මෙහි විසංයුත්තො.

කිලෙසමරියාදා තෙන කතා භවෙයාාති අන්තොසමාපත්තියං පවත්තෙ සොළස ධම්මෙ ආරබ්භ පවත්තමානං විපස්සනාවීථිං භින්දිත්වා සචෙ රාගාදයො උප්පජ්ජෙය්‍යුං; තස්ස විපස්සනාවීථියා කිලෙසමරියාදා තෙන චිත්තෙන, චිත්තසමඞ්ගිනා වා කතා භවෙය්‍ය. **තෙසූති** තෙසු ධම්මෙසු. **අස්සාති** ථෙරස්ස. **එකොපීති** රාගාදීසු එකොපීති ච වදන්ති. වුත්තාකාරෙන එකච්චානං අනාපාථගමනෙ සති විපස්සනා න තෙසු ධම්මෙසු නිරන්තරප්පවත්තාති **ආරම්මණමරියාදා භවෙය්‍ය. වික්ඛම්භිතපච්චනීකත්තාති** විපස්සනාය පටිපක්ඛධම්මානං පගෙව වික්ඛම්භිතත්තා ඉදානිපි වික්ඛම්භෙතබ්බා කිලෙසා නත්ථීති වුත්තං.

ඉතොති පඨමජ්ඣානතො. **අනන්තරොති** උපරිමො ඣානාදිවිසෙසො. **තස්ස පජානනස්සාති,** ''අත්ථි උත්තරි නිස්සරණ''න්ති එවං පවත්තජානනස්ස. **බහුලීකරණෙනාති** පුනප්පුනං උප්පාදනෙන.

සම්පසාදනට්ඨෙනාති කිලෙසකාලුසියාපගමනෙන, තස්ස විචාරක්ඛොභවිගමෙන වා චෙතසො සම්මදෙව පාසාදිකභාවෙන.

වීරියං සති උපෙක්ඛාති ආගතට්ඨානෙ පාරිසුද්ධිඋපෙක්ඛා, අදුක්ඛමසුඛාවෙදනාති එත්ථ ඣානුපෙක්ඛාති, **''සුඛට්ඨානෙ වෙදනුපෙක්ඛාවා''**ති වුත්තං. **සුඛට්ඨානෙති** ච පඨමජ්ඣානාදීසු සුඛස්ස වුත්තට්ඨානෙ. **පස්සද්ධත්තාති** සමධුරචෙතයිතභාවෙන ආරම්මණෙ විසටචිත්ථතභාවතො යො සො චෙතසො ආභොගො වුත්තො. සාමඤ්ඤඵලාදීසු සතියා පාරිසුද්ධි, සා එන අත්ථතො සතිවිනිමුත්තා නත්ථීති ආහ **''පරිසුද්ධාසතියෙවා''**ති. **පාරිසුද්ධිඋපෙක්ඛා,** න ඣානුපෙක්ඛාදයො.

95. ඊදිසෙසු ඨානෙසු සතියා න කදාචිපි ඤාණවිරහො අත්ථීති ආහ – **''ඤාණෙන සම්පජානො හුත්වා''**ති. තථා හි තතියජ්ඣානෙ, ''සතිමා සුඛවිහාරී''ති එත්ථ සම්පජානොති අයමත්ථො වුත්තො එව හොති . **න සාවකානං අනුපදධම්මවිපස්සනා හොති** සඞ්ඛාරාවසෙසසුඛුමප්පවත්තියා දුවිඤ්ඤෙය්‍යත්තා විනිබ්භුජිත්වා ගහෙතුං අසක්කුණෙය්‍යභාවතො. තෙනාහ – **''කලාපවිපස්සනං දස්සෙන්තො එවමාහා''**ති.

96. **පඤ්ඤාය චස්සදිස්වා ආසවා පරික්ඛීණා හොන්තීති** දස්සනසමකාලං ඛීයමානා ආසවා, ''දිස්වා පරික්ඛීණා හොන්ති''ති වුත්තා. සමානකාලෙපි හි එදිසො සද්දප්පයොගො දිස්සති –

''චක්ඛුඤ්ච පටිච්ච රූපෙ ච උප්පජ්ජති චක්ඛුවිඤ්ඤාණ''න්ති (ම. නි. 1.204, 400; 3.421, 425, 426; සං. නි. 2.43-45; 2.4.60; කථා. 465, 467).

> ''නිහන්ත්වා තිමිරං සබ්බං, උග්ගතෙජො සමුග්ගතො;
> වෙරොචනො රස්මිමාලී, ලොකචක්ඛුපභඞ්කරො''ති. (පට්ඨා. අනුටී. 1.25-34; විසුද්ධි. මහාටී. 2.580) ච –

එවමාදීසු. හෙතුඅත්ථො වා අයං **දිස්වාසද්දො** අසමානකත්තුකො යථා – ''සතං පිවිත්වා බලං හොති, සීහං දිස්වා භයං හොතී''ති (විසුද්ධි. මහාටී. 2.802). දස්සනහෙතුකො හි ආසවානං පරික්ඛයො පරිඤ්ඤාසච්ඡිකිරියාභාවනාභිසමයෙ සති පහානාභිසමයස්ස ලබ්භනතො. **යුගනද්ධං ආහරිත්වාති** පඨමජ්ඣානං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය තත්ථ ඣානධම්මෙ සම්මසන්තො සමථවිපස්සනං යුගනද්ධං භාවෙති. එවං යාව නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය තත්ථ සම්මසන්තො සමථවිපස්සනං යුගනද්ධං කත්වා යථා ථෙරො අරහත්තං පාපුණි. තං සන්ධාය වුත්තං – **''අරහත්තං පත්තවාරො ඉධ ගහිතො''**ති. **ඉධාති** ඉමස්මිං සුත්තෙ. දීඝනඛසුත්තදෙසනාය (ම. නි. 2.205-206) හි ථෙරො අරහත්තං පත්තො. තදා ච අනාගාමී හුත්වා නිරොධං සමාපජ්ජතීති වචනඅවසරො නත්ථි, තස්මා වුත්තං – ''අරහත්තං පත්තවාරො ඉධ ගහිතො''ති. යදි එවං – ''සබ්බසො නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං සමතික්කම්ම සඤ්ඤාවෙදයිතනිරොධං උපසම්පජ්ජ විහරතී''ති ඉදං කස්මා වුත්තන්ති? ථෙරෙ විජ්ජමානෙ පණ්ඩිතගුණෙ අනවසෙසතො දස්සෙත්වා අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං නිට්ඨාපෙතුං. නිරොධසමාපජ්ජනං පන ථෙරස්ස ආචිණ්ණසමාචිණ්ණං. තෙනාහ **''නිරොධං පන...පෙ.... වදන්ති''**ති. තෙන ඵලසමාපත්තිම්පි අන්තරා සමාපජ්ජතියෙවාති දස්සෙති.

වොමිස්සං විවරිතුං **''තත්ථස්සා''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ ''නිරොධං සමාපජ්ජිස්සාමී''ති ආභොගෙන සමථවිපස්සනං යුගනද්ධං ආහරිත්වා ඨිතස්ස **නිරොධසමාපත්ති සීසං** නාම හොති, තස්ස ආභොගවසෙන **නිරොධස්ස වාරො ආගච්ඡති. ඵලසමාපත්ති ගුළ්හො හොති,** ''ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජිස්සාමී''ති ආභොගස්ස අභාවතො. **ඵලසමාපත්ති සීසං හොතීති** එත්ථාපි වුත්තනයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. එතෙන ආභොගපටිබද්ධමෙතෙසං ආගමනන්ති දීපිතන්ති වෙදිතබ්බං. **ජම්බුදීපවාසිනො ථෙරා පනාති**ආදි අට්ඨකථාරුළ්හමෙව තං වචනං. **අන්තොසමාපත්තියන්ති** නිරොධං සමාපන්නකාලෙ. **තිසමුට්ඨානිකරූපධම්මෙති** උතුකම්මාහාරවසෙන තිසමුට්ඨානිකරූපධම්මෙ.

97. **චිණ්ණවසිතන්ති** පටිපක්ඛදූරිභාවෙන සුභාවිතවසීභාවං. **නිප්ඵත්තිං පත්තොති** උක්කංසපරිනිප්ඵත්තිං පත්තො. උරෙ වායාමජනිතාය **ඔරසො. පභාවිතන්ති** උප්පාදිතං. **ධම්මෙනාති** අරියමග්ගධම්මෙන. තස්ස හි අධිගමෙන අරියාය ජාතියා ජාතො නිබ්බත්තොති කත්වා, **''ධම්මජො ධම්මනිම්මිතො''**ති වුච්චති. **ධම්මදායස්සාති** නවවිධස්ස ලොකුත්තරධම්මදායස්ස. **ආදියනතොති** ගණ්හනතො, සසන්තානෙ උප්පාදනතොති අත්ථො. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

අනුපදසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

2. ඡබ්බිසොධනසුත්තවණ්ණනා

98. **ඛීණා ජාතීති** අත්තනො ජාතික්ඛයං පටිජානන්තෙන අරහත්තං බ්‍යාකතං හොති අරහතො තදභාවතො. තථා **වුසිතං බ්‍රහ්මචරියන්ති** මග්ගබ්‍රහ්මචරියවාසො මෙ පරියොසිතොති පටිජානන්තෙනපි. **කතං කරණීයන්ති** චතූහි මග්ගෙහි චතූසු සච්චෙසු පරිඤ්ඤාදිවසෙන සොළසවිධස්සපි කිච්චස්ස අත්තනා නිට්ඨාපිතභාවං පටිජානන්තෙනපි. **නාපරං ඉත්ථත්තායාති** ආයතිං පුනබ්භවාභාවං, ආයතිං වා පරිඤ්ඤාදිකරණීයාභාවං පටිජානන්තෙනපීති ආහ – **"එකෙනපි පදෙන අඤ්ඤා බ්‍යාකතාව හොති"**ති. ද්වික්ඛත්තුං බද්ධං පන සුබද්ධං වියාති වුත්තං. **ඉධ පන අඤ්ඤාබ්‍යාකරණං චතූහි පදෙහි ආගතං,** තස්මා වත්තබ්බමෙව චෙත්ථ නත්ථීති අධිප්පායො. **චෙතනාය දිට්ඨිවාදිතා නාම** අරියවොහාරො. **සභාවොති** පකතිඅත්ථො හි අයං ධම්මසද්දො, ''ජාතිධම්මා ජරාධම්මා''තිආදීසු (ම. නි. 1.274-275) විය තස්මා, **අනුධම්මොති** අරියභාවං අනුගතා පකතීති අත්ථො. පරමප්පිච්ඡතාය අරියා අත්තනො ගුණෙ අනාවිකරොන්තාපි සාසනස්ස නියයානිකභාවපවෙදනත්ථඤ්චෙව සබ්‍රහ්මචාරීනං සම්මාපටිපත්තියං උස්සාහජනනත්ථඤ්ච තාදිසානං පරිනිබ්බානසමයෙයෙව ආවිකරොන්තීති අධිප්පායෙනාහ – **"පරිනිබ්බුතස්ස...පෙ.... කාතබ්බො"**ති.

99. **දුබ්බලන්ති** ඵෙග්ගු විය සුභෙජ්ජනීයං බලවිරහිතං, අසාරන්ති අත්ථො. **විරාගුතන්ති** පලුජ්ජනසභාවං. **විගච්ඡනසභාවන්ති** විනාසගමනසභාවං. අනිච්චදුක්ඛවිපරිණාමත්තා අස්සාසලෙසස්සපි අභාවතො **අස්සාසවිරහිතං**. ආරම්මණකරණවසෙන සමන්නාගමනවසෙන ච යථාරහං උපෙන්ති උපගච්ඡන්තීති **උපයා,** ''එතං මම, එසො මෙ අත්තා''ති උපාදියන්ති දළ්හග්ගාහං ගණ්හන්තීති **උපාදානා**. අධිතිට්ඨති චෙතසො අභිනන්දනභූතාති **චෙතසො අධිට්ඨානං. තාහීති** තණ්හාදිට්ඨීහි. **තන්ති** චිත්තං. **අභිනිවිසතීති** අභිරතිවසෙන නිවිසති, අයඤ්හෙත්ථ අත්ථො – සක්කායධම්මෙසු චිත්තං අභිනිවිසති ''එතං මමං, එසො මෙ අත්තා''ති අජ්ඣොසාය තිට්ඨති එතාහි අභිනිවෙසාහි, තථා සක්කායධම්මෙසු චිත්තං අනුසෙති එතාහීති **අනුසයා,** තණ්හාදිට්ඨියො. යදග්ගෙන හි තෙභූමකධම්මෙසු රාගාදයො අනුසෙන්ති, තදග්ගෙන තංසහගතධම්මා තත්ථ අනුසෙන්තීති පරියායෙන, **"තං අනුසෙති"**ති වුත්තං. **ඛයා විරාගාති** හෙතුම්හි නිස්සක්කවචනන්ති **"ඛයෙන විරාගෙනා"**ති හෙතුම්හි කරණවසෙන අත්ථො වුත්තො. **විරාගෙනාති** ච **ඉතිසද්දො** ආදි අත්ථො . තෙන ''නිරොධෙනා''ති එවමාදිකං ගහිතං හොති. **අඤ්ඤමඤ්ඤවෙවචනානෙව** උපයාදීනං සමුච්ඡෙදස්සෙව බොධනතො.

100. පතිට්ඨාති එත්ථ සෙසභූතත්තයං උපාදාරූපඤ්චාති පතිට්ඨානා, නිජ්ජීවට්ඨෙන ධාතුචාති **පතිට්ඨානධාතු**. න්හානීයචුණ්ණං බාහිරඋදකං විය සෙසභූතත්තයං ආබන්ධතීති **ආබන්ධනං**. පචනීයහත්තං බාහිරතෙජො විය සෙසභූතත්තයං පරිපාචෙතීති **පරිපාචනං**. බාහිරවාතො විය සෙසභූතත්තයං විත්ථම්භෙතීති **විත්ථම්භනං**. ධාතුසද්දත්ථො වුත්තොයෙව. **අසම්ඵුට්ඨධාතූති** අසම්ඵුසිතභාවො තෙසං විපරිමට්ඨතාභාවතො. **විජානනං** ආරම්මණූපලද්ධි. **අහං අත්තාති** අහං, ''රූපධම්මො මෙ අත්තා''ති **අත්තකොට්ඨාසෙන** අත්තභාවෙන **න උපගමිං** න ගණ්හිං. නිස්සිතනිස්සිතාපි නිස්සිතා එව නාමාති ආහ **"පථවීධාතුනිස්සිතාවා"**ති. අත්තනා වා පන තන්නිස්සිතාති **"එකෙන පරියායෙනා"**ති. උපාදාරූපම්පි කාමං නිස්සිතම්පි හොති. තථාපි තං නිස්සිතං හොතියෙවාති තං න උද්ධටං. පරිච්ඡෙදකරත්තා පරිච්ඡෙදාකාසස්ස **"අවිනිබ්භොගවසෙනා"**ති වුත්තං. තෙන ච තථා පරිච්ඡින්නත්තා **සබ්බම්පි භූතුපාදාරූපං ආකාසධාතුනිස්සිතං නාම**. තං නිස්සාය පවත්තියා උපාදාරූපං විය භූතරූපානි, අරූපක්ඛන්ධා විය ච වත්ථුරූපානි, **"තංනිස්සිතරූපවත්ථුකා අරූපක්ඛන්ධා"**ති වුත්තනයෙන ආකාසධාතුනිස්සිතචක්ඛාදිරූපධම්මවත්ථුකා වෙදනාදයො අරූපක්ඛන්ධා ආකාසධාතුනිස්සිතා නාමාති ඉමමත්ථං **තථා**-සද්දෙන උපසංහරති. **ඉධාපීති** ආකාසධාතුනිස්සිතපදෙපි, න පථවීධාතුනිස්සිතපදාදීසු එව. **රූපාරූපන්ති** සබ්බම්පි රූපාරූපං **ගහිතමෙව හොති,** අග්ගහිතං නත්ථී. **සහජාතා...පෙ.... නිස්සිතන්ති** ඉදං නිප්පරියායසිද්ධං නිස්සයත්තං ගහෙත්වා වුත්තං. හෙට්ඨා වුත්තනයෙන පරියායසිද්ධෙ නිස්සයත්තෙ ගය්හමානෙ – ''පච්ඡාජාතපච්චයොති පච්ඡාජාතා චිත්තචෙතසිකා ධම්මා පුරෙජාතස්ස ඉමස්ස කායස්ස පච්ඡාජාතපච්චයෙන පච්චයො''ති (පට්ඨා. 1.1.11) වචනතො සබ්බං චතුසමුට්ඨානිකරූපං, **"විඤ්ඤාණධාතුනිස්සිත"**න්ති වත්තබ්බං. තථා අනන්තරවිඤ්ඤාණධාතුපච්චයා පවත්තනතො, ''විඤ්ඤාණධාතුනිස්සිත''න්ති වත්තබ්බං.

101. රුප්පති වණ්ණවිකාරං ආපජ්ජමානං හදයඞ්ගතභාවං පකාසෙතීති **රූපන්ති** අයමත්ථො චක්ඛුද්වාරෙ ආපාථගතෙ රූපායතනෙ නිප්පරියායතො ලබ්භති, න ආපාථමනාගතෙ. චක්ඛුවිඤ්ඤාණවිඤ්ඤාතබ්බභාවො පන ආපාථමනාගතෙපි තස්මිං ලබ්භතෙව තංසභාවානතිවත්තනතො. රූපායතනං **ද්විධා** විභජිත්වා. ථෙරො පන ආපාථං අනාගතස්සාපි රූපායතනස්ස රූපභාවං න සක්කා පටික්ඛිපිතුන්ති ද්විධාකරණං නානුජානන්තො ඡන්නොවාදං නිදස්සෙති, **"උපරි ඡන්නොවාදෙ කින්ති කරිස්සථා"**ති. තත්ථ හි ''චක්ඛුං, ආවුසො ඡන්න, චක්ඛුවිඤ්ඤාණං චක්ඛුවිඤ්ඤාණවිඤ්ඤාතබ්බෙ ධම්මෙ''ති (ම. නි. 3.391) ආගතං, න චෙත්ථ චක්ඛුද්වාරෙ ආපාථං ආගතමෙව රූපායතනං චක්ඛුවිඤ්ඤාණවිඤ්ඤාතබ්බපදෙන ගහිතං, න ආපාථං අනාගතන්ති සක්කා විඤ්ඤාතුං අවිසෙසෙනෙව රූපායතනෙන තණ්හාමානදිට්ඨිගාහාභාවස්ස ජොතිතත්තා. තෙනාහ **"න යිදං ලබ්භති"**ති. **රූපමෙවාති** රූපායතනමෙව. යදි එවං ''චක්ඛුවිඤ්ඤාණවිඤ්ඤාතබ්බෙසු ධම්මෙසූ''ති පදං කථං නෙතබ්බන්ති ආහ – **"චක්ඛුවිඤ්ඤාණසම්පයුත්තා පනා"**තිආදි. **චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන සද්ධිං විඤ්ඤාතබ්බෙසූති** යෙන මනොවිඤ්ඤාණෙන චක්ඛුවිඤ්ඤාණං අනිච්චන්තිආදිනා චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන සද්ධිං තෙන විඤ්ඤාතබ්බෙසු තංසම්පයුත්තධම්මෙසූති අත්ථො. **තණ්හාඡන්දොති** තස්සනසභාවො ඡන්දො, න කත්තුකමයතා ඡන්දොයෙවාති තණ්හාඡන්දො. **රජ්ජනවසෙනාති** වත්ථං විය රඞ්ගජාතං චිත්තස්ස අනුරඤ්ජනවසෙන. **අභිනන්දනවසෙනාති** ආරම්මණෙ අභිරමිත්වා නන්දනවසෙන. සප්පීතිකතණ්හා හි **නන්දීති** වුච්චති. තණ්හායනවසෙන **තණ්හා**.

102. **අහඞ්කාරොති** ‘‘සෙය්‍යොහමස්මී’’තිආදිනා (ධ. ස. 1121, 1239; විභ. 832, 866; සං. නි. 4.108; මහානි. 21, 178) අහංකරණං. යෙන හි මමං කරොති, එතං **මමඞ්කාරො. ස්වෙවාති** ‘‘අහඞ්කාරො’’ති වුත්තමානො. එවං චතුත්ථජ්ඣානෙ නිද්දිට්ඨෙ සබ්බාසු ලොකියාභිඤ්ඤාසු වුච්චමානාසු හෙට්ඨා විජ්ජාද්වයං වත්තබ්බන්ති අධිප්පායෙන, **‘‘පුබ්බෙනිවාසං දිබ්බචක්ඛුඤ්ච අවත්වා කස්මා වුත්ත’’**න්ති ආහ? ඉතරො ඉධ සබ්බවාරෙසුපි ලොකුත්තරධම්මපුච්ඡා අධිකතා තස්මා ‘‘සො එවං සමාහිතෙ’’තිආදිනා තතියා විජ්ජා කථිතාති දස්සෙන්තො, **‘‘භික්ඛූ ලොකියධම්මං න පුච්ඡන්තී’’**තිආදිමාහ. **එකවිස්සජ්ජිතසුත්තං නාමෙතං** තතියවිජ්ජාය එව ආගතත්තා. අරියධම්මවසෙනපිස්ස සමඤ්ඤා අත්ථෙවාති දස්සෙන්තො, **‘‘ඡබ්බිසොධනන්තිපිස්ස නාම’’**න්ති වත්වා තෙසු ධම්මෙසු භෙදං දස්සෙතුං, **‘‘එත්ථ හී’’**තිආදි වුත්තං. **විසුද්ධාති** තස්සා චොදනාය සොධනවසෙන විසොධිතා. **එකමෙව කත්වාති** එකවාරවසෙනෙව පාළියං එකජ්ඣං ආගතත්තා එකමෙව කොට්ඨාසං කත්වා. යදි එවං කථං වා ඡබ්බිසොධනතාති ආහ – **‘‘චතූහි ආහාරෙහි සද්ධි’’**න්ති කථං පනෙත්ථ චත්තාරො ආහාරා ගහෙතබ්බාති? කෙචි තාව ආහු – ‘‘සාධූති භාසිතං අභිනන්දිත්වා අනුමොදිත්වා උත්තරි පඤ්හො පුච්ඡිතබ්බො’’ති හෙට්ඨා ආගතෙන නයෙන ආහාරවාරො ආහරිත්වා වත්තබ්බොති. ‘‘බහිද්ධා සබ්බනිමිත්තෙසූ’’ති එත්ථ ආහාරානම්පි සඞ්ගහිතත්තා ආහාරා අත්ථතො ආගතා එවාති අඤ්ඤෙ. අපරෙ පන රූපක්ඛන්ධග්ගහණෙන කබළීකාරො ආහාරො , සඞ්ඛාරක්ඛන්ධග්ගහණෙන ඵස්සාහාරො, මනොසඤ්චෙතනාහාරග්ගහණෙන විඤ්ඤාණාහාරො සරූපතොපි ගහිතොති වදන්ති.

‘‘ඡබ්බිසොධන’’න්ති ඉමස්ස සුත්තස්ස සමඤ්ඤාය අන්වත්ථතං දස්සෙත්වා ආයතිම්පි තාදිසෙන බ්‍යාකරණෙන භික්ඛූනං පටිපත්තිම්පි දස්සනත්ථං, **‘‘ඉමෙ පනා’’**තිආදි ආරද්ධං. **විනයනිද්දෙසපරියායෙනාති** විනයනිද්දෙසෙ ආගතෙන කාරණෙන. **විනයෙ** වා ආගතනිද්දෙසානුක්කමෙන.

අධිගන්තබ්බතො **අධිගමො,** ඣානාදිඅධිගමපුච්ඡා. තෙනාහ – **‘‘ඣානවිමොක්ඛාදීසූ’’**තිආදි. **උපායපුච්ඡාති** අධිගමොපායපුච්ඡා. **කින්තීති** කෙන පකාරෙන විධිනාති අත්ථො.

කතමෙසං ත්වං ධම්මානං ලාභීති ඉදං පන පුබ්බෙ ‘‘කිං තෙ අධිගත’’න්ති අනිද්ධාරිතභෙදා ඣානාදිවිසෙසා පුච්ඡිතාති ඉදානි තෙසං නිද්ධාරෙත්වා පුච්ඡනාකාරදස්සනං. **තස්මාති** යස්මා යථාවුත්තෙහි ආකාරෙහි අධිගමබ්‍යාකරණං සොධෙතබ්බං, තස්මා. **එත්තාවතාවාති** එත්තකෙන බ්‍යාකරණමත්තෙනෙව න සක්කාරො කාතබ්බො. බ්‍යාකරණඤ්හි එකච්චස්ස අයථාවතොපි හොති, යථා නාම ජාතරූපපතිරූපං ජාතරූපං විය ඛායතීති ජාතරූපං නිඝංසනතාපනඡෙදනෙහි සොධෙතබ්බං එවමෙවං **ඉමෙසු** ඉදානෙව වුත්තෙසු **ඡසු ඨානෙසු** පක්ඛිපිත්වා **සොධනත්ථං වත්තබ්බො විමොක්ඛාදීසූති ආදි**-සද්දෙන සමාධි-සමාපත්ති-ඤාණදස්සන-මග්ගභාවනා-ඵලසච්ඡිකිරියා සඞ්ගණ්හාති.

පාකටො හොති අධිගතවිසෙසස්ස සතිසම්මොසාභාවතො. සෙසපුච්ඡාසුපි ‘‘පාකටො හොතී’’ති පදෙ එසෙව නයො. **උග්ගහපරිපුච්ඡාකුසලාති** සජ්ඣායමග්ගසංවණ්ණනාසු නිපුණා. යාය පටිපදාය යස්ස අරියමග්ගො ආගච්ඡති, සා පුබ්බභාගපටිපත්ති **ආගමනපටිපදා. සොධෙතබ්බාති** සුද්ධා උදාහු අසුද්ධාති විචාරණවසෙන සොධෙතබ්බා. **න සුජ්ඣතීති** තත්ථ තත්ථ පමාදපටිපත්තිභාවතො. **අපනෙතබ්බො** අත්තනො පටිඤ්ඤාය. **‘‘සුජ්ඣතී’’**ති වත්වා සුජ්ඣනාකාරං දස්සෙතුං, **‘‘දීඝරත්ත’’**න්තිආදි වුත්තං. **පඤ්ඤායතීති** එත්ථ ‘‘යදී’’ති පදං ආනෙත්වා යදි සො භික්ඛු තාය පටිපදාය යදි පඤ්ඤායතීති සම්බන්ධො. **ඛීණාසවපටිපත්තිසදිසා පටිපදා හොති** දීඝරත්තං වික්ඛම්භිතකිලෙසත්තා.

නදියා සමුද්දං පක්ඛන්දනට්ඨානං **නදීමුඛද්වාරං. මද්දමානොති** බදරසාළවං සරසං පත්තෙ පක්ඛිත්තො හුත්වා මද්දමානො. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

ඡබ්බිසොධනසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

3. සප්පුරිසධම්මසුත්තවණ්ණනා

105. **සප්පුරිසධම්මන්ති** සප්පුරිසභාවකරං ධම්මං. සො පන යස්මා සප්පුරිසානං පවෙණිකො ධම්මො හොති. තස්මා ආහ – **‘‘සප්පුරිසානං ධම්ම’’**න්ති, එස නයො **අසප්පුරිසධම්මන්ති** එත්ථාපි. එවං පධානං අනුට්ඨාතබ්බඤ්ච සප්පුරිසධම්මං ආදිං කත්වා මාතිකං ඨපෙත්වා අයථානුපුබ්බියා නිද්දිසන්තො **‘‘කතමො ච, භික්ඛවෙ, අසප්පුරිසධම්මො’’**තිආදිමාහ. තථා පන නිද්දිසන්තො උදාහරණපුබ්බකං හෙතුං දස්සෙතුං, **‘‘යථා නාමා’’**තිආදි වුත්තං. තෙන ඉච්ඡිතබ්බපරිච්චාගපුබ්බකං ගහෙතබ්බග්ගහණං නාම ඤායපටිපත්ති, තස්මා සප්පුරිසධම්මා සම්පාදෙතබ්බාති දීපෙන්තො සත්ථා අයථානුපුබ්බියා නිද්ධාරියතීති ඉමමත්ථං දස්සෙති. තථා අඤ්ඤත්ථාපි ‘‘අසෙවනා ච බාලානං, පණ්ඩිතානඤ්ච සෙවනා’’ති. **එතදෙව හි කුලද්වයං ‘‘උච්චකුල’’න්ති වුච්චති** නිප්පරියායතො. තථාහි අන්තිමභවිකා බොධිසත්තා තත්ථෙව පටිසන්ධිං ගණ්හන්ති. **සොති** සාමීචිප්පටිපන්නො භික්ඛු. **අන්තරං කරිත්වාති** තං කාරණං කත්වා. පටිපදා හි විඤ්ඤූනං පූජාය කාරණං, න උච්චකුලීනතා. **මහාකුලාති** විපුලකුලා උපාදිතොදිතකුලසම්පවත්තිකාති අත්ථො.

106. **යසසද්දො** පරිවාරවාචකො. **යසස්සීති** ච සාතිසයපරිවාරවන්තතා වුච්චතීති ආහ **''පරිවාරසම්පන්නො''**ති. ආධිපතෙය්‍යාභාවතො පරෙසං උපරිනත්ථි එතෙසං ඊසො ඊසනං ඉස්සරියන්ති අක්ඛාතබ්බාති **අප්පෙසක්ඛා**. තෙනාහ **''අප්පපරිවාරා''**ති. අභාවත්ථො හි ඉධ **අප්ප**-සද්දො.

107. **නවෙව ධුතඞ්ගානි ආගතානීති** එත්ථ යථා උක්කට්ඨපංසුකූලිකස්ස තෙචීවරිකතා සුකරා. එවං උක්කට්ඨපිණ්ඩපාතිකස්ස සපදානචාරිකතා සුකරා. එකාසනිකස්ස ච පත්තපිණ්ඩිකඛලුපච්ඡාභත්තිකතා සුකරා එවාති – ''පංසුකූලිකො හොතී''තිආදිවචනෙනෙව පාළියා අනාගතානම්පි ආගතභාවො වෙදිතබ්බො පරිහරණසුකරතාය තෙසම්පි සමාදානසම්භවතො. තෙනාහ **''තෙරස හොන්තී''**ති.

108. කාමතණ්හාදිකාය තාය තණ්හාය නිබ්බත්තාති තම්මයා, පුථුජ්ජනා, පකතිභාවූපගමනෙන තෙසං භාවො තම්මයතා, තප්පටික්ඛෙපතො **අතම්මයතා,** නිත්තණ්හතා. **තංයෙව කාරණං කත්වාති** පඨමජ්ඣානෙපි තණ්හාපහානංයෙව කාරණං කත්වා. **චිත්තෙ උප්පාදෙත්වාති** අතම්මයතාපරියායෙන වුත්තෙ තණ්හාය පටිපක්ඛධම්මෙ සම්පාදෙත්වා. **න මඤ්ඤතීති** මඤ්ඤනානං අරියමග්ගෙන සබ්බසො සමුච්ඡින්නත්තා කිස්මිඤ්චි ඔකාසෙ කාමභවාදිකෙ කෙනචි වත්ථුනා හත්ථිඅස්සඛෙත්තවත්ථාදිනා පත්තචීවරවිහාරපරිවෙණාදිනා ච පුග්ගලං න මඤ්ඤති. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

සප්පුරිසධම්මසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

4. සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බසුත්තවණ්ණනා

109. **අඤ්ඤමඤ්ඤන්ති** අඤ්ඤං අඤ්ඤං. තෙනාහ **''අඤ්ඤං සෙවිතබ්බ''**න්තිආදි. **සත්තහි පදෙහීති** සත්තහි වාක්‍යෙහි. පජ්ජති එතෙන යථාධිප්පෙතො අත්ථොති පදං, වාක්‍යං. **සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස ඔකාසකරණං** ධම්මදායාදෙ (ම. නි. 1.31) වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං.

113. දිට්ඨියෙව පච්චයවසෙන පටිලද්ධතාය **දිට්ඨිපටිලාභො. සඤ්ඤාපටිලාභෙපි** එසෙව නයො. **මිච්ඡාදිට්ඨිසම්මාදිට්ඨියො…පෙ…. න ගහිතා** කම්මපථප්පත්තානං තෙසං මනොසමාචාරභාවෙන ගහිතත්තා. යදි එවං කස්මා දිට්ඨි චිත්තුප්පාදවාරෙ න ගහිතාති? කාමං මිච්ඡාදිට්ඨියා අවයවිභාවො ලබ්භති, තථාපි චිත්තුප්පාදක්ඛණෙ ලොකියලොකුත්තරචිත්තුප්පාදෙසු කම්මපථකොට්ඨාසො න උද්ධටො.

115. **කාමසඤ්ඤාදීනන්ති** එත්ථ **ආදි**-සද්දෙන යථා බ්‍යාපාදවිහිංසාසඤ්ඤා සඞ්ගහිතා, එවං අනභිජ්ඣාඅබ්‍යාපාදඅවිහිංසාසඤ්ඤා සඞ්ගහිතා පඨමෙන ආදිසද්දෙන ''අනභිජ්ඣාසහගතාය සඤ්ඤායා''තිආදිපාඨස්ස සඞ්ගහිතත්තා.

117. ති කාමභවාදීනං අපරියොසානාය පරියොසානං ඉච්ඡතොපි තාදිසස්ස භවානං අපරියොසානමෙව හොති . **චත්තාරො හොන්ති** පුග්ගලවසෙන. තෙනාහ **''පුථුජ්ජනොපි හී''**තිආදි. **අකුසලා ධම්මා වඩ්ඪන්තීති** තෙසං පහානාය අප්පටිපජ්ජමානස්සාති අධිප්පායො, තතො එව **කුසලා ධම්මා පරිහායන්ති**. තෙනස්ස කිලෙසදුක්ඛෙන විපාකදුක්ඛෙන ච **සදුක්ඛමෙව අත්තභාවං අභිනිබ්බත්තෙති**. ඔරම්භාගියසංයොජනානි පහාය සුද්ධාවාසෙසු නිබ්බත්තනාරහො **අනාගාමී කථං…පෙ…. අභිවඩ්ඪන්තීති** ආහ **''අනාගාමීපී''**තිආදි. **සදුක්ඛමෙව අත්තභාවං අභිනිබ්බත්තෙති,** යාය ලබ්භමානඅකුසලාභිවුද්ධිං කුසලපරිහානිඤ්ච ගහෙත්වා අනාගාමිනොපි සබ්‍යාබජ්ඣඅත්තභාවාභිනිබ්බත්තනං වුත්තං. එවං යථාලබ්භමානං අකුසලපරිහානිං කුසලාභිවුද්ධිඤ්ච ගහෙත්වා පුථුජ්ජනස්සපි අන්තිමභවිකස්ස අබ්‍යාබජ්ඣඅත්තභාවාභිනිබ්බත්තනං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. තෙනාහ **''පුථුජ්ජනොපී''**තිආදි. **අකුසලමෙව හායති,**න කුසලං තස්ස බුද්ධිපක්ඛෙ ඨිතත්තා. තත්ථාපි **විපස්සනමෙව ගබ්භං ගණ්හාපෙති,** න වට්ටගබ්භං අන්තිමභවිකතාය විවට්ටූපනිස්සිතත්තා අජ්ඣාසයස්ස, ඤාණස්ස ච පාකගමනතො.

119. **එකච්චස්සාති** සාමිවචනං ''අභිනන්දතී''තිආදීසු පච්චත්තවසෙන පරිණාමෙතබ්බං, තථා ''නිබ්බින්දතී''තිආදීසුපි. **උග්ගණ්හිත්වාපීති පි**-සද්දො ලුත්තනිද්දිට්ඨො. භගවතො භාසිතස්ස අත්ථං අජානන්තා තාව දීඝරත්තං හිතසුඛතො පරිබාහිරා හොන්තු ජානන්තානම්පි සබ්බෙසං දීඝරත්තං හිතාය සුඛාය හොතීති අනෙකංසිකතං චොදෙන්තො **''එවං සන්තෙපී''**තිආදිමාහ. ඉතරො සබ්බෙසම්පි දීඝරත්තං හිතාය සුඛාය හොතියෙවාති, **''අප්පටිසන්ධිකා''**තිආදිනා අනෙකංසිකතං පරිහරති. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

5. බහුධාතුකසුත්තවණ්ණනා

124. **භයන්ති** (අ. නි. ටී. 2.3.1) චිත්තසංසප්පනාති ආහ **''චිත්තුත්‍රාසො''**ති. **උපද්දවොති** අන්තරායො. තස්ස පන වික්ඛෙපකාරණත්තා වුත්තං **''අනෙකග්ගතාකාරො''**ති. **උපසග්ගොති** උපසජ්ජනං. තතො අප්පතීකාරවිඝාතාපත්ති

යස්මා පතිකාරාභාවෙන විහඤ්ඤමානස්ස කිඤ්චි කාතුං අසමත්ථස්ස ඔසීදනකාරණං, තස්මා වුත්තං – **“තත්ථ තත්ථ ලග්ගනාකාරො”**ති. වඤ්චෙත්වා ආගන්තුං **යථාවුත්තෙ දිවසෙ අනාගච්ඡන්තෙසු**. බහි අනික්ඛමනත්ථාය **ද්වාරෙ අග්ගිං දත්වා**.

නළෙහීති නළච්ඡන්නසඞ්ඛෙපෙන උපරි ඡාදෙත්වා තෙහියෙව දාරුකච්ඡදනනියාමෙන පරිතොපි ඡාදිතා. **එසෙව නයොති** ඉමිනා තිණෙහි ඡන්නතං, සෙසසම්භාරානං රුක්ඛමයතඤ්ච අතිදිසති. **විධවාපුත්තෙති** අදන්තභාවොපලක්ඛණං. තෙ හි නිප්පිතිකා අවිනීතා අසංයතා අකිච්චකාරිනො හොන්ති.

මත්ථකං අපාපෙත්වාව නිට්ඨාපිතාති කස්මා භගවා එවමකාසීති? ආනන්දත්ථෙරස්ස පුච්ඡාකොසල්ලදීපනත්ථමෙව, තත්ථ නිසින්නානං සන්නිපතිතභික්ඛූනං දෙසනාය ජානනත්ථඤ්ච. තෙ කිර සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං අජානන්තා අන්ධකාරං පවිට්ඨා විය ඨිතා. පුච්ඡානුසන්ධිවසෙන පරිග්ගය්හ ජානිස්සන්තීති.

125. **රූපපරිග්ගහොව කථිතො,** න අඤ්ඤං කිඤ්චීති අත්ථො. ඉදානි තතො සච්චානි නිද්ධාරෙත්වා චතුසච්චකම්මට්ඨානං දස්සෙතුං, **“සබ්බාපි”**තිආදි වුත්තං. **පඤ්චක්ඛන්ධා හොන්තීති** අද්ධෙකාදස ධාතුයො රූපක්ඛන්ධො, අද්ධට්ඨමා ධාතුයො යථාරහං වෙදනාදයො චත්තාරො අරූපිනො ඛන්ධාති එවං අට්ඨාරස ධාතුයො පඤ්චක්ඛන්ධා හොන්ති. **පඤ්චපි ඛන්ධා** තණ්හාවජ්ජා **දුක්ඛසච්චං. අප්පවත්තීති** අප්පවත්තිනිමිත්තං. **නිරොධපජානනාති** පඤ්ඤාසීසෙන මග්ගකිච්චමාහ. සම්මාදිට්ඨිපමුඛො හි අරියමග්ගො. **මත්ථකං පාපෙත්වා කථිතං හොති** සම්මසනස්ස භූමියා නිප්ඵත්තියා ච කථිතත්තා. **ජානාති පස්සතීති** ඉමිනා ඤාණදස්සනං කථිතං තං පන ලොකියං ලොකුත්තරන්ති දුවිධන්ති තදුභයම්පි දස්සෙන්තො ආහ – **“සහ විපස්සනාය මග්ගො වුත්තො”**ති.

එත්තාවතාපි ඛොති පි-සද්දග්ගහණෙන අඤ්ඤෙන පරියායෙන සත්ථා ධාතුකොසල්ලං දෙසෙතුකාමොති ථෙරො , ‘‘සියා පන, භන්තෙ’’ති පුච්ඡතීති භගවා පථවීධාතුආදිවසෙනපි ධාතුකොසල්ලං විභාවෙති. තත්ථ පථවීධාතුආදිසද්දෙන දෙසනාකාරණං විභාවෙන්තො, **“පථවීධාතු…පෙ…. වුත්තා”**ති ආහ. **තාපි** හි ආදිතො ඡ ධාතුයො. **“විඤ්ඤාණධාතුතො නීහරිත්වා පූරෙතබ්බා”**ති වත්වා කථං රූපධාතුයො නීහරීයන්තීති චොදනං සන්ධාය තං නයං දස්සෙතුං, **“විඤ්ඤාණධාතු”**තිආදි වුත්තං. කාමඤ්චෙත්ථ කායවිඤ්ඤාණධාතුයා ආරම්මණං ඵොට්ඨබ්බධාතුපථවීධාතු ආදිවසෙන දෙසනාරුළ්හමෙව, කායධාතු පන නීහරිතබ්බාති එකංසමෙව නීහරණවිධිං දස්සෙන්තො, **“එස නයො සබ්බත්ථා”**ති ආහ. **පුරිමපච්ඡිමවසෙන මනොධාතූති** පච්ඡිමභාගවසෙන කිරියාමනොධාතු ගහෙතබ්බා තස්සානුරූපභාවතො. නනු චෙත්ථ මනොධාතු නාමායං මනොවිඤ්ඤාණධාතුයා අසංඨට්ඨා, විසුංයෙව චෙසා ධාතූති? සච්චමෙතං අට්ඨාරසධාතුදෙසනාය, චිත්තවිභත්තිනිද්දෙසෙ ඡවිඤ්ඤාණකායදෙසනායං පන සා මනොවිඤ්ඤාණකායසඞ්ගහිතාවාති දට්ඨබ්බං. යං පනෙත්ථ වත්තබ්බං තං **විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනායං** (විසුද්ධි. මහාටී. 2.517) වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං. අථ වා **පුරිමපච්ඡිමවසෙනාති** පුරෙචරානුචරවසෙන. **මනොධාතූති** විපාකමනොධාතු ගහෙතබ්බා පුරෙචරණතො, පරතො උප්පජ්ජනකිරියාමනොවිඤ්ඤාණධාතුයා අනන්තරං මනොධාතුයා, කිරියාමනොධාතුයා අනන්තරං මනොවිඤ්ඤාණධාතුයා අනුප්පජ්ජනතො ච.

ධම්මානං යාවදෙව නිස්සත්තනිජ්ජීවවිභාවනත්ථාය සත්ථු ධාතුදෙසනාති අඤ්ඤෙසු සභාවධාරණාදිඅත්ථෙසු ලබ්භමානෙසුපි අයමෙත්ථ අත්ථො පධානොති ආහ – **“එසනයො සබ්බත්ථා”**ති. **සප්පටිපක්ඛවසෙනාති** සප්පටිභාගවසෙන සුඛං දුක්ඛෙන සප්පටිභාගං, දුක්ඛං සුඛෙන, එවං සොමනස්සදොමනස්සානි. යථා සුඛාදීනංයෙව සමුදාචාරො විභූතො, න උපෙක්ඛාය, එවං රාගාදීනංයෙව සමුදාචාරො විභූතො, න මොහස්ස, තෙන වුත්තං **“අවිභූතභාවෙනා”**ති. **කායවිඤ්ඤාණධාතු පරිග්ගහිතාව හොති** තදවිනාභාවතො. **සෙසාසු** සොමනස්සධාතුආදීසු, **පරිග්ගහිතාව හොති** අවිනාභාවතො එව. න හි සොමනස්සාදයො මනොධාතුයා විනා වත්තන්ති. **උපෙක්ඛාධාතුතො නීහරිත්වාති** එත්ථ චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතුආදයො චතස්සො විඤ්ඤාණධාතුයො තාසං වත්ථාරම්මණභූතා චක්ඛුධාතුආදයො චාති අට්ඨ රූපධාතුයො, මනොධාතු, උපෙක්ඛාසහගතා මනොවිඤ්ඤාණධාතු, උපෙක්ඛාසහගතා එව ධම්මධාතූති එවං පන්නරස ධාතුයො උපෙක්ඛාධාතුතො නීහරිතබ්බා. සොමනස්සධාතුආදයො පන චතස්සො ධාතුයො ධම්මධාතුඅන්තොගධා , එවං සුඛධාතුතො කායවිඤ්ඤාණධාතුයා තස්සා වත්ථාරම්මණභූතානං කායධාතුඵොට්ඨබ්බධාතූනඤ්ච නීහරණා හෙට්ඨා දස්සිතනයාති, **“උපෙක්ඛාධාතුතො නීහරිත්වා පූරෙතබ්බා”**ඉච්චෙව වුත්තං.

කාමවිතක්කාදයො ඉධ කාමධාතුආදිපරියායෙන වුත්තාති **“කාමධාතුආදීනං ද්වෙධාවිතක්කෙ කාමවිතක්කාදීසු වුත්තනයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො”**ති ආහ. තත්ථ හි ‘‘කාමවිතක්කොති කාමපටිසංයුත්තො විතක්කො, බ්‍යාපාදවිතක්කොති බ්‍යාපාදපටිසංයුත්තො විතක්කො, විහිංසාවිතක්කොති විහිංසාපටිසංයුත්තො විතක්කො, නෙක්ඛම්මපටිසංයුත්තො විතක්කො නෙක්ඛම්මවිතක්කො, සො යාව පඨමජ්ඣානා වට්ටති. අබ්‍යාපාදපටිසංයුත්තො විතක්කො අබ්‍යාපාදවිතක්කො, සො මෙත්තාපුබ්බභාගතො පට්ඨාය යාව පඨමජ්ඣානා වට්ටති. අවිහිංසාපටිසංයුත්තො විතක්කො අවිහිංසාවිතක්කො, සො කරුණාය පුබ්බභාගතො පට්ඨාය යාව පඨමජ්ඣානා වට්ටතී’’ති වුත්තං. අයං පනත්ථො අභිධම්මෙ විත්ථාරතො ආගතො එවාති දස්සෙතුං, **“අභිධම්මෙ”**තිආදි වුත්තං. **කාමධාතුතො නීහරිත්වාති** එත්ථ **කාම**ග්ගහණෙන ගහිතා රූපධාතුආදයො ඡ, තංවිසයා සත්තවිඤ්ඤාණධාතුයො, තත්ථ පඤ්චන්නං විඤ්ඤාණධාතූනං චක්ඛුධාතුආදයො පඤ්චාති අට්ඨාරස. නෙක්ඛම්මධාතුආදයො පන ධම්මධාතුඅන්තොගධා එව.

කාමතණ්හාය විසයභූතා ධම්මා කාමධාතූති ආහ – **‘‘පඤ්ච කාමාවචරක්ඛන්ධා කාමධාතූ’’**ති. තථා රූපතණ්හාය විසයභූතා ධම්මා රූපධාතු, අරූපතණ්හාය විසයභූතා ධම්මා අරූපධාතූති ආහ – **‘‘චත්තාරො අරූපාවචරක්ඛන්ධා’’**තිආදි. කාමතණ්හා කාමො උත්තරපදලොපෙන, එවං රූපාරූපතණ්හා රූපාරූපං. ආරම්මණකරණවසෙන තා යත්ථ අවචරන්ති, තෙ කාමාවචරාදයොති එවං කාමාවචරක්ඛන්ධාදීනං කාමතණ්හාදිභාවො වෙදිතබ්බො. **ආදිනා නයෙනාති** එතෙන ‘‘උපරිතො පරනිම්මිතවසවත්තිදෙවෙ අන්තොකරිත්වා එත්ථාවචරා’’තිආදිපාළිං (විභ. 1020) සඞ්ගණ්හාති. **එත්ථාවචරාති** අවීචිපරනිම්මිතපරිච්ඡින්නොකාසාය කාමතණ්හාය විසයභාවං සන්ධාය වුත්තං, තදොකාසතා ච තණ්හාය තන්නින්නත්තා වෙදිතබ්බා. සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො. පරිපුණ්ණඅට්ඨාරසධාතුකත්තා කාමාවචරධම්මානං **‘‘කාමධාතුතො නීහරිත්වා පූරෙතබ්බා’’**ති වුත්තං. මනොවිඤ්ඤාණධාතුධම්මධාතු එකදෙසමත්තමෙව හි රූපාරූපාවචරධම්මාති.

සමාගන්ත්වාති සහිතා හුත්වා. යත්තකඤ්හි පච්චයධම්මා අත්තනො ඵලස්ස කාරණං, තත්ථ තන්නිබ්බත්තනෙ සමාගතා විය හොති වෙකල්ලෙ තදනිබ්බත්තනතො. **සඞ්ඛතධාතුතො නීහරිත්වා පූරෙතබ්බා** අසඞ්ඛතාය ධාතුයා ධම්මධාතුඑකදෙසභාවතො.

126. එවං පවත්තමානා මයං අත්තාති ගහණං ගමිස්සාමාති ඉමිනා විය අධිප්පායෙන අත්තානං අධිකිච්ච උද්දිස්ස පවත්තා අජ්ඣත්තා, තෙසු භවා තප්පරියාපන්නත්තාති **අජ්ඣත්තිකානි**. තතො බහිභූතානි **බාහිරානි**. ආයතනකථා පටිච්චසමුප්පාදකථා ච **විසුද්ධිමග්ගෙ** (විසුද්ධි. 2.510, 570, 571) වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බාති න විත්ථාරිතා.

127. අවිජ්ජමානං ඨානං **අට්ඨානං** (අ. නි. ටී. 1.1.268; විභ. මූලටී. 809), නත්ථි ඨානන්ති වා **අට්ඨානං. අනවකාසොති** එත්ථ එසෙව නයො. තදත්ථනිගමනමෙව හි ‘‘නෙතං ඨානං විජ්ජතී’’ති වචනන්ති. තෙනාහ **‘‘උභයෙනපී’’**තිආදි. **යන්ති** කාරණෙ පච්චත්තවචනං, හෙතුඅත්ථො ච කාරණත්ථොති ආහ – **‘‘යන්ති යෙන කාරණෙනා’’**ති. උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන එත්ථ දිට්ඨිසම්පත්ති වෙදිතබ්බාති වුත්තං **‘‘මග්ගදිට්ඨියා සම්පන්නො’’**ති. කුතො පනායමත්ථො ලබ්භතීති? ලිඞ්ගතො. ලිඞ්ගඤ්හෙතං, යදිදං නිච්චතො උපගමනපටික්ඛෙපො. **චතුභූමකෙසූති** ඉදං චතුත්ථභූමකසඞ්ඛාරානං අරියසාවකස්ස විසයභාවූපගමනතො වුත්තං; න පන තෙ ආරබ්භ නිච්චතො උපගමනසබ්භාවතො. වක්ඛති ච ‘‘චතුත්ථභූමකසඞ්ඛාරා පනා’’තිආදිනා. අභිසඞ්ඛතසඞ්ඛාරඅභිසඞ්ඛරණකසඞ්ඛාරානං සප්පදෙසත්තා නිප්පදෙසසඞ්ඛාරග්ගහණත්ථං **‘‘සඞ්ඛතසඞ්ඛාරෙසූ’’**ති වුත්තං. ලොකුත්තරසඞ්ඛාරානං පන නිවත්තනෙ කාරණං සයමෙව වක්ඛති. **එතං කාරණං නත්ථි** සෙතුඝාතත්තා. **තෙජුස්සදත්තාති** සංකිලෙසවිධමනතෙජස්ස අධිකභාවතො. තථා හි තෙ ගම්භීරභාවෙන දුද්දසා. **අකුසලානං ආරම්මණං න හොන්තීති** ඉදං පකරණවසෙන වුත්තං. අප්පහීනවිපල්ලාසානං සත්තානං කුසලධම්මානම්පි තෙ ආරම්මණං න හොන්ති.

අසුභෙ ‘‘සුභ’’න්ති විපල්ලාසො ච ඉධ සුඛතො උපගමනස්ස ඨානන්ති අධිප්පෙතන්ති දස්සෙන්තො, **‘‘එකන්ත... පෙ.... වුත්ත’’**න්ති. **අත්තදිට්ඨිවසෙනාති** පධානදිට්ඨිමාහ . දිට්ඨියා නිබ්බානස්ස අවිසයභාවො හෙට්ඨා වුත්තො එවාති **‘‘කසිණාදිපණ්ණත්තිසඞ්ගහත්ථ’’**න්ති වුත්තං. **පරිච්ඡෙදොති** සඞ්ඛාරානං පරිච්ඡෙදො සඞ්ඛාරානං පරිච්ඡිජ්ජගහණං. ස්වායං යෙසං නිච්චාදිතො උපගමනං භවති තෙසංයෙව වසෙන කාතබ්බොති දස්සෙන්තො **‘‘සබ්බවාරෙසූ’’**තිආදිමාහ. **සබ්බවාරෙසූති** නිච්චාදිසබ්බවාරෙසු. **පුථුජ්ජනො හීති හි**-සද්දො හෙතුඅත්ථො. යස්මා යං යං සඞ්ඛාරං නිච්චාදිවසෙන පුථුජ්ජනකාලෙ උපගච්ඡති, තං තං අරියමග්ගාධිගමෙන අනිච්චාදිවසෙන ගණ්හන්තො යාථාවතො ජානන්තො තං ගාහං තං දිට්ඨිං විනිවෙඨෙති විස්සජ්ජෙති. තස්මා යත්ථ ගාහො තත්ථ විස්සජ්ජනාති චතුත්ථභූමකසඞ්ඛාරා ඉධ සඞ්ඛාරග්ගහණෙන න ගය්හතීති අත්ථො.

128. පුත්තසම්බන්ධෙන මාතාපිතුසමඤ්ඤා, දත්තකිත්තිමාදිවසෙනපි පුත්තවොහාරො ලොකෙ දිස්සති, සො ච ඛො පරියායතො නිප්පරියායසිද්ධං තං දස්සෙතුං, **‘‘ජනිකා ච මාතා ජනකො පිතා’’**ති වුත්තං. තථා ආනන්තරියකම්මස්ස අධිප්පෙතත්තා **‘‘මනුස්සභූතොව ඛීණාසවො අරහාති අධිප්පෙතො’’**ති වුත්තං. ‘‘අට්ඨානමෙත’’න්තිආදිනා මාතුආදීනංයෙව ජීවිතා වොරොපනෙ අරියසාවකස්ස අභබ්බභාවදස්සනතො තදඤ්ඤං අරියසාවකො ජීවිතා වොරොපෙතීති ඉදං අත්ථතො ආපන්නමෙවාති මඤ්ඤමානො වදති – **‘‘කිං පන අරියසාවකො අඤ්ඤං ජීවිතා වොරොපෙය්‍යා’’**ති ? ‘‘අට්ඨානමෙතං, භික්ඛවෙ, අනවකාසො, යං දිට්ඨිසම්පන්නො පුග්ගලො සඤ්චිච්ච පාණං ජීවිතා වොරොපෙය්‍ය, නෙතං ඨානං විජ්ජතී’’ති වචනතො, **‘‘එතම්පි අට්ඨාන’’**න්ති වුත්තං. තෙනාහ **‘‘සචෙපි හී’’**තිආදි. **බලදීපනත්ථන්ති** සද්ධාදිබලසමන්නාගමදීපනත්ථං. අරියමග්ගෙනාගතසද්ධාදිබලවසෙන හි අරියසාවකො තාදිසං සාවජ්ජං න කරොති.

පඤ්චහි කාරණෙහීති ඉදං අත්ථනිප්ඵාදකානි තෙසං පුබ්බභාගියානි ච කාරණානි කාරණභාවසාමඤ්ඤෙන එකජ්ඣං ගහෙත්වා වුත්තං, න පන සබ්බෙසං පඤ්චන්නං සහයොගක්ඛමතො. **ආකාරෙහීති** කාරණෙහි. **අනුස්සාවනෙනාති** අනුරූපං සාවනෙන. භෙදස්ස අනුරූපං යථා භෙදො හොති, එවං භින්දිතබ්බානං භික්ඛූනං අත්තනො වචනස්ස සාවනෙන විඤ්ඤාපනෙන. තෙනාහ **‘‘නනු තුම්හෙ’’**තිආදි. **කණ්ණමූලෙ වචීභෙදං කත්වාති** එතෙන ‘‘පාකටං කත්වා භෙදකරවත්ථුදීපනං **වොහාරො,** තත්ථ අත්තනො නිච්ඡිතමත්ථං රහස්සවසෙන විඤ්ඤාපනං **අනුස්සාවන’’**න්ති දස්සෙති.

කම්මමෙව උද්දෙසො වා පමාණන්ති තෙහි සඞ්ඝභෙදසිද්ධිතො වුත්තං, ඉතරෙ පන තෙසං පුබ්බභාගභූතා. තෙනාහ **‘‘වොහාරා’’**තිආදි. **තත්ථා**ති වොහාරෙ. චුතිඅනන්තරං ඵලං අනන්තරං නාම, තස්මිං අනන්තරෙ නියුත්තානි තන්නිබ්බත්තනෙන අනන්තරකරණසීලානි, අනන්තරප්පයොජනානි වාති ආනන්තරියානි, තානි එව **‘‘ආනන්තරියකම්මානී’’**ති වුත්තානි.

කම්මතොති ‘‘එවං ආනන්තරියකම්මං හොති, එවං අනන්තරියකම්මසදිස’’න්ති එවං කම්මවිභාගතො. **ද්වාරතොති** කායාදිද්වාරතො. **කප්පට්ඨිතියතොති** ‘‘ඉදං කප්පට්ඨිතිකවිපාකං, ඉදං න කප්පට්ඨිතිකවිපාක’’න්ති එවං කප්පට්ඨිතියවිභාගතො. **පාකාති** ‘‘ඉදමෙත්ථ විපච්චති, ඉදං න විපච්චතී’’ති විපච්චනවිභාගතො. **සාධාරණාදීහීති** ගහට්ඨපබ්බජිතානං සාධාරණාසාධාරණතො, **ආදි-**සද්දෙන වෙදනාදිවිභාගතො ච.

යස්මා මනුස්සත්තභාවෙ ඨිතස්සෙව ච කුසලධම්මානං තික්ඛවිසදසූරභාවාපත්ති, යථා තං තිණ්ණම්පි බොධිසත්තානං බොධිත්තයනිබ්බත්තියං, එවං මනුස්සභාවෙ ඨිතස්සෙව අකුසලධම්මානම්පි තික්ඛවිසදසූරභාවාපත්තීති ආහ **‘‘මනුස්සභූතස්සෙවා’’**ති. පාකතිකමනුස්සානම්පි ච කුසලධම්මානං විසෙසප්පත්ති **විමානවත්ථුඅට්ඨකථායං** (වි. ව. අට්ඨ. 3) වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බා. යථා වුත්තො ච අත්ථො සමානජාතියස්ස විකොපනෙ කම්මං ගරුතරං, න තථා විජාතියස්සාති වුත්තං – **‘‘මනුස්සභූතං මාතරං වා පිතරං වා’’**ති. ලිඞ්ගෙ පරිවත්තෙ ච සො එව එකකම්මනිබ්බත්තො භවඞ්ගප්පබන්ධො, ජීවිතින්ද්‍රියප්පබන්ධො ච, න අඤ්ඤොති ආහ **‘‘අපි පරිවත්තලිඞ්ග’’**න්ති. අරහන්තෙපි එසෙව නයො. **තස්ස විපාකන්ති**ආදි කම්මස්ස ආනන්තරියභාවසමත්ථනං, චතුකොටිකඤ්චෙත්ථ සම්භවති. තත්ථ පඨමා කොටි දස්සිතා, ඉතරාසු විසඞ්කෙතං දස්සෙතුං, **‘‘යො පනා’’**තිආදි වුත්තං. යදිපි තත්ථ විසඞ්කෙතො, කම්මං පන ගරුතරං ආනන්තරියසදිසං භායිතබ්බන්ති ආහ – **‘‘ආනන්තරියං ආහච්චෙව තිට්ඨතී’’**ති. **අයං පඤ්හොති** ඤාපනිච්ඡානිබ්බත්තා කථා.

ආනන්තරියං ඵුසති මරණාධිප්පායෙනෙව ආනන්තරියවත්ථුනො විකොපිතත්තා. **ආනන්තරියං න ඵුසති** ආනන්තරියවත්ථුඅභාවතො. සබ්බත්ථ හි පුරිමං අභිසන්ධිචිත්තං අප්පමාණං, වධකචිත්තං පන තදාරම්මණං ජීවිතින්ද්‍රියඤ්ච ආනන්තරියානානන්තරියභාවෙ පමාණන්ති දට්ඨබ්බං. සඞ්ගාමචතුක්කං සම්පත්තවසෙන යොජෙතබ්බං.

තෙනෙවාති තෙනෙව පයොගෙන. **අරහන්තඝාතො හොතියෙව** අරහතො මාරිතත්තා. **පුථුජ්ජනස්සෙව දින්නං හොතීති** යස්මා යථා වධකචිත්තං පච්චුප්පන්නාරම්මණම්පි පබන්ධවිච්ඡෙදවසෙන ච ජීවිතින්ද්‍රියං ආරම්මණං කත්වා පවත්තති, න එවං චාගචෙතනා, සා හි චජිතබ්බවත්ථුං ආරම්මණං කත්වා චජනමත්තමෙව හොති, අඤ්ඤසන්තකභාවකරණඤ්ච තස්ස චජනං, තස්මා යස්ස තං සන්තකං කතං. තස්සෙව දින්නං හොතීති.

ලොහිතං සමො සරතීති අභිඝාතෙන පකුප්පමානං සඤ්චිතං හොති. **මහන්තතරන්ති** ගරුතරං. **සරීරපටිජග්ගනෙ වියාති** සත්ථුරූපකායපටිජග්ගනෙ විය.

අසන්නිපතිතෙති ඉදං සාමග්ගියදීපනං. **භෙදො ච හොතීති** සඞ්ඝස්ස භෙදො හොති. **වට්ටතීති සඤ්ඤායාති** ඊදිසකරණං සඞ්ඝස්ස භෙදාය න හොතීති සඤ්ඤාය. **නවතො ඌනපරිසායං** කරොන්තස්ස **තථාති** යොජෙතබ්බං, **තථාති** ඉමිනා ‘‘න ආනන්තරියකම්මන්ති’’ ඉමං ආකඩ්ඪති, න පන ‘‘භෙදො හොතී’’ති ඉදං. හෙට්ඨිමන්තෙන හි නවන්නමෙව වසෙන සඞ්ඝභෙදො. **ධම්මවාදිනො අනවජ්ජා** යථාධම්මං අවට්ඨානතො. සඞ්ඝභෙදස්ස පුබ්බභාගො **සඞ්ඝරාජී.**

කායද්වාරමෙව පූරෙන්ති කායකම්මභාවෙනෙව ලක්ඛිතබ්බතො.

‘‘සණ්ඨහන්තෙ හි…පෙ…. මුච්චතී’’ති ඉදං කප්පට්ඨකථාය න සමෙති. තථා හි කප්පට්ඨකථායං (කථා. අට්ඨ. 654-657) වුත්තං – ‘‘ආපායිකොති ඉදං සුත්තං යං සො එකං කප්පං අසීතිභාගෙ කත්වා තතො එකභාගමත්තං කාලං තිට්ඨෙය්‍ය, තං ආයුකප්පං සන්ධාය වුත්ත’’න්ති. **කප්පවිනාසෙයෙවාති** පන ආයුකප්පවිනාසෙයෙවාති අත්ථෙ සති නත්ථි විරොධො. එත්ථ ච **සණ්ඨහන්තෙති** ඉදම්පි ‘‘ස්වෙවවිනස්සිස්සතී’’ති විය අභූතපරිකප්පවසෙන වුත්තං. **එකදිවසමෙව නිරයෙ පච්චති** තතො පරං කප්පාභාවෙ ආයුකප්පස්සපි අභාවතොති අවිරොධතො අත්ථයොජනා දට්ඨබ්බා. **සෙසානීති** සඞ්ඝභෙදතො අඤ්ඤානි ආනන්තරියකම්මානි.

අහොසිකම්මං…පෙ…. සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡන්ති, එවං සති කථං තෙසං ආනන්තරියතා චුතිඅනන්තරං විපාකදානාභාවතො. අථ සති ඵලදානෙ චුතිඅනන්තරො එව එතෙසං ඵලකාලො, න අඤ්ඤොති ඵලකාලනියමෙන නියතතා නිච්ඡිතා, න ඵලදානනියමෙන, එවම්පි නියතඵලකාලානං අඤ්ඤෙසම්පි උපපජ්ජවෙදනීයානං දිට්ඨධම්මවෙදනීයානඤ්ච නියතතා ආපජ්ජෙය්‍ය. තස්මා විපාකධම්මධම්මානං පච්චයන්තරවිකලතාදීහි අවිපච්චමානානම්පි අත්තනො සභාවෙන විපාකධම්මතා විය බලවතා ආනන්තරියෙන විපාකෙ දින්නෙ අවිපච්චමානානම්පි ආනන්තරියානං ඵලදානෙ නියතසභාවා ආනන්තරියසභාවා ච පවත්තීති අත්තනො සභාවෙන ඵලදානනියමෙනෙව නියතතා ආනන්තරියතා ච වෙදිතබ්බා. අවස්සඤ්ච ආනන්තරියසභාවා තතො එව නියතසභාවා ච

තෙසං පවත්තීති සම්පටිච්ඡිතබ්බමෙතං අඤ්ඤස්ස බලවතො ආනන්තරියස්ස අභාවෙ චුතිඅනන්තරං එකන්තෙන ඵලදානතො.

නනු එවං අඤ්ඤෙසම්පි උපපජ්ජවෙදනීයානං අඤ්ඤස්මිං විපාකදායකෙ අසති චුතිඅනන්තරමෙකන්තෙන ඵලදානතො නියතසභාවා අනන්තරියසභාවා ච පවත්ති ආපජ්ජතීති? නාපජ්ජති. අසමානජාතිකෙන චෙතොපණිධිවසෙන උපඝාතකෙන ච නිවත්තෙතබ්බවිපාකත්තා අනන්තරෙ එකන්තඵලදායකත්තාභාවා. න පන ආනන්තරියකානං පඨමජ්ඣානාදීනං දුතියජ්ඣානාදීනි විය අසමානජාතිකං ඵලනිවත්තකං අත්ථි සබ්බානන්තරියානං අවීචිඵලත්තා. න ච හෙට්ඨූපපත්තිං ඉච්ඡතො සීලවතො චෙතොපණිධි විය උපරූපපත්තිජනකකම්මඵලං ආනන්තරියඵලං නිවත්තෙතුං සමත්ථො චෙතොපණිධි අත්ථි අනිච්ඡන්තස්සෙව අවීචිපාතනතො, න ච ආනන්තරියොපඝාතකං කිඤ්චි කම්මං අත්ථි, තස්මා තෙසංයෙව අනන්තරෙ එකන්තවිපාකජනකසභාවා පවත්තීති. අනෙකානි ච ආනන්තරියානි කතානි එකන්තෙනෙව විපාකෙ නියතසභාවත්තා උපරතාවිපච්චනසභාවාසඞ්කත්තා නිච්ඡිතානි සභාවතො නියතානෙව. තෙසු පන සමානසභාවෙසු එකෙන විපාකෙ දින්නෙ ඉතරානි අත්තනා කාතබ්බකිච්චස්ස තෙනෙව කතත්තා න දුතියං තතියං වා පටිසන්ධිං කරොන්ති. න සමත්ථතාවිඝාතත්තාති නත්ථි තෙසං ආනන්තරියතා නිවත්ති; ගරුතරභාවො පන තෙසු ලබ්භතෙවාති සඞ්ඝභෙදස්ස සියා ගරුතරභාවොති, **“යෙන…පෙ…. විපච්චතී”**ති ආහ. එකස්ස පන අඤ්ඤානි උපත්ථම්භකානි හොන්තීති දට්ඨබ්බානි. **පටිසන්ධිවසෙන විපච්චතීති** වචනෙන ඉතරෙසං පවත්තිවිපාකදායිතා අනුඤ්ඤාතා විය දිස්සති. **නො චා තථා සීලවතීති** යථා පිතා සීලවා, තථා සීලවතී නො වා හොතීති යොජනා. සචෙ මාතා සීලවතී, මාතුඝාතො පටිසන්ධිවසෙන විපච්චතීති යොජනා.

පකතත්තොති අනුක්ඛිත්තො. **සමානසංවාසකොති** අපාරාජිකො. **සමානසීමායන්ති** එකසීමායං.

සත්ථුකිච්චං කාතුං අසමත්ථොති යං සත්ථාරා කාතබ්බකිච්චං අනුසාසනාදි, තං කාතුං අසමත්ථොති භගවන්තං පච්චක්ඛාය. **අඤ්ඤං තිත්ථකරන්ති** අඤ්ඤං සත්ථාරං.

129. අභිජාතිආදිසු (අ. නි. ටී. 1.1.277) පකප්පනෙන දෙවතුපසඞ්කමනාදිනා ජාතචක්කවාළෙන සමානයොගක්ඛෙමං දසසහස්සපරිමාණං ඨානං **ජාතිඛෙත්තං,** සරසෙනෙව ආණාපවත්තිට්ඨානං **ආණාඛෙත්තං,** විසයභූතං ඨානං **විසයඛෙත්තං. දසසහස්සී ලොකධාතූති** ඉමාය ලොකධාතුයා සද්ධිං ඉමං ලොකධාතුං පරිවාරෙත්වා ඨිතා දසසහස්සී ලොකධාතු. තත්තකානංයෙව ජාතිඛෙත්තභාවො ධම්මතාවසෙන වෙදිතබ්බො. ‘‘පරිග්ගහවසෙනා’’ති කෙචි. ‘‘සබ්බෙසම්පි බුද්ධානං තත්තකං එව ජාතිඛෙත්තං තන්නිවාසීනංයෙව ච දෙවතානං ධම්මාභිසමයො’’ති ච වදන්ති. මාතුකුච්ඡිඔක්කමනකාලාදීනං ඡන්නං එව ගහණං නිදස්සනමත්තං මහාභිනීහාරාදිකාලෙපි තස්ස පකම්පනස්ස ලබ්භමානතො. **ආණාඛෙත්තං නාම** යං එකජ්ඣං සංවට්ටති ච විවට්ටති ච. **ආණා වත්තති** ආණාය තන්නිවාසීනං දෙවතානං සිරසා සම්පටිච්ඡනෙන, තඤ්ච ඛො කෙවලං බුද්ධානං ආනුභාවෙනෙව, න අධිප්පායවසෙන, අධිප්පායවසෙන පන ‘‘යාවතා වා පන ආකඞ්ඛෙය්‍යා’’ති (අ. නි. 3.81) වචනතො තතො පරම්පි ආණා පවත්තෙය්‍ය.

න උප්පජ්ජන්තීති පන අත්ථීති, ‘‘න මෙ ආචරියො අත්ථි, සදිසො මෙ න විජ්ජතී’’තිආදිං (ම. නි. 1.285; 2.341; මහාව. 11; කථා. 405; මි. ප. 4.5.11) ඉමිස්සං ලොකධාතුයං ඨත්වා වදන්තෙන භගවතා, ‘‘කිං පනාවුසො සාරිපුත්ත, අත්ථෙතරහි අඤ්ඤෙ සමණා වා බ්‍රාහ්මණා වා භගවතා සමසමා සම්බොධියන්ති, එවං පුට්ඨො අහං, භන්තෙ, නොති වදෙය්‍යා’’න්ති (දී. නි. 3.161), වත්වා තස්ස කාරණං දස්සෙතුං, ‘‘අට්ඨානමෙතං අනවකාසො, යං එකිස්සා ලොකධාතුයා ද්වෙ අරහන්තො සම්මාසම්බුද්ධා’’ති ඉමං සුත්තං (දී. නි. 3.161; මි. ප. 5.1.1) දස්සෙන්තෙන ධම්මසෙනාපතිනා ච බුද්ධඛෙත්තභූතං ඉමං ලොකධාතුං ඨපෙත්වා අඤ්ඤත්ථ අනුප්පත්ති වුත්තා හොතීති අධිප්පායො.

එකතොති සහ, එකස්මිං කාලෙති අත්ථො. සො පන කාලො කථං පරිච්ඡින්නොති චරිමභවෙ පටිසන්ධිග්ගහණතො පට්ඨාය යාව ධාතුපරිනිබ්බානාති දස්සෙන්තො **“තත්ථා”**තිආදිමාහ. **නිසින්නකාලතො පට්ඨායාති** පටිලොමක්කමෙන වදති. **පරිනිබ්බානතො පට්ඨායාති** අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බානතො පට්ඨාය. **එත්ථන්තරෙති** චරිමභවෙ බොධිසත්තස්ස පටිසන්ධිග්ගහණං ධාතුපරිනිබ්බානන්ති එතෙසං අන්තරෙ.

අඤ්ඤස්ස බුද්ධස්ස උප්පත්ති න නිවාරිතා, තත්ථ කාරණං දස්සෙතුං **“තීණි හී”**තිආදි වුත්තං. පටිපත්තිඅන්තරධානෙන හි සාසනස්ස ඔසක්කිතත්තා අපරස්ස බුද්ධස්ස උප්පත්ති ලද්ධාවසරා හොති. **පටිපදාති** පටිවෙධාවහා පුබ්බභාගපටිපදා. **“පරියත්ති පමාණ”**න්ති වත්වා තමත්ථං බොධිසත්තං නිදස්සනං කත්වා දස්සෙතුං, **“යථා”**තිආදි වුත්තං තයිදං හීනං කතන්ති දට්ඨබ්බං. නිය්‍යානිකධම්මස්ස ඨිතිඤ්හි දස්සෙන්තො අනිය්‍යානිකධම්මං නිදස්සෙති.

මාතිකාය අන්තරහිතායාති, ‘‘යො පන භික්ඛූ’’තිආදිනයප්පත්තා සික්ඛාපදපාළි මාතිකා, තාය අන්තරහිතාය නිදානුද්දෙසසඞ්ඛාතෙ පාතිමොක්ඛුද්දෙසෙ පබ්බජ්ජායුපසම්පදාකම්මෙසු ච සාසනං තිට්ඨතීති අත්ථො. අථ වා පාතිමොක්ඛෙ ධරන්තෙයෙව පබ්බජ්ජා උපසම්පදා ච, එවං සති තදුභයං පාතිමොක්ඛෙ අන්තොගධං තදුභයාභාවෙ පාතිමොක්ඛාභාවතො, තස්මා තයිදං තයං සාසනස්ස ඨිතිහෙතූති ආහ – **“පාතිමොක්ඛපබ්බජ්ජාඋපසම්පදාසු ඨිතාසු සාසනං තිට්ඨතී”**ති. යස්මා වා උපසම්පදාධීනං පාතිමොක්ඛං, උපසම්පදා ච පබ්බජ්ජාධීනා, තස්මා පාතිමොක්ඛෙ

සිද්ධෙ, සිද්ධාසු පබ්බජ්ජාඋපසම්පදාසු ච සාසනං තිට්ඨති. පච්ඡිමපටිවෙධතො හි පරං පටිවෙධසාසනං, පච්ඡිමසීලතො ච පරං පටිපත්තිසාසනං විනට්ඨං නාම හොති. **ඔසක්කිතං නාමා**ති පච්ඡිමකපටිවෙධසීලභෙදද්වයං එකතො කත්වා තතො පරං විනට්ඨං නාම හොතීති අත්ථො.

තෙන කාමං ''සාසනට්ඨිතියා පරියත්ති පමාණ''න්ති වුත්තං, පරියත්ති පන පටිපත්තිහෙතුකාති පටිපත්තියා අසති අප්පතිට්ඨා හොති, තස්මා පටිපත්තිඅන්තරධානං සාසනොසක්කනස්ස විසෙසකාරණන්ති දස්සෙත්වා තයිදං සාසනොසක්කනං ධාතුපරිනිබ්බානොසානන්ති දස්සෙතුං, **''තීණි පරිනිබ්බානානී''**ති වුත්තං.

කාරුඤ්ඤන්ති පරිදෙවනකාරුඤ්ඤං. ජම්බුදීපෙ දීපන්තරෙසු දෙවනාගබ්‍රහ්මලොකෙසු ච විප්පකිරිත්වා ඨිතානං ධාතූනං මහාබොධිපල්ලඞ්කෙ එකජ්ඣං සන්නිපතනං, රස්මිවිස්සජ්ජනං, තත්ථ තෙජොධාතුයා උට්ඨානං, එකජාලීභාවො චාති සබ්බමෙතං සත්ථු අධිට්ඨානවසෙනෙව වෙදිතබ්බං.

අනච්ඡරියත්තාති ද්වීසුපි උප්පජ්ජමානෙසු අච්ඡරියත්තාභාවදොසතොති අත්ථො. බුද්ධා නාම මජ්ඣෙ භින්නං සුවණ්ණං විය එකසදිසාති තෙසං දෙසනාපි එකරසා එවාති ආහ – **''දෙසනාය ච විසෙසාභාවතො''**ති. එතෙනපි අනච්ඡරියත්තමෙව සාධෙති. **විවාදභාවතො**ති එතෙන විවාදාභාවත්ථං ද්වෙ එකතො න උප්පජ්ජන්තීති දස්සෙති.

තත්ථාති මිලින්දපඤ්හෙ. එකං බුද්ධං ධාරෙතීති **එකබුද්ධධාරණී**. එතෙන එවං සභාවා එතෙ බුද්ධගුණා, යෙන දුතියබුද්ධගුණෙ ධාරෙතුං අසමත්ථා අයං ලොකධාතූති දස්සෙති. පච්චයවිසෙසනිප්ඵන්නානඤ්හි ගුණධම්මානං භාරියො විසෙසො න සක්කා ධාරෙතුන්ති, **''න ධාරෙය්‍යා''**ති වත්වා තමෙව අධාරණං පරියායන්තරෙනපි පකාසෙන්තො **''චලෙය්‍යා''**තිආදිමාහ. තත්ථ **චලෙය්‍යා**ති පරිප්ඵන්දෙය්‍ය. **කම්පෙය්‍යා**ති පවෙධෙය්‍ය. **නමෙය්‍යා**ති එකපස්සෙන නමෙය්‍ය. **ඔනමෙය්‍යා**ති ඔසීදෙය්‍ය. **විනමෙය්‍යා**ති විවිධං ඉතොචිතො ච නමෙය්‍ය. **විකිරෙය්‍යා**ති වාතෙන ථුසමුට්ඨි විය විප්පකිරෙය්‍ය. **විධමෙය්‍යා**ති විනස්සෙය්‍ය. **විද්ධංසෙය්‍යා**ති සබ්බසො විද්ධස්තා භවෙය්‍ය. තථාභූතා ච කත්ථචි න තිට්ඨෙය්‍යාති ආහ **''න ඨානමුපගච්ඡෙය්‍යා''**ති.

ඉදානි තත්ථ නිදස්සනං දස්සෙන්තො, **''යථා, මහාරාජා''**තිආදිමාහ. තත්ථ **සමුපාදිකා**ති සමං උද්ධං පජ්ජති පවත්තතීති සමුපාදිකා, උදකස්ස උපරි සමං ගාමිනීති අත්ථො. **වණ්ණෙනා**ති සණ්ඨානෙන. **පමාණෙනා**ති ආරොහෙන . **කිසථූලෙනා**ති කිසථූලභාවෙන, පරිණාහෙනාති අත්ථො.

ඡාදෙන්තන්ති රොචෙන්තං රුචිං උප්පාදෙන්තං. **තන්දීකතො**ති තෙන භොජනෙන තන්දීභූතො. **අනොනමිතදණ්ඩජාතො**ති යාවදත්ථං භොජනෙන ඔනමිතුං අසක්කුණෙය්‍යතාය අනොනමිතදණ්ඩො විය ජාතො. **සකිං භුත්තො වමෙය්‍යා**ති එකම්පි ආලොපං අජ්ඣොහරිත්වා වමෙය්‍යාති අත්ථො.

අතිධම්මභාරෙන පථවී චලතීති ධම්මෙන නාම පථවී තිට්ඨෙය්‍ය. සා කිං තෙනෙව චලති විනස්සතීති අධිප්පායෙන පුච්ඡති. පුන ථෙරො ''රතනං නාම ලොකෙ කුටුම්බං සන්ධාරෙන්තං අභිමතඤ්ච ලොකෙන අත්තනො ගරුසභාවතාය සකටභඞ්ගස්ස කාරණං අතිභාරභූතං දිට්ඨං. එවංධම්මො ච හිතසුඛවිසෙසෙහි තංසමඞ්ගිනං ධාරෙන්තො අභිමතො ච විඤ්ඤූනං ගම්භීරප්පමෙය්‍යභාවෙන ගරුසභාවත්තා අතිභාරභූතො පථවීචලනස්ස කාරණං හොතී''ති දස්සෙන්තො, **''ඉධ, මහාරාජ, ද්වෙ සකටා''**තිආදිමාහ. එතෙනෙව තථාගතස්ස මාතුකුච්ඡිඔක්කමනාදිකාලෙ පථවීකම්පනකාරණං සංවණ්ණිතන්ති දට්ඨබ්බං. **එකසකටතො රතන**න්ති එකස්මා, එකස්ස වා සකටස්ස රතනං, තස්මා සකටතො ගහෙත්වාති අත්ථො.

ඔසාරිතන්ති උච්චාරිතං, වුත්තන්ති අත්ථො. **අග්ගො**ති සබ්බසත්තෙහි අග්ගො.

සභාවපකතීති සභාවභූතා අකිත්තිමා පකති. **කාරණමහන්තතාය**ති මහන්තෙහි බුද්ධකාරකධම්මෙහි පාරමිතාසඞ්ඛාතෙහි කාරණෙහි බුද්ධගුණානං නිබ්බත්තිතොති වුත්තං හොති. පථවිආදීනි මහන්තානි වත්ථූනි, මහන්තා ච සක්කභාවාදයො අත්තනො අත්තනො විසයෙ එකෙකා එව, සම්මාසම්බුද්ධොපි මහන්තො අත්තනො විසයෙ එකොව, කො ච තස්ස විසයො? බුද්ධභූමි, යාවතකං වා ඤෙය්‍යං. එවං ''ආකාසො විය අනන්තවිසයො භගවා එකොව හොතී''ති වදන්තො පරචක්කවාළෙසු දුතියස්ස බුද්ධස්ස අභාවං දස්සෙති.

ඉමිනාව පදෙනාති ''එකිස්සා ලොකධාතුයා''ති ඉමිනා එව පදෙන. **දසචක්කවාළසහස්සානි ගහිතානි** ජාතිඛෙත්තත්තා. **එකචක්කවාළෙනෙවා**ති ඉමිනා එකචක්කවාළෙනෙව. යථා – **''ඉමස්මිංයෙව චක්කවාළෙ උප්පජ්ජන්තී''**ති වුත්තෙ ඉමස්මිම්පි චක්කවාළෙ ජම්බුදීපෙයෙව, තත්ථපි මජ්ඣිමපදෙසෙ එවාති පරිච්ඡින්දිතුං වට්ටති; එවං ''එකිස්සා ලොකධාතුයා''ති ජාතිඛෙත්තෙ අධිප්පෙතෙපි ඉමිනාව චක්කවාළෙන පරිච්ඡින්දිතුං වට්ටති.

විවාදුපච්ඡෙදතොති විවාදුපච්ඡෙදකාරණා. ද්වීසු උප්පන්නෙසු යො විවාදො භවෙය්‍ය, තස්ස අනුප්පාදොයෙවෙත්ථ විවාදුපච්ඡෙදො. **එකස්මිං දීපෙ**තිආදිනා දීපන්තරෙපි එකජ්ඣං න උප්පජ්ජන්ති, පගෙව එකදීපෙති දස්සෙති. **සො**

පරිහායෙථාති චක්කවාළස්ස පදෙසෙ එව වත්තිතබ්බත්තා පරිහායෙය්‍ය.

130. **මනුස්සත්තන්**ති මනුස්සභාවො තස්සෙව පබ්බජ්ජාදිගුණසම්පත්තිආදීනං යොග්ගභාවතො. **ලිඞ්ගසම්පත්තී**ති පුරිසභාවො. **හෙතූ**ති මනොවචීපණිධානපුබ්බිකා හෙතුසම්පදා. **සත්ථාරදස්සනන්**ති සත්ථුසම්මුඛීභාවො. **පබ්බජ්ජා**ති කම්මකිරියවාදීසු තාපසෙසු, භික්ඛූසු වා පබ්බජ්ජා. **ගුණසම්පත්තී**ති අභිඤ්ඤාදිගුණසම්පදා. **අධිකාරො**ති බුද්ධං උද්දිස්ස අධිකො සක්කාරො. **ඡන්දතා**ති සම්මාසම්බොධිං උද්දිස්ස සාතිසයො කත්තුකම්‍යතාකුසලච්ඡන්දො. **අට්ඨධම්මසමොධානා**ති එතෙසං අට්ඨන්නං ධම්මානං සමායොගෙන. **අභිනීහාරො**ති කායපණිධානං. **සමිජ්ඣතී**ති නිප්ඵජ්ජතීති අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන පරමත්ථදීපනියා **චරියාපිටකවණ්ණනාය** (චරියා. අට්ඨ. පකිණ්ණකකථා) වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො.

සබ්බාකාරපරිපූරමෙවාති පරිපුණ්ණලක්ඛණතාය සත්තුස්සදාදීහි සබ්බාකාරෙහි සම්පන්නමෙව. න හි ඉත්ථියා කොසොහිතවත්ථගුය්හතා සම්භවති, දුතියපකති ච නාම පඨමපකතිතො නිහීනා එව. තෙනෙවාහ අනන්තරවාරෙ **"යස්මා"**තිආදි.

ඉධ පුරිසස්ස තත්ථ නිබ්බත්තනතොති ඉමස්මිං මනුස්සලොකෙ පුරිසභූතස්ස තත්ථ බ්‍රහ්මලොකෙ බ්‍රහ්මත්තභාවෙන නිබ්බත්තනතො. තෙන අසතිපි පුරිසලිඞ්ගෙ පුරිසාකාරා බ්‍රහ්මානො හොන්තීති දස්සෙති. තංයෙව හි පුරිසාකාරං සන්ධාය වුත්තං – **"යං පුරිසො බ්‍රහ්මත්තං කරෙය්‍යා"**ති. තෙනෙවාහ **"සමානෙපී"**තිආදි. යදි එවං ඉත්ථියො බ්‍රහ්මලොකෙ න උප්පජ්ජන්තීති ආහ **"බ්‍රහ්මත්ත"**න්තිආදි.

131. **කායදුච්චරිතස්සා**තිආදිපාළියා කම්මනියාමො නාම කථිතො. සමඞ්ගනං සමඞ්ගො, සො එතස්ස අත්ථීති **සමඞ්ගී,** සමන්නාගතො. සමඞ්ගනසීලො වා **සමඞ්ගී**. පුබ්බභාගෙ **ආයූහනසමඞ්ගිතා,** සන්නිට්ඨාපකචෙතනාවසෙන **චෙතනාසමඞ්ගිතා**. චෙතනාසන්තතිවසෙන වා **ආයූහනසමඞ්ගිතා,** තංතංචෙතනාඛණවසෙන **චෙතනාසමඞ්ගිතා.** කතූපචිතස්ස අවිපක්කවිපාකස්ස කම්මස්ස වසෙන **කම්මසමඞ්ගිතා,** කම්මෙ පන විපච්චිතුං ආරද්ධෙ විපාකප්පවත්තිවසෙන **විපාකසමඞ්ගිතා**. කම්මාදීනං උපට්ඨානකාලවසෙන **උපට්ඨානසමඞ්ගිතා. කුසලාකුසලකම්මායූහනක්ඛණෙ**ති කුසලකම්මස්ස ච අකුසලකම්මස්ස ච සමීහනක්ඛණෙ. **තථා**ති ඉමිනා කුසලාකුසලකම්මපදං ආකඩ්ඪති. යථා කතං කම්මං ඵලදානසමත්ථං හොති, තථා කතං **උපචිතං. විපාකාරහන්**ති දුතියභවාදීසු විපච්චනාරහං. උප්පජ්ජමානානං උපපත්තිනිමිත්තං උපට්ඨාතීති යොජනා. **චලතී**ති පරිවත්තති. එකෙන හි කම්මුනා තජ්ජෙ නිමිත්තෙ උපට්ඨාපිතෙ පච්චයවිසෙසවසෙන තතො අඤ්ඤෙන කම්මුනා අඤ්ඤස්ස නිමිත්තස්ස උපට්ඨානං පරිවත්තනං.

සුනඛජීවිකොති සුනඛෙහි ජීවනසීලො. **තලසන්ථරණපූජන්**ති භූමිතලස්ස පුප්ඵෙහි සන්තරණපූජං. **ආයූහනචෙතනාකම්මසමඞ්ගිතාවසෙනා**ති කායදුච්චරිතස්ස අපරාපරං ආයූහනෙන සන්නිට්ඨාපකචෙතනාය තස්සෙව පකප්පනෙ කම්මක්ඛයකරඤාණෙන අඛෙපිතත්තා යථූපචිතකම්මුනා ච සමඞ්ගිභාවස්ස වසෙන.

132. **එවං සස්සිරිකන්**ති වුත්තප්පකාරෙන අනෙකධාතුවිභජනාදිනා නානානයවිචිත්තතාය පරමනිපුණගම්භීරතාය ච අත්ථතො බ්‍යඤ්ජනතො ච සසොභං කත්වා.

නං ධාරෙහීති එත්ථ **නන්**ති නිපාතමත්තං. ධාතුආදිවසෙන පරිවට්ටීයන්ති අත්ථා එතෙහීති පරිවට්ටා, දෙසනාභෙදා. චත්තාරො පරිවට්ටා එතස්ස, එතස්මිං වාති **චතුපරිවට්ටො,** ධම්මපරියායො. ධම්මො ච සො පරියත්තිභාවතො යථාවුත්තෙනත්ථෙන ආදාසොති **ධම්මාදාසො**. උපට්ඨානට්ඨෙන යථාධම්මානං ආදාසොතිපි **ධම්මාදාසො**. යථා හි ආදාසෙන සත්තානං මුඛෙ මලදොසහරණං, එවං ඉමිනාපි සුත්තෙන යොගීනං මුඛෙ මලදොසහරණං. **තස්මා**ති යස්මා ඉමිනා සුත්තෙන කිලෙසෙ මද්දිත්වා සමථාධිගමෙන යොගිනො ජයප්පත්තා; තස්මා අමතපුරප්පවෙසනෙ උග්ඝොසනමහාභෙරිතාය ච **අමතදුන්දුභි. ඉධ වුත්තන්**ති ඉමස්මිං සුත්තෙ වුත්තං. **අනුත්තරො සඞ්ගාමවිජයො**ති අනුත්තරභාවතො කිලෙසසඞ්ගාමවිජයො, ''විජෙති එතෙනා''ති කත්වා. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

බහුධාතුකසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

6. ඉසිගිලිසුත්තවණ්ණනා

133. සමඤ්ඤායති එතායාති **සමඤ්ඤා,** නාමන්ති අත්ථො. අයමයං නාමාති පඤ්ඤාපෙන්ති එතාය, තථාපඤ්ඤාපනමත්තන්ති වා **පඤ්ඤත්ති,** නාමමෙව. තෙනාහ **"පුරිමපදස්සෙව වෙවචන"**න්ති. **සෙසෙසුපී**ති ''පණ්ඩවස්ස පබ්බතස්සා''තිආදීසු තීසු වාරෙසුපි.

සමුට්ඨානං තාව සුත්තස්ස කථෙත්වා අත්ථසංවණ්ණනං කාතුං **"තදා කිරා"**තිආදි වුත්තං. **න පබ්බතෙහි අත්ථො**ති න භගවතො පබ්බතෙහි කථිතෙහි අත්ථො අත්ථි. **ඉසිගිලිභාවො**ති ඉසිගිලිනාමතා. **ඉතී**ති ඉමිනා කාරණෙන,

ඉමං අට්ඨුප්පත්තිං අවෙක්ඛන්තොති අත්ථො.

චෙතියගබ්භෙති චෙතියඝරෙ චෙතියස්ස අබ්භන්තරෙ. **යමකමහාද්වාරන්ති** යමකකවාටයුත්තං මහන්තං ද්වාරං. **ද්වෙධා කත්වාති** පබ්බතස්ස අබ්භන්තරෙ මණ්ඩපසඞ්ඛෙපෙන ලෙණං නිම්මිනිත්වා ද්වෙධා කත්වා තදා තෙ තත්ථ වසිංසු.

වසිතකාලඤ්ච කථෙන්තො තෙසං මාතුයා යාව තතියභවතො පට්ඨාය සමුදාගමං දස්සෙතුං, **“අතීතෙ කිරා”**තිආදි වුත්තං. **පත්ථෙසීති** තස්සා කිර ඛෙත්තකුටියා වීහයො භජ්ජන්තියා තත්ථ මහාකරඤ්ජපුප්ඵප්පමාණා මහන්තා මනොහරා පඤ්චසතමත්තා ලාජා ජායිංසු. සා තා ගහෙත්වා මහන්තෙ පදුමිනිපත්තෙ ඨපෙසි. තස්මිඤ්ච සමයෙ එකො පච්චෙකබුද්ධො තස්සා අනුග්ගහත්ථං අවිදූරෙ ඛෙත්තපාළියා ගච්ඡති. සා තං දිස්වා පසන්නමානසා සුපුප්ඵිතං මහන්තං එකං පදුමං ගහෙත්වා තත්ථ ලාජෙ පක්ඛිපිත්වා පච්චෙකබුද්ධං උපසඞ්කමිත්වා පඤ්චපතිට්ඨිතෙන වන්දිත්වා, ‘‘ඉමස්ස, භන්තෙ, පුඤ්ඤස්ස ආනුභාවෙන ආනුභාවසම්පන්නෙ පඤ්චසතපුත්තෙ ලභෙය්‍ය’’න්ති පඤ්ච පුත්තසතානි පත්ථෙසි. **තස්මිංයෙව ඛණෙති** යදා සා යථාවුත්තං පත්ථනං පට්ඨපෙසි; තස්මිංයෙව ඛණෙ පඤ්චසතා මිගලුද්දකා සම්භතසම්භාරා පරිපක්කපච්චෙකබොධිඤාණා තස්සෙව පච්චෙකබුද්ධස්ස මධුරමංසං දත්වා, ‘‘එතිස්සා පුත්තා භවෙය්‍යාමා’’ති පත්ථයිංසු. අතීතාසු අනෙකජාතීසු තස්සා පුත්තභාවෙන ආගතත්තා තථා තෙසං අහොසීති වදන්ති. **පාදුද්ධාරෙති** පාදුද්ධාරෙ පාදුද්ධාරෙ. පාදුද්ධාරසීසෙන චෙත්ථ නික්ඛිපනං ආහ.

ගබ්භමලං නිස්සායාති බහි නික්ඛන්තං ගබ්භමලං නිස්සයං කත්වා සංසෙදජභාවෙන නිබ්බත්තා . ඔපපාතිකභාවෙනාති කෙචි. **ඛයවයං පට්ඨපෙත්වාති** විපස්සනං ආරභිත්වා. **විපස්සනාති** අනිච්චානුපස්සනාපුබ්බිකා සප්පච්චයනාමරූපදස්සනපුබ්බිකා ච, සඞ්ඛාරෙ සම්මසන්තස්ස අනිච්චලක්ඛණෙ දිට්ඨෙ, ‘‘යදනිච්චං තං දුක්ඛං, යං දුක්ඛං තදනත්තා’’ති සෙසලක්ඛණානි සුවිඤ්ඤෙය්‍යානෙව හොන්ති. **පච්චෙකබොධිඤාණං නිබ්බත්තයිංසූති** ද්වෙ අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි කප්පානං සතසහස්සඤ්ච පච්චෙකබොධිපාරමිතාය පරිනිප්ඵන්නත්තා ඤාණස්ස පරිපාකත්තා වුත්තනයෙන සයමෙව විපස්සනං පවත්තෙත්වා මත්ථකං පාපෙත්වා පච්චෙකබොධිඤාණං අධිගච්ඡිංසු. සබ්බෙපි තෙ තංයෙව ගාථං අභාසිංසූති ආහ – **“අයං තෙසං බ්‍යාකරණගාථා අහොසී”**ති.

සරොරුහන්ති සරසි ජාතං. **පදුමපලාසපත්තජන්ති** ඛුද්දකමහන්තෙහි කමලදලෙහි සහජාතං. ඛුද්දකමහන්තකමලදලසඞ්ඛාතානි වා පදුමපලාසපත්තානි එත්ථ සන්තීති පදුමපලාසපත්තං, පදුමගච්ඡං. තත්ථ ජාතන්ති **පදුමපලාසපත්තජං. සුපුප්ඵිතන්ති** සුට්ඨු පුප්ඵිතං සම්මා විකසිතං. **භමරගණානුචිණ්ණන්ති** භමරගණෙහි අනුකූලඤ්චෙව අනුපරිබ්භමිතඤ්ච. **අනිච්චතායුපගතන්ති** ඛණෙ ඛණෙ වණ්ණභෙදාදිවසෙන අනිච්චතාය උපගතං. **විදිත්වාති** විපස්සනාපඤ්ඤාසහිතාය මග්ගපඤ්ඤාය ජානිත්වා. **එකො චරෙති** තස්මා අඤ්ඤොපි මාදිසො හොතුකාමො එවං පටිපජ්ජිත්වා එකො චරෙ ඛග්ගවිසාණකප්පොති.

135. සතිසාරසීලසාරාදිසමන්නාගමනෙන සත්තෙසු **සාරභූතා.** සබ්බසො වට්ටදුක්ඛස්ස විගතත්තා **නිද්දුක්ඛා.** සමුච්ඡින්නතණ්හතාය **නිත්තණ්හා. මානච්ඡිදොති** ථුතිවචනං.

එතෙසං එකනාමකායෙවාති එතෙසං ආගතානං පච්චෙකබුද්ධානං පාළියං අනාගතා අඤ්ඤෙ පච්චෙකබුද්ධා සමානනාමකා එව. වුත්තමෙවත්ථං පාකටීකරණත්ථං **“ඉමෙසු හී”**තිආදි වුත්තං. **විසුං විසුං අවත්වාති** පච්චෙකං සරූපතො අවත්වා. **අඤ්ඤෙ චාති** අසාධාරණත්තා ආහ. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

ඉසිගිලිසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

7. මහාචත්තාරීසකසුත්තවණ්ණනා

136. දොසෙහි ආරකාති **අරියං.** තෙනාහ **“නිද්දොස”**න්ති. සා පන නිද්දොසතා ලොකුත්තරභාවෙන සවිසෙසාති ආහ **“ලොකුත්තර”**න්ති. සම්මා සුන්දරො පසත්ථො නිය්‍යානිකො සමාධි **සම්මාසමාධීති** ආහ – **“සම්මාසමාධින්ති මග්ගසමාධි”**න්ති. උපනිසීදති එත්ථ ඵලං තප්පටිබද්ධවුත්තිතායාති **උපනිසං,** කාරණන්ති ආහ – **“සඋපනිසන්ති සප්පච්චය”**න්ති. පරිකරොති පරිවාරෙතීති **පරික්ඛාරොති** ආහ – **“සපරික්ඛාරන්ති සපරිවාර”**න්ති.

පරිවාරිතාති සහජාතාදිපච්චයභාවෙන පරිවාරන්තෙහි විය උපගතා. **පුරෙචාරිකාති** වුට්ඨානගාමිනිභාවනා සහජාතාදිපච්චයවසෙන පච්චයත්තා පුරස්සරා. තෙනාහ – **“විපස්සනාසම්මාදිට්ඨී චා”**ති. ඉදානි තානි කිච්චතො දස්සෙතුං, **“විපස්සනාසම්මාදිට්ඨී”**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **පරිවීමංසග්ගහණං** තත්ථ තත්ථ චිත්තුප්පාදෙ වීමංසාධිපතෙය්‍යන පවත්තියා සම්මාදිට්ඨියා පුබ්බඞ්ගමභාවදස්සනත්ථං. තෙනස්ස මග්ගසමාධිස්ස නානාඛණිකං පුබ්බඞ්ගමභාවං දස්සෙති. **වීමංසනපරියොසානෙති** තථාපවත්තඅනුලොමඤාණස්ස ඔසානෙ. **භූමිලද්ධං වට්ටං සමුග්ඝාටයමානාති** අත්තනො සන්තානෙ දීඝරත්තං අනුසයිතං කිලෙසවට්ටං සමුච්ඡින්දන්ති. **වූපසමයමානාති** තස්සෙව වෙවචනං. **වූපසමයමානාති** වා තතො එව අවසිට්ඨම්පි වට්ටං අප්පවත්තිකරණවසෙන වූපසමෙන්ති. තෙනෙවාහ –

“මග්ගසම්මාදිට්ඨී…පෙ…. උප්පජ්ජතී”ති. සාති සම්මාදිට්ඨී. **දුවිධාපී**ති යථාවුත්තා දුවිධාපි. **ඉධ අධිප්පෙතා** විපස්සනාපඤ්ඤාසහිතාය මග්ගපඤ්ඤාය කිච්චවසෙන දස්සිතත්තා.

ලක්ඛණෙ පටිවිජ්ඣමානෙ ලක්ඛණිකො ධම්මො පටිවිද්ධො හොතීති ආහ – **“මිච්ඡාදිට්ඨිං…පෙ…. ආරම්මණතො පජානාතී”**ති. විපස්සනාසම්මාදිට්ඨියම්පි එසෙව නයො. **කිච්චතො**ති භාවනාකිච්චතො. සම්මාදිට්ඨියං තදධිගතඅසම්මොහතාය **අසම්මොහතො පජානාති. කිච්චතො**ති පටිවෙධකිච්චතො. තං පන සබ්බථා අසම්මුය්හනමෙවාති ආහ **“අසම්මොහතො”**ති. **එවං පජානනා**ති මිච්ඡාදිට්ඨි මිච්ඡාදිට්ඨීති යාථාවතො අවබොධො. **අස්සා**ති තංසමඞ්ගිනො පුග්ගලස්ස.

ද්වායන්ති -කාරො දීඝං කත්වා වුත්තො. තෙනාහ **“ද්වයං වදාමී”**ති. ද්වෙ අවයවා එතස්සාති ද්වයං. තෙනාහ **“දුවිධකොට්ඨාසං වදාමී”**ති. පුඤ්ඤස්ස එකො භාගො සො එව පුඤ්ඤභාගිකො , ක-කාරස්ස ය-කාරං කත්වා ඉත්ථිලිඞ්ගවසෙන **“පුඤ්ඤභාගියා”**ති වුත්තං. **උපධිසඞ්ඛාතස්සා**ති ඛන්ධපබන්ධසඞ්ඛාතස්ස.

අමතද්වාරන්ති අරියමග්ගං. **පඤ්ඤපෙතී**ති නියානාදිපකාරතො පඤ්ඤපෙති. තෙනාහ **“විභජිත්වා දස්සෙතී”**ති. තත්ථ සම්මොහස්ස විද්ධංසනෙන අසම්මොහතො දස්සෙති. **තස්මිං අත්ථෙ**ති අමතද්වාරපඤ්ඤාපනෙ අත්ථෙ. **බොජ්ඣඞ්ගප්පත්තා**ති බොජ්ඣඞ්ගභාවප්පත්තා. මග්ගභාවෙන නියානභාවෙන පවත්තියා මග්ගපඤ්ඤාය අට්ඨන්නම්පි සාධාරණත්තා සමුදායස්ස ච අවයවො අඞ්ගන්ති කත්වා සෙසධම්මෙ අඞ්ගිකභාවෙන දස්සෙන්තො **“අරියමග්ගස්ස අඞ්ග”**න්ති ආහ. **සො භික්ඛූ**ති මිච්ඡාදිට්ඨිං ‘‘මිච්ඡාදිට්ඨී’’ති සම්මාදිට්ඨිං ‘‘සම්මාදිට්ඨී’’ති ජානන්තො භික්ඛු. **පජහනත්ථායා**ති සමුච්ඡෙදවසෙන පජහනාය. **පටිලාභත්ථායා**ති මග්ගසම්මාදිට්ඨියා අධිගමාය. **කුසලවායාමො**ති විපස්සනාසම්පයුත්තොව කොසල්ලසම්භූතො වායාමො. සරතීති **සතො,** තං පනස්ස සරණං සතිසමඞ්ගිතායාති ආහ **“සතියා සමන්නාගතො”**ති. කාමඤ්චෙත්ථ විපස්සනාසම්මාදිට්ඨිං යථාභූතා සම්මාවායාමසතියො සහජාතා ච පුරෙජාතා ච හුත්වා පරිවාරෙන්ති, ‘‘ඉතියිමෙ තයො ධම්මා සම්මාදිට්ඨිං අනුපරිධාවන්ති අනුපරිවත්තන්තී’’ති පන වචනතො, ‘‘එත්ථ හී’’තිආදිනා මග්ගසම්මාදිට්ඨියා එව සෙසධම්මානං යථාරහං සහවරණභාවෙන පරිවාරණං යොජිතං. **සම්මාසඞ්කප්පාදීනන්**ති ආදි-සද්දෙන සම්මාවාචාකම්මන්තාජීවානං ගහණං ඉතරෙසං පරිවාරභාවෙන ගහිතත්තා . න හි සක්කා තෙ එව පරිවාරෙ පරිවාරවන්තෙ ච කත්වා වත්තුං සඞ්කරතො සම්මොහජනනතො ච. **තයො**ති සම්මාදිට්ඨිවායාමසතියො **සහජාතපරිවාරාව හොන්ති** මග්ගක්ඛණිකානං තෙසං අධිප්පෙතත්තා විපස්සනාඛණවිරතීනං අසම්භවතො.

137. **තක්කනවසෙන** ලොකසිද්ධෙනාති අධිප්පායො. ‘‘එවඤ්චෙවඤ්ච භවිතබ්බ’’න්ති විවිධං තක්කනං කූපෙ විය උදකස්ස ආරම්මණස්ස ආකඩ්ඪනං විතක්කනං **විතක්කො. සඞ්කප්පනවසෙනා**ති තං තං ආරම්මණං ගහෙත්වා කප්පනවසෙන. තක්කනං කප්පනන්ති ච අතංසහජාතානමෙවාති දට්ඨබ්බං. **එකග්ගො**ති ඉමිනා සමාධිනා ලද්ධූපකාරස්සෙව විතක්කස්ස අප්පනාපරියායො හොතීති දස්සෙති. විසෙසෙන වා අප්පනා විතක්කස්ස වසෙන චිත්තං ආරම්මණං අභිරොපෙති, විතක්කෙ අසති කථන්ති ආහ **“විතක්කෙ පනා”**තිආදි. **අත්තනොයෙව ධම්මතාය චිත්තං ආරම්මණං අභිරුහතී**ති, එතෙන ආරම්මණධම්මානං ගහණං නාම සභාවසිද්ධං, න ධම්මන්තරමපෙක්ඛති, විතක්කො පන පවත්තමානො ආරම්මණාභිනිරොපනවසෙනෙව පවත්තතීති දස්සෙති. එවං සන්තෙපි සභාවාවිතක්කචිත්තුප්පාදතො සවිතක්කචිත්තුප්පාදස්ස ආරම්මණග්ගහණවිසෙසො විතක්කෙන ජාතොති කත්වා විතක්කො චිත්තස්ස ආරම්මණග්ගහණෙ විසෙසපච්චයොති පාකටොයමත්ථො. අපරෙ පන භණන්ති – යථා කොචි රාජවල්ලභං, තංසම්බන්ධිනං මිත්තං වා නිස්සාය රාජගෙහං ආරොහති අනුපවිසති, එවං විතක්කං නිස්සාය චිත්තං ආරම්මණං ආරොහති විතක්කස්ස ආරම්මණාභිනිරොපනසභාවත්තා, අඤ්ඤෙසං ධම්මානඤ්ච අවිතක්කසභාවතො. තෙනාහ භගවා – ‘‘චෙතසො අභිනිරොපනා’’ති (ධ. ස. 7).

යදි එවං කථං අවිතක්කචිත්තං ආරම්මණං ආරොහතීති? විතක්කබලෙනෙව. යථා හි සො පුරිසො පරිචයෙන තෙන විනාපි නිරාසඞ්කො රාජගෙහං පවිසති, එවං පරිචයෙන විතක්කෙන විනාපි අවිතක්කං චිත්තං ආරම්මණං ආරොහති. **පරිචයෙනා**ති ච සන්තානෙ පවත්තවිතක්කභාවනාසඞ්ඛාතෙන පරිචයෙන. විතක්කස්ස හි සන්තානෙ අභිණ්හං පවත්තස්ස වසෙන චිත්තස්ස ආරම්මණාභිරුහනං චිරපරිචිතං; තෙන තං කදාචි විතක්කෙන විනාපි තත්ථ පවත්තතෙව; යථා ඤාණසහගතං චිත්තං සම්මසනවසෙන චිරපරිචිතං කදාචි ඤාණරහිතම්පි සම්මසනවසෙන පවත්තති; යථා වා කිලෙසසහිතං හුත්වා පවත්තං සබ්බසො කිලෙසරහිතම්පි පරිචයෙන කිලෙසවාසනාවසෙන පවත්තති, එවං සම්පදමිදං දට්ඨබ්බං.

වාචං සඞ්ඛරොතීති වාචං උප්පාදෙති, වචීසොසුප්පත්තියා විසෙසපච්චයො හොතීති අත්ථො. **ලොකියවිතක්කො** ද්වත්තිංසචිත්තසහගතො **වාචං සඞ්ඛරොති** වචීවිඤ්ඤත්තිජනනතො. **වචීසඞ්ඛාරොත්වෙව පනස්ස නාමං හොති** රුළ්හිතො, තංසමත්ථතානිරොධතො වා සම්භවතො පන සඞ්ඛාරොති. **“ලොකුත්තරසම්මාසඞ්කප්පං පරිවාරෙන්තී”**ති වත්වා තිවිධෙ සම්මාසඞ්කප්පෙ කදාචි කතමං පරිවාරෙන්තීති? චොදනං සන්ධායාහ **“එත්ථ”**තිආදි. **නානාචිත්තෙසු ලබ්භන්**ති නානාසමන්නාහාරහෙතුකත්තා, පුබ්බභාගෙයෙව ච තෙ උප්පජ්ජන්තීති. **තීණි නාමානි ලභති** තිවිධස්සපි පටිපක්ඛස්ස සමුච්ඡින්දනෙන සාතිසයං තිණ්ණම්පි කිච්චකරණතො. එස නයො සම්මාවාචාදීසුපි.

138. විරමති එතායාති **වෙරමණී** විරති වුච්චති. සා මුසාවාදතො විරමණස්ස කාරණභාවතො චෙතනාපි වෙරස්ස මණනතො විනාසනතො විරතිපීති ආහ – **‘‘විරතිපි චෙතනාපි වට්ටතී’’**ති. **ආරකා රමතීති** සමුච්ඡින්නෙහි දූරතො සමුස්සාරෙති. **විනා තෙහි රමතීති** අච්චන්තමෙව තෙහි විනා භවති. **තතො තතොති** දිට්ඨෙ අදිට්ඨවාදාදිතො මුසාවාදා. විසෙසතො අනුප්පත්තිධම්මත්තා **පටිනිවත්තා හුත්වා.**

140. **තිවිධෙන කුහනවත්ථුනාති** පච්චයපටිසෙවන-සාමන්තජප්පන-ඉරියාපථපවත්තනසඞ්ඛාතෙන පාපිච්ඡතා නිබ්බත්තෙන තිවිධෙන කුහනවත්ථුනා. **එතාය** කුහනාය කරණභූතාය පච්චයුප්පාදනත්ථං **නිමිත්තං** සීලං එතෙසන්ති යොජනා. අත්තවිසයලාභහෙතු අක්කොසනඛුංසනවම්භනාදිවසෙන පිසනං සට්ටනං විහෙඨනං **නිප්පෙසො.** ඉතො ලද්ධං අඤ්ඤස්ස, තතො ලද්ධං පරස්ස දත්වා එවං ලාභෙන ලාභං නිජිගීංසතීති **ලාභෙන ලාභං නිජිගීංසනා. පාළියං** ආගතො කුහනාදිවසෙන **මිච්ඡාආජීවො.** කො පන සොති ආහ **‘‘ආජීවහෙතූ’’**තිආදි. **තාසංයෙවාති** අවධාරණං, ‘‘ආජීවො කුප්පමානො කායවචීද්වාරෙසු එව කුප්පතී’’ති කත්වා වුත්තං.

141. සම්මා පසත්ථා සොභනා නියානිකා දිට්ඨි එතස්සාති **සම්මාදිට්ඨි,** පුග්ගලො. තස්ස පන යස්මා සම්මාදිට්ඨි සච්චාභිසමයස්ස නිබ්බානසච්ඡිකිරියාය අවස්සයො, තස්මා වුත්තං – **‘‘මග්ගසම්මාදිට්ඨියං ඨිතස්සා’’**ති. **පහොති** භවති තාය සහෙව උප්පජ්ජති පවත්තති. පච්චවෙක්ඛණඤාණං යාථාවතො ජානනට්ඨෙන සම්මාඤාණන්ති ඉධාධිප්පෙතං, තඤ්ච ඛො මග්ගසමාධිම්හි ඨිතෙ එව හොතීති ඉමමත්ථං දස්සෙතුං ආහ – **‘‘මග්ගසම්මාසමාධිම්හි…පෙ…. සම්මාඤාණං පහොතී’’**තිආදි. ඉමිනා කිං දස්සෙතීති? යථා මග්ගසම්මාදිට්ඨියං ඨිතො පුග්ගලො, ‘‘සම්මාදිට්ඨී’’ති වුත්තො, එවං මග්ගඵලපච්චවෙක්ඛණඤාණෙ ඨිතො, ‘‘සම්මාඤාණො’’ති වුත්තො, තස්ස ච මග්ගඵලසම්මාසමාධිපවත්තියා පහොති සම්මාඤාණස්ස සම්මාවිමුත්තියා පහොතීති ඉමමත්ථං දස්සෙති. ඵලසමාධි තාව පවත්තතු, මග්ගසමාධි පන කථන්ති? තම්පි අකුප්පභාවතාය අච්චන්තසමාධිභාවතො කිච්චනිප්ඵත්තියා පවත්තතෙවාති වත්තබ්බතං ලභති. **ඨපෙත්වා අට්ඨඵලඞ්ගානීති** ඵලභූතානි සම්මාදිට්ඨිආදීනි අට්ඨඞ්ගානි, ‘‘සම්මාදිට්ඨිස්ස සම්මාසඞ්කප්පො පහොතී’’තිආදිනා විසුං ගහිතත්තා ඨපෙත්වා. **සම්මාඤාණං පච්චවෙක්ඛණං කත්වාති** පච්චවෙක්ඛණඤාණං සම්මාඤාණං කත්වා. **ඵලං කාතුන්ති** ඵලධම්මසහචරිතතාය විපාකසභාවතාය ච ‘‘ඵල’’න්ති ලද්ධනාමෙ ඵලසම්පයුත්තධම්මෙ සම්මාවිමුත්තිං කාතුං වට්ටතීති වුත්තං. තථා ච වුත්තං **සල්ලෙඛසුත්තවණ්ණනායං** (ම. නි. අට්ඨ. 1.83) ‘‘ඵලසම්පයුත්තානි පන සම්මාදිට්ඨිආදීනි අට්ඨඞ්ගානි ඨපෙත්වා සෙසධම්මා සම්මාවිමුත්තීති වෙදිතබ්බා’’ති.

142. **නිජ්ජිණ්ණාති** නිජ්ජීරිතා, විද්ධස්තා විනාසිතාති අත්ථො. **ඵලං කථිතන්ති** ‘‘සම්මාදිට්ඨිස්ස, භික්ඛවෙ, මිච්ඡාදිට්ඨි නිජ්ජිණ්ණා හොතී’’ති ඉමිනා වාරෙන සාමඤ්ඤඵලං කථිතන්ති වදන්ති, නිජ්ජීරණං පටිප්පස්සම්භනන්ති අධිප්පායො. නිජ්ජීරණං පන සමුච්ඡින්දනන්ති කත්වා, **මජ්ඣිමභාණකා…පෙ…. මග්ගො කථිතොති වදන්ති. දස්සනට්ඨෙනාති** පරිඤ්ඤාභිසමයාදිවසෙන චතුන්නං සච්චානං පච්චක්ඛතො දස්සනට්ඨෙන. **විදිතකරණට්ඨෙනාති** පච්චක්ඛෙන යථාදිට්ඨානං මග්ගඵලානං පාකටකරණට්ඨෙන. **තදධිමුත්තතට්ඨෙනාති** තස්මිං යථාසච්ඡිකතෙ නිබ්බානෙ අධිමුච්චනභාවෙන.

කුසලපක්ඛාති අනවජ්ජකොට්ඨාසා. **මහාවිපාකදානෙනාති** මහතො විපුලස්ස ලොකුත්තරස්ස සුඛවිපාකස්ස චෙව කායිකාදිදුක්ඛවිපාකස්ස ච දානෙන.

යථා මහාවිපාකස්ස දානෙන මහාචත්තාරීසකං, තථා බහුතායපි මහාචත්තාරීසකොති දස්සෙතුං, **‘‘ඉමස්මිඤ්ච පන සුත්තෙ පඤ්ච සම්මාදිට්ඨියො කථිතා’’**තිආදි වුත්තං. බහුඅත්ථොපි හි **මහා**-සද්දො හොති ‘‘මහාජනො’’තිආදීසු (ම. නි. 2.65). එත්ථ ච ‘‘නත්ථි දින්න’’න්තිආදිනා වත්ථුභෙදෙන දස මිච්ඡාදිට්ඨිධම්මා කථිතා, වත්ථුභෙදෙනෙව, ‘‘අත්ථි දින්න’’න්තිආදිනා දස සම්මාදිට්ඨිධම්මාති වීසති හොති. යථා ‘‘සම්මාදිට්ඨිස්ස, භික්ඛවෙ, සම්මාසඞ්කප්පො පහොතී’’තිආදිනා මග්ගවසෙන දස සම්මත්තධම්මා, තප්පටිපක්ඛභූතා ‘‘මිච්ඡාදිට්ඨිස්ස මිච්ඡාසඞ්කප්පො පහොතී’’තිආදිනා අත්ථතො දස මිච්ඡත්තධම්මාති වීසති, තථා ඵලවසෙන තෙසු එවං වීසති. කථං වාරෙපි සම්මාදිට්ඨිආදයො දසාති වීසති? එවමෙතෙ ද්වෙ චත්තාරීසකානි පුරිමෙන සද්ධිං තයො චත්තාරීසකා විභාවිතාති වෙදිතබ්බා.

143. පසංසියස්ස උජුවිපච්චනීකං නින්දියං පසංසන්තොපි අත්ථතො පසංසියං නින්දන්තො නාම හොති. පසංසියස්ස ගුණපරිධංසනමුඛෙනෙව හි නින්දියස්ස පසංසාය පවත්තනතොති ආහ – **‘‘මිච්ඡාදිට්ඨිනාමායං සොභනාති වදන්තොපි සම්මාදිට්ඨිං ගරහති නාමා’’**තිආදි. **එවමාදීති** ආදිසද්දෙන ‘‘නත්ථි හෙතු නත්ථි පච්චයො සත්තානං සංකිලෙසායා’’ති (දී. නි. 1.168; ම. නි. 2.227) එවමාදිං සඞ්ගණ්හාති; තස්මා **එවංවාදිනොති** එවං හෙතු පටික්ඛෙපවාදිනොති අත්ථො. **ඔක්කන්තනියාමාති** ඔගාළ්හමිච්ඡත්තනියාමා. **එවරූපං ලද්ධිං ගහෙත්වාති**ආදීසු යං වත්තබ්බං, තං **චූළපුණ්ණමසුත්තවණ්ණනායං** වුත්තනයමෙව තස්මා තත්ථ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. එදිසො හි ‘‘බුද්ධානම්පි අතෙකිච්ඡො’’තිආදි වුත්තසදිසො.

අත්තනො නින්දාභයෙනාති ‘‘සම්මාදිට්ඨිඤ්ච නාමෙතෙ ගරහන්තී’’ආදිනා උපරි පරෙහි වත්තබ්බනින්දාභයෙන. **ඝට්ටනභයෙනාති** තථා පරෙසං ආසාදනාභයෙන. සහධම්මෙන පරෙන අත්තනො උපරි කාතබ්බනිග්ගහො

උපාරම්භො, ගරහතො පරිත්තාසො උපාරම්භභයං, තං පන අත්ථතො උපවාදභයං හොතීති ආහ **“උපවාදභයෙනා”**ති. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

මහාචත්තාරීසකසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

8. ආනාපානස්සතිසුත්තවණ්ණනා

144. **පුබ්බෙනාති** නිස්සක්කෙ කරණවචනං. ‘‘අපරං විසෙස’’න්ති වුත්තත්තා විසෙසවිසයො ච පුබ්බසද්දොති ආහ – **“සීලපරිපූරණාදිතො පුබ්බවිසෙසතො”**ති.

145. **ආරද්ධො** යථානුසිට්ඨං පටිපත්තියා ආරාධිතො. යදත්ථාය සාසනෙ පබ්බජ්ජා, විසෙසාපත්ති ච, තදෙවෙත්ථ අප්පත්තන්ති අධිප්පෙතං, තං ඣානවිපස්සනානිමිත්තන්ති ආහ – **“අප්පත්තස්ස අරහත්තස්සා”**ති. **කොමුදීති** කුමුදවතී. තදා කිර කුමුදානි සුපුප්ඵිතානි හොන්ති. තෙනාහ – **“කුමුදානං අත්ථිතාය කොමුදී”**ති. කුමුදානං සමූහො, කුමුදානි එව වා කොමුදා, තෙ එත්ථ අත්ථීති **කොමුදීති. පවාරණසඞ්ගහන්ති** මහාපවාරණං අකත්වා ආගමනීයසඞ්ගහණං.

ආරද්ධවිපස්සකස්සාති ආරභිතවිපස්සනස්ස, විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා උස්සුක්කාපෙත්වා විපස්සිස්ස. **භික්ඛූ ඉධ ඔසරිස්සන්ති** වුත්ථවස්සා පවාරිතපවාරණා ‘‘භගවන්තං වන්දිස්සාම, කම්මට්ඨානං සොධෙස්සාම, යථාලද්ධං විසෙසඤ්ච පවෙදිස්සාමා’’ති අජ්ඣාසයෙන. **ඉමෙ භික්ඛූති** ඉමෙ තරුණසමථවිපස්සනා භික්ඛූ. **විසෙසං නිබ්බත්තෙතුං න සක්ඛිස්සන්ති** සෙනාසනසප්පායාදිඅලාභෙන. **අපලිබුද්ධන්ති** අඤ්ඤෙහි අනුපද්දුතං. **සෙනාසනං ගහෙතුං න ලභන්ති** අන්තොවස්සභාවතො. **එකස්ස දින්නොපි සබ්බෙසං දින්නොයෙව හොති,** තස්මා සුතසුතට්ඨානෙයෙව එකමාසං වසිත්වා ඔසරිංසු.

146. **අලන්ති යුත්තං,** ඔපායිකන්ති අත්ථො, ‘‘අලමෙව නිබ්බින්දිතු’’න්තිආදීසු (දී. නි. 2.272; සං. නි. 2.124, 128, 134, 143) විය. පුටබද්ධං පරිහරිත්වා අසිතං **පුටොසං** අ-කාරස්ස ඔ-කාරං කත්වා. තෙනාහ **“පාථෙය්‍ය”**න්ති.

147. **විපස්සනා කථිතාති** අනිච්චසඤ්ඤාමුඛෙනෙව විපස්සනාභාවනා කථිතා. න හි කෙවලාය අනිච්චානුපස්සනාය විපස්සනාකිච්චං සම්ජ්ඣති. **බහූ භික්ඛූ** තෙ ච විත්ථාරරුචිකාති අධිප්පායො. තෙනාහ **“තස්මා”**තිආදි.

149. **සබ්බත්ථාති** සබ්බවාරෙසු. ‘‘තස්මා තිහ, භික්ඛවෙ, වෙදනානුපස්සී’’තිආදීසුපි පීතිපටිසංවෙදිතාදිවසෙනෙව වෙදනානුපස්සනාය වුත්තත්තා, **“සුඛවෙදනං සන්ධායෙතං වුත්ත”**න්ති ආහ. සතිපට්ඨානභාවනාමනසිකාරතාය වුත්තං – **“සාධුකං මනසිකාර”**න්ති. **සඤ්ඤානාමෙන පඤ්ඤා වුත්තා** තෙසං පයොගත්තා. **මනසිකාරනාමෙන වෙදනා වුත්තා,** භාවනාය පරිචිතත්තා ආරම්මණස්ස මනසිකාරන්ති කත්වා. **විතක්කවිචාරෙ ඨපෙත්වාති** වුත්තං වචීසඞ්ඛාරත්තා තෙසං.

එවං සන්තෙපීති යදිපි මනසිකාරපරියාපන්නතාය ‘‘මනසිකාරො’’ති වුත්තං, එවං සන්තෙ වෙදනානුපස්සනාභාවො න යුජ්ජති, අස්සාසපස්සාසා හිස්ස ආරම්මණං. **වත්ථුන්ති** සුඛාදීනං වෙදනානං පවත්තිට්ඨානභූතං වත්ථුං **ආරම්මණං කත්වා වෙදනාව වෙදියති,** වෙදනාය එකන්තභාවදස්සනෙන තස්ස වෙදනානුපස්සනාභාවො යුජ්ජති එවාති ඉමමත්ථං දස්සෙති. **එතස්ස** අනුයොගස්ස.

ද්වීහාකාරෙහීති යෙ සන්ධාය වුත්තං, තෙ දස්සෙන්තො **“ආරම්මණතො අසම්මොහතො චා”**ති ආහ. **සප්පීතිකෙ ද්වෙ ඣානෙති** පීතිසහගතානි පඨමදුතියජ්ඣානානි පටිපාටියා **සමාපජ්ජති. සමාපත්තික්ඛණෙති** සමාපජ්ජනක්ඛණෙ. **ඣානපටිලාභෙනාති** ඣානෙන සමඞ්ගීභාවෙන. **ආරම්මණතො** ආරම්මණමුඛෙන තදාරම්මණඣානපරියාපන්නා **පීති පටිසංවිදිතා හොති** ආරම්මණස්ස පටිසංවිදිතත්තා. යථා නාම සප්පපරියෙසනං චරන්තෙන තස්ස ආසයෙ පටිසංවිදිතෙ සොපි පටිසංවිදිතොව හොති මන්තාගදබලෙන තස්ස ගහණස්ස සුකරත්තා; එවං පීතියා ආසයභූතෙ ආරම්මණෙ පටිසංවිදිතෙ සා පීති පටිසංවිදිතා එව හොති සලක්ඛණතො සාමඤ්ඤලක්ඛණතො ච තස්සා ගහණස්ස සුකරත්තා. **විපස්සනාක්ඛණෙති** විපස්සනාපඤ්ඤාපුබ්බඞ්ගමාය මග්ගපඤ්ඤාය විසෙසතො දස්සනක්ඛණෙ. **ලක්ඛණපටිවෙධාති** පීතියා සලක්ඛණස්ස සාමඤ්ඤලක්ඛණස්ස ච පටිවිජ්ඣනෙන. යඤ්හි පීතියා විසෙසතො සාමඤ්ඤතො ච ලක්ඛණං, තස්මිං විදිතෙ සා යාථාවතො විදිතා හොති. තෙනාහ – **“අසම්මොහතො පීති පටිසංවිදිතා හොතී”**ති.

ඉදානි තමත්ථං පාළියා විභාවෙතුං, **“වුත්තම්පි චෙත”**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ **දීඝං අස්සාසවසෙනාති** දීඝස්ස අස්සාසස්ස ආරම්මණභූතස්ස වසෙන. **චිත්තස්ස එකග්ගතං අවික්ඛෙපං පජානතොති** ඣානපරියාපන්නං අවික්ඛෙපොති ලද්ධනාමං චිත්තස්සෙකග්ගතං තංසම්පයුත්තාය පඤ්ඤාය පජානතො. යථෙව හි ආරම්මණමුඛෙන පීති පටිසංවිදිතා හොති, එවං තංසම්පයුත්තධම්මාපි ආරම්මණමුඛෙන පටිසංවිදිතා එව හොන්ති. **සති උපට්ඨිතා හොතීති** දීඝං අස්සාසවසෙන ඣානසම්පයුත්තා සති තස්මිං ආරම්මණෙ උපට්ඨිතෙ ආරම්මණමුඛෙන ඣානෙපි උපට්ඨිතා එව

නාම හොති. **තාය සතියාති** එවං උපට්ඨිතාය තාය සතියා යථාවුත්තෙන **තෙන ඤාණෙන** සුප්පටිවිදිතත්තා ආරම්මණස්ස තස්ස වසෙන තදාරම්මණා **සා පීති පටිසංවිදිතා හොති. අවසෙසපදානිපීති** ''දීඝං පස්සාසවසෙනා''තිආදිපදානිපි.

එවං **පටිසම්භිදාමග්ගෙ** වුත්තමත්ථං ඉමස්මිං සුත්තෙ යොජෙත්වා දස්සෙතුං, **''ඉති''**තිආදි වුත්තං. ඉමිනාපි යොගිනා මනසිකාරෙන පටිලභිතබ්බතො පටිලාභොති වුත්තං – **''ඣානසම්පයුත්තෙ වෙදනාසඞ්ඛාතමනසිකාරපටිලාභෙනා''**ති.

අස්සාසපස්සාසනිමිත්තන්ති අස්සාසපස්සාසෙ නිස්සාය පටිලද්ධපටිභාගනිමිත්තං ආරම්මණං කිඤ්චාපි කරොති; සතිඤ්ච සම්පජඤ්ඤඤ්ච උපට්ඨපෙත්වා පවත්තනතො ආරම්මණමුඛෙන තදාරම්මණස්ස පටිසංවිදිතත්තා චිත්තෙ චිත්තානුපස්සීයෙව නාමෙස හොති. එවං චිත්තානුපස්සනාපි සතිසම්පජඤ්ඤබලෙනෙව හොතීති ආහ **''න හී''**තිආදි. පජහති එතෙන, සයං වා පජහතීති **පහානං,** ඤාණං. **දොමනස්සවසෙන බ්‍යාපාදනීවරණං දස්සිතං** තදෙකට්ඨභාවතො. **තස්සාති** නීවරණපබ්බස්ස. **පහානකරඤාණන්ති** පජහනඤාණං. **විපස්සනාපරම්පරන්ති** පටිපාටියා විපස්සනමාහ. **සමථපටිපන්නන්ති** මජ්ඣිමසමථනිමිත්තං පටිපන්නචිත්තං අජ්ඣුපෙක්ඛති. **එකතො උපට්ඨානන්ති** පටිපක්ඛවිගමෙන එකභාවෙන උපට්ඨානං. **සහජාතානං අජ්ඣුපෙක්ඛනා හොතීති** පග්ගහනිග්ගහසම්පහංසනෙසු බ්‍යාපාරස්ස අනාපජ්ජිතත්තා ආරම්මණානං අජ්ඣුපෙක්ඛනා, ''යදත්ථි යං භූතං තං පජහති උපෙක්ඛං පටිලභතී''ති, එවං වුත්තඅජ්ඣුපෙක්ඛනා පවත්තාති පටිපන්නා. **කෙවලං නීවරණාදිධම්මෙති** නීවරණාදිධම්මෙ එව පහීනෙ දිස්වා, අථ ඛො තෙසං පජහනඤාණම්පි යාථාවතො පඤ්ඤාය දිස්වා අජ්ඣුපෙක්ඛිතා හොති. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා ''ධම්මාපි ඛො, භික්ඛවෙ, පහාතබ්බා, පගෙව අධම්මා''ති (ම. නි. 1.240).

150. **අනිච්චාදිවසෙන පවිචිනතීති** අනිච්චාදිප්පකාරෙහි විචිනති පස්සති. **නිරාමිසාති** කිලෙසාමිසරහිතා. **කායිකචෙතසිකදරථපටිප්පස්සද්ධියාති** කායචිත්තානං සාධුභාවූපගමනෙන වික්ඛම්භිතත්තා. සහජාතධම්මානං එකසභාවෙන පවත්තියා **සහජාතඅජ්ඣුපෙක්ඛනාය අජ්ඣුපෙක්ඛිතා හොති**.

තස්මිං කායෙ පවත්තා කායාරම්මණා **සති,** පුබ්බභාගියො **සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො**. එස නයො සෙසෙසුපි. සොමනස්සසහගතචිත්තුප්පාදවසෙන චෙතං ඔක්කමනං ඔලියනං කොසජ්ජං, තතො අතිවත්තනං අතිධාවනං උද්ධච්චං, තදුභයවිධුරා බොජ්ඣඞ්ගුපෙක්ඛාභූතා අනොසක්කනඅනතිවත්තනසඞ්ඛාතා මජ්ඣත්තාකාරතා. ඉදානි **යථෙව** හීතිආදිනා තමෙව මජ්ඣත්තාකාරං උපමාය විභාවෙති. **තුදනං වා** පතොදෙන. **ආකඩ්ඪනං වා** රස්මිනා. **නත්ථි** න කාතබ්බං අත්ථි. **එකචිත්තක්ඛණිකාති** එකෙකස්මිං චිත්තෙ විපස්සනාවසෙන සහ උප්පජ්ජනකා. **නානාරසලක්ඛණාති** නානාකිච්චා චෙව නානාසභාවා ච.

152. **වුත්තත්ථානෙව** සබ්බාසවසුත්තවණ්ණනායං (ම. නි. අට්ඨ. 27) ආනාපානාරම්මණා අපරාපරං පවත්තසතියො ආරම්මණසීසෙන තදාරම්මණා ධම්මා ගහිතා, තා පනෙකසන්තානෙ ලොකියචිත්තසම්පයුත්තාති **ලොකියා,** තා වඩ්ඪමානා **ලොකියං** චතුබ්බිධම්පි **සතිපට්ඨානං පරිපූරෙන්ති. විජ්ජාවිමුත්තිඵලනිබ්බානන්ති** විමුත්තීනං ඵලභූතං තෙහියෙව වෙදිතබ්බං කිලෙසනිබ්බානං, අමතමහානිබ්බානමෙව විජ්ජාවිමුත්තීනං අධිගමෙන අධිගන්තබ්බතාය තථා වුත්තං. පරිපූරණඤ්චස්ස ආරම්මණං කත්වා අමතස්සානුභවනමෙව. ඉධ සුත්තෙ ලොකියාපි බොජ්ඣඞ්ගා කථිතා ලොකුත්තරාපීති එත්තකං ගහෙත්වා, **''ඉති ලොකියස්ස ආගතට්ඨානෙ ලොකියං කථිත''**න්ති ච අත්ථවණ්ණනාවසෙන අට්ඨකථායං කථිතං. **ථෙරොති** මහාධම්මරක්ඛිතත්ථෙරො. **අඤ්ඤත්ථ එවං හොතීති** අඤ්ඤස්මිං ලොකියලොකුත්තරධම්මානං තත්ථ තත්ථ වොමිස්සකනයෙන ආගතසුත්තෙ එවං ලොකියං ආගතං, ඉධ ලොකුත්තරං ආගතන්ති කථෙතබ්බං හොති. **ලොකුත්තරං උපරි ආගතන්ති** විජ්ජාවිමුත්තිං පරිපූරෙන්තීති එවං ලොකුත්තරං උපරි දෙසනායං ආගතං; තස්මා ලොකියා එව බොජ්ඣඞ්ගා විජ්ජාවිමුත්ති පරිපූරිකා කථෙතබ්බා ලොකුත්තරානං බොජ්ඣඞ්ගානං විජ්ජාගහණෙන ගහිතත්තා, තස්මා ථෙරෙන වුත්තොයෙවෙත්ථ අත්ථො ගහෙතබ්බො. සෙසං වුත්තනයත්තා සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

ආනාපානස්සතිසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

9. කායගතාසතිසුත්තවණ්ණනා

153-4. තප්පටිසරණානං කාමාවචරසත්තානං පටිසරණට්ඨෙන ගෙහා කාමගුණා, ගෙහෙ සිතා ආරබ්භ පවත්තියා අල්ලීනාති **ගෙහස්සිතා. සරන්තීති** වෙගසා පවත්තන්ති. වෙගෙන හි පවත්ති ධාවතීති වුච්චති. **සඞ්කප්පාති** යෙ කෙචි මිච්ඡාසඞ්කප්පා, බ්‍යාපාදවිහිංසාසඞ්කප්පාදයොපි කාමගුණසිතා එවාති. **ගොචරජ්ඣත්තස්මිංයෙවාති** පරිග්ගහිතෙ කම්මට්ඨානෙ එව වත්තන්ති. තඤ්හි ධම්මවසෙන උපට්ඨිතාය භාවනාය ගොචරභාවතො ''ගොචරජ්ඣත්ත''න්ති වුත්තං. අස්සාසපස්සාසකායෙ ගතා පවත්තාති කායගතා, තං **කායගතාසතිං**. සතිසීසෙන තංසහගතෙ භාවනාධම්මෙ වදති අස්සාසපස්සාසකායාදිකෙ තංතංකොට්ඨාසෙ සමථවත්ථුභාවෙන පරිග්ගහෙත්වා සතියා පරිග්ගහිතත්තා; තථාපරිග්ගහිතෙ වා තෙ ආරබ්භ අනිච්චාදිමනසිකාරවසෙන පවත්තා කායාරම්මණා සති සතිභාවෙන වත්වා එකජ්ඣං දස්සෙන්තො **''කායපරිග්ගාහික''**න්තිආදිමාහ.

සතිපට්ඨානෙති මහාසතිපට්ඨානසුත්තෙ (දී. නි. 2.378; ම. නි. 1.111), **චුද්දසවිධෙන කායානුපස්සනා කථිතා,** චුණ්ණකජාතානි අට්ඨිකානි පරියොසානං කත්වා කායානුපස්සනා නිද්දිට්ඨා, ඉධ පන කෙසාදීසු වණ්ණකසිණවසෙන නිබ්බත්තිතානං චතුන්නං ඣානානං වසෙන උපරිදෙසනාය වඩ්ඪිතත්තා අට්ඨාරසවිධෙන කායගතාසතිභාවනා.

156. **තස්ස භික්ඛුනොති** යො කායගතාසතිභාවනාය වසීභූතො, තස්ස භික්ඛුනො. **සම්පයොගවසෙන විජ්ජං භජන්තීති** සහජාත-අඤ්ඤමඤ්ඤ-නිස්සය-සම්පයුත්ත-අත්ථි-අවිගතපච්චයවසෙන විජ්ජං භජන්ති, තාය සහ එකීභාවම්ව ගච්ඡන්තීති අත්ථො. **විජ්ජාභාගෙ විජ්ජාකොට්ඨාසෙ වත්තන්තීති** විජ්ජාසභාගතාය තදෙකදෙසෙ විජ්ජාකොට්ඨාසෙ වත්තන්ති. **තාහි සම්පයුත්තධම්මා** ඵස්සාදයො. නනු චෙත්ථ විජ්ජානං විජ්ජාභාගියතා න සම්භවතීති? නො න සම්භවති. යාය හි විජ්ජාය විජ්ජාසම්පයුත්තානං විජ්ජාභාගියතා, සා තංනිමිත්තාය විජ්ජාය උපචරීයතීති. **එකා විජ්ජා විජ්ජා, සෙසා විජ්ජාභාගියාති** අට්ඨසු විජ්ජාසු එකං ''විජ්ජා''ති ගහෙත්වා ඉතරා තස්සා භාගතාය ''විජ්ජාභාගියා''ති වෙදිතබ්බා. සද්ධිං පවත්තනසභාවාසු අයමෙව විජ්ජාති වත්තබ්බාති නියමස්ස අභාවතො විජ්ජාභාගො විය විජ්ජාභාගියාපි පවත්තති එවාති වත්තබ්බං. **ආපොඵරණන්ති** පටිභාගනිමිත්තභූතෙන ආපොකසිණෙන සබ්බසො මහාසමුද්දඵරණං ආපොඵරණං නාම. දිබ්බචක්ඛුඤාණස්ස කිච්චං ඵරණන්ති කත්වා, දිබ්බචක්ඛුඅත්ථං වා ආලොකඵරණං **දිබ්බචක්ඛුඵරණන්ති** දට්ඨබ්බං. උභයස්මිම්පි පක්ඛෙ සමුද්දඞ්ගමානං කුන්නදීනං සමුද්දන්තොගධත්තා තෙසං චෙතසා ඵුටතා වෙදිතබ්බා. **කුන්නදිග්ගහණඤ්චෙත්ථ** කඤ්චිමෙව කාලං සන්දිත්වා තාසං උදකස්ස සමුද්දපරියාපන්නභාවූපගමනත්තා, න බහි මහානදියො විය පරිත්තකාලට්ඨිතිකාති.

ඔතාරන්ති කිලෙසුප්පත්තියා අවසරං, තං පන විවරං ඡිද්දන්ති ච වුත්තං. **ආරම්මණන්ති** කිලෙසුප්පත්තියා ඔලම්බනං. **යාව පරියොසානාති** මත්තිකාපුඤ්ජස්ස යාව පරියොසානා.

158. **අභිඤ්ඤායාති** ඉද්ධිවිධාදිඅභිඤ්ඤාය. **සච්ඡිකාතබ්බස්සාති** පච්චක්ඛතො කාතබ්බස්ස අධිට්ඨානවිකුබ්බනාදිධම්මස්ස. **අභිඤ්ඤාව කාරණන්ති** ආහ – ''සච්ඡිකිරියාපෙක්ඛාය, අභිඤ්ඤාකාරණස්ස පන සිද්ධියා පාකටා''ති. **මරියාදබද්ධාති** උදකමාතිකාමුඛෙ කතා.

යුත්තයානං විය කතාය ඉච්ඡිතිච්ඡිතෙ කාලෙ සුඛෙන පච්චවෙක්ඛිතබ්බත්තා. **පතිට්ඨාකතායාති** සම්පත්තීනං පතිට්ඨාභාවං පාපිතාය. **අනුප්පවත්තිතායාති** භාවනාබහුලීකාරෙහි අනුප්පවත්තිතාය. **පරිචයකතායාති** ආසෙවනදළ්හතාය සුචිරං පරිචයාය. **සුසම්පග්ගහිතායාති** සබ්බසො උක්කංසං පාපිතාය. **සුසමාරද්ධායාති** අතිවිය සම්මදෙව නිබ්බත්තිකතාය. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

කායගතාසතිසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

10. සඞ්ඛාරුපපත්තිසුත්තවණ්ණනා

160. **සඞ්ඛාරුපපත්තින්ති** විපාකක්ඛන්ධසඤ්ඤිතානං සඞ්ඛාරානං උප්පත්තිං, නිබ්බත්තින්ති අත්ථො. යස්මා අවධාරණං එතස්මිං පදෙ ඉච්ඡිතබ්බන්ති, **''සඞ්ඛාරානංයෙව උපපත්ති''**න්ති වත්වා තෙන නිවත්තිතං දස්සෙන්තො, **''න සත්තස්සා''**ති ආහ. තෙන සත්තො ජීවො උප්පජ්ජතීති මිච්ඡාවාදං පටික්ඛිපති. එවං උප්පජ්ජනකධම්මවසෙන උප්පත්තිං දස්සෙත්වා ඉදානි උප්පත්තිජනකධම්මවසෙනපි තං දස්සෙතුං, **''පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරෙන වා''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ කාමෙසු පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරෙනපි උපපත්ති හොති, සා පන ඉමස්මිං සුත්තෙ ගහිතාති. **පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරෙන වාති වා**-සද්දො අවුත්තත්ථාපෙක්ඛණවිකප්පත්ථො, අවුත්තත්ථාපෙක්ඛාය පන න ආගතො ''ආනෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරෙනා''ති. අථ වා උපපත්ති ආගතා, එවං කිච්චං ආගතං, ආනෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරො පනෙත්ථ සරූපෙන අනාගතොපි පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරග්ගහණෙනෙව ගහිතොති දට්ඨබ්බං. කෙචි පන ''පුඤ්ඤානෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරෙනා''ති පඨන්ති. **භවූපගක්ඛන්ධානන්ති** සුගතිභවූපගානං උපාදානක්ඛන්ධානං.

161. **ලොකිකා වට්ටන්ති** කම්මවට්ටස්ස ගහණතො. භවූපපත්තිහෙතුභූතා ඔකප්පනීයසද්ධා චතුපාරිසුද්ධිසීලං තාදිසං බුද්ධවචනබාහුසච්චං ආමිසපරිච්චාගො කම්මස්සකතාඤාණං කම්මඵලදිට්ඨි ච ඉමෙ **සද්ධාදයො** වෙදිතබ්බා. **ඨපෙතීති** පණිදහනවසෙන ඨපෙති. පණිදහතීති හි අයමෙත්ථ අත්ථො. **පතිට්ඨාපෙතීති** තත්ථ සුප්පතිට්ඨිතං කත්වා ඨපෙති. **සහපත්ථනායාති,** ''අහො වතාහං...පෙ.... උපපජ්ජෙය්‍ය''න්ති එවං පවත්තපත්ථනාය සහ. **සද්ධාදයොවාති** යථාවුත්තා සද්ධාදයො එව **පඤ්ච ධම්මා** උපපත්තියා සඞ්ඛරණට්ඨෙන සඞ්ඛාරා, තස්මා එව අඤ්ඤෙහි විසිට්ඨභවූපහරණට්ඨෙන විහාරා නාමාති. **තස්මිං ඨානෙති** තස්මිං උපපත්තිට්ඨානෙ.

පඤ්චධම්මාව තංසමඞ්ගීපුග්ගලො උපපත්තිං මග්ගති ගවෙසති එතෙනාති **මග්ගො**. පටිපජ්ජති එතායාති **පටිපදා**. චෙතනා පනෙත්ථ සුද්ධසඞ්ඛාරතාය සද්ධාදිග්ගහණෙනෙව ගහිතා, තස්මා අවධාරණං කතං. උපපත්තිපකප්පනවසෙනෙව පවත්තියා පත්ථනාගහණෙනෙව තස්සා ගහණන්ති කෙචි. චිත්තකරයුත්තගතිනිබ්බත්තනධම්මවසෙන අවධාරණස්ස කතත්තා. චෙතනා හි නාම කම්මං, තස්සා උපපත්තිනිබ්බත්තනෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථි, තස්සා පන කිච්චකරණා සද්ධාදයො පත්ථනා චාති ඉමෙ ධම්මා

සහකාරිනො හවූපපත්තියා නියාමකා හොන්තීති තබ්බූපපත්තියා පවත්තන්තීති තෙසං මග්ගාදිභාවො වුත්තො. තෙනාහ **"යස්ස හී"**තිආදි. තෙන සද්ධා පත්ථනා චාති උභයෙ ධම්මා සහිතා හුත්වා කම්මං විසෙසෙන්තා ගතිං නියමෙන්තීති දස්සෙති, පටිසන්ධිග්ගහණං අනියතං කෙවලස්ස කම්මස්ස වසෙනාති අධිප්පායො. කාමඤ්චෙත්ථ "කම්මං කත්වා"ති වුත්තං, කම්මායූහනතො පන පගෙව පත්ථනං ඨපෙතුම්පි වට්ටතියෙව. **කම්මං කත්වාති** චෙත්ථ "නාපෙත්වා භුඤ්ජති, භුත්වා සයතී"තිආදීසු විය න කාලනියමො, කම්මං කත්වා යදා කදාචි පත්ථනං කාතුං වට්ටතීති ච ඉදං චාරිත්තදස්සනං විය වුත්තං. යථා හි භවපත්ථනා යාව මග්ගෙන න සමුච්ඡිජ්ජති, තාව අනුප්පන්නාභිනවකතූපචිතස්ස කම්මස්ස පච්චයො හොතියෙව. පුන තථා විසෙසපච්චයො, යථා නියමෙත්වා උප්පාදිතා. තෙන වුත්තං – **"යස්ස පඤ්ච ධම්මා අත්ථි, න පත්ථනා තස්ස ගති අනිබද්ධා"**ති.

165. **සබ්බසොවාති** "ඉදං කාළකං සාමං සෙතං හරිතං මණ්ඩලං අපරිමණ්ඩලං චතුරංසං පරිපුණ්ණං බුද්දකං මහන්ත"න්තිආදිනා සබ්බසොව **පාකටං හොති**.

167. **සුන්දරොති** කාළකාදිදොසරහිතතාය සොභනො. **ආකරසම්පන්නො** සම්පන්නආකරුප්පත්තියා. **ධොවනාදීහීති** ධොවනතාපනමජ්ජනාදීහි.

168. ලොකධාතූනං සතසහස්සං අත්තනො වසෙ වත්තනතො **සතසහස්සො**. තස්ස පන තත්ථ ඔභාසකරණං පාකටන්ති ආහ **"ආලොකඵරණබ්‍රහ්මා"**ති. අයමෙව නයො හෙට්ඨා "සහස්සො බ්‍රහ්මා"තිආදීසුපි. **නික්ඛෙන කතන්ති** නික්ඛපරිමාණෙන ජම්බොනදෙන කතං. නික්ඛං පන වීසතිසුවණ්ණන්ති කෙචි. පඤ්චවීසතිසුවණ්ණන්ති අපරෙ. සුවණ්ණං නාම චතුධරණන්ති වදන්ති. **සට්ටනමජ්ජනක්ඛමං න හොති** පරිත්තභාවතො. **අතිරෙකෙනාති** පඤ්චසුවණ්ණඅතිරෙකෙන නික්ඛප්පමාණං අසම්පත්තෙන. **වණ්ණවන්තං පන න හොති** අවිපුලතාය උළාරං හුත්වා අනුපට්ඨානතො. අවණ්ණවන්තතාය එව **ඵරුසධාතුකං ඛායති. තාසූති** තාසු භූමීසු, යත්ථ සාඛා වඩ්ඪිත්වා ඨිතා. **තෙති** සුවණ්ණඞ්කුරා. **පචිත්වාති** තාපෙත්වා. **සම්පහට්ඨන්ති** සමුජ්ජලිකතන්ති ආහ – **"ධොතසට්ටිතපමජ්ජිත"**න්ති, තම්බමත්තිකලෙපං කත්වා ධොතඤ්චෙව පාසාණාදිනා සට්ටිතඤ්ච එළකලොමාදිනා පමජ්ජිතඤ්චාති අත්ථො.

එතදෙවාති ආලොකං වඩ්ඪෙත්වා එත්ථ ආලොකඵරණමෙව. අථ වා යං දිබ්බචක්ඛුඵරණං, ආලොකඵරණම්පි **එතදෙව**. යත්තකඤ්හි ඨානං යොගී කසිණාලොකෙන ඵරති; තත්තකං ඨානං දිබ්බචක්ඛුඤාණං ඵුසතීති දිබ්බචක්ඛුඵරණෙ දස්සිතෙ ආලොකඵරණං දස්සිතමෙවාති අත්ථො. **සබ්බත්ථාති** සබ්බස්මිං "ඵරිත්වා"ති ආගතට්ඨානෙ. **අවිනාසෙන්තෙනාති** අසම්භින්නෙන.

කසිණඵරණං වියාති කසිණොභාසෙන ඵරණං විය **දිස්සති** උපට්ඨාති, මණිපභාඵරණස්ස විය බ්‍රහ්මලොකෙ ධාතුඵරණස්ස දස්සිතත්තාති අධිප්පායො. සරීරපභා පන නික්ඛපභාසදිසාති, **"නික්ඛොපමමෙ සරීරඵරණං විය දිස්සතී"**ති වුත්තං. **අට්ඨකථා නාම නත්ථීති** පාළිපදස්ස අත්ථවණ්ණනාය නාම නිච්ඡිතාය භවිතබ්බං, අවිනිච්ඡිතාය පන නත්ථි වියාති අකථනං නාම අට්ඨකථාය අනාචිණ්ණන්ති තස්ස වාදං **පටික්ඛිපිත්වා**. යථා හි වත්තබ්බං, තථා අවත්වා "වියා"ති වචනං කිමත්ථියන්ති අධිප්පායො. බුද්ධානං බ්‍යාමප්පභා බ්‍යාමප්පදෙසෙ සබ්බකාලං අධිට්ඨාති විය තස්ස බ්‍රහ්මුනො **සරීරඵරණං** සරීරාභාය පත්ථරණං **සබ්බකාලිකං. චත්තාරිමානි** ඉතරානි ඵරණානි **අවිනාසෙත්වා** අඤ්ඤමඤ්ඤමභින්දිත්වා **කථෙතබ්බං. ඵරණපදස්සෙව වෙවචනං** "අධිමුච්චනෙනෙව ඵරණ"න්ති. **පත්ථරතීති** යථාවුත්තං ඵරණවසෙන පත්ථරති. **ජානාතීති** අධිමුච්චනවසෙන ජානාති.

169. **ආදයොති** ආදි-සද්දෙන සුභෙ සඞ්ගණ්හාති. **ආභාති** දුතියජ්ඣානභූමිකෙ දෙවෙ එකජ්ඣං ගහෙත්වා සාධාරණතො වුත්තං. තතො **සුභාති** තතියජ්ඣානභූමිකෙ. තෙනාහ – **"පාටියෙක්කා දෙවා නත්ථී"**තිආදි. සාධාරණතො කථායපි පත්ථනාය ඣානඞ්ගං පරිත්තං භාවිතඤ්චෙ, පරිත්තාභෙසු උපපත්ති හොති, මජ්ඣිමඤ්චෙ, අප්පමාණාභෙසු, පණීතඤ්චෙ, ආභස්සරෙසු උපපත්ති හොතීති දට්ඨබ්බං. **සුභාති** එත්ථාපි එසෙව නයො. හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව සුවිඤ්ඤෙය්‍යොති ආහ – **"වෙහප්ඵලාදිවාරා පාකටායෙවා"**ති.

කාමාවචරෙසු නිබ්බත්තතූතිආදිනා සද්ධාදීනං අජ්ඣානවිපස්සනානං කථං තදධිට්ඨානං හොතීති ආසඞ්කති. ඉතරො සද්ධාදීනං අජ්ඣානසභාවත්තෙපි ඣානවිපස්සනානං අධිට්ඨානං නිස්සයපච්චයාදිවසෙන සප්පච්චයත්තා බ්‍රහ්මලොකූපපත්තිං නිබ්බානඤ්ච ආවහන්තීති දස්සෙන්තො, **"ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා"**තිආදිමාහ . තත්ථ **සීලන්ති** සම්භාරසීලං. අනාගාමී සමුච්ඡින්නඔරම්භාගියසංයොජනො සමානො සචෙ සබ්බසො උපපත්තියො අතික්කමිතුං න සක්කොති, අරියභූමීසු එව නිබ්බත්තති යථූපචිතඣානකම්මුනාති ආහ – **"අනාගාමී...පෙ.... නිබ්බත්තතී"**ති. **උපරිමග්ගන්ති** අග්ගමග්ගං භාවෙත්වා. **ආසවක්ඛයන්ති** සබ්බසො ආසවානං ඛයං පහානං පාපුණාති. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

සඞ්ඛාරුපපත්තිසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

නිට්ඨිතා ච අනුපදවග්ගවණ්ණනා.

3. සුඤ්ඤතවග්ගො

1. චූළසුඤ්ඤතසුත්තවණ්ණනා

176. **කාලපරිච්ඡෙදං කත්වා**ති සමාපජ්ජන්තෙහි නාම කාලපරිච්ඡෙදො කාතබ්බො. ථෙරො පන භගවතො වත්තකරණත්ථං කාලපරිච්ඡෙදං කරොති, ''එත්තකෙ කාලෙ වීතිවත්තෙ ඉදං නාම භගවතො කාතබ්බ''න්ති. සො තත්ථකංයෙව සමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාති, තං සන්ධාය වුත්තං ''කාලපරිච්ඡෙදං කත්වා''ති. **සුඤ්ඤතාඵලසමාපත්තිං අප්පෙත්වා**ති එතෙන ඉතරෙ, ''න සොතාපන්නසකදාගාමී ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජන්තී''ති වදන්ති, තං වාදං පටිසෙධෙති. **සුඤ්ඤතො**ති අත්තසුඤ්ඤතො ච නිච්චසුඤ්ඤතො ච සඞ්ඛාරා උපට්ඨහිංසු. සෙක්ඛානඤ්හි සුඤ්ඤතාපටිවෙධො පාදෙසිකො සුභසුඛසඤ්ඤානං අප්පහීනත්තා, තස්මා සො ථෙරො සුඤ්ඤතාකථං සොතුකාමො ජාතො. **ධුරෙන ධුරං පහරන්තෙන විය**ාති රථධුරෙන රථධුරං පහරන්තෙන විය කත්වා උජුකමෙව සුඤ්ඤතා…පෙ…. වත්තුං න සක්කාති යොජනා. **එකං පදන්**ති එකං සුඤ්ඤතාපදං.

පුබ්බෙපාහන්තිආදිනා භගවා පඨමබොධියම්පි අත්තනො සුඤ්ඤතාවිහාරබාහුල්ලං පකාසෙතීති දස්සෙන්තො **''පඨමබොධියම්පී''**ති ආහ. **එකො**තිආදි ථෙරස්ස සුඤ්ඤතාකථාය භාජනභාවදස්සනත්ථං. **සොතු**න්ති අට්ඨිං කත්වා මනසි කත්වා සබ්බචෙතසා සමන්නාහරිත්වා සොතුම්පි. **උග්ගහෙතුම්පි**ති යථාභූතං ධම්මං ධාරණපරිපුච්ඡාපරිචයවසෙන හදයෙන උග්ගහිතං සුවණ්ණභාජනෙ පක්ඛිත්තසීහවසා විය අවිනට්ඨෙ කාතුම්පි. **කථෙතුම්පි**ති විත්ථාරෙන පරෙසං දස්සෙතුම්පි සක්කා. **තත්ථා**ති මිගාරමාතුපාසාදෙ. **කට්ඨරූපපොත්ථකරූපචිත්තරූපවසෙන කතා**ති ථම්භාදීසු උත්තිරිත්වා කතානං කට්ඨරූපානං, නියූහාදීසු පටිමාවසෙන රචිතානං පොත්ථකරූපානං, සිත්තිපස්සෙ චිත්තකම්මවසෙන විරචිතානං චිත්තරූපානඤ්ච කතා නිට්ඨපිතා. **වෙස්සවණමන්ධාතාදීන**න්ති පටිමාරූපෙන කතානං වෙස්සවණමන්ධාතුසක්කාදීනං. **චිත්තකම්මවසෙනා**ති ආරාමාදිචිත්තකම්මවසෙන. **සණ්ඨිතම්පී**ති අවයවභාවෙන සණ්ඨිතං හුත්වා ඨිතම්පි. **ජිණ්ණපටිසඞ්ඛරණත්ථ**න්ති ජිණ්ණානං නියූහකූටාගාරපාසාදාවයවානං අභිසඞ්ඛරණත්ථාය තස්මිං තස්මිං ඨානෙ රහස්සසඤ්ඤාණෙන ඨපිතං. ''පරිභුඤ්ජිස්සාමී''ති තස්මිං තස්මිං කිච්චෙ විනියුඤ්ජනවසෙන **පරිභුඤ්ජිතබ්බස්ස. එතං වුත්ත**න්ති, ''අයං මිගාරමාතුපාසාදො සුඤ්ඤො''තිආදිකං වුත්තං.

නිච්චන්ති සබ්බකාලං රත්තිඤ්ච දිවා ච. **එකභාවං එකං අසුඤ්ඤත**න්ති පච්චත්තෙ උපයොගවචනං, එකත්තං එකො අසුඤ්ඤතොති අත්ථො. **ගාමොති පවත්තනවසෙනා**ති ගෙහසන්නිවෙසවීථිචච්චරසිඞ්ඝාටකාදිකෙ උපාදාය ගාමොති ලොකුප්පත්තිවසෙන. **කිලෙසවසෙනා**ති තත්ථ අනුනයපටිඝවසෙන. **එසෙව නයො**ති ඉමිනා ''පවත්තවසෙන වා කිලෙසවසෙන වා උප්පන්නං මනුස්සසඤ්ඤ''න්ති ඉමමත්ථං අතිදිසති. එත්ථ ච යථා ගාමග්ගහණෙන සරාදිසඤ්ඤා සඞ්ගහිතා, එවං මනුස්සග්ගහණෙන ඉත්ථිපුරිසාදිසඤ්ඤා සඞ්ගහිතා. යස්මා රුක්ඛාදිකෙ පටිච්ච අරඤ්ඤසඤ්ඤා තත්ථ පබ්බතවනසණ්ඩාදයො අන්තොගධා, තස්මා තත්ථ විජ්ජමානම්පි තං විභාගං අග්ගහෙත්වා එකං අරඤ්ඤංයෙව පටිච්ච අරඤ්ඤසඤ්ඤං මනසි කරොති. **ඔතරතී**ති අනුප්පවිසති. **අධිමුච්චතී**ති නිච්ඡිනොති. **පවත්තදරථා**ති තථාරූපාය පස්සද්ධියා අභාවතො ඔළාරිකධම්මප්පවත්තිසිද්ධා දරථා. **කිලෙසදරථා**ති අනුනයපටිඝසම්භවා කිලෙසදරථා. **දුතියපදෙ**ති ''යෙ අස්සු දරථා මනුස්සසඤ්ඤං පටිච්චා''ති ඉමස්මිං පදෙ. මනසිකාරසන්තතාය, – ''නායං පුබ්බෙ විය ඔළාරිකා, ධම්මප්පවත්තී''ති සඞ්ඛාරදස්සනදරථානං සුඛුමතා සල්ලහුකතා ච වරිතත්ථාති ආහ **''පවත්තදරථමත්තා අත්ථී''**ති.

යං කිලෙසදරථජාතං, තං ඉමිස්සා දරථසඤ්ඤාය න හොතීති යොජනා. පවත්තදරථමත්තං අවසිට්ඨං හොති, විජ්ජමානමෙව අත්ථී ඉදන්ති පජානාතීති යොජනා. **සුඤ්ඤතා නිබ්බත්තී**ති සුඤ්ඤතන්ති පවත්ති. සුඤ්ඤතා සහචරිතඤ්හි සුඤ්ඤං, ඉධ සුඤ්ඤතාති වුත්තා.

177. **අස්සා**ති භගවතො එවං ඉදානි වුච්චමානාකාරෙන චිත්තප්පවත්ති අහොසි. **අච්චන්තසුඤ්ඤත**න්ති ''පරමානුත්තර''න්ති වුත්තං අරහත්තං දෙසෙස්සාමීති. **අරඤ්ඤසඤ්ඤාය විසෙසානධිගමනතො**ති, ''අරඤ්ඤං අරඤ්ඤ''න්ති මනසිකාරෙන ඣානාදිවිසෙසස්ස අධිගමාභාවතො, ''පථවී''ති මනසිකාරෙන විසෙසාධිගමනතො. ඉදානි තමෙවත්ථං උපමාය විභාවෙතුං **''යථා හී''**තිආදි වුත්තං. **එවං සන්තෙ**ති එවං වපිතෙ සාලිආදයො **සම්පජ්ජන්ති. ධුවසෙවන**න්ති නියතසෙවනං පාරිහාරියකම්මට්ඨානං. **පටිච්චා**ති එත්ථ ''සම්භූත''න්ති වචනසෙසො ඉච්ඡිතොති ආහ **''පටිච්ච සම්භූත''**න්ති. පථවිං පටිච්ච සම්භූතා හි සඤ්ඤාති.

පථවීකසිණෙ සො පථවීසඤ්ඤී හොති, න පකතිපථවියං. **තස්සා**ති පථවීකසිණස්ස. **තෙහී**ති ගණ්ඩාදීහි. **සුවිහත**න්ති යථා වලීනං ලෙසොපි න හොති, එවං සම්මදෙව ආකොටිතං. නදීතළාකාදීනං තීරප්පදෙසො උදකස්ස ආකරට්ඨෙන කූලං, උන්නතභාවතො උග්ගතං කූලං වියාති **උක්කූලං,** භූමියා උච්චට්ඨානං. විගතං කූලන්ති **වික්කූලං,** නීචට්ඨානං. තෙනාහ **''උච්චනීච''**න්ති. **එකං සඤ්ඤ**න්ති එකං පථවීතිසඤ්ඤංයෙව.

182. සතිපි සඞ්ඛාරනිමිත්තවිරහෙ යාදිසානං නිමිත්තානං අභාවෙන ‘‘අනිමිත්ත’’න්ති වුච්චති, තානි දස්සෙතුං, **‘‘නිච්චනිමිත්තාදිවිරහිතො’’**ති වුත්තං. **චතුමහාභූතිකං** චතුමහාභූතනිස්සිතං. **සළායතනපටිසංයුත්තං** චක්ඛායතනාදිසළායතනසහිතං.

183. **විපස්සනාය පටිවිපස්සනන්ති** ධම්මානඤ්ච පුන විපස්සනං. **ඉධාති** අත්තනො පච්චක්ඛභූතයථාධිගතමග්ගඵලං වදතීති ආහ – **‘‘අරියමග්ගෙ චෙව අරියඵලෙ චා’’**ති. **උපාදිසෙසදරථදස්සනත්ථන්ති** සබ්බසො කිලෙසුපධියා පහීනාය ඛන්ධොපධි අවිසිට්ඨා, තප්පච්චයා දරථා උපාදිසෙසදරථා, තං දස්සනත්ථං. යස්මා විසයතො ගාමසඤ්ඤා ඔළාරිකා, මනුස්සසඤ්ඤා සුඛුමා, තස්මා **මනුස්සසඤ්ඤාය ගාමසඤ්ඤං නිවත්තෙත්වා**. යස්මා පන මනුස්සසඤ්ඤාපි සභාගවත්ථුපරිග්ගහතො ඔළාරිකා, සභාගවත්ථුතො අරඤ්ඤසඤ්ඤා සුඛුමා, තස්මා **අරඤ්ඤසඤ්ඤාය මනුස්සසඤ්ඤං නිවත්තෙත්වා**. පථවීසඤ්ඤාදිනිවත්තනෙ කාරණං හෙට්ඨා සුත්තන්තරෙසු ච වුත්තමෙව. **අනුපුබ්බෙනාති** මග්ගප්පටිපාටියා. නිච්චසාරාදීනං සබ්බසො අවත්ථුතාය අච්චන්තමෙව සුඤ්ඤතත්තා **අච්චන්තසුඤ්ඤතා**.

184. **සුඤ්ඤතඵලසමාපත්තින්ති** සුඤ්ඤතවිමොක්ඛස්ස ඵලභූතත්තා, සුඤ්ඤතානුපස්සනාය වසෙන සමාපජ්ජිතබ්බත්තා ච සුඤ්ඤතඵලසමාපත්තින්ති ලද්ධනාමං අරහත්තඵලසමාපත්තිං. යස්මා අතීතෙ පච්චෙකසම්බුද්ධා අහෙසුං, අනාගතෙ භවිස්සන්ති, ඉදානි පන බුද්ධසාසනස්ස ධරමානත්තා පච්චෙකබුද්ධා න වත්තන්ති, තස්මා පච්චෙකබුද්ධග්ගහණං අකත්වා, **‘‘එතරහිපි බුද්ධබුද්ධසාවකසඞ්ඛාතා’’**ඉච්චෙව වුත්තං. න හි බුද්ධසාසනෙ ධරන්තෙ පච්චෙකබුද්ධා භවන්ති. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

චූළසුඤ්ඤතසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

2. මහාසුඤ්ඤතසුත්තවණ්ණනා

185. **ඡවිවණ්ණෙන සො කාළො,** න නාමෙන. **පලාලසන්ථාරොති ආදීනීති** ආදි-සද්දෙන කොච්ඡචිමිලිකාකටසාරාදීනං ගහණං. **ගණභික්ඛූනන්ති** ගණබන්ධනවසෙන භික්ඛූනං.

යදි සංසයො නාම නත්ථි, ‘‘සම්බහුලා නු ඛො’’ති ඉදං කථන්ති ආහ **‘‘විතක්කපුබ්බභාගා’’**තිආදි. තත්ථ විතක්කො පුබ්බභාගො එතිස්සාති **විතක්කපුබ්බභාගා, පුච්ඡා**. සා ‘‘සම්බහුලා නො එත්ථ භික්ඛූවිහරන්තී’’ති වචනං, විතක්කො පන ‘‘සම්බහුලා නු ඛො ඉධ භික්ඛූ විහරන්තී’’ති ඉමිනා ආකාරෙන තදා භගවතො උප්පන්නො චිත්තසඞ්කප්පො, තස්ස පරිවිතක්කස්ස තබ්භාවජොතනොයං නු-කාරො වුත්තොති දස්සෙන්තො ආහ – **‘‘විතක්කපුබ්බභාගෙ වායං නු-කාරො නිපාතමත්තො’’**ති. කිඤ්චාපි ගච්ඡන්තො දිස්වා, ‘‘සම්බහුලා නො එත්ථ භික්ඛූ විහරන්තී’’ති පුච්ඡාවසෙන භගවතා වුත්තො, අථ ඛො ‘‘න ඛො, ආනන්ද, භික්ඛු සොභති සඞ්ගණිකාරාමො’’තිආදි (ම. නි. 3.185) උපරිදෙසනාවසෙන මත්ථකං ගච්ඡන්තෙ අවිනිච්ඡිතො නාම න හොති, අථ ඛො විසුං විනිච්ඡිතො එව හොති, දිස්වා නිච්ඡිනිත්වාව කථාසමුට්ඨාපනත්ථං තථා පුච්ඡති. තථා හි වුත්තං – ‘‘ජානන්තාපි තථාගතා පුච්ඡන්තී’’ති (පාරා. 16). තෙනාහ **‘‘ඉතො කිරා’’**තිආදි.

යථා නදීඔතිණ්ණං උදකං යථානින්නං පක්ඛන්දති, එවං සත්තා ධාතුසො සංසන්දන්ති, තස්මා **‘‘ගණවාසො නදීඔතිණ්ණඋදකසදිසො’’**ති වුත්තං. ඉදානි තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙතුං – **‘‘නිරයතිරච්ඡානයොනී’’**තිආදි වුත්තං. කුරුවින්දාදින්හානීයචුණ්ණානි සණ්හසුඛුමභාවතො නාළියං පක්ඛිත්තානි නිරන්තරානෙව තිට්ඨන්තීති ආහ – **‘‘චුණ්ණභරිතා නාළි විය’’**ති. **සත්තපණ්ණාස කුලසතසහස්සානීති** සත්තසතසහස්සාධිකානි පඤ්ඤාස කුලානංයෙව සතසහස්සානි, මනුස්සානං පන වසෙන සත්ත කොටියො තදා තත්ථ වසිංසු.

තතො චින්තෙසි, කථං? කාමඤ්චායං ලොකපකති, මය්හං පන සාසනෙ අයුත්තොව සොති ආහ – **‘‘මයා’’**තිආදි. **ධම්මන්ති** සභාවසිද්ධං. **සංවෙගොති** සහොත්තප්පඤාණං වුච්චති. **න ඛො පනෙතං සක්කා** ගිලානුපට්ඨානඔවාදානුසාසනිආදිවසෙන සමාගමස්ස ඉච්ඡිතබ්බත්තා. **ගණභෙදනන්ති** ගණසඞ්ගණිකාය විවෙචනං.

186. **කතපරිභණ්ඩන්ති** පුබ්බෙ කතසංවිධානස්ස චීවරස්ස වුත්තාකාරෙන පටිසඞ්ඛරණං. **නොති** අම්හාකං. **අනත්තමනොති** අනාරාධිතචිත්තො.

සකගණෙන සහභාවතො **සඞ්ගණිකාති** ආහ **‘‘සකපරිසසමොධාන’’**න්ති. **ගණොති** පන ඉධ ජනසමූහොති වුත්තං **‘‘නානාජනසමොධාන’’**න්ති. **සොභති** යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානතො. කාමතො නික්ඛමතීති **නික්ඛමො,** එවං නික්ඛමවසෙන උප්පන්නං **සුඛං**. ගණසඞ්ගණිකාකිලෙසසඞ්ගණිකාහි පවිවිත්ති **පවිවෙකො**. පවිවෙකවසෙන උප්පන්නං **සුඛං**. රාගාදීනං උපසමාවහං සුඛං **උපසමසුඛං**. මග්ගසම්බොධාවහං සුඛං **සම්බොධිසුඛං**. නිකාමෙතබ්බස්ස, නිකාමං වා ලාභී **නිකාමලාභී**. නිදුක්ඛං සුඛෙනෙව ලභතීති **අදුක්ඛලාභී**. කසිරං වුච්චති අප්පකන්ති ආහ – **‘‘අකසිරලාභීති විපුලලාභී’’**ති.

සාමායිකන්ති සමයෙ කිලෙසවිමුච්චනං අච්චන්තමෙවාති සාමායිකං ම-කාරෙ අ-කාරස්ස දීඝං කත්වා. තෙනාහ – **"අප්පිතප්පිතසමයෙ කිලෙසෙහි විමුත්ත"**න්ති. **කන්තන්ති** අඞ්ගසන්තතාය ආරම්මණසන්තතාය ච කමනීයං මනොරම්මං. **අසාමායිකං** අච්චන්තවිමුත්තං.

එත්තාවතාතිආදිනා සඞ්ගණිකාරාමස්ස විසෙසාධිගමස්ස අන්තරායිකභාවං අන්වයතො බ්‍යතිරෙකතො ච සහ නිදස්සනෙන දස්සෙති. තත්ථ සා දුවිධා අන්තරායිකතා වොදානධම්මානං අනුප්පත්තිහෙතුකා, සංකිලෙසධම්මානං උප්පත්තිහෙතුකා ච.

තෙ පඨමං "සඞ්ගණිකාරාමො"තිආදිනා විභාවෙත්වා ඉතරං විභාවෙතුං, **"ඉදානි දොසුප්පත්තිං දස්සෙන්තො"**තිආදි වුත්තං. "අට්ඨිඤ්ච පටිච්ච න්හාරුඤ්ච පටිච්ච චම්මඤ්ච පටිච්ච මංසඤ්ච පටිච්ච ආකාසො පරිවාරිතො රූපන්ත්වෙව සඞ්ඛං ගච්ඡතී"තිආදීසු (ම. නි. 1.306) විය ඉධ **රූපසද්දො** කරජකායපරියායොති **"රූපන්ති සරීර"**න්ති ආහ. "නාහං, ආනන්ද…පෙ…. දොමනස්සුපායාසා"ති කස්මා වුත්තං? නනු කායෙ ච ජීවිතෙ ච අනපෙක්ඛචිත්තානං ආරද්ධවිපස්සකානම්පි අසප්පායවජ්ජනසප්පායසෙවනවසෙන කායස්ස පරිහරණං හොතීති? සච්චං, තං පන යො කල්ලසරීරං නිස්සාය ධම්මසාධනාය අනුයුඤ්ජිතුකාමො හොති, තස්සෙව ධම්මසාධනතාවසෙන. ධම්මසාධනභාවඤ්හි අපෙක්ඛිත්වා අසප්පායං වජ්ජෙත්වා සප්පායවසෙන පොසෙත්වා සුට්ඨුතරං හුත්වා අනුයුඤ්ජනතො කායස්ස පරිහරණං, න සො කායෙ අභිරතො නාම හොති පච්චවෙක්ඛණායත්තත්තා අපෙක්ඛාය විනොදිතබ්බතො තාදිසොති. **උපාලිගහපතිනොති** එත්ථාපි "දසබලසාවකත්තූපගමනසඞ්ඛාතෙනා"ති ආනෙත්වා යොජෙතබ්බං.

187. මහාකරුණාවසෙන පරිවුතාය **පරිසාය මජ්ඣෙ නිසින්නොපි** එකන්තවිවෙකජ්ඣාසයත්තා **එකකොව**. එතෙන සත්ථුනො පවිවිත්තස්ස පවිවෙකත්තෙන විවිත්තතං දස්සෙති. රූපාරූපපටිභාගනිමිත්තෙහි නිවත්තනත්ථං **"රූපාදීනං සඞ්ඛතනිමිත්තාන"**න්ති වුත්තං. අතිවිය සන්තතරපණීතතමභාවෙන විසෙසතො සිනොති බන්ධතීති **විසයො,** සො එව සසන්තතිපරියාපන්නතාය **අජ්ඣත්තං**. කිං පන තන්ති ආහ – **"සුඤ්ඤතන්ති සුඤ්ඤතඵලසමාපත්ති"**න්ති. උපධිවිවෙකතාය අසඞ්ඛතා ධාතු ඉධ විවෙකොති අධිප්පෙතොති ආහ – **"විවෙකනින්නෙනා"**තිආදි. භඞ්ගමත්තම්පි අසෙසෙත්වා ආසවට්ඨානියානඤ්ච ධම්මානං තත්ථ විගතත්තා තෙසං වසෙන **විගතන්තෙන,** එවංභූතං තෙසං බ්‍යන්තිභාවං පත්තන්ති පාළියං "බ්‍යන්තිභූතෙනා"ති වුත්තං. උය්‍යොජනං විස්සජ්ජනං, තං එතස්ස අත්ථි, උය්‍යොජෙති විස්සජ්ජෙතීති වා උය්‍යොජනිකං. යස්මා න සබ්බකථා උය්‍යොජනවසෙනෙව පවත්තති, තස්මා වුත්තං **"උය්‍යොජනිකපටිසංයුත්ත"**න්ති.

තෙලපාකං ගණ්හන්තො වියාති යථා තෙලපාකො නාම පරිච්ඡින්නකාලො න අතික්කමිතබ්බො, එවං අත්තනො සමාපත්තිකාලං අනතික්කමිත්වා. යථා හි කුසලො වෙජ්ජො තෙලං පචන්තො තං තං තෙලකිච්චං චින්තෙත්වා යදි වා පත්ථින්නපාකො, යදි වා මජ්ඣිමපාකො, යදි වා ඛරපාකො ඉච්ඡිතබ්බො, තස්ස කාලං උපධාරෙත්වා පචති, එවං භගවා ධම්මං දෙසෙන්තො වෙනෙය්‍යානං ඤාණපරිපාකං උපධාරෙත්වා තං තං කාලං අනතික්කමිත්වා ධම්මං දෙසෙත්වා පරිසං උය්‍යොජෙන්තො ච **විවෙකනින්නෙනෙව චිත්තෙන උය්‍යොජෙති. ද්වෙ පඤ්චවිඤ්ඤාණානිපි** තදභිනීහතමනොවිඤ්ඤාණවසෙන **නිබ්බානනින්නානෙව**. බුද්ධානඤ්හි සඞ්ඛාරානං සුට්ඨු පරිඤ්ඤාතතාය පණීතානම්පි රූපාදීනං ආපාථගමනෙ පගෙව ඉතරෙසං පටිකූලතාව සුපාකටා හුත්වා උපට්ඨාති, තස්මා සම්මාහිතත්තස්ස විය සීතජලට්ඨානනින්නතා නිබ්බානනින්නමෙව චිත්තං හොති, තස්ස අතිවිය සන්තපණීතභාවතො.

188. **අජ්ඣත්තමෙවාති** ඉධ ඣානාරම්මණං අධිප්පෙතන්ති ආහ **"ගොචරජ්ඣත්තමෙවා"**ති. ඉධ **නියකජ්ඣත්තං** සුඤ්ඤතං. අපගුණපාදකජ්ඣානඤ්හි එත්ථ "නියකජ්ඣත්ත"න්ති අධිප්පෙතං විපස්සනාවිසෙසස්ස අධිප්පෙතත්තා, **නියකජ්ඣත්තං** නිජ්ජීවනිස්සත්තතං, අනත්තතන්ති අත්ථො. **අසම්පජ්ජනභාවජානනෙනාති** ඉදානි මෙ කම්මට්ඨානං වීථිපටිපන්නං න හොති, උප්පථමෙව පවත්තතීති ජානනෙන.

කස්මා පනෙත්ථ භගවතා විපස්සනාය එව පාදකෙ ඣානෙ අවත්වා පාදකජ්ඣානං ගහිතන්ති ආහ – **"අප්පගුණපාදකජ්ඣානතො"**තිආදි. **න පක්ඛන්දතී** සම්මා න සමාහිතත්තා. සො පන "අජ්ඣත්තධම්මා මය්හං නිජ්ජටා නිගුම්බා හුත්වා න උපට්ඨහන්ති, හන්දාහං බහිද්ධාධම්මෙ මනසි කරෙය්‍යං එකච්චෙසු සඞ්ඛාරෙසු උපට්ඨිතෙසු ඉතරෙපි උපට්ඨහෙය්‍යුමෙවා"ති **පරස්ස…පෙ…. මනසි කරොති**. පාදකජ්ඣානවසෙන විය සම්මසිතජ්ඣානවසෙනපි උභතොභාගවිමුත්තො හොතියෙවාති ආහ – **"අරූපසමාපත්තියං නු ඛො කථන්ති ආනෙඤ්ජං මනසි කරොතී"**ති. **න මෙ චිත්තං පක්ඛන්දතීති** මය්හං විපස්සනාචිත්තං වීථිපටිපන්නං හුත්වා න වහතීති. **පාදකජ්ඣානමෙවාති** විපස්සනාය පාදකභූතමෙව ඣානං. **පුනප්පුනං මනසි කාතබ්බන්ති** පුනප්පුනං සමාපජ්ජිතබ්බං විපස්සනාය තික්ඛවිසදතාපාදනාය. **අවහන්තෙ** නිපුණාභාවෙන ඡෙදනකිරියාය අප්පවත්තන්තෙ. සමාපජ්ජිත්වා විපස්සනාය තික්ඛකම්මකරණං සමථවිපස්සනාවිහාරෙනාති ආහ – **"කම්මට්ඨානෙ මනසිකාරො වහතී"**ති.

189. **සම්පජ්ජති** මෙති වීථිපටිපත්තියා පුබ්බෙනාපරං විසෙසාභාවතො සම්පජ්ජති මෙ කම්මට්ඨානන්ති ජානනෙන. **ඉරියාපථං අභාපෙත්වාති** යථා පරිස්සමො නාගච්ඡති, එවං අත්තනො බලානුරූපං තස්ස කාලං නෙත්වා

පමාණමෙව පවත්තනෙන ඉරියාපථං අභොපෙත්වා. **සබ්බවාරෙසූති** ඨානනිසජ්ජාසයනවාරෙසු. කථාවාරෙසු පන විසෙසං තත්ථ තත්ථ වදන්ති. **ඉදං වුත්තන්ති** ඉදං, ''ඉමිනා විහාරෙනා''තිආදිවචනං වුත්තං.

190. කාමවිතක්කාදයො ඔළාරිකකාමරාගබ්‍යාපාදසභාගාති ආහ – **''විතක්කපහානෙන ද්වෙ මග්ගෙ කථෙත්වා''**ති. **කාමගුණෙසූති** නිද්ධාරණෙ භුම්මං. **කිස්මිඤ්චිදෙව කිලෙසුප්පත්තිකාරණෙති** තස්ස පුග්ගලස්ස කිලෙසුප්පත්තිකාරණං සන්ධාය වුත්තං, අඤ්ඤථා සබ්බෙපි පඤ්ච කාමගුණා කිලෙසුප්පත්තිකාරණමෙව. සමුදාචරතීති **සමුදාචාරොති** ආහ **''සමුදාචරණතො''**ති. සො පන යස්මා චිත්තස්ස, න සත්තස්ස, තස්මා වුත්තං පාළියං ''චෙතසො''ති. ම-කාරො පදසන්ධිකරො එ-කාරස්ස ච අකාරො කතොති ආහ **''එවං සන්තෙ එතන්ති**.

191. **අනුසයොති** මානානුසයො භවරාගානුසයො අවිජ්ජානුසයොති තිවිධොපි අනුසයො **පහීයති** අරහත්තමග්ගෙන. **වුත්තනයෙනෙවාති**, ''තතො මග්ගානන්තරං ඵලං, ඵලතො වුට්ඨාය පච්චවෙක්ඛමානො පහීනභාවං ජානාති, තස්ස ජානනෙන සම්පජානො හොතී''ති වුත්තනයෙන.

කුසලතො ආයාතීති ආයතො, සො එතෙසන්ති **කුසලායතිකා**. තෙනාහ **''කුසලතො ආගතා''**ති. තං පන නෙසං කුසලායතිකත්තං උපනිස්සයවසෙන හොති සහජාතවසෙනපීති තදුභයං දස්සෙතුං, **''සෙය්‍යථීද''**න්තිආදි වුත්තං.

යස්මා පන යථාවුත්තධම්මෙසු කෙචි ලොකියා, කෙචි ලොකුත්තරා; අථ කස්මා විසෙසෙන ''ලොකුත්තරා''ති වුත්තන්ති ආහ – **''ලොකෙ උත්තරා විසිට්ඨා''**ති. තෙන ලොකියධම්මෙසු උත්තමභාවෙන ඣානාදයො ලොකුත්තරා වුත්තා, න ලොකස්ස උත්තරණතොති දස්සෙති. යං කිඤ්චි මහග්ගතචිත්තං මාරස්ස අවිසයො අකාමාවචරත්තා, පගෙව තං විපස්සනාය පාදකභූතං සුවික්ඛාලිතමලන්ති ආහ – **''ජානිතුං න සක්කොතී''**ති. **එකො ආනිසංසො අත්ථී** භාවනානුයොගස්ස සප්පායධම්මකථාපටිලාභො.

192. **එතදත්ථන්ති** කෙවලස්ස සුතස්ස අත්ථාය. **සප්පායාසප්පායවසෙනාති** කස්මා වුත්තං? නනු සප්පායවසෙන දසකථාවත්ථූනි ආගතානීති? සච්චමෙතං, අසප්පායකථාවජ්ජනපුබ්බිකාය සප්පාය කථාය වසෙන ආගතත්තා **''සප්පායාසප්පායවසෙන ආගතානී''**ති වුත්තං. **සුතපරියත්තිවසෙනාති** සරූපෙන තත්ථ අනාගතානිපි දසකථාවත්ථූනි සුත්තගෙය්‍යාදිඅන්තොගධත්තා, **''සුතපරියත්තිවසෙන ආගතානී''**ති වුත්තං. පරිපූරණවසෙන සරූපතො ආගතත්තා **ඉමස්මිං ඨානෙ ඨත්වා කථෙතබ්බානි. අත්ථොති** සාමඤ්ඤත්ථො.

193. **අනුආවත්තන්තීති** අනුඅනු අභිමුඛා හුත්වා වත්තන්ති, පයිරුපාසනාදිවසෙන අනුකූලයන්ති. **මුච්ඡනතණ්හන්ති** පච්චයෙසු මුච්ඡනාකාරං. තණ්හාය පත්ථනා නාම තෙනාකාරෙන පවත්තීති ආහ – **''පත්ථෙති පවත්තෙතී''**ති. **කිලෙසූපද්දවෙනාති** කිලෙසසඞ්ඛාතෙන උපද්දවෙන. කිලෙසා හි සත්තානං මහානත්ථකරණතො ''උපද්දවො''ති වුච්චන්ති. අත්තනො අබ්භන්තරෙ උප්පන්නෙන කිලෙසූපද්දවෙන අන්තෙවාසිනො, උපද්දවො **අන්තෙවාසූපද්දවො,** බ්‍රහ්මචරියස්ස උපද්දවො **බ්‍රහ්මචාරූපද්දවොති** ඉමමත්ථං **''සෙසූපද්දවෙසුපි එසෙව නයො''**ති ඉමිනා අතිදිසති. **ගුණමරණං කථිතං,** න ජීවිතමරණං.

අප්පලාභාති අප්පමත්තකලාභී විසෙසානං. **එවං වුත්තොති** යථාවුත්තබ්‍රහ්මචාරූපද්දවො දුක්ඛවිපාකතරො චෙව කටුකවිපාකතරො චාති එවං වුත්තො. ආචරියන්තෙවාසිකූපද්දවො හි බාහිරකසමයවසෙන වුත්තො, බ්‍රහ්මචාරූපද්දවො පන සාසනවසෙන. දුරක්ඛාතෙ හි ධම්මවිනයෙ දුප්පටිපත්ති න මහාසාවජ්ජා මිච්ඡාභිනිවෙසස්ස සිථිලවායාමභාවතො; ස්වාඛ්‍යාතෙ පන ධම්මවිනයෙ දුප්පටිපත්ති මහාසාවජ්ජා මහතො අත්ථස්ස බාහිරභාවකරණතො. තෙනාහ **''සාසනෙ පනා''**තිආදි.

196. **තස්මාති** ඉදං පුබ්බපරාපෙක්ඛං පුරිමස්ස ච අත්ථස්ස කාරණභාවෙන පච්චාමසනන්ති ආහ **''යස්මා''**තිආදි. මිත්තං එතස්ස අත්ථීති මිත්තවා, තස්ස භාවො **මිත්තවතා,** තාය. මිත්තවසෙන පටිපජ්ජනන්ති ආහ **''මිත්තපටිපත්තියා''**ති. **සපත්තවතායාති** එත්ථාපි එසෙව නයො.

දුක්කටදුබ්භාසිතමත්තම්පීති ඉමිනා පගෙව ඉතරං වීතික්කමන්තොති දස්සෙති. සාවකෙසු හිතපරක්කමනං ඔවාදානුසාසනීහි පටිපජ්ජනන්ති ආහ – **''තථා න පටිපජ්ජිස්සාමී''**ති. **ආමකමත්තන්ති** කුලාලභාජනං වුච්චති. **නාහං තුම්හෙසු තථා පටිපජ්ජිස්සාමීති** කුම්භකාරො විය ආමකභාජනෙසු අහං තුම්හෙසු කෙවලං ජානාපෙන්තො න පටිපජ්ජිස්සාමි. **නිග්ගණ්හිත්වාති** නිහරිත්වා. **ලොකියගුණාපි ඉධ සාරොත්වෙව අධිප්පෙතා** ලොකුත්තරගුණානං අධිට්ඨානභාවතො. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

මහාසුඤ්ඤතසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

3. අච්ඡරියබ්භුතසුත්තවණ්ණනා

197. විභත්තිපතිරූපකා ච නිපාතා හොන්තීති යථාරහං තංතංවිභත්තිඅත්ථදීපකා, ඉධ පච්චත්තවචනො **යත්‍ර**සද්දො, **හි**සද්දො හෙතුඅත්ථො, **නාම**සද්දො අච්ඡරියත්ථො, පදත්තයස්ස පන අච්ඡරියත්ථනිද්දිට්ඨතාය **“අච්ඡරියත්ථෙ නිපාතො”**ති වුත්තං. එකංසතො පනෙතං පදත්තයං. තථා හි වක්ඛති, ‘‘යත්‍රාති නිපාතවසෙන අනාගතවචන’’න්ති. **පපඤ්ච**සද්දො හෙට්ඨා වුත්තො. **ඡින්නවටුමෙති** ඉමිනා සබ්බකිලෙසවට්ටස්ස අකුසලකම්මවට්ටස්ස ච ඡින්නත්තා විපාකවට්ටස්ස ච උපරි වක්ඛමානත්තා ආහ – **“වටුමන්ති කුසලාකුසලකම්මවට්ටං වුච්චතී”**ති. **නිපාතවසෙන** යත්‍රසද්දයොගෙන. **අනාගතවචනන්ති** ඉදං අනාගතවචනසදිසත්තා වුත්තං. අනාගතත්ථවාචී හි අනාගතවචනං, අත්ථො චෙත්ථ අතීතොති. **අනුස්සරී**ති ඉදං අනුස්සරිතභාවං සන්ධාය වුත්තං – ‘‘න අනුස්සරිස්සතී’’ති සද්දපයොගස්ස අතීතවිසයත්තා. යදා පන තෙහි භික්ඛූහි යා කථා පවත්තිතා, තතො පච්ඡාපි භගවතො තෙසං බුද්ධානං අනුස්සරණං හොතියෙව.

ඛත්තියජච්චාතිආදිකාලතො පට්ඨාය අසම්භින්නාය ඛත්තියජාතියා උදිතොදිතාය. **බ්‍රහ්මජච්චාති** බ්‍රාහ්මණජච්චා. **එවංගොත්තෙපි** එසෙව නයො. **ලොකියලොකුත්තරසීලෙනාති** පාරමිතාසම්භූතෙන බුද්ධාවෙණිකත්තා අනඤ්ඤසාධාරණෙන ලොකියෙන ලොකුත්තරෙන ච සීලෙන. **එවංසීලාති** අනවසෙසසීලානං විසුං පච්චවෙක්ඛණකරණෙන එවංසීලාති අනුස්සරිස්සති. එස නයො සෙසෙසු. යථා විජ්ජාභාගියා විජ්ජාසම්පයුත්තධම්මා, එවං සමාධිපක්ඛා සමාධිසම්පයුත්තධම්මාපි සතිවීරියාදයොති ආහ – **“හෙට්ඨා සමාධිපක්ඛානං ධම්මානං ගහිතත්තා විහාරො ගහිතොවා”**ති. තස්මා සමාධිපක්ඛධම්මවිනිමුත්තො එව ඉධ විහාරො අධිප්පෙතොති වුත්තං **“ඉදං හී”**තිආදි.

යථා වා අට්ඨසමාපත්තිවිපස්සනාමග්ගඵලසඞ්ගහිතා ලොකියලොකුත්තරා සමාධිපඤ්ඤා ‘‘එවංධම්මා එවංපඤ්ඤා’’ති පදෙහි හෙට්ඨා ගහිතාපි යථාසකං පටිපක්ඛතො මුච්චනස්ස පවත්තිවිසෙසං උපාදාය ‘‘එවංවිමුත්තා’’ති එත්ථ පුන ගහිතා, තථා ‘‘එවංධම්මා’’ති එත්ථ ගහිතාපි සමාධිපක්ඛධම්මා දිබ්බබ්‍රහ්මආනෙඤ්ජඅරියවිහාරසඞ්ඛාතං අත්තනො පවත්තිවිසෙසං උපාදාය, ‘‘එවංවිහාරී’’ති එත්ථ පුන ගහිතාති වුච්චමානෙ න කොචි විරොධො. ඵලධම්මානං පවත්තිකාලෙපි කිලෙසානං පටිප්පස්සද්ධි න තංආනුභාවජාතා, අථ ඛො අරියමග්ගෙන කිලෙසානං සමුච්ඡින්නත්තාති ආහ – **“මග්ගානුභාවෙන කිලෙසානං පටිපස්සද්ධන්තෙ උප්පන්නත්තා”**ති. යො යං පජහති, සො පහායකො පහාතබ්බතො විමුත්තොති වුච්චති විසංසට්ඨභාවතොති පහානවිභාගෙන වුච්චමානෙ අපහායකස්ස නිබ්බානස්ස කථං විමුත්තතා? විසංසට්ඨාභාවතො එව. තඤ්හි පකතියාව සබ්බසො කිලෙසෙහි විසංසට්ඨං විනිස්සටං සුවිදූරවිදූරෙ ඨිතං, තස්මාස්ස තතො නිස්සටත්තා නිස්සරණවිමුත්ති නිස්සරණපහානන්ති වුච්චතීති ආහ **“නිබ්බාන”**න්තිආදි.

199. ඉමෙ **තථාගතස්ස අච්ඡරියඅබ්භුතධම්මා,** න සාවකවිසයා, මම පන දෙසනා තයා සුතා එවාති තෙ ථෙරස්සෙව භාරං කරොන්තො, **“තං භියොසොමත්තාය පටිභන්තූ”**ති ආහ. **සතො සම්පජානොති** එත්ථ කාලභෙදවසෙන ලබ්භමානම්පි සම්පජානභාවං අනාමසිත්වා ගතිවිභාගෙන තං දස්සෙතුං, **“ද්වෙ සම්පජඤ්ඤානී”**තිආදි වුත්තං – **අට්ඨ වරෙ ගණ්හන්තොති** එත්ථ කථං වරං දෙවතා දෙති, පරස්ස දීයමානඤ්ච තං කථං පරස්ස සමිජ්ඣතීති? කම්මබලෙනෙව. යදි හි තං කම්මං කතොකාසං යස්ස තදපදෙසෙන ඵලං විපච්චති, එවං දෙවතාය තස්ස වරං දින්නං, ඉතරෙන ච ලද්ධන්ති වොහාරො හොතීති. අපිච පරස්ස පත්ථිතවරානි නාම විපච්චමානස්ස කම්මස්ස පච්චයභූතො පයොගවිසෙසොති දට්ඨබ්බං. තානි විපච්චනෙ එකන්තිකානිපි අප්පෙසක්ඛා දෙවතා – ‘‘අයමස්ස පත්ථනා සමිජ්ඣිස්සති, නො’’ති න ජානන්ති, සක්කො පන පඤ්ඤවා තානි එකච්චං ජානාතියෙව. තෙන වුත්තං – **“සක්කෙන පසීදිත්වා දින්නෙ අට්ඨ වරෙ ගණ්හන්තො”**තිආදි.

පඨමජවනවාරෙති උප්පන්නස්ස සබ්බපඨමජවනවාරෙ. සො හි පටිසන්ධියා ආසන්නභාවතො අවිසදො හොති, දෙවභාවෙ නිකන්තිවසෙන උප්පජ්ජනතො න ජානාති. **අඤ්ඤාහි** දෙවතාහි **අසාධාරණජානනං හොති** දුතියජවනවාරතො පට්ඨාය පවත්තනතො.

අඤ්ඤෙපි දෙවාතිආදිනා බොධිසත්තස්ස තත්ථ සම්පජඤ්ඤෙනෙව ඨිතභාවං බ්‍යතිරෙකමුඛෙන විභාවෙති. **ආහාරූපච්ඡෙදෙන කාලඞ්කරොන්තීති** ඉදං ඛිඩ්ඩාපදොසිකවසෙන වුත්තං. ඉතරෙසම්පි දිබ්බභොගෙහි මුච්ඡිතතං අජ්ඣාපන්නානං තිට්ඨන්තානං සම්පජඤ්ඤාභාවො හොතියෙව. **කිං තථාරූපං ආරම්මණං නත්ථීති** යථාරූපං උළාරං පණීතඤ්ච ආරම්මණං පටිච්ච තෙ දෙවා සංමුච්ඡිතා ආහාරූපච්ඡෙදම්පි කරොන්ති, කිං තථාරූපං උළාරං පණීතඤ්ච ආරම්මණං බොධිසත්තස්ස නත්ථීති බොධිසත්තස්ස සම්පජඤ්ඤානුභාවං විභාවෙතුං චොදනං සමුට්ඨාපෙති? බොධිසත්තො හි යත්ථ යත්ථ නිබ්බත්තති, තත්ථ තත්ථ අඤ්ඤෙ සත්තෙ දසහි විසෙසෙහි අධිග්ගණ්හාති, පගෙව තත්ථ දෙවභූතො, තථාපි ‘‘සතො සම්පජානො’’ති අයමෙත්ථ අච්ඡරියධම්මො වුත්තො.

200. සම්පත්තිභවෙ දීඝායුකතා නාම පඤ්ඤාබලෙන හොති, බොධිසත්තො ච මහාපඤ්ඤො, තස්මා තත්ථ තත්ථ භවෙ තෙන දීඝායුකෙන භවිතබ්බන්ති අධිප්පායෙන, **“සෙසත්තභාවෙසු කිං යාවතායුකං න තිට්ඨතී”**ති චොදෙති. ඉතරො **“ආම න තිට්ඨතී”**ති පටිජානිත්වා, **“අඤ්ඤදා හී”**තිආදිනා තත්ථ කාරණමාහ. ‘‘ඉධ න භවිස්සාමී’’ති අධිමුච්චනවසෙන කාලකිරියා **අධිමුත්තිකාලකිරියා.** පාරමිධම්මානඤ්හි උක්කංසප්පත්තියා තස්මිං තස්මිං අත්තභාවෙ අභිඤ්ඤාසමාපත්තීහි සන්තානස්ස විසෙසිතත්තා අත්තසිනෙහස්ස තනුභාවෙන සත්තෙසු ච මහාකරුණාය උළාරභාවෙන අධිට්ඨානස්ස තික්ඛවිසදභාවාපත්තියා බොධිසත්තානං අධිප්පායා සමිජ්ඣන්ති, චිත්තෙ විය කම්මෙසු ච තෙසං වසීභාවො, තස්මා යත්ථුපපන්නානං පාරමියො සම්මදෙව පරිබ්‍රූහෙන්ති, වුත්තනයෙන කාලං කත්වා තත්ථ

උපපජ්ජන්ති. තථා හි අයං මහාසත්තො ඉමස්මිංයෙව කප්පෙ නානාජාතීසු අපරිහීනජ්ඣානො කාලං කත්වා බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්තො අප්පකමෙව කාලං තත්ථ ඨත්වා තතො චවිත්වා ඉධ නිබ්බත්තො. තෙනාහ – **''අයං කාලකිරියා අඤ්ඤෙසං න හොතී''**ති. **සබ්බපාරමීනං පූරිතත්තාති** ඉමිනා පයොජනාභාවතො තත්ථ ඨත්වා අධිමුත්තිකාලකිරියා නාම න හොතීති දස්සෙති. අපිච චරිමභවෙ චතුමහානිධිසමුට්ඨානපුබ්බිකාය දිබ්බසම්පත්තිසදිසාය මහාසම්පත්තියා නිබ්බත්ති විය බුද්ධභූතස්ස අසදිසදානාදිවසෙන අනඤ්ඤසාධාරණලාභුප්පත්ති විය ච ඉතො පරං මහාපුරිසස්ස දිබ්බසම්පත්තිඅනුභවනං නාම නත්ථීති යාවතායුකට්ඨානං උස්සාහජාතස්ස පුඤ්ඤසම්භාරස්ස වසෙනාති දට්ඨබ්බං. අයඤ්හෙත්ථ ධම්මතා.

මනුස්සගණනාවසෙන, න දෙවගණනාවසෙන. **පුබ්බනිමිත්තානීති** චුතියා පුබ්බනිමිත්තානි. **අමිලායිත්වාති** එත්ථ **අමිලාත**ග්ගහණෙනෙව තාසං මාලානං වණ්ණසම්පදාපි ගන්ධසම්පදාපි සොභාසම්පදාපි දස්සිතාති දට්ඨබ්බං. බාහිරබ්භන්තරානං රජොජල්ලානං ලෙසස්සපි අභාවතො දෙවානං සරීරගතානි වත්ථානි සබ්බකාලං පරිසුද්ධපභස්සරානෙව හුත්වා තිට්ඨන්තීති ආහ **''වත්ථෙසුපි එසෙව නයො''**ති. **නෙව සීතං න උණ්හන්ති** යස්ස සීතස්ස පතිකාරවසෙන අධිකං සෙවියමානං උණ්හං, සයමෙව වා ඛරතරං හුත්වා අධිභවන්තං සරීරෙ සෙදං උප්පාදෙය්‍ය, තාදිසං නෙව සීතං න උණ්හං හොති. **තස්මිං කාලෙති** යථාවුත්තෙ මරණාසන්නකාලෙ. **බින්දුබින්දුවසෙනාති** මුත්තගුළිකා විය බින්දු බින්දු හුත්වා සෙදා මුච්චන්ති. දන්තානං ඛණ්ඩිතභාවො **ඛණ්ඩිච්චං**. කෙසානං පලිතභාවො **පාලිච්චං. ආදි-**සද්දෙන වලිත්තචතං සඞ්ගණ්හාති. **කිලන්තරූපො අත්තභාවො හොති,** න පන ඛණ්ඩිච්චපාලිච්චාදීහීති අධිප්පායො. **උක්කණ්ඨිතාති** අනභිරති, සා නත්ථි උපරූපරි උළාරුළාරානමෙව භොගානං විසෙසතො රුච්ජනකානං උපතිට්ඨනතො.

පණ්ඩිතා එවාති බුද්ධිසම්පන්නා එව දෙවතා. යථා දෙවතා ''සම්පති ජාතා කීදිසෙන පුඤ්ඤකම්මෙන ඉධ නිබ්බත්තා''ති චින්තෙත්වා, ''ඉමිනා නාම පුඤ්ඤකම්මෙන ඉධ නිබ්බත්තා''ති ජානන්ති, එවං අතීතභවෙ අත්තනා කතං එකච්චං අඤ්ඤම්පි පුඤ්ඤං ජානන්තියෙව මහාපුඤ්ඤාති ආහ – **''යෙ මහාපුඤ්ඤා''**තිආදි.

න පඤ්ඤායන්ති චිරතරකාලත්තා පරමායුනො. **අනියානිකන්ති** න නියානාවහං සත්තානං අභාජනභාවතො. සත්තා න පරමායුනො හොන්ති නාම පාපුස්සන්නතායාති ආහ – **''තදා හි සත්තා උස්සන්නකිලෙසා හොන්ති''**ති. එත්ථාහ – ''කස්මා සම්බුද්ධා මනුස්සලොකෙ එව උප්පජ්ජන්ති, න දෙවබ්‍රහ්මලොකෙසූ''ති. දෙවලොකෙ තාව නුප්පජ්ජන්ති බ්‍රහ්මචරියවාසස්ස අනොකාසභාවතො තථා අනච්ඡරියභාවතො. අච්ඡරියධම්මා හි බුද්ධා භගවන්තො, තෙසං සා අච්ඡරියධම්මතා දෙවත්තභාවෙ ඨිතානං න පාකටා හොති යථා මනුස්සභූතානං. දෙවභූතෙ හි සම්මාසම්බුද්ධෙ දිස්සමානං බුද්ධානුභාවං දෙවානුභාවතොව ලොකො දහති, න බුද්ධානුභාවතො, තථා සති සම්මාසම්බුද්ධෙ නාධිමුච්චති න සම්පසීදති ඉස්සරකුත්තග්ගාහං න විස්සජ්ජෙති, දෙවත්තභාවස්ස ච චිරකාලපවත්තනතො එකච්චසස්සතවාදතො න පරිමුච්චති. ''බ්‍රහ්මලොකෙ නුප්පජ්ජන්ති''ති එත්ථාපි එසෙව නයො. සත්තානං තාදිසගාහවිමොචනත්ථඤ්හි බුද්ධා භගවන්තො මනුස්සසුගතියංයෙව උප්පජ්ජන්ති; න දෙවසුගතියං, මනුස්සසුගතියං උප්පජ්ජන්තාපි ඔපපාතිකා න හොන්ති, සති ච ඔපපාතිකූපපත්තියං වුත්තදොසානතිවත්තනතො. ධම්මවෙනෙය්‍යානං අත්ථාය ධම්මතන්තියා ඨපනස්ස විය ධාතුවෙනෙය්‍යානං අත්ථාය ධාතූනං ඨපනස්ස ඉච්ඡිතබ්බත්තා ච. න හි ඔපපාතිකානං පරිනිබ්බානතො උද්ධං සරීරධාතුයො තිට්ඨන්ති, තස්මා න ඔපපාතිකා හොන්ති, චරිමභවෙ ච මහාබොධිසත්තා, මනුස්සභාවස්ස පාකටකරණාය දාරපරිග්ගහම්පි කරොන්තා යාව පුත්තමුඛදස්සනා අගාරමජ්ඣෙ තිට්ඨන්ති. පරිපාකගතසීලනෙක්ඛම්මපඤ්ඤාදිපාරමිකාපි න අභිනික්ඛමන්ති, කිං වා එතාය කාරණචින්තාය? සබ්බබුද්ධෙහි ආචිණ්ණසමාචිණ්ණා, යදිදං මනුස්සභූතානංයෙව අභිසම්බුජ්ඣනා, න දෙවභූතානන්ති අයමෙත්ථ ධම්මතා. තථා හි තදත්ථො මහාභිනීහාරොපි මනුස්සභූතානංයෙව ඉජ්ඣති, න ඉතරෙසං.

කස්මා පන සම්මාසම්බුද්ධා ජම්බුදීපෙයෙව උප්පජ්ජන්ති, න සෙසදීපෙසූති? කෙචි තාව ආහු – ''යස්මා පථවියා නාභිභූතා බුද්ධානුභාවසහිතා අචලට්ඨානභූතා බොධිමණ්ඩභූමි ජම්බුදීපෙයෙව උප්පජ්ජති, තස්මා ජම්බුදීපෙයෙව උප්පජ්ජන්ති''ති; ''තථා ඉතරෙසම්පි අවිජහිතට්ඨානානං තත්ථෙව ලබ්භමානතො''ති. අයං පනෙත්ථ අම්හාකං ඛන්ති – යස්මා පුරිමබුද්ධානං මහාබොධිසත්තානං පච්චෙකබුද්ධානඤ්ච නිබ්බත්තියා සාවකබොධිසත්තානං සාවකබොධියා අභිනීහාරො සාවකපාරමීනං සම්භරණං පරිපාචනඤ්ච බුද්ධඛෙත්තභූතෙ ඉමස්මිං චක්කවාළෙ ජම්බුදීපෙයෙව ඉජ්ඣති, න අඤ්ඤත්ථ. වෙනෙය්‍යානං විනයනත්ථො ච බුද්ධුප්පාදොති අග්ගසාවකාදිවෙනෙය්‍යවිසෙසාපෙක්ඛාය එකස්මිං ජම්බුදීපෙයෙව බුද්ධා නිබ්බත්තන්ති, න සෙසදීපෙසු. අයඤ්ච නයො සබ්බබුද්ධානං ආචිණ්ණසමාචිණ්ණොති තෙසං උත්තමපුරිසානං තත්ථෙව උප්පත්ති සම්පත්තිචක්කානං විය අඤ්ඤමඤ්ඤූපනිස්සයතො අපරාපරං වත්තතීති දට්ඨබ්බං. තෙනාහ – **''තීසු දීපෙසු බුද්ධා න නිබ්බත්තන්ති, ජම්බුදීපෙයෙව නිබ්බත්තන්තීති දීපං පස්සතී''**ති. ඉමිනා නයෙන දෙසනියමෙපි කාරණං වත්තබ්බං.

ඉදානි ච ඛත්තියකුලං ලොකසම්මතං බ්‍රාහ්මණානම්පි පූජනීයභාවතො. **රාජා මෙ පිතා භවිස්සතීති කුලං පස්සි** පිතුවසෙන කුලස්ස නිද්දිසිතබ්බතො . **දසන්නං මාසානං උපරි සත්ත දිවසානීති පස්සි** තෙන අත්තනො අන්තරායාභාවං අඤ්ඤාසි, තස්සා ච තුසිතභවෙ දිබ්බසම්පත්තිපච්චනුභවනං.

තා දෙවතාති දසසහස්සිචක්කවාළදෙවතා. කථං පන තා බොධිසත්තස්ස පූරිතපාරමිභාවං භාවිනඤ්ච සම්බුද්ධභාවං ජානන්තීති? මහෙසක්ඛානං දෙවතානං වසෙන, යෙභුය්‍යෙන ච තා දෙවතා අභිසමයභාගිනො. තථා හි භගවතො ච ධම්මදානසංවිභාගෙ අනෙකවාරං දසසහස්සචක්කවාළවාසිදෙවතාසන්නිපාතො අහොසි.

චවාමීති පජානාති චුතිආසන්නජවනෙහි ඤාණසහිතෙහි චුතියා උපට්ඨිතභාවස්ස පටිසංවිදිතත්තා. **චුතිචිත්තං න ජානාති** චුතිචිත්තක්ඛණස්ස ඉත්තරභාවතො. තථා හි තං චුතූපපාතඤාණස්සපි අවිසයො එව. **පටිසන්ධිචිත්තෙපි** එසෙව නයො. **ආවජ්ජනපරියායොති** ආවජ්ජනක්කමො. යස්මා එකවාරං ආවජ්ජිතමත්තෙන ආරම්මණං නිච්ඡිනිතුං න සක්කා, තස්මා තමෙවාරම්මණං දුතියං තතියඤ්ච ආවජ්ජිත්වා නිච්ඡියති, ආවජ්ජනසීසෙන චෙත්ථ ජවනවාරො ගහිතො. තෙනාහ – **“දුතියතතියචිත්තවාරෙයෙව ජානිස්සතී”**ති. චුතියා පුරෙතරං කතිපයචිත්තවාරතො පට්ඨාය මරණං මෙ ආසන්නන්ති ජානනතො, **“චුතික්ඛණෙපි චවාමීති පජානාතී”**ති වුත්තං. පටිසන්ධියා පන අපුබ්බභාවතො **පටිසන්ධිචිත්තං න ජානාති.** නිකන්තියා උප්පත්තිතො පරතො **අසුකස්මිං ඨානෙ මයා පටිසන්ධි ගහිතාති පජානාති,** දුතියජවනතො පට්ඨාය ජානාතීති වුත්තොවායමත්ථො. **තස්මිං කාලෙති** පටිසන්ධිග්ගහණකාලෙ. **දසසහස්සී කම්පතීති** එත්ථ කම්පනකාරණං හෙට්ඨා වුත්තමෙව. මහාකාරුණිකා බුද්ධා භගවන්තො සත්තානං හිතසුඛවිධානතප්පරතාය බහුලං සොමනස්සිකාව හොන්තීති තෙසං පඨමමහාවිපාකචිත්තෙන පටිසන්ධිග්ගහණං අට්ඨකථායං (දී. නි. අට්ඨ. 2.17; ධ. ස. 498; ම. නි. අට්ඨ. 3.199) වුත්තං. **මහාසීවත්ථෙරො පන** යදිපි මහාකාරුණිකා බුද්ධා භගවන්තො සත්තානං හිතසුඛවිධානතප්පරා, විවෙකජ්ඣාසයා පන විසඞ්ඛාරනින්නා සබ්බසඞ්ඛාරෙසු අජ්ඣුපෙක්ඛණබහුලාති පඤ්චමෙන මහාවිපාකචිත්තෙන පටිසන්ධිග්ගහණමාහ.

පුරෙ පුණ්ණමාය සත්තමදිවසතො පට්ඨායාති පුණ්ණමාය පුරෙ සත්තමදිවසතො පට්ඨාය, සුක්කපක්ඛෙ නවමිතො පට්ඨායාති අත්ථො. **සත්තමෙ දිවසෙති** ආසාළ්හිපුණ්ණමාය. **ඉදං සුපිනන්ති** ඉදානි වුච්චමානාකාරං සුපිනං. **නෙසං දෙවියොති** මහාරාජූනං දෙවියො.

සො ච ඛො පුරිසගබ්භො, න ඉත්ථිගබ්භො, පුත්තො තෙ භවිස්සතීති එත්තකමෙව තෙ බ්‍රාහ්මණා අත්තනො සුපිනසත්ථනයෙන කථෙසුං. **සචෙ අගාරං අජ්ඣාවසිස්සතීති**ආදි පන දෙවතාවිග්ගහෙන භාවිනමත්ථං යාථාවතො පවෙදෙසුං.

ගබ්භාවක්කන්තියොති එත්ථ ගබ්භො වුච්චති මාතුකුච්ඡි, තත්ථ උප්පත්ති අවක්කන්ති, තාව ගබ්භාවක්කන්ති, යාව න නික්ඛමති. **ඨිතකාව නික්ඛමන්ති** ධම්මාසනතො ඔතරන්තො ධම්මකථිකො විය.

201. වත්තමානසමීපෙ වත්තමානෙ විය වොහරියතීති **ඔක්කමතීති** වුත්තන්ති ආහ – **“ඔක්කන්තො හොතීති අත්ථො”**ති. **එවං හොතීති** එවං වුත්තප්පකාරෙනස්ස සම්පජානතා හොති. **න ඔක්කමමානෙ** පටිසන්ධික්ඛණස්ස දුවිඤ්ඤෙය්‍යත්තා. තථා ච වුත්තං – ‘‘පටිසන්ධිචිත්තං න ජානාති’’ති. දසසහස්සචක්කවාළපත්ථරණෙන වා **අප්පමාණො.** අතිවිය සමුජ්ජලභාවෙන **උළාරො. දෙවානුභාවන්ති** දෙවානං පභානුභාවං. දෙවානඤ්හි පභංසො ඔභාසො අධිභවති, න තෙසං ආධිපච්චං. තෙනාහ **“දෙවාන”**න්තිආදි.

රුක්ඛගච්ඡාදිනා කෙනචි න හඤ්ඤතීති **අඝා,** අබාධා. තෙනාහ **“නිච්චවිවටා”**ති. **අසංවුතාති** හෙට්ඨා උපරි ච කෙන චි න පිහිතා. තෙනාහ **“හෙට්ඨාපි අප්පතිට්ඨා”**ති. තත්ථ **පි**-සද්දෙන යථා හෙට්ඨා උදකස්ස පිධායිකා පථවී නත්ථීති අසංවුතා ලොකන්තරිකා, එවං උපරිපි චක්කවාළෙසු විය දෙවවිමානානං අභාවතො අසංවුතා අප්පතිට්ඨාති දස්සෙති. අන්ධකාරො එත්ථ අත්ථීති **අන්ධකාරා. චක්ඛුවිඤ්ඤාණං න ජායති** ආලොකස්සාභාවතො, න චක්ඛුනො. තථා හි ‘‘තෙන ඔභාසෙන අඤ්ඤමඤ්ඤං සඤ්ජානන්ති’’ති වුත්තං. ජම්බුදීපෙ ඨිතමජ්ඣන්හිකවෙලායං පුබ්බවිදෙහවාසීනං අත්ථඞ්ගමනවසෙන උපඩ්ඪං සූරියමණ්ඩලං පඤ්ඤායති, අපරගොයානවාසීනං උග්ගමනවසෙන, එවං සෙසදීපෙසුපීති ආහ – **“එකප්පහාරෙනෙව තීසු දීපෙසු පඤ්ඤායන්තී”**ති. ඉතො අඤ්ඤථා පන ද්වීසු එව දීපෙසු එකප්පහාරෙනෙව පඤ්ඤායතීති. **එකෙකාය දිසාය නව නව යොජනසතසහස්සානි අන්ධකාරවිධමනම්පි** ඉමිනා නයෙන දට්ඨබ්බං. **පභාය නප්පහොන්තීති** අත්තනො පභාය ඔභාසිතුං න අභිසම්භුණන්ති. යුගන්ධරපබ්බතමත්ථකප්පමාණෙ ආකාසෙ විචරණතො, **“චක්කවාළපබ්බතස්ස වෙමජ්ඣෙන චරන්ති”**ති වුත්තං.

වාවටාති බාදනත්ථං ගණ්හිතුං උපක්කමන්තා. **විපරිවත්තිත්වාති** විවට්ටිත්වා. **ඡිජ්ජිත්වාති** මුච්ඡාපත්තියා ඨිතට්ඨානතො මුච්චිත්වා, අඞ්ගපච්චඞ්ගච්ඡෙදනවසෙන වා **ඡිජ්ජිත්වා. අච්චන්තඛාරෙති** ආතපසන්තාපාභාවෙන අතිසීතභාවං සන්ධාය අච්චන්තඛාරතා වුත්තා සියා. න හි තං කප්පසණ්ඨානඋදකං සම්පත්තිකරමහාමෙඝවුට්ඨං පථවීසන්ධාරකං කප්පවිනාසකඋදකං විය ඛාරං භවිතුමරහති. තථා හි සති පථවීපි විලීයෙය්‍ය. තෙසං වා පාපකම්මබලෙන පෙතානං පකතිඋදකස්ස පුබ්බඛෙළභාවාපත්ති විය තස්ස උදකස්ස තදා ඛාරභාවාපත්ති හොතීති වුත්තං **“අච්චන්තඛාරෙ උදකෙ”**ති. **සමන්තතොති** සබ්බභාගතො ඡප්පකාරම්පි.

202. **චතුන්නං මහාරාජූනං වසෙනාති** වෙස්සවණාදිචතුමහාරාජභාවසාමඤ්ඤෙන.

203. **සභාවෙනෙවාති** පරස්ස සන්තිකෙ ගහණෙන විනා අත්තනො සභාවෙනෙව සයමෙව අධිට්ඨහිත්වා සීලසම්පන්නා.

මනුස්සෙසූති ඉදං පකතිචාරිත්තවසෙන වුත්තං – ''මනුස්සිත්ථියා නාම මනුස්සපුරිසෙසු පුරිසාධිප්පායචිත්තං උප්පජ්ජෙය්‍යා''ති, බොධිසත්තමාතු පන දෙවෙසුපි තාදිසං චිත්තං නුප්පජ්ජතෙව. යථා බොධිසත්තස්ස ආනුභාවෙන බොධිසත්තස්ස මාතු පුරිසාධිප්පායචිත්තං නුප්පජ්ජති, එවං තස්ස ආනුභාවෙනෙව සා කෙනචි පුරිසෙන අනතික්කමනීයාති ආහ – **''පාදා න වහන්ති, දිබ්බසඞ්ඛලිකා විය බජ්ඣන්තී''**ති.

පුබ්බෙ ''කාමගුණූපසංහිතං චිත්තං නුප්පජ්ජතී''ති වුත්තං, පුන ''පඤ්චහි කාමගුණෙහි සමප්පිතා සමඞ්ගීභූතා පරිචාරෙතී''ති වුත්තං, කථමිදං අඤ්ඤමඤ්ඤං න විරුජ්ඣතීති ආහ **''පුබ්බෙ''**තිආදි. **වත්ථුපටික්ඛෙපොති** අබ්‍රහ්මචරියවත්ථුපටිසෙධො. තෙනාහ **''පුරිසාධිප්පායවසෙනා''**ති. **ආරම්මණපටිලාභොති** රූපාදිපඤ්චකාමගුණාරම්මණස්සෙව පටිලාභො.

204. **කිලමථොති** ඛෙදො. කායස්ස හි ගරුභාවකඨිනභාවාදයොපි තස්සා තදා න හොන්ති එව. **''තිරොකුච්ඡිගතං පස්සතී''**ති වුත්තං, කදා පට්ඨාය පස්සතීති ආහ – **''කලලාදිකාලං අතික්කමිත්වා''**තිආදි. දස්සනෙ පයොජනං සයමෙව වදති, තස්ස අභාවතො කලලාදිකාලෙ න පස්සති. **පුත්තෙනාති** දහරෙන මන්දෙන උත්තානසෙය්‍යකෙන. **යං තං මාතූ**තිආදි පකතිචාරිත්තවසෙන වුත්තං. චක්කවත්තිගබ්භතොපි හි සවිසෙසං බොධිසත්තගබ්භො පරිහාරං ලභති පුඤ්ඤසම්භාරස්ස සාතිසයත්තා, තස්මා බොධිසත්තමාතා අතිවිය සප්පායාහාරාචාරා ච හුත්වා සක්කච්චං පරිහරති. **පුරත්ථාභිමුඛොති** මාතු පුරත්ථාභිමුඛො. ඉදානි තිරොකුච්ඡිගතස්ස දිස්සමානතාය අබ්භන්තරං බාහිරඤ්ච කාරණං දස්සෙතුං, **''පුබ්බෙ කතකම්ම''**න්තිආදි වුත්තං. **අස්සාති** දෙවියා. **වත්ථුන්ති** කුච්ඡිං. ඵලිකඅබ්භපටලාදිනො විය බොධිසත්තමාතුකුච්ඡිතචස්ස පටලභාවෙන ආලොකස්ස විබන්ධාභාවතො යථා බොධිසත්තමාතා කුච්ඡිගතං බොධිසත්තං පස්සති, කිමෙවං බොධිසත්තොපි මාතරං අඤ්ඤඤ්ච පුරතො රූපගතං පස්සති, නොති ආහ, **''බොධිසත්තො පනා''**තිආදි. කස්මා පන සති චක්ඛුම්හි ආලොකෙ ච න පස්සතීති ආහ – **''න හි අන්තොකුච්ඡියං චක්ඛුවිඤ්ඤාණං උප්පජ්ජතී''**ති. අස්සාසපස්සාසා විය හි තත්ථ චක්ඛුවිඤ්ඤාණම්පි න උප්පජ්ජති තජ්ජාසමන්නාහාරස්සාභාවතො.

205. යථා අඤ්ඤා ඉත්ථියො විජාතපච්චයා තාදිසෙන රොගෙන අභිභූතාපි හුත්වා මරන්ති, බොධිසත්තමාතු පන බොධිසත්තෙ කුච්ඡිගතෙ න කොචි රොගො උප්පජ්ජති; කෙවලං ආයුපරික්ඛයෙනෙව කාලං කරොති, ස්වායමත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. **බොධිසත්තෙන වසිතට්ඨානං හීති**ආදිනා තත්ථ කාරණමාහ. **අපනෙත්වාති** අග්ගමහෙසිට්ඨානතො නීහරිත්වා. **අනුරක්ඛිතුං න සක්කොතීති** සම්මා ගබ්භපරිහාරං නානුයුඤ්ජති, තෙන **ගබ්භො බහ්වාබාධො හොති. වත්ථුවිසදං හොතීති** ගබ්භාසයො පරිසුද්ධො හොති. මාතු **මජ්ඣිමවයස්ස තතියකොට්ඨාසෙ** බොධිසත්තස්ස ගබ්භොක්කමනම්පි තස්සා ආයුපරිමාණවිලොකනෙනෙව සඞ්ගහිතං වයොවසෙන උප්පජ්ජනකවිකාරස්ස පරිවජ්ජනතො, ඉත්ථිසභාවෙන උප්පජ්ජනකවිකාරො පන බොධිසත්තස්ස ආනුභාවෙනෙව වූපසම්මති.

සත්තමාසජාතොති පටිසන්ධිග්ගහණතො සත්තමෙ මාසෙ ජාතො. සො **සීතුණ්හක්ඛමො න හොති** අතිවිය සුඛුමාලතාය. අට්ඨමාසජාතො කාමං සත්තමාසජාතතො බුද්ධිඅවයවො, එකච්චෙ පන චම්මපදෙසා බුද්ධිං පාපුණන්තා සට්ටනං න සහන්ති, තෙන **සො න ජීවති**. සත්තමාසජාතස්ස පන න තාව තෙ ජාතාති වදන්ති.

ඨිතාව හුත්වාති නිද්දුක්ඛතාය ඨිතා එව හුත්වා. දුක්ඛස්ස හි බලවභාවතො තං දුක්ඛං අසහමානා අඤ්ඤා ඉත්ථියො නිසින්නා වා නිපන්නා වා විජායන්ති. **උපවිජඤ්ඤාති** උපගතවිජායනකාලා. **සකලනගරවාසිනොති** කපිලවත්ථුං පරිවාරෙත්වා ඨිතෙසු දෙවදහාදීසු ජසු නගරෙසු වසන්තා.

දෙවා නං පඨමං පටිග්ගණ්හන්තීති ලොකනාථං මහාපුරිසං මයමෙව පඨමං පටිග්ගණ්හාමාති සඤ්ජාතගාරවබහුමානා අත්තනො පීතිං පවෙදෙන්තා **ඛීණාසවා සුද්ධාවාසබ්‍රහ්මානො** ආදිතො පටිග්ගණ්හන්ති. **සූතිවෙසන්ති** සූතිජග්ගනධාතිවෙසං. **එකෙති** උත්තරවිහාරවාසිනො. **මච්ඡක්ඛිසදිසං** ඡවිවසෙන.

206. **අජිනප්පවෙණියාති** අජිනචම්මෙහි සිබ්බෙත්වා කතපවෙණියා. **මහාතෙජොති** මහානුභාවො. **මහායසොති** මහාපරිවාරො විපුලකිත්තිසොසො ච.

හග්ගවිභග්ගාති සම්බාධට්ඨානතො නික්ඛමනෙන විභාවිතත්තා හග්ගා විහග්ගා විය ච හුත්වා. තෙන නෙසං අවිසදභාවමෙව දස්සෙති. **අලග්ගො හුත්වාති** ගබ්භාසයෙ යොනිපදෙසෙ ච කත්ථචි අලග්ගො අසත්තො හුත්වා. **උදකෙනාති** ගබ්භාසයගතෙන උදකෙන **අමක්ඛිතො නික්ඛමති** සම්මක්ඛිතස්ස තාදිසස්ස උදකසෙම්හාදිකස්සෙව තත්ථ අභාවතො. බොධිසත්තස්ස හි පුඤ්ඤානුභාවෙන පටිසන්ධිග්ගහණතො පට්ඨාය තං ඨානං විසුද්ධං පරමසුගන්ධගන්ධකුටි විය චන්දනගන්ධං වායන්තං තිට්ඨති. **උදකවට්ටියොති** උදකක්ඛන්ධා.

207. මුහුත්තජාතොති මුහුත්තෙන ජාතො හුත්වා මුහුත්තමත්තොව. **අනුධාරියමානෙති** අනුකූලවසෙන නීයමානෙ. **ආගතානෙවාති** තං ඨානං උපගතානි එව.

අනෙකසාඛන්ති රතනමයානෙකසතපතිට්ඨානහීරකං. **සහස්සමණ්ඩල**න්ති තෙසං උපරි පතිට්ඨිතං අනෙකසහස්සමණ්ඩලහීරකං. **මරූති** දෙවා.

න ඛො පනෙවං දට්ඨබ්බන්ති සත්තපදවීතිහාරතො පගෙව දිසාවිලොකනස්ස කතත්තා. තෙනාහ **"මහාසත්තො හි"**තිආදි. **එකඞ්ගණානීති** විවටභාවෙන විහාරඞ්ගණපරිවෙණඞ්ගණානි විය එකඞ්ගණසදිසානි අහෙසුං. **සදිසොපි නත්ථීති** තුම්හාකං ඉදං විලොකනං විසිට්ඨෙ පස්සිතුං ඉධ තුම්හෙහි සදිසොපි නත්ථි, කුතො උත්තරිතරොති ආහංසු. **සබ්බපඨමොති** සබ්බප්පධානො. පධානපරියායො හි ඉධ පඨමසද්දො. තෙනාහ **"ඉතරානි"**තිආදි. එත්ථ ච මහෙසක්ඛා තාව දෙවා තථා වදන්ති, ඉතරෙ පන කථන්ති? මහාසත්තස්ස ආනුභාවදස්සනෙනෙව. මහෙසක්ඛානඤ්හි දෙවානං මහාසත්තස්ස ආනුභාවො විය තෙන සදිසානම්පි ආනුභාවො පච්චක්ඛො අහොසි. ඉතරෙ පන තෙසං වචනං සුත්වා සද්දහන්තා අනුමිනන්තා තථා ආහංසු.

ජාතමත්තස්සෙව බොධිසත්තස්ස ඨානාදීනි යෙසං විසෙසාධිගමානං පුබ්බනිමිත්තභූතානීති තෙ නිද්ධාරෙත්වා දස්සෙන්තො, **"එත්ථ ච"**තිආදිමාහ. තත්ථ **පතිට්ඨානං චතුඉද්ධිපාදපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං** ඉද්ධිපාදවසෙන ලොකුත්තරධම්මෙසු සුප්පතිට්ඨිතභාවසම්පික්ඛනතො. **උත්තරාභිමුඛභාවො** ලොකස්ස උත්තරණවසෙන **ගමනස්ස පුබ්බනිමිත්තං. සත්තපදගමනං** සත්තබොජ්ඣඞ්ගාදිගමනස්ස **පුබ්බනිමිත්තං,** විසුද්ධඡත්තධාරණං සුවිසුද්ධවිමුත්තිඡත්තධාරණස්ස **පුබ්බනිමිත්තං, පඤ්චරාජකකුධභණ්ඩානි** පඤ්චවිධවිමුත්තිගුණපරිවාරතාය **පුබ්බනිමිත්තං, අනාවටදිසානුවිලොකනං** අනාවටඤාණතාය **පුබ්බනිමිත්තං,** ''අග්ගොහමස්මී''තිආදිවචනං **අප්පටිවත්තියධම්මචක්කපවත්තනස්ස පුබ්බනිමිත්තං; අයමන්තිමා ජාතීති** ආයතිං ජාතියා අභාවකිත්තනා **අනුපාදි… පෙ…. පුබ්බනිමිත්තන්ති වෙදිතබ්බං;** තස්ස තස්ස අනාගතෙ ලද්ධබ්බවිසෙසස්ස තං තං නිමිත්තං අබ්‍යභිචාරීනිමිත්තන්ති දට්ඨබ්බං. **න ආගතොති** ඉමස්මිං සුත්තෙ අඤ්ඤත්ථ ච වක්ඛමානාය අනුපුබ්බියා අනාගතතං සන්ධාය වුත්තං. **ආහරිත්වාති** තස්මිං තස්මිං සුත්තෙ අට්ඨකථාසු ච ආගතනයෙන ආහරිත්වා දීපෙතබ්බො.

දසසහස්සිලොකධාතු කම්පීති පන ඉදං සතිපි ඉධ පාළියං ආගතත්තෙ වක්ඛමානානමච්ඡරියානං මූලභූතං දස්සෙතුං වුත්තං, එවං අඤ්ඤම්පීදිසං දට්ඨබ්බං. **තන්ති බද්ධා වීණා, චම්මබද්ධා භෙරියොති** පඤ්චඞ්ගිකතූරියස්ස නිදස්සනමත්තං, ච-සද්දෙන වා ඉතරෙසම්පි සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. **භිජ්ජිංසූති** පාදෙසු බද්ධට්ඨානෙසුයෙව භිජ්ජිංසු. **විගච්ඡිංසූති** වූපසමිංසු. **සකතෙජොභාසිතානීති** අතිවිය සමුජ්ජලාය අත්තනො පභාය ඔභාසිතානි අහෙසුං. **න පවත්තීති** න සන්දි. **වාතො න වායීති** ඛරො වාතො න වායි, මුදුසුඛො පන සත්තානං සුඛාවහො වායි. **පථවීගතා අහෙසුං** උච්චට්ඨානෙ ඨාතුං අවිසහන්තා. **උතුසම්පන්නොති** අනුණ්හාසීතතාසඞ්ඛාතෙන උතුනා සම්පන්නො. වාමහත්ථං උරෙ ඨපෙත්වා දක්ඛිණෙන පුටුපාණිනා හත්ථතාළනෙන සද්දකරණං **අප්ඵොටනං**. මුඛෙන උස්සෙළනං සද්දමුඤ්චනං **සෙළනං. එකද්ධජමාලා අහොසීති** එත්ථ **ඉති**-සද්දො ආදිඅත්ථො. තෙන විචිත්තපුප්ඵසුගන්ධපුප්ඵවස්සදෙවා වස්සිංසු, සූරියෙ දිබ්බමානෙ එව තාරකා ඔභාසිංසු, අච්ඡං විප්පසන්නං උදකං පථවිතො උබ්භිජ්ජි, බිලාසයා දරිසයා තිරච්ඡානා ආසයතො නික්ඛමිංසු; රාගදොසමොහාපි තනු භවිංසු, පථවියං රජො වූපසමි, අනිට්ඨගන්ධො විගච්ඡි, දිබ්බගන්ධො වායි, රූපිනො දෙවා සරූපෙනෙව මනුස්සානං ආපාථමගමංසු , සත්තානං චුතුපපාතා නාහෙසුන්ති ඉමෙසං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. යානි මහාභිනීහාරසමයෙ උප්පන්නානි ද්වත්තිංස පුබ්බනිමිත්තානි, තානි අනවසෙසානි තදා අහෙසුන්ති.

තත්‍රාපීති තෙසුපි පථවිකම්පාදීසු එවං පුබ්බනිමිත්තභාවො වෙදිතබ්බො, න කෙවලං සම්පතිජාතස්ස ඨානාදීසු එවාති අධිප්පායො. **සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං** සබ්බස්ස ඤෙය්‍යස්ස තිත්ථකරමතස්ස ච චාලනතො. කෙනචි අනුස්සාහිතානංයෙව ඉමස්මිංයෙව එකචක්කවාළෙ සන්නිපාතො, කෙනචි අනුස්සාහිතානංයෙව එකප්පහාරෙනෙව සන්නිපතිත්වා **ධම්මපටිග්ගණ්හනස්ස පුබ්බනිමිත්තං, පඨමං දෙවතානං පටිග්ගහණං** දිබ්බවිහාරපටිලාභස්ස, පච්ඡා මනුස්සානං පටිග්ගහණං තත්ථෙව ඨානස්ස නිච්චලසභාවතො **ආනෙඤ්ජවිහාරපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං**. වීණානං සයං වජ්ජනං පරූපදෙසෙන විනා සයමෙව **අනුපුබ්බවිහාරපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං**. භෙරීනං වජ්ජනං චක්කවාළපරියන්තාය පරිසාය පවෙදනසමත්ථස්ස **ධම්මභෙරියා අනුසාවනස්ස** අමතදුන්දුභිසොසනස්ස **පුබ්බනිමිත්තං. අන්දුබන්ධනාදීනං ඡෙදො** මානවිනිබන්ධඡෙදනස්ස **පුබ්බනිමිත්තං; සුපට්ටනසම්පාපුණනං** අත්ථාදි අනුරූපං අත්ථාදීසු ඤාණස්ස භෙදාධිගමස්ස **පුබ්බනිමිත්තං**.

නිබ්බානරසෙනාති කිලෙසානං නිබ්බායනරසෙන. **එකරසභාවස්සාති** සාසනස්ස සබ්බත්ථ එකරසභාවස්ස. වාතස්ස අවායනං කිස්ස පුබ්බනිමිත්තන්ති ආහ **"ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතභින්දනස්සා"**ති. ආකාසාදිඅප්පතිට්ඨවිසමචඤ්චලට්ඨානං පහාය **සකුණානං පථවීගමනං** තාදිසං මිච්ඡාගාහං පහාය සත්තානං **පාණෙහි** රතනත්තයසරණගමනස්ස **පුබ්බනිමිත්තං. දෙවතානං අප්ඵොටනාදීහි කීළනං** පමොදනුප්පත්තිඋදානස්ස භවචන්තගමනෙන ධම්මසභාවබොධනෙන ච පමොදවිභාවනස්ස **පුබ්බනිමිත්තං. ධම්මවෙගවස්සනස්සාති** දෙසනාඤාණවෙගෙන ධම්මාමතස්ස වස්සනස්ස **පුබ්බනිමිත්තං**. කායගතාසතිවසෙන ලද්ධජ්ඣානං පාදකං කත්වා

උප්පාදිතමග්ගඵලසුඛානුභවො **කායගතාසතිඅමතපටිලාභො,** තස්ස පන කායස්සපි අතප්පකසුඛාවහත්තා **ඛුදාපිපාසාපීළනාභාවො** පුබ්බනිමිත්තං වුත්තො. **අරියද්ධජමාලාමාලිතායාති** සදෙවකස්ස ලොකස්ස අරියමග්ගබොජ්ඣඞ්ගධජමාලාහි මාලිතභාවස්ස **පුබ්බනිමිත්තං**. යං පනෙත්ථ අනුද්ධටං, තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

එත්ථාති ''සම්පතිජාතො''තිආදිනා ආගතෙ ඉමස්මිං ඨානෙ. **විස්සජ්ජිතොව,** තස්මා අම්හෙහි ඉධ අපුබ්බං වත්තබ්බං නත්ථීති අධිප්පායො. තදා පථවියං ගච්ඡන්තොපි මහාසත්තො ආකාසෙන ගච්ඡන්තො විය මහාජනස්ස උපට්ඨාසීති අයමෙත්ථ නියති ධම්මනියාමො බොධිසත්තානං ධම්මතාති ඉදං **නියතිවාදවසෙන** කථනං. ''පුබ්බෙ පුරිමජාතීසු තාදිසස්ස පුඤ්ඤසම්භාරකම්මස්ස කතත්තා උපචිතත්තා මහාජනස්ස තථා උපට්ඨාසී''ති ඉදං **පුබ්බෙකතකම්මවාදවසෙන** කථනං. ඉමෙසං සත්තානං උපරි ඊසනසීලතාය යථාසකං කම්මමෙව ඉස්සරො නාම, තස්ස නිම්මානං අත්තනො ඵලස්ස නිබ්බත්තනං, මහාපුරිසොපි සදෙවකං ලොකං අභිභවිතුං සමත්ථෙන උළාරෙන පුඤ්ඤකම්මුනා නිබ්බත්තිතො තෙන ඉස්සරෙන නිම්මිතො නාම, තස්ස වායං නිම්මානවිසෙසො, යදිදං මහානුභාවතා. යාය මහාජනස්ස තථා උපට්ඨාසීති ඉදං **ඉස්සරනිම්මානවාදවසෙන** කථනං. **එවං තං තං බහුං වත්වා** කිං ඉමාය පරියායකථායාති **අවසානෙ** උජුකමෙව එවං **බ්‍යාකාසි**. සම්පතිජාතො පථවියං කථං පදසා ගච්ඡති, එවංමහානුභාවො ආකාසෙන මඤ්ඤෙ ගච්ඡතීති පරිකප්පනස්ස වසෙන **ආකාසෙන ගච්ඡන්තො විය අහොසි**. සීඝතරං පන සත්තපදවීතිහාරෙන ගතත්තා දිස්සමානරූපොපි **මහාජනස්ස අදිස්සමානො විය අහොසි**. අචෙලකභාවො බුද්ධකසරීරතා ච තාදිසස්ස ඉරියාපථස්ස අනනුච්ඡවිකාති කම්මානුභාවසඤ්ජනිතපාටිහාරියවසෙන **අලඞ්කාරපටියත්තො විය; සොළසවස්සුද්දෙසිකො විය ච මහාජනස්ස උපට්ඨාසීති** වෙදිතබ්බං; බුද්ධභාවානුච්ඡවිකස්ස බොධිසත්තානුභාවස්ස යාථාවතො පවෙදිතත්තා **බුද්ධෙන විය…පෙ…. අත්තමනා අහොසි**.

පාකටා හුත්වාති විභූතා හුත්වා. බුද්ධානං යෙ යෙ සඞ්ඛාරෙ වවත්ථපෙතුකාමා, තෙ තෙ උප්පාදක්ඛණෙපි සබ්බසො සුප්පටිවිදිතා සුපාකටා හත්ථතලෙ ආමලකං විය සුට්ඨු විභූතා එව හුත්වා උපට්ඨහන්ති. තෙනාහ **''යථා හී''**තිආදි. **අනොකාසගතෙති** පරිග්ගහස්ස අනොකාසකාලෙ පවත්තෙ. **නිප්පදෙසෙති** නිරවසෙසෙ. **ඔකාසප්පත්තෙති** ඨානගමනාදිකාලෙ උප්පන්නෙ, තෙ හි සම්මසනස්ස යොග්‍යකාලෙ උප්පත්තියා ඔකාසප්පත්තාති අධිප්පායො. **සත්තදිවසබ්භන්තරෙති** ඉදං බුද්ධානං පාකතිකසම්මසනවසෙන වුත්තං, ආකඞ්ඛන්තා පන තෙ යදා කදාචි උප්පන්නසඞ්ඛාරෙ සම්මසන්තියෙව. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

අච්ඡරියබ්භුතසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

4. බාකුලසුත්තවණ්ණනා

209. යථා ''ද්වත්තිංසා''ති වත්තබ්බෙ ද්වි-සද්දස්ස බා-ආදෙසං කත්වා **බාත්තිංසාති** වුච්චති, එවං එත්ථ බා-කාරාදෙසං කත්වා බාකුලොති සමඤ්ඤා අහොසි, සායං තස්ස අන්වත්ථසඤ්ඤාති දස්සෙතුං, **''තස්ස හී''**තිආදි වුත්තං. **සීසං න්හාපෙත්වාති** මඞ්ගලත්ථං මහාගඞ්ගාය සීසං න්හාපෙත්වා. **නිමුජ්ජනවසෙනාති** ජණ්ණුපමාණෙ උදකෙ ථොකංයෙව නිමුජ්ජනවසෙන. **ඡඩ්ඩෙත්වා පලාතා** මරණභයතජ්ජිතා. **පහරියමානා මරන්ති,** න ජාලෙන බන්ධිතමත්තෙන. **දාරකස්ස තෙජෙනාති** දාරකස්ස පුඤ්ඤතෙජෙන. **නීහටමත්තොව මතො,** තස්ස මරණත්ථං උපක්කමො න කතො, යෙන උපක්කමෙන දාරකස්ස බාධො සියා. **තන්ති** මච්ඡං. **සකලමෙවාති** පරිපුණ්ණාවයවමෙව.

න කෙලායතීති න මමායති කිස්මිඤ්චි න මඤ්ඤති. දාරකස්ස පුඤ්ඤතෙජෙන **පිට්ඨියීතො එාලෙන්ති. දාරකං ලභතීති** උග්ඝොසනවසෙන භෙරිං චරාපෙත්වා. **පවත්තිං ආචික්ඛි,** අත්තනො පුත්තභාවං කථෙසි. **කුච්ඡියා ධාරිතත්තා අමාතා කාතුං න සක්කා** ජනනීභාවතො. **මච්ඡං ගණ්හන්තාපීති** මච්ඡං කිණිත්වා ගණ්හන්තාපි. තථා ගණ්හන්තා ච තප්පරියාපන්නං සබ්බං ගණ්හාති නාමාති ආහ – **''වක්කයකනාදීනි බහි කත්වා ගණ්හන්තා නාම නත්ථී''**ති. **අයම්පි අමාතා කාතුං න සක්කා** සාමිකභාවතො. **දාරකො උභින්නම්පි කුලානං දායාදො හොතු** ද්වින්නං පුත්තභාවතො.

අසීතිමෙති ජාතියා අසීතිමෙ වස්සෙ. පබ්බජ්ජාමත්තෙන කිලෙසානං අසමුච්ඡින්දනතො වීතික්කමිතුං කාමසඤ්ඤා උප්පන්නපුබ්බාති පුච්ඡා පන පුච්ඡිතබ්බා. තෙනාහ – ''එවඤ්ච ඛො මං, ආවුසො කස්සප, පුච්ඡිතබ්බ''න්ති.

210. **නියමෙත්වාති** තං තංවාරෙ සෙසවාරෙන නියමෙත්වා. **කම්මපථභෙදකොති** කම්මපථවිසෙසකරො. තත්ථ කාමවිතක්කො යථා කායවචීද්වාරෙසු චොපනප්පත්තො කම්මපථප්පත්තො නාම හොති; මනොද්වාරෙ පරභණ්ඩස්ස අත්තනො පරිණාමනවසෙන පවත්තඅභිජ්ඣාසහගතො; එවං කාමසඤ්ඤාති, තථා බ්‍යාපාදවිහිංසාවිතක්කසඤ්ඤාති ථෙරො, **''උභයම්පෙතං කම්මපථභෙදකමෙවා''ති ආහ**. කම්මපථං අප්පත්තං සඤ්ඤං සන්ධාය, ''සඤ්ඤා උප්පන්නමත්තාවා''ති වුච්චමානෙ විතක්කිතම්පි සමානං කම්මපථං අප්පත්තමෙව, උභයස්ස පන වසෙන සුත්තපදං පවත්තන්ති ථෙරස්ස අධිප්පායො.

211. **ආයූහනකම්මන්ති** අත්තනා ආයූහිතබ්බකම්මං. **ලොමකිලිට්ඨානීති** කිලිට්ඨලොමානි, කිලිට්ඨංසූනීති අත්ථො. කිමෙවං භොගෙසු පරනිම්මිතභවෙ වසවත්තිදෙවානං විය සබ්බසො ආයූහනකම්මෙන විනා අඤ්ඤස්සපි

පබ්බජිතස්ස පච්චයලාභො දිට්ඨපුබ්බො සුතපුබ්බොති ආහ **“අනච්ඡරියඤ්චෙත”**න්ති. කුලූපකථෙරානමෙතං කම්මං, ථෙරො පන කදාචිපි කුලූපකො නාහොසි.

ගද්දූහනමත්තන්ති ගොදුහනමත්තකාලං. ඉධ පන සකලො ගොදුහනො අධිප්පෙතොති දස්සෙන්තො, **“ගාවිං… පෙ…. කාලමත්තම්පී”**ති ආහ. **නිබන්ධීති** නිබද්ධදාතබ්බං කත්වා ඨපෙසි.

සකිලෙසපුග්ගලස්ස අසෙරිභාවකරණෙන රණෙන සදිසතාය **රණො,** සංකිලෙසො. **අඤ්ඤා උදපාදීති පනාහ,** තස්මා අරහත්තං න පටිඤ්ඤාතන්ති දස්සෙති. නනු තථා වචනං පටිජානනං විය හොතීති ආහ **“අපිචා”**තිආදි.

212. අවාපුරති ද්වාරං එතෙනාති **අවාපුරණං**. පඨමසඞ්ගහතො පච්ඡා දෙසිතත්තා **දුතියසඞ්ගහෙ සඞ්ගිතං**. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

බාකුලසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

5. දන්තභූමිසුත්තවණ්ණනා

213. **ඵුසෙය්‍යාති** ඤාණඵුසනා නාම අධිප්පෙතා, තස්මා **ලභෙය්‍යාති** අධිගච්ඡෙය්‍ය. **එවං පටිපන්නොති,** ‘‘අප්පමත්තො ආතාපී පහිතත්තො’’ති වුත්තප්පකාරෙන පටිපන්නො. **අජානනකොට්ඨාසෙයෙවාති** අවධාරණෙන අත්තනි කතං දොසාරොපනං නිවත්තෙති.

214. **අප්පනාඋපචාරන්ති** අප්පනඤ්චෙව උපචාරඤ්ච පාපෙත්වා කථෙසීති අත්ථං වදන්ති, අප්පනාසහිතො පන උපචාරො අප්පනාඋපචාරො, තං පාපෙත්වා කථෙසීති අත්ථො.

නික්ඛමතීති නික්ඛමො, අවග්ගාහකාමතො නික්ඛමනං නික්ඛමො එව **නෙක්ඛම්මො,** පඨමජ්ඣානාදි. සති කිලෙසකාමෙ අත්තනො උපහාරං උපචාරෙත්වා අස්සාදෙත්වා පරිභුඤ්ජති නාමාති ආහ – **“දුවිධෙපි කාමෙ පරිභුඤ්ජමානො”**ති. **දුවිධෙපීති** හීනපණීතාදිවසෙන දුවිධෙ.

215. **කූටාකාරන්ති** ගාළ්හසාඨෙය්‍යං අප්පතිරූපෙ ඨානෙ බන්ධගතපාතනාදි. **දන්තගමනන්ති** දන්තෙහි නිබ්බිසෙවනෙහි ගන්ධබ්බගතිං. **පත්තබ්බං භූමින්ති** සම්මාකිරියාය ලද්ධබ්බසම්පත්තිං.

216. බ්‍යතිහරණවසෙන ලඞ්ඝකං **විලඞ්ඝකං,** අඤ්ඤමඤ්ඤහත්ථග්ගහණං. තෙනාහ – **“හත්ථෙන හත්ථං ගහෙත්වා”**ති.

217. **ගහෙතුං සමත්ථොති** ගණිකාරහත්ථිනීහි උපලාපෙත්වා අරඤ්ඤහත්ථීනං වචනවසෙන ගහෙතුං සමත්ථො. **අතිපස්සිත්වා** අතිට්ඨානවසෙන පස්සිත්වා. **එත්ථගෙධාති** එතස්මිං අරඤ්ඤෙ නාගවනෙ පවත්තගෙධා. **සුඛායතීති** සුඛං අයති පවත්තෙති, ‘‘සුඛං හරතී’’ති වා පාඨො. **ඩිණ්ඩිමො** ආනකො. **නිහිතසබ්බවඞ්කදොසොති** අපගතසබ්බසාඨෙය්‍යදොසො. **අපනීතකසාවොති** අපෙතසාරම්භකසාවො.

219. **පඤ්චකාමගුණනිස්සිතසීලානන්ති** අකුසලානං. **ගෙහස්සිතසීලානන්ති** වා වට්ටසන්නිස්සිතසීලානං.

222. **එස නයො සබ්බත්ථාති,** ‘‘මජ්ඣිමො, දහරො’’ති ආගතෙසු උපමාවාරෙසු, ‘‘ථෙරො’’තිආදිනා ආගතෙසු උපමෙය්‍යවාරෙසූති පඤ්චසු සංකිලෙසපක්ඛියෙසු වාරෙසු එස යථාවුත්තොව නයොති වෙදිතබ්බො. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

දන්තභූමිසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

6. භූමිජසුත්තවණ්ණනා

223. **ආසඤ්චෙපි කරිත්වාති,** ‘‘ඉමිනාහං බ්‍රහ්මචරියෙන දෙවො වා භවෙය්‍යං දෙවඤ්ඤතරො වා, දුක්ඛතො වා මුච්චෙය්‍ය’’න්ති පත්ථනං කත්වා චෙපි චරන්ති, **අභබ්බා ඵලස්ස අධිගමාය** තණ්හාය බ්‍රහ්මචරියස්ස විදූසිතත්තාති අධිප්පායො. **අනාසඤ්චෙපි කරිත්වාති** වුත්තනයෙන පත්ථනං අකත්වා. **අභබ්බා ඵලස්ස අධිගමාය** අනියමිතභාවතො. පණිධානවසෙන හි පුඤ්ඤඵලං නියතං නාම හොති, තදභාවතො කතං පුඤ්ඤං න ලභතීති අධිප්පායො. තතියපක්ඛෙ උභයට්ඨානෙහි වුත්තං, චතුත්ථපක්ඛො සම්මාවතාරො ඉති චතුකොටිකො පඤ්හො ජාලවසෙන ආහටො, තත්ථ ආසා නාම පත්ථනා, මිච්ඡාගාහස්මිං සති න විපච්චති, සම්මාගාහස්මිං සති විපච්චති, උභයථාපි උභයාපෙක්ඛානාම, යො මිච්ඡත්තධම්මෙ පුරක්ඛත්වා බ්‍රහ්මචරියං චරති, තස්ස යථාධිප්පායඵලං සමිජ්ඣතීති න වත්තබ්බං අයොනිසො

බ්‍රහ්මචරියස්ස විඤ්ඤත්තා; යො පන සම්මත්තං පුරක්ඛත්වා බ්‍රහ්මචරියං චරති, තස්ස යථාධිප්පායං බ්‍රහ්මචරියඵලං න සමිජ්ඣතීති න වත්තබ්බං යොනිසො බ්‍රහ්මචරියස්ස විඤ්ඤත්තා. තෙන වුත්තං – **‘‘ආසඤ්චෙපි කරිත්වා අයොනිසො බ්‍රහ්මචරියං චරන්ති’’**තිආදි. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

භූමිජසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

7. අනුරුද්ධසුත්තවණ්ණනා

230. **උපසඞ්කමිත්වා එවමාහංසූ**ති වුත්තං උපසඞ්කමනකාරණං දස්සෙන්තො, **‘‘තස්ස උපාසකස්ස අඵාසුකකාලො අහොසී’’**ති ආහ. **අවිරාධිතන්**ති අවිරජ්ඣනකං. යදි වා තෙ ධම්මා නානත්ථා, යදි වා එකත්ථා, යං තත්ථ අවිරජ්ඣනකං, තං තංයෙව පටිභාතූති යොජනා. **ඣානමෙවා**ති අප්පමාණජ්ඣානමෙව, ‘‘චෙතොවිමුත්තී’’ති පන වුත්තත්තා **චිත්තෙකග්ගතායෙව එවං වුච්චතී**ති උපාසකස්ස අධිප්පායො.

231. යාවතා මජ්ඣන්හිකෙ කාලෙ ඡායා ඵරති, නිවාතෙ පණ්ණානි පතන්ති, එත්තාවතා **‘‘රුක්ඛමූල’’**න්ති වුච්චතීති එවං වුත්තං **එකරුක්ඛමූලප්පමාණට්ඨානං. කසිණනිමිත්තෙන ඔත්ථරිත්වා**ති කසිණාරම්මණං ඣානං සමාපජ්ජන්තො **තස්මිං කසිණ…පෙ…. විහරතී**ති වුත්තො. **ආභොගො නත්ථී** ඣානක්ඛණෙ. කාමං සමාපත්තික්ඛණෙ ආභොගො නත්ථි තතො පන පුබ්බෙ වා සියා සො ආභොගො, තම්පි සන්ධාය මහග්ගතන්ති කෙචි. ඉදානි තාසං චෙතොවිමුත්තීනං සතිපි කෙනචි විසෙසෙන අභෙදෙ විසයාදිතො ලබ්භමානභෙදං දස්සෙතුං, **‘‘එත්ථ’’**තිආදි වුත්තං. **නිමිත්තං න වඩ්ඪතී** වඩ්ඪෙතබ්බස්ස නිමිත්තස්සෙව අභාවතො. පථවීකසිණාදීනං විය ආකාසභාවනාය **උග්ඝාටනං න ජායති. තානි ඣානානී**ති බ්‍රහ්මවිහාරජ්ඣානානි. චුද්දසවිධෙන පරිදමනාභාවතො **අභිඤ්ඤානං පාදකානි න හොන්ති**. නිමිත්තුග්ඝාටස්සෙව අභාවතො අරූපජ්ඣානානං අනධිට්ඨානතාය **නිරොධස්ස පාදකානි න හොන්තී**ති. කම්මවට්ටභාවෙන කිලෙසවට්ටවිපාකවට්ටානං තිණ්ණං වට්ටානං පච්චයභාවො **වට්ටපාදකතා**. උපපජ්ජනවසෙනෙව තං තං භවං ඔක්කමති එතෙහීති **භවොක්කමනානි**. දුතියනයස්ස වුත්තවිපරියායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. උග්ඝාටනස්ස ලබ්භනතො අරූපජ්ඣානොපරි සමතික්කමො හොතීති අයමෙව විසෙසො. **එවන්ති** යථාවුත්තෙන නිමිත්තාවඩ්ඪනනිමිත්තවඩ්ඪනාදිප්පකාරෙන. **නානත්ථා**ති නානාසභාවා. **එවන්ති** අප්පමාණමහග්ගතසද්දවචනීයතාය **නානාබ්‍යඤ්ජනා**. කාමඤ්චෙත්ථ අප්පමාණසමාපත්තිතොපි නීහරිත්වා වක්ඛමානභවූපපත්තිකාරණං දස්සෙතුං සක්කා, අට්ඨකථායං පන කසිණඣානතොව නීහරිත්වා යොජනා කතාති තථා වුත්තං. අථ වා මහග්ගතගහණෙනෙත්ථ අප්පමාණාති වුත්තබ්‍රහ්මවිහාරානම්පි සඞ්ගහො වෙදිතබ්බො තස්සා සමඤ්ඤාය උභයෙසම්පි සාධාරණභාවතො.

232. **එවං වුත්තො**ති අසතිපි තථාරූපෙ ආභොගෙ ‘‘පරිත්තාභාති ඵරිත්වා අධිමුච්චිත්වා විහරතී’’ති වුත්තො. අප්පමාණං කත්වා කසිණං වඩ්ඪෙන්තස්ස කසිණවඩ්ඪනවසෙන බහුලීකාරසම්භවතො සියා ඣානස්ස බලවතරතා, තදභාවෙ ච දුබ්බලතා, ආචිණ්ණවසිතාය පන පච්චනීකධම්මානං සම්මා අපරිසොධනෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථීති පඤ්චභාකාරෙහි ඣානස්ස අප්පගුණතං දස්සෙන්තො, **‘‘සුප්පමත්තෙ වා’’**තිආදිමාහ. ඣානස්ස අප්පානුභාවතාය එව තන්නිමිත්තා පභාපි අප්පතරා අපරිසුද්ධාව හොතීති ආහ – **‘‘වණ්ණො…පෙ…. සංකිලිට්ඨො වා’’**ති. දුතියනයො වුත්තවිපරියායෙන වෙදිතබ්බො. තත්ථාපි කසිණස්ස පරිත්තභාවෙන වණ්ණස්ස පරිත්තතා, පරිත්තාරම්මණාය අනුරූපතාය වා නිමිත්තං පභාමණ්ඩලකම්පි පරිත්තමෙව සියාති අධිප්පායො. **විපුලපරිකම්මන්**ති විපුලභාවෙන පරිකම්මං. සෙසං තතියචතුත්ථනයෙසු වත්තබ්බං පඨමදුතියනයෙසු වුත්තසදිසමෙව.

වණ්ණනානත්තන්ති යදි පීතං යදි ලොහිතං යදි වා ඔදාතන්ති සරීරවණ්ණනානත්තං. **ආභානානත්තන්**ති පරිත්තවිපුලතාවසෙන පභාය නානත්තං. **අච්චිනානත්තන්**ති තෙජොධාතුස්ස දීඝාදිවසෙන වෙමත්තතා. **අභිනිවිසන්තී**ති අභිරතිවසෙන නිවිසන්ති නිසීදන්ති තිට්ඨන්ති. තෙනාහ **‘‘වසන්තී’’**ති.

234. ආභන්ති දිබ්බන්තීති **ආභා**ති ආහ **‘‘ආභාසම්පන්නා’’**ති. **තදඞ්ගෙනා**ති වා තස්සා පරිත්තතාය අප්පමාණතාය ච ආභාකාරණං, තං පන අත්ථතො භවූපපත්තිකාරණමෙවාති ආහ – **‘‘තස්සා භවූපපත්තියා අඞ්ගෙනා’’**ති. **කායාලසියභාවො** තන්දීආදීනං හෙතුභූතා කායස්ස විත්ථායිතතා.

235. **පාරමියො**ති මහාසාවකසංවත්තනිකා සාවකපාරමියො පූරෙන්තො. **බ්‍රහ්මලොකෙ**ති බ්‍රහ්මත්තභාවෙ, බ්‍රහ්මලොකෙ වා උප්පත්තිං පටිලභි, **වුත්තම්පි චෙතං** ථෙරගාථාසු. **අවොකිණ්ණන්**ති අඤ්ඤෙහි අසම්මිස්සන්ති අත්ථො. **පුබ්බෙ සඤ්චරිතන්**ති අතීතභවෙසු ජාතිවසෙන සඤ්චරණං මම, සඤ්චරිතන්ති තං මමස්සාති අත්ථො. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

අනුරුද්ධසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

8. උපක්කිලෙසසුත්තවණ්ණනා

236. **තස්මාති** අත්ථකාමත්තා එවමාහ, න භගවතො වචනං අනාදියන්තො. යෙ පන තදා සත්ථුවචනං න ගණ්හිංසු, තෙ කිඤ්චි අවත්වා තුණ්හීභූතා මඞ්කුභූතා අට්ඨංසු, තස්මා උභයෙසම්පි සත්ථරි අගාරවපටිපත්ති නාහොසි.

යෙනපි ජනෙන න දිට්ඨොති යෙන උභයජනෙන අඤ්ඤවිහිතතාය කුඩ්ඩකවාටාදිඅන්තරිකතාය වා න දිට්ඨො. **දමනත්ථන්ති** තෙහි උපාසකෙහි නිම්මදභාවං ආපාදිතානං තෙසං භික්ඛූනං දමනත්ථං. **ඨපයිංසූති** යො ඉමෙසං භික්ඛූනං දෙති, තස්ස සතං දණ්ඩොති, සහස්සන්ති ච වදන්ති.

237. වග්ගභාවෙනෙව (සාරත්ථ. ටී. මහාවග්ගො 3.464) නානාසද්දො අස්සාති **පුථුසද්දො. සමජනොති** භණ්ඩනෙ සමජ්ඣාසයො ජනො. බාලලක්ඛණෙ ඨිතොපි ''අහං බාලො''ති න මඤ්ඤති. භියොයා චාති අත්තනො බාලභාවස්ස අජානනතොපි භියොයා ච භණ්ඩනස්ස උපරි ඵොටො විය සඞ්ඝභෙදස්ස අත්තනො කාරණභාවම්පි උප්පජ්ජමානං **න මඤ්ඤි** නඤ්ඤාසි.

කලහවසෙන පවත්තවාචායෙව ගොචරො එතෙසන්ති **වාචාගොචරා** හුත්වා. **මුඛායාමන්ති** විවාදවසෙන මුඛං ආයමෙත්වා භාණිනො. **න තං ජානන්තීති** තං කලහං න ජානන්ති. කලහං කරොන්තො ච තං න ජානන්තො නාම නත්ථි. යථා පන න ජානන්ති, තං දස්සෙතුං ආහ – **''එවං සාදීනවො අය''**න්ති. අයං කලහො නාම අත්තනො පරෙසඤ්ච අත්ථජාපනතො අනත්ථුප්පාදනතො දිට්ඨෙව ධම්මෙ සම්පරායෙ ච **සාදීනවො,** සදොසොති අත්ථො.

උපනය්හන්තීති උපනාහවසෙන අනුබන්ධන්ති. **පොරාණොති** පුරිමෙහි බුද්ධාදීහි ආචිණ්ණසමාචිණ්ණතාය පුරාතනො.

න ජානන්තීති අනිච්චසඤ්ඤං න පච්චුපට්ඨාපෙන්ති.

තථා පවත්තවෙරානන්ති අට්ඨිඡින්නාදිභාවං නිස්සාය උපනයවසෙන චිරකාලං පවත්තවෙරානං.

බාලසහායතාය ඉමෙ භික්ඛූ කලහපසුතා, පණ්ඩිතසහායානං පන ඉදං න සියාති **පණ්ඩිතසහායස්ස බාලසහායස්ස ච වණ්ණාවණ්ණදීපනත්ථං** වුත්තා. සීහබ්‍යග්ඝාදිකෙ **පාකටපරිස්සයෙ** රාගදොසාදිකෙ **පටිච්ඡන්නපරිස්සයෙ ච අභිභවිත්වා.**

මාතඞ්ගො අරඤ්ඤෙ **මාතඞ්ගරඤ්ඤෙති** සරලොපෙන සන්ධි. මාතඞ්ගසද්දෙනෙව හත්ථිභාවස්ස වුත්තත්තා නාගවචනං තස්ස මහත්තවිභාවනත්ථන්ති ආහ – **''නාගොති මහන්තාධිවචනමෙත''**න්ති. මහන්තපරියායොපි හි නාග-සද්දො හොති ''එවං නාගස්ස නාගෙන, ඊසාදන්තස්ස හත්ථිනො''තිආදීසු (උදා. 25; මහාව. 467).

238. **කිරසද්දො** අනුස්සවසූචනත්ථො නිපාතො. තෙන අයමෙත්ථ සුතිපරම්පරාති දස්සෙති. භගවතා හි සො ආදීනවො පගෙව පරිඤ්ඤාතො, න තෙන සත්ථා නිබ්බින්ණො හොති; තස්මිං පන අන්තොවස්සෙ කෙචි බුද්ධවෙනෙය්‍යා නාහෙසුං; තෙන අඤ්ඤත්ථ ගමනං තෙසං භික්ඛූනං දමනුපායොති පාලිලෙය්‍යකං උද්දිස්ස ගච්ඡන්තො එකවිහාරිං ආයස්මන්තං භගුං, සමග්ගවාසං වසන්තෙ ච අනුරුද්ධත්ථෙරාදිකෙ සම්පහංසෙතුං අනුරුද්ධත්ථෙරස්ස ච. ඉමං උපක්කිලෙසොවාදං දාතුං තත්ථ ගතො, තස්මා **කලහකාරකෙ කිරස්සාති** එත්ථාපි **කිරසද්දග්ගහණෙ** එසෙව නයො. **වුත්තනයමෙව** ගොසිඞ්ගසාලසුත්තෙ (ම. නි. 1.325 ආදයො).

241. ''යථා කථං පනා''ති වුත්තපුච්ඡානං පච්ඡිමභාවතො **''අත්ථි පන වොති පච්ඡිමපුච්ඡායා''**ති වුත්තං, න පුන ''අත්ථි පන වො''ති පවත්තනස්ස පුච්ඡනස්ස අත්ථිභාවතො. **සො පන** ලොකුත්තරධම්මො. **ථෙරානන්ති** අනුරුද්ධත්ථෙරාදීනං නත්ථි. **පරිකම්මොභාසං පුච්ඡතීති** දිබ්බචක්ඛුඤාණෙ කතාධිකාරත්තා තස්ස උප්පාදනත්ථං පරිකම්මොභාසං පුච්ඡති. **පරිකම්මොභාසන්ති** පරිකම්මසමාධිනිබ්බත්තං ඔභාසං, උපචාරජ්ඣානසඤ්ජනිතං ඔභාසන්ති අත්ථො. චතුත්ථජ්ඣානලාභී හි දිබ්බචක්ඛුපරිකම්මත්ථං ඔභාසකසිණං භාවෙත්වා උපචාරෙ ඨපිතො සමාධි පරිකම්මසමාධි, තත්ථ ඔභාසො පරිකම්මොභාසොති වුත්තො. තං සන්ධායාහ – **''ඔභාසඤ්චෙව සඤ්ජානාමාති පරිකම්මොභාසං සඤ්ජානාමා''**ති. යත්තකෙ හි ඨානෙ දිබ්බචක්ඛුනා රූපගතං දට්ඨුකාමො, තත්තකං ඨානං ඔභාසකසිණං ඵරිත්වා ඨිතො. තං ඔභාසං තත්ථ ච රූපගතං දිබ්බචක්ඛුඤාණෙන පස්සති, ථෙරා ච තථා පටිපජ්ජිංසු. තෙන වුත්තං – **''ඔභාසඤ්චෙව සඤ්ජානාම දස්සනඤ්ච රූපාන''**න්ති. යස්මා පන තෙසං රූපගතං පස්සන්තානං පරිකම්මවාරො අතික්කමි, තතො ඔභාසො අන්තරධායි, තස්මිං අන්තරහිතෙ රූපගතම්පි න පඤ්ඤායති. පරිකම්මන්ති හි යථාවුත්තකසිණාරම්මණං උපචාරජ්ඣානං, රූපගතං පස්සන්තානං කසිණොභාසවසෙන රූපගතදස්සනං, කසිණොභාසො ච පරිකම්මවසෙනාති තදුභයම්පි පරිකම්මස්ස අප්පවත්තියා නාහොසි, තයිදං කාරණං ආදිකම්මිකභාවතො ථෙරා න මඤ්ඤිංසු, තස්මා වුත්තං **''නප්පටිවිජ්ඣාමා''**ති.

නිමිත්තං පටිවිජ්ඣිතබ්බන්ති කාරණං පච්චක්ඛතො දස්සෙත්වා සුවිසුද්ධදිබ්බචක්ඛුඤාණෙ ථෙරං පතිට්ඨාපෙතුකාමො සත්ථා වදති. **කිං න ආළලෙස්සන්තීති** කිං න බ්‍යාමොහෙස්සන්ති, බ්‍යාමොහෙස්සන්ති එවාති

අත්ථො. **විචිකිච්ඡා උදපාදීති** දිබ්බචක්ඛුනො යථාඋපට්ඨිතෙසු රූපගතෙසු අපුබ්බතාය, ''ඉදං නු ඛො රූපගතං කිං, ඉදං නු ඛො කි''න්ති මග්ගෙන අසමුච්ඡින්නත්තා විචිකිච්ඡා සංසයො උප්පජ්ජි. **සමාධි චවීති** විචිකිච්ඡාය උප්පන්නත්තා පරිකම්මසමාධි විගච්ඡි. තතො එව හි පරිකම්මොභාසොපි අන්තරධායි, දිබ්බචක්ඛුනාපි රූපං න පස්සි. **න මනසි කරිස්සාමීති** මනසිකාරවසෙන මෙ රූපානි උපට්ඨහිංසු, රූපානි පස්සතො විචිකිච්ඡා උප්පජ්ජති, තස්මා ඉදානි කිඤ්චි න මනසි කරිස්සාමීති තුණ්හී අහොසි තං පන තුණ්හීභාවප්පත්තිං සන්ධායාහ **''අමනසිකාරො උදපාදී''**ති.

තථාභූතස්ස අමනසිකාරස්ස අභාවං ආගම්ම **උප්පිලං උදපාදි. වීරියං ගාළ්හං පග්ගහිතන්ති** ථිනමිද්ධඡම්භිතත්තානං වූපසමනත්ථං අච්චාරද්ධවීරියං අහොසි, තෙන චිත්තෙ සමාධිදූසිකා ගෙහස්සිතා බලවපීති උප්පන්නා. තෙනාහ **''උප්පිලං උප්පන්න''**න්ති. **තතොති** සිථිලවීරියත්තා. **පතමෙය්‍යාති** අතිවිය ඛින්නං භවෙය්‍ය. තං මමාති පත්ථනාඅභිභවනීයමනසීසෙන ජප්පෙතීති **අභිජප්පා,** තණ්හා. නානත්තා නානාසභාවා සඤ්ඤා **නානත්තසඤ්ඤා**. අතිවිය උපරි කත්වා නිජ්ඣානං පෙක්ඛනං **අතිනිජ්ඣායිතත්තං.**

243. **පරිකම්මොභාසමෙවාති** පරිකම්මසමුට්ඨිතං ඔභාසමෙව. **න ච රූපානි පස්සාමීති** ඔභාසමනසිකාරපසුතතාය දිබ්බචක්ඛුනා රූපානි න පස්සාමි. **විසයරූපමෙවාති** තෙන එරිත්වා ඨිතට්ඨානෙව දිබ්බචක්ඛුනො විසයභූතං රූපගතමෙව මනසි කරොමි.

කසිණරූපානං වසෙනෙත්ථ ඔභාසස්ස පරිත්තතාති ආහ **''පරිත්තට්ඨානෙ ඔභාස''**න්ති. **පරිත්තානි රූපානීති** කතිපයානි, සා ච නෙසං පරිත්තතා ඨානවසෙනෙවාති ආහ **''පරිත්තකට්ඨානෙ රූපානී''**ති. ''අප්පමාණඤ්චෙවා''තිආදිනා වුත්තො **දුතියවාරො.** ඔභාසපරිත්තතං සන්ධාය පරිකම්මසමාධි ''පරිත්තො''ති වුත්තො තස්සෙව ඔභාසස්ස අප්පමාණතාය අප්පමාණසමාධීති වචනතො. **තස්මිං සමයෙති** තස්මිං පරිත්තසමාධිනො උප්පන්නසමයෙ. **දිබ්බචක්ඛුපි පරිත්තකං හොති** පරිත්තරූපගතදස්සනතො.

245. **දුකතිකජ්ඣානසමාධින්ති** චතුක්කනයෙ දුකජ්ඣානසමාධිං, පඤ්චකනයෙ තිකජ්ඣානසමාධින්ති යොජනා. **දුකජ්ඣානසමාධින්ති** චතුක්කනයෙ තතියචතුත්ථවසෙන දුකජ්ඣානසමාධිං, පඤ්චකනයෙ චතුත්ථපඤ්චමවසෙන දුකජ්ඣානසමාධිං. **තිකචතුක්කජ්ඣානසමාධින්ති** චතුක්කනයෙ තිකජ්ඣානසමාධිං, පඤ්චකනයෙ චතුක්කජ්ඣානසමාධින්ති යොජනා.

තිවිධන්ති සප්පීතිකවසෙන තිප්පකාරං සමාධිං. **තදන්තොගධාති** සප්පීතිකාදිසභාවා. කාමං භගවා පුරිමයාමෙ පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණං, පච්ඡිමයාමෙ දිබ්බචක්ඛුඤාණං නිබ්බත්තෙන්තොපි ඉමානි ඤාණානි භාවෙසියෙව. විපස්සනාපාදකානි පන ඤාණානි සන්ධාය, **''පච්ඡිමයාමෙ''**ති වුත්තං, තෙනාහ **''භගවතො හී''**තිආදි. **පඤ්චමජ්ඣානස්සාති** පඤ්චමජ්ඣානිකස්ස වසෙන පඨමජ්ඣානිකො **මග්ගො නත්ථි. සොති** පඤ්චකනයො භගවතො ලොකියො අහොසි. **එතන්ති** එතං, ''සවිතක්කම්පි සවිචාරං සමාධිං භාවෙමී''තිආදිවචනං. **ලොකියලොකුත්තරමිස්සකං සන්ධාය වුත්තං,** න ''ලොකියං වා ලොකුත්තරමෙව වා''ති. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙවාති.

උපක්කිලෙසසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

9. බාලපණ්ඩිතසුත්තවණ්ණනා

246. **එතෙහීති** දුච්චින්තිතාදීහි. එතෙන ලක්ඛණසද්දස්ස කරණත්ථතමාහ. **තානෙවාති** ලක්ඛණානි එව. **තස්සාති** බාලස්ස. ''අයං බාලො''ති නිමීයති සඤ්ජානීයති එතෙහීති **බාලනිමිත්තානි. අපදානං** වුච්චති විඛ්‍යාතං කම්මං. **දුච්චින්තිතාදීනි** ච බාලෙ විඛ්‍යාතානි, අවධාරණභාවෙ වා, තස්මා බාලස්ස අපදානානීති **බාලාපදානානි**. අභිජ්ඣාදීහි දුට්ඨං දූසිතං චින්තෙතීති **දුච්චින්තිතචින්තී.** ලොභාදීහි දුට්ඨං භාසිතං මුසාවාදාදිං භාසතීති **දුබ්භාසිතභාසී.** තෙසං තෙසංයෙව වසෙන කත්තබ්බතො දුක්කටකම්මං පාණාතිපාතාදිං කරොතීති **දුක්කටකම්මකාරී**. තෙනාහ **''චින්තයන්තො''**තිආදි. තානි උපනිස්සාය ජාතන්ති තජ්ජං. තතො එව තෙසං සාරුප්පං අනුරූපන්ති **තස්සාරුප්පං**. තෙනාහ **''තජ්ජාතික''**න්තිආදි. **කච්ඡමානායාති** කථීයමානාය.

248. යස්මා සත්තානං යථූපචිතානි කම්මානි කතොකාසානි තදුපට්ඨාපිතානි කම්මනිමිත්තගතිනිමිත්තානි මරණස්ස ආසන්නකාලෙ චිත්තස්ස ආපාථං ආගච්ඡන්තානි, තදා ඔලම්බන්තානි විය අභිභවන්තානි විය අජ්ඣොත්ථරන්තානි විය උපට්ඨහන්ති, තස්මා වුත්තං – **''ඔලම්බනාදිආකාරෙන හි තානි උපට්ඨහන්තී''**ති. උපට්ඨානාකාරො එව තදා චිත්තස්ස ගොචරභාවං ගච්ඡතීති ආහ – **''තස්මිං උපට්ඨානාකාරෙ ආපාථගතෙ''**ති.

249. **න සක්කාති න වදතීති** එතෙන ද්වෙපි පටිසෙධා පකතිඅත්ථාති අයමත්ථො වුත්තො හොති. **න සුකරාති** පන ඉමිනා දුක්කරභාවො දීපිතො, දුක්කරඤ්ච තාව උපායෙන සක්කා කාතුන්ති දස්සෙන්තො ආහ – **''න සුකරං පනා''**තිආදි. **තෙනාති** විනිවිජ්ඣිත්වා ගමනෙන අඤ්ඤමඤ්ඤං සංවිජ්ඣනෙන. **අස්සාති** චොරස්ස. **ඉතො උත්තරිපීති** මජ්ඣන්හිකසමයං සායන්හසමයඤ්ච සත්තිසතෙන.

250. **සඞ්ඛම්පි න උපෙතීති** ඉමිනා සඞ්ඛාතබ්බමත්තං නත්ථීති දීපිතං හොතීති ආහ – **‘‘ගණනාමත්තම්පි න ගච්ඡතී’’**ති. **උපනික්ඛෙපනමත්තම්පීති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **කලභාගන්ති** කලානං සඞ්ගණනකොට්ඨාසං. තෙනාහ **‘‘සතිමං කල’’**න්තිආදි. **ඔලොකිතමත්තම්පීති** උපනික්ඛෙපනවසෙන ඔලොකනමත්තකම්පි. **තං කම්මකාරණන්ති** තං පඤ්චවිධබන්ධනකම්මකාරණං චතුන්නම්පි පස්සානං වසෙන සම්පරිවත්තෙත්වා කරොන්තියෙව, පාළියං පන එකපස්සවසෙන ආගතා. **ගෙහස්සාති** මහතො ගෙහස්ස. **සබ්බතොති** සබ්බාවයවතො. **සම්පජ්ජලිතෙ** එකජාලීභූතෙ. **සුපක්කුථිතායාති** සුට්ඨු නිපක්කාය.

විභත්තොති තත්ථ නිබ්බත්තකසත්තානං සාධාරණකම්මුනා විභත්තො විය නිබ්බත්තො. අයොපාකාරෙන පරිතො අත්තො ගහිතොති **අයොපාකාරපරියත්තො** පරික්ඛිත්තො.

යමකගොළකාති දාරකානං කීළනයුගළා. **එවම්පි දුක්ඛොති** යථාවුත්තඋස්සදනිරයවසෙනපි සොත-ඝාන-ජිව්හා-කාය-මනො-ගොචරතාවසෙනපි ඉමිනා ආකාරෙන දුක්ඛොති.

251. **දන්තෙහි උල්ලෙහිත්වාති** උත්තරදන්තෙහි අඤ්ජිත්වා. රසවසෙන අතිත්තො අස්සාදො **රසාදො**. තෙනාහ **‘‘රසගෙධෙන පරිභුත්තරසො’’**ති.

252. **දුරූපොති** විරූපො. **දුද්දසොති** තෙනෙව විරූපභාවෙන අනිට්ඨදස්සනො. **ලකුණ්ඨකොති** රස්සො. **පචිට්ඨගීවොති** ඛන්ධන්තරං අනුපවිට්ඨගීවො. **මහොදරොති** විපුලකුච්ඡි. යෙභුය්යෙන හි ලකුණ්ටකා සත්තා රස්සගීවා පුථුලකුච්ඡිකාව හොන්තීති තථා වුත්තං. කාණො නාම චක්ඛුවිකලොති වුත්තං – **‘‘එකක්ඛිකාණො වා උභයක්ඛිකාණො වා’’**ති. **කුණීති** හත්ථවිකලො වුච්චතීති ආහ – **‘‘එකහත්ථකුණී වා උභයහත්ථකුණී වා’’**ති. වාතාදිනා උපහතකායපක්ඛො ඉධ පක්ඛහතොති අධිප්පෙතො, න පක්ඛිහතොති ආහ – **‘‘පක්ඛහතොති පීඨසප්පී’’**ති. **දුක්ඛානුපබන්ධදස්සනත්ථන්ති** අපරාපරජාතීසු විපාකදුක්ඛස්ස අනුපබන්ධවසෙන පවත්තිදස්සනත්ථං.

කලීයති ඛලීයති අප්පහීයති සාසනං එතෙනාති **කලි,** ජූතපරාජයො. සො එව ගහසදිසතාය **‘‘කලිග්ගහො’’**ති වුත්තො. **අධිබන්ධන්ති** කුටුම්බස්ස අධිවුත්ථස්ස මූලභූතස්ස අත්තනො බන්ධිතබ්බතං. තෙනාහ **‘‘අත්තනාපි බන්ධං නිගච්ඡෙය්‍යා’’**ති. බාලභූමියා බාලභාවස්ස මත්ථකප්පත්ති නිරයගාමිකම්මකාරිතාති **‘‘නිරයෙ නිබ්බත්තති’’**ච්චෙව වුත්තං. තග්ගහණෙනෙව පන තතො මුදුමුදුතරාදිකම්මවසෙන සෙසාපායෙසු අපරාපරනිබ්බත්තාදිබාලභූමි විභාවිතා හොතීති.

253. **වුත්තානුසාරෙනාති** ‘‘බාලො අය’’න්තිආදිනා වුත්තස්ස අත්ථවචනස්ස ‘‘පණ්ඩිතො අය’’න්ති එතෙහි ලක්ඛීයතීතිආදිනා අනුසාරෙන. **මනොසුචරිතාදීනං වසෙනාති** චින්තෙන්තො අනභිජ්ඣා-අබ්‍යාපාද-සම්මාදස්සනං සුචින්තිතමෙව චින්තෙතීතිආදිනා මනොසුචරිතානං තිණ්ණං සුචරිතානං වසෙන යොජෙතබ්බානි.

චක්කරතනවණ්ණනා

256. උපොසථං (දී. නි. ටී. 2.243) වුච්චති අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතං සබ්බදිවසෙසු ගහට්ඨෙහි රක්ඛිතබ්බසීලං, සමාදානවසෙන තං එතස්ස අත්ථීති **උපොසථිකො,** තස්ස. තෙනාහ **‘‘සමාදින්නඋපොසථඞ්ගස්සා’’**ති. **තදාති** තස්මිං කාලෙ, යස්මිං පන කාලෙ චක්කවත්තිභාවසංවත්තනිය-දාන-සීලාදි-පුඤ්ඤසම්භාරසමුදාගමසම්පන්නො පූරිතචක්කවත්තිවත්තො කාදීපදෙසවිසෙසපච්චාජාතියා චෙව කුලරූපභොගාධිපතෙය්‍යාදිගුණවිසෙසසම්පත්තියා ච තදනුරූපෙ අත්තභාවෙ ඨිතො හොති, තස්මිං කාලෙ. තාදිසෙ හි කාලෙ චක්කවත්තිභාවී පුරිසුත්තමො යථාවුත්තගුණසමන්නාගතො රාජා ඛත්තියො හුත්වා මුද්ධාවසිත්තො විසුද්ධසීලො අනුපොසථං සතසහස්සවිස්සජ්ජනාදිනා සම්මාපටිපත්තිං පටිපජ්ජති, න යදා චක්කරතනං උප්පජ්ජති, තදා එව. තෙනාහ – **‘‘පාතො…පෙ…. ධම්මතා’’**ති. (තත්ථ **දමො** ඉන්ද්‍රියසංවරො, **සංයමො** සීලසංවරො.)

වුත්තප්පකාරපුඤ්ඤකම්මපච්චයන්ති චක්කවත්තිභාවාවහදානදමසංයමාදිපුඤ්ඤකම්මහෙතුකං. **නීලමණිසඞ්ඝාටසදිසන්ති** ඉන්දනීලමණිසඤ්චයසමානං. **දිබ්බානුභාවයුත්තත්තාති** දස්සනීයතා මනුඤ්ඤඝොසතා ආකාසගාමිතා ඔභාසවිස්සජ්ජනා අප්පටිඝාතතා රඤ්ඤො ඉච්ඡිතත්ථනිප්ඵත්තිකාරණතාති එවමාදීහි දිබ්බසදිසෙහි ආනුභාවෙහි සමන්නාගතත්තා. **සබ්බෙහි ආකාරෙහීති** සබ්බෙහි සුන්දරෙහි ආකාරෙහි. **පරිපූරන්ති** පරිපුණ්ණං. සා චස්ස පාරිපූරි ඉදානෙව විත්ථාරීයති.

පනාළීති ඡිද්දං. **සුද්ධසිනිද්ධදන්තපන්තියා** නිබ්බිවරායාති අධිප්පායො. **නාභිපනාළි පරික්ඛෙපපට්ටෙසූති** නාභිපරික්ඛෙපපට්ටෙ චෙව නාභියා පනාළිපරික්ඛෙපපට්ටෙ ච. **සුවිභත්තාවාති** අඤ්ඤමඤ්ඤං අසංකිණ්ණත්තා සුට්ඨු විභත්තා. පරිච්ඡෙදලෙඛන්තරෙසු මණිකා සුවිභත්තා හුත්වා පඤ්ඤායන්තීති වදන්ති.

පරිච්ඡෙදලෙඛාදීනීති ආදි-සද්දෙන මාලාකම්මාදිං සඞ්ගණ්හාති. **සුරත්තාති**ආදීසු **සුරත්ත**ග්ගහණෙන මහානාමවණ්ණතං පටික්ඛිපති, **සුද්ධ**ග්ගහණෙන සංකිලිට්ඨතං, **සිනිද්ධ**ග්ගහණෙන ලූඛතං. කාමං තස්ස චක්කරතනස්ස නෙමිමණ්ඩලං අසන්ධිකංව නිබ්බත්තං, සබ්බත්ථකමෙව පන කෙවලං පවාළවණ්ණොව න සොභතීති පකතිචක්කස්ස සන්ධියුත්තෙසු ඨානෙසු රත්තජම්බුනදපරික්ඛතං අහොසි, තං සන්ධාය වුත්තං **"සන්ධීසු පනස්සා"**තිආදි.

නෙමිමණ්ඩලපිට්ඨියන්ති නෙමිමණ්ඩලස්ස පිට්ඨිපදෙසෙ. **දසන්නං දසන්නං අරානමන්තරෙති** දසන්නං දසන්නං අරානං අන්තරසමීපෙ පදෙසෙ. **ඡිද්දමණ්ඩලචිත්තොති** මණ්ඩලසණ්ඨානඡිද්දවිචිත්තො. **සුකුසලසමන්නාහතස්සාති** සුට්ඨු කුසලෙන සිප්පිනා පහතස්ස, වාදිතස්සාති අත්ථො. **වග්ගූති** මනොරමො **රජනීයොති** සුණන්තානං රාගුප්පාදකො. **කමනීයොති** කන්තො. **සමොසරිතකුසුමදාමාති** ඔලම්බිතසුගන්ධකුසුමදාමා. **නෙමිපරික්ඛෙපස්සාති** නෙමිපරියන්තපරික්ඛෙපස්ස. නාභිපනාළියා ද්වින්නං පස්සානං වසෙන **"ද්වින්නම්පි නාභිපනාළීන"**න්ති වුත්තං. එකා එව හි සා පනාළි. **යෙහීති** යෙහි ද්වීහි සීහමුඛෙහි. පුන **යෙහීති** මුත්තාකලාපෙහි.

ඔධාපයමානන්ති සොතුං අවහිතානි කුරුමානං. චන්දො පුරතො, චක්කරතනං පච්ඡාති එවං **පුබ්බාපරියෙන** පුබ්බාපරභාගෙන.

අන්තෙ පුරස්සාති අනුරාධපුරෙ රඤ්ඤො අන්තෙපුරස්ස **උත්තරසීහපඤ්ජරආසන්නෙ** තදා රඤ්ඤො පාසාදෙ තාදිසස්ස උත්තරදිසාය සීහපඤ්ජරස්ස ලබ්භමානත්තා වුත්තං. **සුඛෙන සක්කාති** කිඤ්චි අනාරුහිත්වා සරීරඤ්ච අනුල්ලඞ්ඝිත්වා යථාඨිතෙනෙව හත්ථෙන පුප්ඵමුට්ඨියො ඛිපිත්වා සුඛෙන සක්කා හොති පූජෙතුං.

නානාවිරාගරතනප්පභාසමුජ්ජලන්ති නානාවිධචිත්තවණ්ණරතනොභාසපභස්සරං. **ආකාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා පවත්තෙති**. ආගන්ත්වා ඨිතට්ඨානතො උපරි ආකාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා පවත්තෙ.

සන්නිවෙසක්ඛමොති ඛන්ධවාරසන්නිවෙසයොග්‍යො. **සුලභාහාරුපකරණොති** සුඛෙනෙව ලද්ධබ්බධඤ්ඤගොරසදාරුතිණාදිභොජනසාධනො. **පරචක්කන්ති** පරස්ස රඤ්ඤො සෙනා, ආණා වා.

ආගතනන්දනොති ආගතො හුත්වා නන්දිජනනො. ආගතං වා ආගමනං, තෙන නන්දතීති **ආගතනන්දනො.** ගමනෙන සොචෙතීති **ගමනසොචනො. උපකප්පෙථාති** උපරූපරි කප්පෙථ සංවිදහථ, උපනෙථාති අත්ථො. **උපපරික්ඛිත්වාති** හෙතුතොපි සභාවතොපි ඵලතොපි දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකආදීනවතොපි වීමංසිත්වා.

විභාවෙන්ති පඤ්ඤාය අත්ථං විභූතං කරොන්තීති **විභාවිනො,** පඤ්ඤවන්තො. **අනුයන්තාති** අනුවත්තකා. **ඔගච්ඡමානන්ති** ඔසීදන්තං. **යොජනමත්තන්ති** විත්ථාරතො යොජනමත්තං පදෙසං. ගම්භීරභාවෙන පන යථා භූමි දිස්සති, එවං ඔගච්ඡති. තෙනාහ **"මහාසමුද්දතල"**න්තිආදි. **අන්තෙ චක්කරතනං** උදකෙන සෙනාය අනජ්ඣොත්ථරණත්ථං.

257. පුරත්ථිමො සමුද්දො පරියන්තො අස්සාති **පුරත්ථිමසමුද්දපරියන්තො,** පුරත්ථිමසමුද්දං පරියන්තං කත්වා. **චාතුරන්තායාති** චාතුසමුද්දන්තාය පුබ්බවිදෙහාදිචතුකොට්ඨාසන්තාය.

හත්ථිරතනවණ්ණනා

258. **හරිචන්දනාදීහීති** ආදි-සද්දෙන චතුජ්ජාතියගන්ධාදිං සඞ්ගණ්හාති. **ආගමනං චින්තෙථාති වදන්ති** චක්කවත්තිවත්තස්ස පූරිතතාය පරිචිතත්තා. භූමිඵුසනකෙහි වාලධි, වරඞ්ගං හත්ථොති ඉමෙහි ච තීහි, චතූහි පාදෙහි චාති සත්තහි අවයවෙහි ඨිතත්තා **සත්තපතිට්ඨො. ඉතරෙසං** අමච්චාදීනං චින්තයන්තානං **න ආගච්ඡති. අපනෙත්වාති** අත්තනො ආනුභාවෙන අපනෙත්වා. ගන්ධමෙව හි තස්ස ඉතරෙ හත්ථිනො න සහන්ති.

අස්සරතනවණ්ණනා

සින්ධවකුලතොති සින්ධවස්සාජානීයකුලතො.

මණිරතනවණ්ණනා

සකටනාභිසමප්පමාණන්ති පරිණාහතො මහාසකටස්ස නාභියා සමප්පමාණං. **උභොසු අන්තෙසූති** හෙට්ඨා උපරි චාති ද්වීසු අන්තෙසු. **කණ්ණිකපරියන්තතොති** ද්වින්නං කඤ්චනපදුමානං කණ්ණිකාය පරියන්තතො. **මුත්තාජාලකෙ ඨපෙත්වාති** සුවිසුද්ධෙ මුත්තාමයෙ ජාලකෙ පතිට්ඨපෙත්වා.

ඉත්ථිරතනවණ්ණනා

“ඉත්ථිරතනං පාතුභවතී”ති වත්වා අස්ස පාතුභවනාකාරං දස්සෙතුං, **“මද්දරාජකුලතො වා”**තිආදි වුත්තං. මද්දරට්ඨං කිර අභිරූපානං ඉත්ථීනං උප්පත්තිට්ඨානං. **සණ්ඨානපාරිපූරියා**ති හත්ථපාදාදිසරීරාවයවානං සුසණ්ඨිතතාය. අවයවපාරිපූරියා හි සමුදායපාරිපූරිසිද්ධි. **රූප**න්ති සරීරං. **දස්සනීයා**ති සුරූපභාවෙන පස්සිතබ්බයුත්තා. **සොමනස්සවසෙන චිත්තං පසාදෙති** යොනිසො චින්තෙන්තානං කම්මඵලසද්ධාය වසෙන. **පසාදාවහත්තා**ති කාරණවචනෙන යථා පාසාදිකතාය වණ්ණපොක්ඛරතාසිද්ධි වුත්තා, එවං දස්සනීයතාය පාසාදිකතාසිද්ධි, අභිරූපතාය ච දස්සනීයතාසිද්ධි වත්තබ්බාති නයං දස්සෙති. පටිලොමතො වා වණ්ණපොක්ඛරතාය පාසාදිකතාසිද්ධි, පාසාදිකතාය දස්සනීයතාසිද්ධි, දස්සනීයතාය අභිරූපතාසිද්ධි යොජෙතබ්බා. එවං සරීරසම්පත්තිවසෙන අභිරූපතාදිකෙ දස්සෙත්වා ඉදානි සරීරෙ දොසාභාවවසෙනපි තෙ දස්සෙතුං, **“අභිරූපා වා”**තිආදි වුත්තං. තත්ථ යථා පමාණයුත්තා, එවං ආරොහපරිණාහයොගතො ච පාසාදිකා නාතිදීඝතාදයො. එවං මනුස්සානං දිබ්බරූපතාසම්පත්තිපීති **“අප්පත්තා දිබ්බවණ්ණ”**න්ති වුත්තං. **කායවිපත්තියා**ති සරීරදොසස්ස. **අභාවො**ති අච්චන්තමෙව දූරීභාවො.

සතවිහතස්සාති සතක්ඛත්තුං විහතස්ස. **සතවිහතස්සා**ති ච ඉදං කප්පාසපිචුවසෙන වුත්තං, තූලපිචුනො පන විහනනමෙව නත්ථි. කුඞ්කුමතගරතුරුක්ඛයවනපුප්ඵානි **චතුජ්ජාති**. තමාලතගරතුරුක්ඛයවනපුප්ඵානීති අපරෙ.

අග්ගිදඩ්ඪා වියාති ආසනගතෙන අග්ගිනා දඩ්ඪා විය. **පඨමමෙවා**ති අඤ්ඤකිච්චතො පඨමමෙව, දස්සනසමකාලමෙවාති අත්ථො. තං තං අත්තනා රඤ්ඤො කාතබ්බකිච්චං කිං කරොමීති පුච්ඡිතබ්බතාය කිං කරණන්ති පටිස්සාවෙතීති **කිඞ්කාරපටිස්සාවිනී.**

මාතුගාමො නාම යෙභුය්‍යෙන සඨජාතිකො, ඉත්ථිරතනස්ස පන තං නත්ථීති දස්සෙතුං, **“ස්වාස්සා”**තිආදි වුත්තං. **ගුණා**ති රූපගුණා චෙව ආචාරගුණා ච. **පුරිමකම්මානුභාවෙනා**ති තස්සා පුරිමකම්මානුභාවෙන. ඉත්ථිරතනස්ස තබ්භාවසංවත්තනියපුරිමකම්මස්ස ආනුභාවෙන, චක්කවත්තිනොපි පරිවාරසංවත්තනියං පුඤ්ඤකම්මං තාදිසස්ස ඵලවිසෙසස්ස උපනිස්සයො හොතියෙව. තෙනාහ **“චක්කවත්තිනො පුඤ්ඤං උපනිස්සායා”**ති. එතෙන සෙසරතනෙසුපි තෙසං විසෙසානං තදුපනිස්සයතා විභාවිතා එවාති දට්ඨබ්බං. පුබ්බෙ එකදෙසවසෙන ලබ්භමානපාරිපූරී රඤ්ඤො **චක්කවත්තිභාවූපගමනතො පට්ඨාය සබ්බාකාරපාරිපූරා ජාතා.**

ගහපතිරතනවණ්ණනා

පකතියාවාති සභාවෙනෙව, චක්කරතනපාතුභාවතො පුබ්බෙපි.

පරිණායකරතනවණ්ණනා

නිස්සායාති උපනිස්සාය.

260. **කටග්ගහො** වුච්චති ජයග්ගහො සකානං පණානං කටභාවෙන අත්ථසිද්ධිවසෙන සඞ්ගණ්හනන්ති කත්වා. තෙනාහ **“ජයග්ගාහෙනා”**ති. **එකප්පහාරෙනෙවා**ති එකප්පයොගෙනෙව සතසහස්සානි අධිගච්ඡෙය්‍යාති යොජනා. සෙසං වුත්තනයත්තා සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

බාලපණ්ඩිතසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

10. දෙවදූතසුත්තවණ්ණනා

261. **ද්වෙ අගාරාතිආදීති ආදි**-සද්දෙන ‘‘සද්වාරා…පෙ…. අනුවිචරන්තෙපී’’ති එතමත්ථං සඞ්ගණ්හාති. එත්තකමෙව හි අස්සපුරසුත්තෙ (ම. නි. 1.432; ම. නි. අට්ඨ. 1.432) විත්ථාරිතං වෙදිතබ්බං. ‘‘දිබ්බෙන චක්ඛුනා’’තිආදි පන විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 2.397) තථා විත්ථාරිතම්පි සුත්තසංවණ්ණනා හොතීති කත්වා, **“අස්සපුරසුත්තෙ විත්ථාරිතමෙවා”**ති වුත්තං.

262. **නිරයතො පට්ඨාය දෙසනං දෙවලොකෙන ඔසාපෙතී**ති සංකිලෙසධම්මෙහි සංවෙජෙත්වා වොදානධම්මෙහි නිට්ඨාපෙන්තො. දුතියං පන වුත්තවිපරියායෙන වෙදිතබ්බං, තදිදං වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයවිසිට්ඨන්ති දට්ඨබ්බං. ඉදානි සඞ්ඛිපිත්වා වුත්තමත්ථං විවරිතුං, **“සචෙ”**තිආදි වුත්තං. **සො**ති භගවා.

එකච්චෙ ථෙරාති (කථා. අනුටී. 866-868; අ. නි. ටී. 2.3.36) අන්ධකාදිකෙ, විඤ්ඤාණවාදිනො ච සන්ධාය වදති. නෙරයිකෙ නිරයෙ පාලෙන්ති තතො නිග්ගන්තුමප්පදානවසෙන රක්ඛන්තීති **නිරයපාලා**. නෙරයිකානං නරකදුක්ඛෙන පරියොනද්ධාය අලං සමත්ථාති වා **නිරයපාලා. තන්ති** ‘‘නත්ථි නිරයපාලා’’තිවචනං. **පටිසෙධිතමෙවා**ති ‘‘අත්ථි නිරයෙ

නිරයපාලා, අත්ථි ච කාරණිකා''තිආදිනා නයෙන **අභිධම්මෙ** (කථා. 866) පටිසෙධිතමෙව. යදි නිරයපාලා නාම න සියුං, කම්මකාරණාපි න භවෙය්‍යා. සති හි කාරණිකෙ කම්මකාරණාය භවිතබ්බන්ති අධිප්පායො. තෙනාහ **''යථා හී''**තිආදි. එත්ථාහ – ''කිං පනෙතෙ නිරයපාලා නෙරයිකා, උදාහු අනෙරයිකා''ති. කිඤ්චෙත්ථ – යදි තාව නෙරයිකා, ඉමෙ නිරයසංවත්තනියෙන කම්මුනා නිබ්බත්තාති සයම්පි නිරයදුක්ඛං අනුභවෙය්‍යුං, තථා සති අඤ්ඤෙසං නෙරයිකානං යාතනාය අසමත්ථා සියුං, ''ඉමෙ නෙරයිකා, ඉමෙ නිරයපාලා''ති වවත්ථානඤ්ච න සියා, යෙ ච යෙ යාතෙන්ති, තෙහි සමානරූපබලප්පමාණෙහි ඉතරෙසං භයසන්තාසා න සියුං. අථ අනෙරයිකා, නෙසං තත්ථ කථං සම්භවොති වුච්චතෙ – අනෙරයිකා නිරයපාලා අනිරයගතිසංවත්තනියකම්මනිබ්බත්තිතො. නිරයූපපත්තිසංවත්තනියකම්මතො හි අඤ්ඤෙනෙව කම්මුනා තෙ නිබ්බත්තන්ති රක්ඛසජාතිකත්තා. තථා හි වදන්ති සබ්බත්ථිවාදිනො –

> ''කොධනා කුරූරකම්මන්තා, පාපාභිරුචිනො සදා;
> දුක්ඛිතෙසු ච නන්දන්ති, ජායන්ති යමරක්ඛසා''ති. (කථා. අනුටී. 866-868; අ. නි. ටී. 2.3.36);

තත්ථ යදෙකෙ වදන්ති ''යාතනාදුක්ඛං පටිසංවෙදෙය්‍යුං, අථ වා අඤ්ඤමඤ්ඤං යාතෙය්‍යු''න්තිආදි, තයිදං අසාරං නිරයපාලානං නෙරයිකභාවස්සෙව අභාවතො. යදිපි අනෙරයිකා නිරයපාලා, අයොමයාය පන ආදිත්තාය සම්පජ්ජලිතාය සජොතිභූතාය නිරයභූමියා පරික්කමමානා කථං දාහදුක්ඛං නානුභවන්තීති? කම්මානුභාවතො. යථා හි ඉද්ධිමන්තො චෙතොවසිප්පත්තා මහාමොග්ගල්ලානාදයො නෙරයිකෙ අනුකම්පන්තා ඉද්ධිබලෙන නිරයභූමිං උපගතා දාහදුක්ඛෙන න බාධීයන්ති, එවංසම්පදමිදං දට්ඨබ්බං.

ඉද්ධිවිසයස්ස අචින්තෙය්‍යභාවතොති චෙ? ඉදම්පි තංසමානං කම්මවිපාකස්ස අචින්තෙය්‍යභාවතො. තථාරූපෙන හි කම්මුනා තෙ නිබ්බත්තා. යථා නිරයදුක්ඛෙන අබාධිතා එව හුත්වා නෙරයිකෙ යාතෙන්ති, න චෙත්තකෙන බාහිරවිසයාභාවො යුජ්ජති ඉට්ඨානිට්ඨතාය පච්චෙකං ද්වාරපුරිසෙසු විභත්තසභාවත්තා. තථා හි එකච්චස්ස ද්වාරස්ස පුරිසස්ස ච ඉට්ඨං එකච්චස්ස අනිට්ඨං, එකච්චස්ස ච අනිට්ඨං එකච්චස්ස ඉට්ඨං හොති. එවඤ්ච කත්වා යදෙකෙ වදන්ති – ''නත්ථි කම්මවසෙන තෙජසා පරූපතාපන''න්තිආදි, තදපාහතං හොති. යං පන වදන්ති – ''අනෙරයිකානං නෙසං කථං තත්ථ සම්භවො''ති නිරයෙ නෙරයිකානං යාතනාසබ්භාවතො. නෙරයිකසත්තයාතනායොග්‍යඤ්හි අත්තභාවං නිබ්බත්තෙන්තං කම්මං තාදිසනිකන්තිවිනාමිතං නිරයට්ඨානෙයෙව නිබ්බත්තෙති. තෙ ච නෙරයිකෙහි අධිකතරබලාරොහපරිණාහා අතිවිය භයානකදස්සනා කුරූරතරපයොගා ච හොන්ති. එතෙනෙව තත්ථ නෙරයිකානං විබාධකකාකසුනඛාදීනම්පි නිබ්බත්ති සංවණ්ණිතාති දට්ඨබ්බං.

කථං අඤ්ඤගතිකෙහි අඤ්ඤගතිකබාධනන්ති ච න වත්තබ්බං අඤ්ඤත්ථාපි තථා දස්සනතො. යං පනෙකෙ වදන්ති – ''අසත්තසභාවා එව නිරයපාලා නිරයසුනඛාදයො චා''ති තම්පි තෙසං මතිමත්තං අඤ්ඤත්ථ තථා අදස්සනතො. න හි කාචි අත්ථි තාදිසී ධම්මප්පවත්ති, යා අසත්තසභාවා, සම්පතිසත්තෙහි අප්පයොජිතා ච සත්තකිච්චං සාධෙන්තී දිට්ඨපුබ්බා. පෙතානං පානීයනිවාරකානං දණ්ඩාදිහත්ථපුරිසානම්පි සබ්භාවෙ, අසත්තභාවෙ ච විසෙසකාරණං නත්ථි. සුපිනොපඝාතොපි අත්ථි, කිච්චසමත්ථතා පන අප්පමාණං දස්සනාදිමත්තෙනපි තදත්ථසිද්ධිතො. තථා හි සුපිනෙ ආහාරූපභොගාදිනා න අත්ථසිද්ධි, ඉද්ධිනිම්මානරූපං පනෙත්ථ ලද්ධපරිහාරං ඉද්ධිවිසයස්ස අචින්තෙය්‍යභාවතො. ඉධාපි කම්මවිපාකස්ස අචින්තෙය්‍යභාවතොති චෙ? තං න, අසිද්ධත්තා. නෙරයිකානං කම්මවිපාකතො නිරයපාලාති අසිද්ධමෙතං, වුත්තනයෙන පන පාළිතො ච තෙසං සත්තභාවො එව සිද්ධොති. සක්කා හි වත්තුං, ''සත්තසඞ්ඛාතා නිරයපාලසඤ්ඤිතා ධම්මප්පවත්ති සාභිසන්ධිකපරූපඝාති අත්ථි කිච්චසබ්භාවතො ඔජාහාරාදිරක්ඛසසන්තති විය''ති. අභිසන්ධිපුබ්බකතා චෙත්ථ න සක්කා පටික්ඛිපිතුං තථා තථා අභිසන්ධියා යාතනතො, තතො එව න සඞ්ඝාතපබ්බතාදීහි අනෙකන්තිකතා. යෙ පන වදන්ති – ''භූතවිසෙසා එව එතෙ වණ්ණසණ්ඨානාදිවිසෙසවන්තො භෙරවාකාරා 'නරකපාලා'ති සමඤ්ඤං ලභන්තී''ති. තදසිද්ධං උජුකමෙව පාළියං, – ''අත්ථි නිරයෙසු නිරයපාලා''ති (කථා. 866) වාදස්ස පතිට්ඨාපිතත්තා.

අපිච යථා අරියවිනයෙ නරකපාලානං භූතමත්තතා අසිද්ධා, තථා පඤ්ඤත්තිමත්තවාදිනොපි තෙසං භූතමත්තතා අසිද්ධාව සබ්බසො රූපධම්මානං අත්ථි භාවස්සෙව අප්පටිජානනතො. න හි තස්ස භූතානි නාම පරමත්ථතො සන්ති. යදි පරමත්ථං ගහෙත්වා වොහරති, අථ කස්මා චක්ඛුරූපාදීනි පටික්ඛිපතීති? තිට්ඨතෙසා අනවට්ඨිතතක්කානං අප්පහීනසම්මොහවිපල්ලාසානං වාදවීමංසා, එවං, ''අත්ථෙව නිරයෙ නිරයපාලා''ති නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බං. සති ච නෙසං සබ්භාවෙ, අසතිපි බාහිරෙ විසයෙ නරකෙ විය දෙසාදිනියමො හොතීති වාදො න සිජ්ඣති, සති එව පන බාහිරෙ විසයෙ දෙසාදිනියමොති දට්ඨබ්බං.

දෙවදූතසරාපනවසෙන සත්තෙ යථූපචිතෙ පුඤ්ඤකම්මෙ යමෙති නියමෙතීති යමො, තස්ස යමස්ස වෙමානිකපෙතානං රාජභාවතො රඤ්ඤො. තෙනාහ – **''යමරාජා නාම වෙමානිකපෙතරාජා''**ති. **කම්මවිපාකන්ති** අකුසලකම්මවිපාකං. **වෙමානිකපෙතාති** කණ්හසුක්කවසෙන මිස්සකකම්මං කත්වා විනිපාතිකදෙවතා විය සුක්කෙන කම්මුනා පටිසන්ධිං ගණ්හන්ති. තථා හි තෙ මග්ගඵලභාගිනොපි හොන්ති, පවත්තියං පන කම්මානුරූපං කදාචි පුඤ්ඤඵලං, කදාචි අපුඤ්ඤඵලං පච්චනුභවන්ති. යෙසං පන අරියමග්ගො උප්පජ්ජති, තෙසං මග්ගාධිගමතො පට්ඨාය පුඤ්ඤඵලමෙව උප්පජ්ජතීති දට්ඨබ්බං. අපුඤ්ඤඵලං පුබ්බෙ විය කටුකං න හොති. මනුස්සත්තභාවෙ ඨිතානං

මුදුකමෙව හොතීති අපරෙ. **ධම්මිකො රාජාති** එත්ථ තස්ස ධම්මිකභාවො ධම්මදෙවපුත්තස්ස විය උප්පත්තිනියමිතධම්මවසෙනෙව වෙදිතබ්බො. **ද්වාරෙසූති** අවීචිමහානරකස්ස චතූසු ද්වාරෙසු.

ජාතිධම්මොති කම්මකිලෙසවසෙන ජාතිපකතිකො. තෙනාහ **"ජාතිසභාවො"**ති. සභාවො ච නාම තෙජොධාතුයා උණ්හතා විය න කදාචිපි විගච්ඡතීති ආහ **"අපරිමුත්තො ජාතියා"**තිආදි.

263. ඉදානි ජාතියා දෙවදූතභාවං නිද්ධාරෙත්වා දස්සෙතුං, **"දහරකුමාරො"**තිආදි වුත්තං. **අත්ථතො එවං වදති නාමාති** වාචාය අවදන්තොපි අත්ථාපත්තිතො එවං වදන්තො විය හොති විඤ්ඤූනන්ති අත්ථො. **එවං තුම්හාකම්පි ජාති ආගමිස්සතීති** එවං සංකිලිට්ඨජෙගුච්ඡඅසමත්ථදහරාවත්ථා ජාති තුම්හාකං ආගමිස්සති. කාමඤ්චායං ආගතා එව, සා පන අතීතානාගතාය උපරිපි ආගමනාය පයොගො ඉච්ඡිතබ්බො, අනාගතාය න ඉච්ඡිතබ්බොති ආහ **"ජාති ආගමිස්සතී"**ති. තෙනෙවාහ – **"ඉති තස්සා…පෙ…. කරොථා"**ති. **තෙනාති** තෙන කාරණෙන විඤ්ඤූනං වෙදවත්ථුභාවෙනාති අත්ථො.

ඌරුබලන්ති ඌරුබලී. තෙන දූරෙපි ගමනාගමනලඞ්ඝනාදිසමත්ථතං දස්සෙති, **බාහුබලන්ති** පන ඉමිනා හත්ථෙහි කාතබ්බකිච්චසමත්ථතං, ජවග්ගහණෙන වෙගස්ස පවත්තිසමත්ථතං. **අන්තරහිතා** නට්ඨා. සෙසං පඨමදෙවදූතෙ වුත්තනයමෙව.

විවිධං දුක්ඛං ආදහතීති බ්‍යාධි, විසෙසෙන වා ආධීයති එතෙනාති බ්‍යාධි, තෙන **බ්‍යාධිනා. අභිහතොති** බාධිතො, උපද්දුතොති අත්ථො.

265. කාරණා නාම ''හත්ථච්ඡෙදාදිභෙදා අධිකපීළා කරීයති එතායා''ති කත්වා යාතනා, සා එව කාරණිකෙහි කාතබ්බට්ඨෙන කම්මන්ති **කම්මකාරණා** යාතනාකම්මන්ති අත්ථො.

266. **බහුං පාපං කතන්ති** බහුසො පාපං කතං. තෙන පාපස්ස බහුලීකරණමාහ. **බහූති** වා මහන්තං. මහත්ථොපි හි බහුසද්දො දිස්සති, ''බහු වත කතං අස්සා''තිආදීසු, ගරුකන්ති වුත්තං හොති. **සොති** ගරුකං බහුලං වා පාපං කත්වා ඨිතො **නිරයෙ නිබ්බත්තතියෙව,** න යමපුරිසෙහි යමස්ස සන්තිකං නීයති. **පරිත්තන්ති** පමාණපරිත්තතාය කාලපරිත්තතාය ච පරිත්තං, පුරිමස්මිං පක්ඛෙ අගරුන්ති අත්ථො, දුතියස්මිං අබහුලන්ති. යථාවුත්තමත්ථං උපමාය විභාවෙතුං, **"යථා හී"**තිආදි වුත්තං. **කත්තබ්බමෙවාති** දණ්ඩමෙව. **අනුවිජ්ජිත්වා** වීමංසිත්වා. **විනිච්ඡයට්ඨානන්ති** අට්ටකරණට්ඨානං. **පරිත්තපාපකම්මාති** දුබ්බලපාපකම්මා. තෙ හි පාපකම්මස්ස දුබ්බලභාවතො කතූපචිතස්ස ච ඔකාසාරහකුසලකම්මස්ස බලවභාවතො අත්තනො ධම්මතායපි සරන්ති.

ආකාසචෙතියන්ති ගිරිසිඛරෙ විවටඞ්ගණෙ කතචෙතියං. **අග්ගිජාලසද්දන්ති** ''පටපටා''ති පවත්තමානං අග්ගිජාලාය සද්දං සුත්වා, ''මයා තදා ආකාසචෙතියෙ පූජිතරත්තපටා විය''ති **අත්තනො පූජිතපටං අනුස්සරි. පඤ්චහිපි න සරතීති** බලවතා පාපකම්මෙන බ්‍යාමොහිතො පඤ්ච සඤ්ඤාණානි න ගණ්හාති. **තුණ්හී හොති** කම්මාරහො අයන්ති තත්ථ පතීකාරං අපස්සන්තො.

267. අවීචිමහානිරයො උබ්බෙධෙනපි යොජනසතමෙවාති වදන්ති. **නවනවයොජනිකා හොති** පුථුලතො. මහානිරයස්ස මහන්තත්තා තථාපි භිත්තිසතං යොජනසහස්සං හොතීති උස්සදස්ස සබ්බස්ස පරික්ඛෙපතො **"දසයොජනසහස්සං හොතී"**ති වුත්තං.

268. **ඣායතීති** පටිපාකතිකං හොති. **තාදිසමෙවාති** පුරිමසදිසත්තා ''උබ්භතං සදිසමෙව හොතී''ති එවං වුත්තං. **බහුසම්පත්තොති** වා බහුට්ඨානං අතික්කමිත්වා පුරත්ථිමද්වාරං සම්පත්තො හොති.

ඡන්නං ජාලානන්ති චතූහි දිසාහි හෙට්ඨා උපරි ච උබ්භතානං ඡන්නං ජාලානං. සත්තානං නිරන්තරතා නිරයසංවත්තනියකම්මකතානඤ්ච බහුභාවතො ජාලානං තාව සත්තානඤ්ච නිරන්තරත්තා අවීචි හොතු; දුක්ඛස්ස පන කථං නිරන්තරතාති තං දස්සෙන්තො, **"කායද්වාරෙ…පෙ…. එකං දුක්ඛසහගත"**න්තිආදිමාහ. තත්ථ ආවජ්ජනං සම්පටිච්ඡනං සන්තීරණං වොට්ඨබ්බනං ද්වෙ තදාරම්මණචිත්තානීති **ඡ උපෙක්ඛාසහගතානි. එවං සන්තෙපීති** යදිපි තත්ථ උපෙක්ඛාසහගතචිත්තානිපි පවත්තන්ති උපෙක්ඛාවෙදනාපි ලද්ධාවසරා; දුක්ඛවෙදනා පන බලවතරා නිසිතනිසිතෙන තිඛිණෙන සත්ථෙන නිරන්තරං සරීරං ඡින්දන්තී විය දුක්ඛං උපනෙන්තී විය තා වෙදනා අභිභවන්තී අජ්ඣොත්ථරන්තී උප්පජ්ජන්තී නිරන්තරා විය හොති. තෙනාහ **"අනුදහනබලවතායා"**තිආදි. **උපෙක්ඛාවෙදනාති** වා තත්ථ අතිවිය අනිට්ඨඵලතාය අනිට්ඨාරම්මණා උපෙක්ඛාවෙදනා දුක්ඛාති වුච්චති, යථා ඉට්ඨඵලබහුතාය ඉට්ඨාරම්මණා ඣානාදිපරියාපන්නෙ ච සුගතිභවෙ ච උපෙක්ඛාවෙදනා සුඛාති වුච්චති, එවං දුක්ඛස්ස නිරන්තරතාය **අවීචීති** වෙදිතබ්බං.

269. **එකො පාදො මහානිරයෙ හොති, එකො ගූථනිරයෙ නිපතති,** කම්මවෙගුක්ඛිත්තො අන්තරා පදමාවහති සෙසාරම්භතාය. **හත්ථිගීවප්පමාණා** පරිණාහෙන. **එකදොණිකනාවාප්පමාණා** ආයාමෙන.

පොක්ඛරපත්තානීති ඛුරධාරාසදිසානි තිඛිණග්ගානි අයොසූලමයානෙව පදුමපත්තානි. **හෙට්ඨා ඛුරධාරා**ති හෙට්ඨාභූමියං නික්ඛිත්තා, වෙත්තලතායො ච තිඛිණධාරකණ්ටකා අයොමයා එව. තෙනාහ – **"සො තත්ථ දුක්ඛා"**තිආදි. **කුසතිණානී**ති කුසතිණජාතිතාය තථා වුත්තානි. **ඛරවාලිකා**ති ඛරා තිඛිණකොටිකා සිඞ්ඝාටකසණ්ඨානා වාලිකා.

270. **දන්තෙ සම්භුසෙතී**ති හෙට්ඨිමදන්තෙ යථා කිඤ්චි මුඛෙ පක්ඛිපිතුං න සක්කා, එවං සුඵුසිතෙ කරොති. **තම්බලොහපානතො පට්ඨායා**ති වුත්තකාරණතො පටිලොමතොපි එවං කම්මකාරණානං කාරණමාහ. **දුතියෙනා**ති කුඨාරීහි තච්ඡනෙන. **තතියෙනා**ති වාසීහි තච්ඡනෙන. **අවිජහිතමෙව** සංවෙගහෙතුතාය ලොකස්ස මහතො අත්ථස්ස සංවත්තනතො.

271. **හීනකායං** හීනං වා අත්තභාවං උපගතා. **උපාදානෙ**ති චතුබ්බිධෙපි උපාදානෙ. තං අත්ථතො තණ්හාදිට්ඨිග්ගාහොති ආහ **"තණ්හාදිට්ඨිගහණෙ"**ති. සම්භවති ජරාමරණං එතෙනාති **සම්භවො,** උපාදානන්ති ආහ – **"ජාතියා මරණස්ස ච කාරණභූතෙ"**ති. **අනුපාදා**ති අනුපාදාය. තෙනාහ **"අනුපාදියිත්වා"**ති.

සබ්බදුක්ඛාතික්කන්තා නාමාති සකලම්පි වට්ටදුක්ඛං අතික්කන්තා එව හොන්ති චරිමචිත්තනිරොධෙන වට්ටදුක්ඛලෙසස්සපි අසම්භවතො.

දෙවදූතසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

නිට්ඨිතා ච සුඤ්ඤතවග්ගවණ්ණනා.

4. විභඞ්ගවග්ගො

1. භද්දෙකරත්තසුත්තවණ්ණනා

272. එකා රත්ති එකරත්තො, භද්දො එකරත්තො එතස්සාති **භද්දෙකරත්තං,** විපස්සනං පරිබ්‍රූහෙන්තො පුග්ගලො. තෙනාහ – **''විපස්සනානුයොගසමන්නාගතත්තා''**ති. තං උද්දිස්ස පවත්තියා පන භද්දෙකරත්තසහචරණතො භද්දෙකරත්තො. තෙනාහ භගවා – ''භද්දෙකරත්තස්ස වො, භික්ඛවෙ, උද්දෙසඤ්ච විභඞ්ගඤ්ච දෙසෙස්සාමී''ති. දෙසෙතබ්බමත්ථං උද්දිසති එතෙනාති **උද්දෙසො,** සඞ්ඛෙපදෙසනා එව. යස්මා පන නිද්දෙසපදානං ජනනිට්ඨානෙ ඨිතත්තා මාතා වියාති **මාතිකා**ති වුච්චති, තස්මාහ **''උද්දෙසන්ති මාතික''**න්ති. උද්දිට්ඨමත්ථං විභජති එතෙනාති විභඞ්ගො විත්ථාරදෙසනා, තෙනාහ – **''විත්ථාරභාජනිය''**න්ති ''යථාඋද්දිට්ඨමත්ථං විත්ථාරතො භාජෙති විභජති එතෙනා''ති කත්වා.

උප්පාදාදිඛණත්තයං පත්වා අතික්කමං අතික්කන්තං **අතීතං**. තං පන අත්ථතො විගතං ඛන්ධපඤ්චකන්ති ආහ **''අතීතෙ ඛන්ධපඤ්චකෙ''**ති. **තණ්හාදිට්ඨීහි නානුගච්ඡෙය්‍යාති** තණ්හාදිට්ඨාභිනන්දනාහි නානුභවෙය්‍ය, නාභිනන්දෙය්‍යාති අත්ථො. යථා ''නිච්ච''න්තිආදිනා විපරීතග්ගාහවසෙන අතීතෙසු රූපාදීසු මිච්ඡාඅභිනිවිසනං පරාමාසො දිට්ඨාභිනන්දනා; එවං ''නිච්ච''න්තිආදිනා විපරීතග්ගාහවසෙන අනාගතෙසු රූපාදීසු මිච්ඡාඅභිනිවිසනං පරාමාසො දිට්ඨී කම්මසමාදානං දිට්ඨිපත්ථනාති තං පටික්ඛිපන්තො ආහ – **''තණ්හාදිට්ඨීහි න පත්ථෙය්‍යා''**ති. **යදතීතන්ති** එත්ථ **ඉති**-සද්දො ආදිඅත්ථො. තෙන ''අපත්ත''න්ති පදං සඞ්ගණ්හාති. තම්පි හි කාරණවචනං. තෙනාහ **''යස්මා වා''**ති. තත්ථායමධිප්පායො, ''අතීතං තණ්හාදිවසෙන නාභිනන්දිතබ්බං සබ්බසො අවිජ්ජමානත්තා සසවිසාණං විය, තථා අනාගතම්පි න පත්ථෙතබ්බ''න්ති. තත්ථ සියා – අතීතං නාභිනන්දිතබ්බං අභිනන්දනාය නිප්පයොජනත්තා, අනාගතපත්ථනා පන සඵලාපි සියාති න සබ්බසො පටික්ඛිපිතබ්බාති? න, තස්සාපි සවිඝාතභාවෙන පටික්ඛිපිතබ්බතො. තෙනාහ **''යස්මා''**තිආදි. තත්ථ **පහීනන්ති** නිස්සට්ඨසභාවං. **නිරුද්ධන්ති** භග්ගං. **අත්ථඞ්ගතන්ති** විනාසං. **අප්පත්තන්ති** සභාවං උප්පාදාදිකං අසම්පත්තං. **අජාතන්ති** න ජාතං. **අනිබ්බත්තන්**ති තස්සෙව වෙවචනං.

යත්ථ යත්ථාති යස්මිං යස්මිං ඛණෙ, යස්මිං යස්මිං වා ධම්මපුඤ්ජෙ උප්පන්නං, තං සබ්බම්පි අසෙසෙත්වා. **අරඤ්ඤාදීසු වාති** වා-සද්දො අනියමත්ථො. තෙන අරඤ්ඤෙ වා රුක්ඛමූලෙ වා පබ්බතකන්දරාදීසු වාති ඨානනියමාභාවා අනුපස්සනාය සාතච්චකාරිතං දස්සෙති. යමකාදිවසෙන පරිබ්‍රූහියමානා විපස්සනා විය පටිපක්ඛෙහි අකොපනියාව හොතීති ආහ – **''අසංහීරං අසංකුප්පන්ති ඉදං විපස්සනාපටිවිපස්සනාදස්සනත්ථං වුත්ත''**න්ති. ගාථායමයමත්ථො විපස්සනාවසෙන යුජ්ජතීති ආහ – **''විපස්සනා හී''**තිආදි. කිං එතාය පරියායකථායාති නිප්පරියායතොව අසංහීරං අසංකුප්පං දස්සෙතුං, **''අථ වා''**තිආදි වුත්තං. කථං පන නිච්චස්ස නිබ්බානස්ස අනුබ්‍රූහනා හොතීති ආහ **''පුනප්පුන''**න්තිආදි. එතෙන තදාරම්මණධම්මා බ්‍රූහනාය, තෙසං ආරම්මණම්පි අත්ථතො අනුබ්‍රූහිතං නාම හොති බහුලං මනසිකාරෙනාති දස්සෙති.

ආදිතො තාපනං **ආතාපනං,** තෙන ආරම්භධාතුමාහ. පරිතො තාපනං **පරිතාපනං,** තෙන නික්කමධාතුපරක්කමධාතුයො වාති. **තස්ස සෙනාති** තස්ස මච්චුනො සහකරණට්ඨෙන සෙනා වියාති සෙනා. **සඞ්ගරොති**ආදීසු මිත්තාකාරග්ගහණෙන සාමපයොගමාහ. **ලඤ්ජ**ග්ගහණෙන ලඤ්ජදානං, තෙන දානප්පයොගං. **බලරාසීති** හත්ථිඅස්සාදිබලකායො. තෙන දණ්ඩභෙදානි වදති. භෙදොපි හි බලවතො එව ඉජ්ඣති, ස්වායං චතුබ්බිධොපි උපායයොගෙන සම්පවත්තීයති. තත්ථ තත්ථ ච සඞ්ගං ආසත්තිං අරති දෙතීති **සඞ්ගරො** පුබ්බභාගෙ වා සඞ්ගරණවසෙන තස්ස පටිජානනවසෙන පවත්තනතො.

උට්ඨාහකං උට්ඨානවීරියසම්පන්නං. සපරහිතසීවනලක්ඛණෙන අසාධුභාවපරම්මුඛභාවගමනෙන වා **සන්තො.**

273. **මනුඤ්ඤරූපවසෙනෙව එවංරූපො අහොසින්ති** අතීතං අන්වාගමෙති තත්ථ නන්දියාසමන්වානයනතො. **වෙදනාදීසුපි** එසෙව නයො. **කුසලසුඛසොමනස්සවෙදනාවසෙනාති** කුසලවෙදනාවසෙන සුඛවෙදනාවසෙන සොමනස්සවෙදනාවසෙනාති පච්චෙකං වෙදනාසද්දො යොජෙතබ්බො. තණ්හාභිනන්දනාය සති දිට්ඨාභිනන්දනා සිද්ධා එවාති – **''තණ්හං සමන්වානෙති''**ඉච්චෙව වුත්තං. **හීනරූපාදි…පෙ…. න මඤ්ඤති** අමනුඤ්ඤොපි සමානො සමනුඤ්ඤභාවස්සෙව වසෙන මඤ්ඤනාය පවත්තනතො. **නානුපවත්තයති** වික්ඛම්භනවසෙන නන්දියා දූරීකතත්තා.

274. උළාරසුන්දරභාවමුඛෙනෙව අනාගතෙසුපි රූපාදීසු තණ්හාදිට්ඨිකප්පනා පවත්තතීති ආහ – **''එවංරූපො… පෙ…. වෙදිතබ්බා''**ති.

275. **වත්තබ්බං සියාති** යථා නන්දියා අසමන්වානයනජොතනං බ්‍යතිරෙකමුඛෙන පතිට්ඨපෙතුං, ''අතීතං න න්වාගමෙය්‍යා''ති උද්දෙසස්ස, ''කථඤ්ච, භික්ඛවෙ, අතීතං අන්වාගමෙතී''තිආදිනා (ම. නි. 3.273) විභඞ්ගො වුත්තො, එවං ''පච්චුප්පන්නඤ්ච යො ධම්ම''න්තිආදිකස්ස උද්දෙසස්ස බ්‍යතිරෙකමුඛෙන විභඞ්ගෙ වුච්චමානෙ

විපස්සනාපටික්ඛෙපවසෙන, ‘‘කථඤ්ච…පෙ…. වත්තබ්බං සියා’’ති වුත්තං. තයිදං පරමගම්භීරං සත්ථුදෙසනානයං අනුපධාරෙත්වා චොදිතං, යස්මා ‘‘පච්චුප්පන්නඤ්ච යො ධම්ම’’න්තිආදිකස්ස උද්දෙසස්ස ඛ්‍යතිරෙකමුඛෙනෙව විපස්සනාපටික්ඛෙපවසෙන, ‘‘කථඤ්ච, භික්ඛවෙ, පච්චුප්පන්නෙසූ’’ති විභඞ්ගදෙසනා සම්පවත්තති. තෙනාහ **‘‘යස්මා පනා’’**තිආදි. තත්ථ **තස්සා එවාති** විපස්සනාය එව. **අභාවං දස්සෙතුං සංහීරතීති මාතිකං උද්ධරිත්වාති** කථෙතුකම්‍යතාය මාතිකාවසෙන පදුද්ධාරං කත්වා, ‘‘ඉධ, භික්ඛවෙ, අසුතවා සුතවා’’ති ච ආදිනා **විත්ථාරො වුත්තො. විපස්සනාය අභාවතොති** විපස්සනාය අභාවිතතාය අවික්ඛම්භිතතාය තණ්හාදිට්ඨීහි සපත්තෙහි විය තත්ථ තත්ථ ඨපනාය ආකඩ්ඪීයති, තත්ථ තත්ථ විසයෙ තතො එව අපායසමුද්දං සංසාරසමුද්දං ආනීයති. සුක්කපක්ඛො වුත්තවිපරියායෙන වෙදිතබ්බො. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

භද්දෙකරත්තසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

2. ආනන්දභද්දෙකරත්තසුත්තවණ්ණනා

276. බහිද්ධා පුථුත්තාරම්මණතො නිවත්තෙත්වා එකස්මිංයෙව ආරම්මණෙ චිත්තස්ස සම්මදෙව ලයනං අප්පනං පටිසල්ලානං, යො කොචි සමාපත්තිවිහාරො, ඉධ පන අරියවිහාරො අධිප්පෙතොති ආහ – **‘‘පටිසල්ලානා වුට්ඨිතො’’**තිආදි. **ජානන්තොව** භගවා **කථාසමුට්ඨාපනත්ථං පුච්ඡි**. වුත්තඤ්හෙතං – ‘‘ජානන්තාපි තථාගතා පුච්ඡන්ති, ජානන්තාපි න පුච්ඡන්තී’’තිආදි (පාරා. 16).

278. **සාධුකාරමදාසීති** සාධුසද්දං සාවෙසි. තං පන පසංසා හොතීති පසංසත්ථො සාධුසද්දො. තෙනාහ **‘‘දෙසනං පසංසන්තො’’**ති. විජ්ජමානෙහි වණ්ණෙහි ගුණවන්තෙ උදග්ගතාකරණං සම්පහංසනං, කෙවලං ගුණසංකිත්තනවසෙන ථොමනා පසංසාති අයමෙතෙසං විසෙසො.

ආනන්දභද්දෙකරත්තසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

3. මහාකච්චානභද්දෙකරත්තසුත්තවණ්ණනා

279. උණ්හභාවෙන තපනතො තපං උදකං එතස්සාති **තපොදා,** රහදො. තෙනාහ **‘‘තත්තොදකස්ස රහදස්සා’’**ති. සඞ්ඛෙපෙන වුත්තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙතුං, **‘‘වෙභාරපබ්බතස්සා’’**තිආදි වුත්තං. **තතො** උදකරහදතො, තං රහදං උපනිස්සායාති අත්ථො. නාගභවනාගතොපි හි සො රහදො තතො උපරි මනුස්සලොකෙ ජලාසයෙන සම්බද්ධො හොති. තෙන වුත්තං – **‘‘තපොදා නාම නදී සන්දතී’’**ති. **එදිසාති** කුථිතා උණ්හා, අන්වත්ථනාමවසෙන තපොදාති ච වුච්චතීති අත්ථො. **පෙතලොකොති** පෙතානං වසනට්ඨානං පච්චෙකනිරයං සන්ධායාහ. **ඉමස්ස පන ආරාමස්සාති** තපොදාරාමස්ස. **තතොති** තපොදාසඞ්ඛාතනදිතො. **මහාඋදකරහදොති** මහාඋදකහරිතං පල්ලලං.

280. **සමිද්ධොති** උළාරො, පරිපුණ්ණොයෙවාති අත්ථො. ආදිම්හි බ්‍රහ්මචරියමස්සාති ආදිබ්‍රහ්මචරියො, සො එව **ආදිබ්‍රහ්මචරියකො**. තෙනාහ **‘‘පුබ්බභාගප්පටිපත්තිභූතො’’**ති. ‘‘අතීතං අනාගතං පච්චුප්පන්න’’න්ති අද්ධභෙදමුඛෙන සඞ්ඛතධම්මබොධවචනං.

282. කාමං ඛන්ධාදිවසෙන විභජනං සාධාරණං, පඨමදුතියචතුත්ථසුත්තෙසු පන ඛන්ධවසෙන විභජනං කත්වා ඉධ තථා අකත්වා එවං දෙසනාය ඨපනං තතො අඤ්ඤථා ආයතනවසෙන විභජනත්ථං. එවං විභින්නා හි සඞ්ඛෙපවිත්ථාරතො අනවසෙසා සම්මසනුපගා ධම්මා විභජිත්වා දස්සිතා හොන්ති; අයං කිරෙත්ථ භගවතො අජ්ඣාසයො ථෙරෙන නයතො ගහිතොති දස්සෙතුං, **‘‘ඉමස්මිං කිරා’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **ද්වාදසායතනවසෙනෙව මාතිකං ඨපෙසීති** ලොකියානි ද්වාදසායතනානි එව සන්ධාය මාතිකං ඨපෙසි, යථා තීසු සුත්තෙසු ඛන්ධවසෙන විභත්තං, එවං යදි භගවතා ඉධාපි විභජනං ඉච්ඡිතං සියා, තථා විභජෙය්‍ය, යස්මා පන තථා අවිභජිත්වාව ගන්ධකුටිං පවිට්ඨො, තස්මා ද්වාදසායතනවසෙනෙවෙත්ථ විභජනං භගවතා ච අධිප්පෙතන්ති නයග්ගාහෙ ඨත්වා ථෙරො විභජි. තෙනාහ – **‘‘නයං පටිලභිත්වා එවමාහා’’**ති. **භාරියං කතන්ති** දුක්කරං කතං. **අපදෙ පදං දස්සිතං** ආකාසෙ පදං කතං සාධාරණස්ස අත්ථස්ස විසිට්ඨවිසයතාය දස්සිතත්තා. **නිකන්තිවිඤ්ඤාණන්ති** නිකන්තිතණ්හාය සම්පයුත්තං විඤ්ඤාණං, ‘‘ඡන්දරාගප්පටිබද්ධං හොතී’’ති වචනතො. **මනොති භවඞ්ගචිත්තං** මනොද්වාරිකජවනානං ද්වාරභූතං.

283. **පත්ථනාවසෙන ඨපෙසීති** පත්ථනාවසෙන චිත්තං පවත්තෙසි.

මහාකච්චානභද්දෙකරත්තසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා

සමත්තා.

4. ලොමසකඞ්ගියභද්දෙකරත්තසුත්තවණ්ණනා

286. ඝනනිචිතලොමො ලොමසො, අයං පන අප්පතාය **ලොමසකොති** ආහ – **''ඊසකලොමසාකාරතායා''**ති, ලොමසකො අඞ්ගිකො **ලොමසකකඞ්ගියො,** පඨමො ක-කාරො අප්පත්ථො, දුතියං පන පදවඩ්ඪනමෙව. **රත්තකම්බලසිලායන්ති** රත්තකම්බලවණ්ණසිලායං. **ඔරුය්හාති** ආකාසතො ඔතරිත්වා. පාටිහාරියං දිස්වා දින්නලාභසක්කාරස්ස අසාදියනතො **මනුස්සපථෙ න වසන්ති**.

දසහි චක්කවාළසහස්සෙහීති නිස්සක්කවචනතො ආගන්ත්වාති අධිප්පායො. **සන්නිපතිතාහි දෙවතාහීති** කරණවචනං. පඤ්ඤාපයොගමන්දතාය **පටිවිජ්ඣිතුං අසක්කොන්තානං දෙවානං** ඤාණස්ස තික්ඛවිසදභාවාපාදනෙන සමුත්තෙජෙතුං **සංවෙගජනනත්ථං…පෙ…. අභාසි. තත්‍රාති** තස්මිං දෙවසන්නිපාතෙ, තිස්සං වා දෙසනායං. **දෙවත්තස්සාති** දෙවභාවස්ස, දිබ්බසම්පත්තියාති අත්ථො. භද්දෙකරත්තස්ස සුත්තස්ස එතාති **භද්දෙකරත්තියා.**

සවනමුඛෙන බ්‍යඤ්ජනසො අත්ථසො ච උපධාරණං උග්ගණ්හනන්ති ආහ – **''තුණ්හීභූතො නිසීදිත්වා සුණන්තො උග්ගණ්හාති නාමා''**ති. වාචුග්ගතකරණං පරියාපුණනන්ති ආහ – **''වාචාය සජ්ඣායං කරොන්තො පරියාපුණාති නාමා''**ති. ගන්ථස්ස පරිහණං ධාරණං, තං පන පරෙසු පතිට්ඨාපනං පාකටං හොතීති ආහ – **''අඤ්ඤෙසං වාචෙන්තො ධාරෙති නාමා''**ති. සෙසං හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව.

ලොමසකකඞ්ගියභද්දෙකරත්තසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා

සමත්තා.

5. චූළකම්මවිභඞ්ගසුත්තවණ්ණනා

289. **අඞ්ගසුභතායාති** අඞ්ගානං හත්ථපාදාදිසරීරාවයවානං සුන්දරභාවෙන. යං අපච්චං කුච්ඡිතං මුද්ධං වා, තත්ථ ලොකෙ මාණවවොහාරො, යෙභුය්‍යෙන සත්තා දහරකාලෙ සුද්ධධාතුකා හොන්තීති වුත්තං, **''තරුණකාලෙ වොහරිංසූ''**ති. **අධිපතිත්තාති** ඉස්සරභාවතො.

සමාහාරන්ති සන්නිචයං. **පණ්ඩිතො සරමාවසෙති** යස්මා අප්පතරෙපි බ්‍යයමානෙ භොගා ඛීයන්ති, අප්පතරෙපි සඤ්චයමානෙ වඩ්ඪන්ති, තස්මා විඤ්ඤුජාතිකො කිඤ්චි බ්‍යයං අකත්වා අයමෙව උප්පාදෙන්තො ඝරාවාසං අනුතිට්ඨෙය්‍යාති ලොභාදෙසිතමත්ථං වදති.

ධනලොභෙන…පෙ…. නිබ්බත්තො. ලොභවසිකස්ස හි ගති නිරයො වා තිරච්ඡානයොනි වා. වුත්තඤ්හෙතං – ''නිමිත්තස්සාදගථිතං වා, භික්ඛවෙ, විඤ්ඤාණං තිට්ඨමානං තිට්ඨති අනුබ්‍යඤ්ජනස්සාදගථිතං වා. තස්මිං සමයෙ කාලඞ්කරෙය්‍ය, ද්වින්නං ගතීනං අඤ්ඤතරං ගතිං වදාමි – නිරයං වා තිරච්ඡානයොනිං වා''ති (සං. නි. 4.235). **නිරයෙ නිබ්බත්තිස්සති** කතොකාසස්ස කම්මස්ස පටිබාහිතුං අසක්කුණෙය්‍යභාවතො.

පත්තක්ඛන්ධඅධොමුඛභාවං සන්ධාය **''ඔනාමෙත්වා''**ති වුත්තං. බ්‍රාහ්මණචාරිත්තස්ස භාවිතතං සන්ධායාහ **''බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්තො''**ති. **තං පවත්තිං පුච්ඡීති** සුතමෙතං මයා, ''මය්හං පිතා සුනඛො හුත්වා නිබ්බත්තො''ති, එතං භොතා ගොතමෙන වුත්තන්ති. කිමිදං වුත්තන්ති ඉමං පවත්තිං පුච්ඡි.

තථෙව වත්වාති යථා සුනඛස්ස වුත්තං, තථෙව වත්වා. **අවිසංවාදනත්ථන්ති**, ''තොදෙය්‍යබ්‍රාහ්මණො සුනඛො ජාතො''ති අත්තනො වචනස්ස අවිසංවාදනත්ථං, විසංවාදනාභාවදස්සනත්ථන්ති අධිප්පායො. **ඤාතොම්හි ඉමිනාති** ඉමිනා මම පුත්තෙන මය්හං පුරිමජාතියං පිතාති එවං ඤාතො අම්හීති ජානිත්වා. බුද්ධානුභාවෙන කිර සුනඛො තථා දස්සෙති, න ජාතිස්සරතාය. භගවන්තං දිස්වා භුක්කරණං පන පුරිමජාතිසිද්ධවාසනාය. **භවපටිච්ඡන්නන්ති** භවන්තරභාවෙන පටිච්ඡන්නං. **නාම-**සද්දො සම්භාවනෙ. **පටිසන්ධිඅන්තරන්ති** අඤ්ඤජාතිපටිසන්ධිග්ගහණෙන හෙට්ඨිමජාතං ගතිං. **අඞ්ගවිජ්ජාපාඨකො කිරෙස,** තෙන අප්පායුකදීඝායුකතාදිවසෙන චුද්දස පඤ්හෙ අභිසඞ්ඛරි; එවං කිරස්ස අහොසි, ''ඉමෙසං සත්තානං අප්පායුකතාදයො විසෙසා අඞ්ගපච්චඞ්ගවසෙන සල්ලක්ඛියන්ති. න ඛො පනෙතං යුත්තං 'අඞ්ගපච්චඞ්ගානි යාව තෙසං තෙසං කාරණ'න්ති; තස්මා භවිතබ්බමෙත්ථ අඤ්ඤෙනෙව කාරණෙන. සමණො ගොතමො තං කාරණං විභජිත්වා කථෙස්සති, එවායං සබ්බඤ්ඤූති නිච්ඡයො මෙ අපණ්ණකො භවිස්සතී''ති. අපරෙ පන භණන්ති, ''තිරච්ඡානගතං මනුස්සං වා ආවිසිත්වා ඉච්ඡිතත්ථකථාවචනං නාම මහාමන්තවිජ්ජාවසෙන හොති; තස්මා න එත්තාවතා සමණස්ස ගොතමස්ස සබ්බඤ්ඤුතා සුනිච්ඡිතා හොති. යං නූනාහං කම්මඵලමස්ස උද්දිස්ස පඤ්හං පුච්ඡෙය්‍යං, තත්ථ ච මෙ චිත්තං ආරාධෙන්තො පඤ්හං බ්‍යාකරිස්සති. එවායං සබ්බඤ්ඤූති විනිච්ඡයො මෙ භවිස්සතීති තෙ පඤ්හෙ පුච්ඡතී''ති.

භණ්ඩකන්ති සාපතෙය්‍යං, සන්තකන්ති අත්ථො. කම්මුනා දාතබ්බං ආදියන්තීති **කම්මදායාදා,** අත්තනා කතුපචිතකම්මඵලභාගීති අත්ථො. තං පන කම්මදායජ්ජං කාරණොපචාරෙන වදන්තො, **''කම්මං එතෙසං දායජ්ජං භණ්ඩකන්ති අත්ථො''**ති ආහ – යථා ''කුසලානං, භික්ඛවෙ, ධම්මානං සමාදානහෙතු එවමිදං පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතී''ති (දී.

නි. 3.80). යවති ඵලං සභාවතො භින්නම්පි අභින්නං විය මිස්සිතං හොති, එතෙනාති **යොනීති** ආහ – **''කම්මං එතෙසං යොනි කාරණ''**න්ති. මමත්තවසෙන බජ්ඣති සංබජ්ඣතීති **බන්ධු,** ඤාති සාලොහිතො ච. කම්මං පන එකන්තසම්බන්ධමෙවාති ආහ – **''කම්මං එතෙසං බන්ධූ''**ති. **පතිට්ඨාති** අවස්සයො. කම්මසදිසො හි සත්තානං අවස්සයො නත්ථි, අඤ්ඤො කොචි ඉස්සරො බ්‍රහ්මා වා න කරොති තාදිසං කත්තුං සජ්ජිතුං අසමත්ථභාවතො. යං පනෙත්ථ වත්තබ්බං, තං **විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනායං** වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං. **කම්මමෙවාති** කස්මා අවධාරිතං, නනු කිලෙසාපි සත්තානං හීනපණීතභාවකාරණං, න කෙවලන්ති ? සච්චමෙතං, කිලෙසපයොගෙහි විපාකවට්ටං නිබ්බත්තං කම්මපවත්තිතමෙවාති කත්වා වුත්තං. **''කථිතස්ස අත්ථං න සඤ්ජානාසී''**ති සඞ්ඛෙපතො වත්වා නනු භගවා මහාකාරුණිකො පරෙසං ඤාපනත්ථමෙව ධම්මං දෙසෙතීති ආහ – **''මානනිස්සිතො කිරෙසා''**තිආදි.

290. **සමත්තෙනාති** පරියත්තෙන, යථා තං ඵලං දාතුං සමත්ථං හොති, එවං කතෙන, උපචිතෙනාති අත්ථො. තාදිසං පන අත්තනො කිච්චෙ අනූනං නාම හොතීති ආහ **''පරිපුණ්ණෙනා''**ති. **සමාදින්නෙනාති** එත්ථ සමාදානං නාම තණ්හාදිට්ඨීහි ගහණං පරාමසනන්ති ආහ – **''ගහිතෙන පරාමට්ඨෙනා''**ති. පටිපජ්ජති එතාය සුගතිදුග්ගතීති **පටිපදා,** කම්මං. තථා හි තං ''කම්මපථො''ති වුච්චති.

එසාති පටිපදා. දුබ්බලං උපඝාතකමෙව සියාති උපපීළකස්ස විසයං දස්සෙතුං, **''බලවකම්මෙනා''**තිආදි වුත්තං. **බලවකම්මෙනාති** පුඤ්ඤකම්මෙන. **වදති නාමාති** වදන්තො විය හොති . **නිබ්බත්තාපෙය්‍යන්ති** කස්මා වුත්තං, නනු උපපීළකසභාවං කම්මං ජනකසභාවං න හොතීති? සච්චමෙතං පරිකප්පනවචනං, යථා මනුස්සා පච්චත්ථිකං පටිපක්ඛං කිඤ්චි කාතුං අසමත්ථාපි කෙචි ආලම්බනවසෙන සමත්ථා විය අත්තානං දස්සෙන්ති, එවංසම්පදමිදන්ති කෙචි. අපරෙ පන භණන්ති – යස්සිදං කම්මස්සවිපාකං පීළෙති, සචෙ තස්මිං අනොකාසෙ එව සයං විපච්චිතුං ඔකාසං ලභෙය්‍ය, අපායෙසු එව තංසමඞ්ගිපුග්ගලං නිබ්බත්තාපෙය්‍ය, යස්මා තං කම්මං බලවං හුත්වා අවසෙසපච්චයසමවායෙන විපච්චිතුං ආරද්ධං, තස්මා ඉතරං තස්ස විපාකං විබාධෙන්තං උපපීළකං නාම ජාතං. එතදත්ථමෙව චෙත්ථ ''බලවකම්මෙන නිබ්බත්ත''න්ති බලවග්ගහණං කතං. කිච්චවසෙන හි නෙසං කම්මානං එතා සමඤ්ඤා, යදිදං උපපීළකං උපච්ඡෙදකං ජනකං උපත්ථම්භකන්ති, න කුසලානි විය උපත්ථම්භානි හොන්ති නිබ්බත්තත්ථාය. **පීළෙත්වාති** විහෙඨෙත්වා පටිසාටනාදිවසෙන උච්ඡුතෙලයන්තාදයො විය උච්ඡුතිලාදිකෙ විබාධෙත්වා. **නිරොජන්ති** නිත්තෙජං. **නියූසන්ති** නිරසං. **කසටන්ති** නිස්සාරං. **පරිස්සයන්ති** උපද්දවං.

ඉදානි පරිස්සයස්ස උපනයනාකාරං දස්සෙන්තෙන තත්ථ, **''දාරකස්සා''**තිආදිං වත්වා භොගානං විනාසනාකාරං දස්සෙතුං, පුන **''දාරකස්සා''**තිආදි වුත්තං. **කුම්භදොහනාති** කුම්භපූරඛීරා. **ගොමණ්ඩලෙති** ගොයූථෙ.

අට්ඨුසභගමනං කත්වාති අට්ඨඋසභප්පමාණං පදෙසං පච්චත්ථිකං උද්දිස්ස ධනුග්ගහො අනුයායිං කත්වා. **තන්ති** සරං. **අඤ්ඤොති** පච්චත්ථිකො. **තත්ථෙව පාතෙය්‍ය** අච්චාසන්නං කත්වා සරස්ස ඛිත්තත්තා. **වාළමච්ඡොදකන්ති** මකරාදිවාළමච්ඡවන්තං උදකං.

පටිසන්ධිනිබ්බත්තකං කම්මං ජනකකම්මං නාම පරිපුණ්ණවිපාකදායිභාවතො, න පවත්තිවිපාකමත්තනිබ්බත්තකං. **භොගසම්පදාදීති ආදි-**සද්දෙන ආරොග්‍යසම්පදාදි-පරිවාරසම්පදාදීනි ගණ්හාති. න දීඝායුකතාදීනි හි අප්පායුකතාසංවත්තනිකෙන කම්මුනා නිබ්බත්තානි; අඤ්ඤං දීඝායුකතාකරණෙන උපත්ථම්භෙතුං සක්කොති; න අතිදුබ්බණ්ණං අප්පෙසක්ඛං නීචකුලීනං දුප්පඤ්ඤං වා වණ්ණවන්තතාදිවසෙන. තථා හි වක්ඛති, ''ඉමස්මිං පන පඤ්හවිස්සජ්ජනෙ''තිආදි, තං පන නිදස්සනවසෙන වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

පුරිමානීති උපපීළකොපච්ඡෙදකානි. උපපීළකූපඝාතා නාම කුසලවිපාකපටිබාහකාති අධිප්පායෙන **''ද්වෙ අකුසලානෙවා''**ති වුත්තං. **උපත්ථම්භකං කුසලමෙවාති** එත්ථ යථා ජනකං උභයසභාවං, එවං ඉතරෙසම්පි උභයසභාවතාය වුච්චමානාය න කොචි විරොධො. දෙවදත්තාදීනඤ්හි නාගාදීනං ඉතො අනුප්පවච්ඡිතානං පෙතාදීනඤ්ච නරකාදීසු අකුසලකම්මවිපාකස්ස උපත්ථම්භනූපපීළනූපඝාතනානි න න සම්භවන්ති. එවඤ්ච කත්වා යා හෙට්ඨා බහූසු ආනන්තරියෙසු එකෙන ගහිතපටිසන්ධිකස්ස ඉතරෙසං තස්ස අනුබලප්පදායිතා වුත්තා, සාපි සමත්ථිතා හොති. යස්මිඤ්හි කම්මෙ කතෙ ජනකනිබ්බත්තං කුසලඵලං වා අකුසලඵලං වා බ්‍යාධිධාතුසමතාදිනිමිත්තං විබාධීයති, තමුපත්ථම්භකං. යස්මිං පන කතෙ ජාතිසමත්ථස්ස පටිසන්ධියං පවත්තියඤ්ච විපාකකටත්තාරූපානං උප්පත්ති හොති, තං ජනකං. යස්මිං පන කතෙ අඤ්ඤෙන ජනිතස්ස ඉට්ඨස්ස වා අනිට්ඨස්ස වා ඵලස්ස විබාධාවිච්ඡෙදපච්චයානුප්පත්තියා උපබ්‍රූහනපච්චයුප්පත්තියා ච ජනකසාමත්ථියානුරූපං පරිවුත්තිචිරතරපබන්ධා හොති, එතං උපත්ථම්භකං. තථා යස්මිං කතෙ ජනකනිබ්බත්තං කුසලඵලං අකුසලඵලං වා බ්‍යාධිධාතුසමතාදිනිමිත්තං විබාධීයති, තං උපපීළකං. යස්මිං පන කතෙ ජනකසාමත්ථියවසෙන චිරතරපබන්ධාරහම්පි සමානං ඵලං විච්ඡෙදකපච්චයුප්පත්තියා විච්ඡිජ්ජති, තං උපඝාතකන්ති අයමෙත්ථ සාරො.

තත්ථාති තෙසු කම්මෙසු. **උපච්ඡෙදකකම්මෙනාති** ආයුනො උපඝාතකකම්මෙන. ස්වායමුපඝාතකභාවො ද්විධා ඉච්ඡිතබ්බොති තං දස්සෙතුං **''පාණාතිපාතිනා''**තිආදි වුත්තං. **න සක්කොති** පාණාතිපාතකම්මුනා සන්තානස්ස තථාභිසඞ්ඛතත්තා. යස්මිඤ්හි සන්තානෙ නිබ්බත්තං, තස්ස තෙන අභිසඞ්ඛතතා අවස්සං ඉච්ඡිතබ්බා තත්ථෙව තස්ස විපාකස්ස විනිබන්ධනතො. එතෙන කුසලස්ස කම්මස්ස ආයූහනක්ඛණෙයෙව පාණාතිපාතො තාදිසං සාමත්ථියූපඝාතං

කරොතීති දස්සෙති, තතො කම්මං අප්පඵලං හොති. ‘‘දීඝායුකො’’තිආදිනා උපඝාතකසාමත්ථියෙන ඛෙත්තෙ උප්පන්නසස්සං විය උපපත්තිනියාමකා ධම්මාති දස්සෙති. උපපත්ති නියතවිසෙසෙ විපච්චිතුං ඔකාසෙ කරොන්තෙ එව කුසලකම්මෙ ආකඩ්ඪියමානපටිසන්ධිකං පාණාතිපාතකම්මං අප්පායුකත්ථාය නියමෙතීති ආහ – **‘‘පටිසන්ධිමෙව වා නියාමෙත්වා අප්පායුකං කරොතී’’**ති. පාණාතිපාතචෙතනාය අච්චන්තකටුකවිපාකත්තා සන්නිට්ඨානචෙතනාය නිරයෙ නිබ්බත්තති තස්සා අත්ථස්ස බීණාභාවතො; ඉතරෙ පන න තථා භාරියාති ආහ – **‘‘පුබ්බා…පෙ…. හොතී’’**ති. ඉධ පන යං හෙට්ඨා වුත්තසදිසං, තං වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං.

මනුස්සාමනුස්සපරිස්සයාති මානුසකා අමානුසකා ච උපද්දවා. **පුරතො**ති පුබ්බද්වාරතො. **පච්ඡතො**ති පච්ඡිමවත්ථුතො. **පවට්ටමානා**ති පරිජනස්ස, දෙවතානං වා දෙසෙන පවට්ටමානා. **පරෙහී**ති පුරාතනෙහි පරෙහි. **සම්මුඛීභාවන්**ති සාමිභාවවසෙන පච්චක්ඛත්තං. **ආහරිත්වා දෙන්ති** ඉණායිකා. **කම්මන්තා**ති වණිජ්ජාදිකම්මානි. **අපාණාතිපාතකම්ම**න්ති පාණාතිපාතස්ස පටිපක්ඛභූතං කම්මං; පාණාතිපාතා විරතිවසෙන පවත්තිතකම්මන්ති අත්ථො. **දීඝායුකසංවත්තනිකං හොති** විපාකස්ස කම්මසරික්ඛභාවතො . **ඉමිනා නයෙනා**ති ඉමිනා අප්පායුකදීඝායුකසංවත්තනිකෙසු කම්මෙසු යථාවුත්තෙන තං සංවත්තනිකවිභාවනනයෙන.

විහෙඨනකම්මාදීනිපීති **පි**-සද්දෙන කොධඉස්සාමනකමච්ඡෙරථද්ධඅවිද්දසුභාවවසෙන පවත්තිතකම්මානි සඞ්ගණ්හාති. **තථෙවා**ති යථා පාණාතිපාතකම්මං අත්ථතො එවං වදති නාමාති වුත්තං, තථෙව **වදමානානි විය.** ‘‘යං යදෙවාතිපත්ථෙන්ති, සබ්බමෙතෙන ලබ්භතී’’ති (ඛු. පා. 8.10) වචනතො යථා සබ්බකුසලං සබ්බාසං සම්පත්තීනං උපනිස්සයො, එවං සබ්බං අකුසලං සබ්බාසං විපත්තීනං උපනිස්සයොති, **‘‘උපපීළනෙන නිබ්බොගතං ආපාදෙත්වා’’**තිආදි වුත්තං . තථා හි පාණාතිපාතකම්මවසෙනපි අයං නයො දස්සිතො. **අවිහෙඨනාදීනී**ති එත්ථ ආදි-සද්දෙන අක්කොධන-අනිස්සාමන-දාන-අනතිමාන-විද්දසුභාවෙන පවත්තකම්මානි සඞ්ගණ්හාති.

293. ඉස්සා මනො එතස්සාති **ඉස්සාමනකො**ති ආහ **‘‘ඉස්සාසම්පයුත්තචිත්තො’’**ති. **උපක්කොසන්තො**ති අක්කොසවත්ථූහි අක්කොසන්තො. **ඉස්සං බන්ධතී**ති ඉස්සං අනුබන්ධති ඉස්සාසහිතමෙව චිත්තං අනුපවත්තෙති. **අප්පෙසක්ඛො**ති අප්පානුභාවො අප්පඤ්ඤාතො. තෙනාහ **‘‘න පඤ්ඤායතී’’**ති. සා පනස්ස අප්පානුභාවතා පරිවාරාභාවෙන පාකටා හොතීති ආහ **‘‘අප්පපරිවාරො’’**ති.

294. **මච්ඡරියවසෙන න දාතා හොතී**ති සබ්බසො දෙය්‍යධම්මස්ස අභාවෙන න දාතා න හොති. අමච්ඡරී හි පුග්ගලො සති දෙය්‍යධම්මෙ යථාරහං දෙතියෙව.

295. අභිවාදෙතබ්බං ඛෙත්තවසෙන මත්ථකප්පත්තං දස්සෙතුං, **‘‘බුද්ධං වා’’**තිආදි වුත්තං. අඤ්ඤෙපි මාතුපිතුජෙට්ඨභාතරාදයො අභිවාදනාදිඅරහා සන්ති, තෙසු ථද්ධාදිවසෙන කරණං නීචකුලසංවත්තනිකමෙව. න හි පවත්තෙ සක්කා කාතුන්ති සම්බන්ධො. තෙන පවත්තිවිපාකදායිනො කම්මස්ස විසයො එසොති දස්සෙති. තෙනාහ **‘‘පටිසන්ධිමෙව පනා’’**තිආදි.

296. **අපරිපුච්ඡනෙනා**ති අපරිපුච්ඡාමත්තෙන නිරයෙ න නිබ්බත්තති; අපරිපුච්ඡාහෙතු පන කත්තබ්බාකරණාදීහි සියා නිරයනිබ්බත්තීති පාළියං, ‘‘න පරිපුච්ඡිතා හොතී’’තිආදි වුත්තන්ති දස්සෙන්තො, **‘‘අපරිපුච්ඡකො පනා’’**තිආදිමාහ. **යථානුසන්ධිං පාපෙසී**ති දෙසනං යථානුසන්ධිනිට්ඨානං පාපෙසි. සෙසං වුත්තනයත්තා සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

චූළකම්මවිභඞ්ගසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

6. මහාකම්මවිභඞ්ගසුත්තවණ්ණනා

298. කම්මස්ස මොඝභාවො නාම ඵලෙන තුච්ඡතා ඵලාභාවොති ආහ – **‘‘මොඝන්ති තුච්ඡං අඵල’’**න්ති. **තථං භූතන්**ති සච්චසද්දස්ස අත්ථමාහ. පරිබ්බාජකො පන ‘‘සච්ච’’න්ති ඉමිනා තමෙව සඵලන්ති වදති. සඵලඤ්හි කම්මං සත්ථු අභිමතමනොකම්මන්ති අධිප්පායො. **ඉදඤ්ච** ‘‘මොඝං කායකම්ම’’න්තිආදිවචනං. **තං ගහෙත්වා**ති පරම්පරාය ගහෙත්වා. **එසා**ති පොතලිපුත්තො පරිබ්බාජකො. **අභිසඤ්ඤානිරොධකථං සන්ධාය වදති.** සාපි හි තිත්ථියානං අන්තරෙ පාකටා ජාතාති. **ථෙරො**ති සමිද්ධිත්ථෙරො. යථා භගවතා වුත්තං, තතො ච අඤ්ඤථාව දොසාරොපනභයෙන ගහෙත්වා තතො භගවන්තං ථෙරො රක්ඛතීති අධිප්පායෙන පරිබ්බාජකො, ‘‘පරිරක්ඛිතබ්බං මඤ්ඤිස්සතී’’ති අවොචාති ආහ – **‘‘පරිරක්ඛිතබ්බන්ති ගරහතො මොචනෙන රක්ඛිතබ්බ’’**න්ති. සඤ්චෙතනා අස්ස අත්ථීති **සඤ්චෙතනිකං. කම්ම**න්ති සඤ්චෙතනිකස්සපි කම්මස්ස අත්තනො සමයෙ ඉච්ඡිතත්තා පරිබ්බාජකෙන වුත්තං.

සඞ්ඛතසඞ්ඛාරතාය රූපමෙව **‘‘තිලමත්තම්පි සඞ්ඛාර’’**න්ති වුත්තං. තෙනාහ – **‘‘මංසචක්ඛුනාව පස්සතී’’**ති. **සමාගමදස්සනං සන්ධායා**ති කත්ථචිපි තස්ස දස්සනං සන්ධාය, න පරිඤ්ඤාදස්සනං. තෙනාහ භගවා – ‘‘කුතො පනෙවරූපං කථාසල්ලාප’’න්ති.

299. වට්ටදුක්ඛන්ති සංසාරදුක්ඛං. **කිලෙසදුක්ඛන්ති** කිලෙසසම්භවරාගපරිළාහදුක්ඛං. **සඞ්ඛාරදුක්ඛන්ති** යදනිච්චං, තං දුක්ඛන්ති එවං වුත්තදුක්ඛං. **සවෙ භාසිතං භවෙය්‍යාති** ඉමං ඊදිසං දුක්ඛං සන්ධාය ආයස්මතා සමිද්ධිනා භාසිතං සියා නු භගවා, අවිභජිත්වා බ්‍යාකරණං යුත්තමෙවාති අධිප්පායො.

300. **උම්මඞ්ගන්ති** උම්මුජ්ජනං, කථාමුළ්හෙන අන්තරා අඤ්ඤාණවිසයපඤ්හා උම්මඞ්ගං. තෙනාහ – **"පඤ්හාඋම්මඞ්ග"**න්ති **නෙව දිබ්බචක්ඛුනාති** කස්මා වුත්තං. න හි තං අයොනිසො උම්මුජ්ජනං දිබ්බචක්ඛුවිසයන්ති? කාමඤ්චෙතං න දිබ්බචක්ඛුවිසයං, දිබ්බචක්ඛුපරිභණ්ඩඤාණවිසයං පන සියාති තථා වුත්තං. **අධිප්පායෙනෙවාති** උදායිත්ථෙරස්ස අධිප්පායෙනෙව ගය්හමානෙන තං අයොනිසො උම්මුජ්ජනං අඤ්ඤාසි. **සන්නිසීදිතුං** පුබ්බෙ නිසින්නාකාරෙන සන්නිසීදිතුං **න සක්කොති**. සමිද්ධිත්ථෙරෙන අනභිසඞ්ඛතස්සෙව අත්ථස්ස කථිතත්තා, **"යං අභූතං, තදෙව කථෙස්සති"**ති වුත්තං. තෙනාහ "අයොනිසො උම්මුජ්ජිස්සති"ති. **තිස්සො වෙදනා පුච්ඡිතා,** "කිං සො වෙදියති"ති අවිභාගෙන වෙදියමානස්ස ජාතිතත්තා. සුඛාය වෙදනාය හිතන්ති **සුඛවෙදනියං**. තෙනාහ – **"සුඛවෙදනාය පච්චයභූත"**න්ති. **සෙසෙසූති**, "දුක්ඛවෙදනිය"න්තිආදීසු.

හෙට්ඨා තිකජ්ඣානචෙතනාති එත්ථ, "කුසලතො"ති අධිකාරතො රූපාවචරකුසලතො හෙට්ඨා තිකජ්ඣානචෙතනාති අත්ථො. **එත්ථාති** එතෙසු කාමාවචරරූපාවචරසුඛවෙදනියකම්මෙසු. **අදුක්ඛමසුඛම්පීති පි-** සද්දෙන ඉට්ඨාරම්මණෙ සුඛම්පීති ඉමමත්ථං සම්පිණ්ඩෙති.

යදි කායද්වාරෙ පවත්තතො අඤ්ඤත්ථ අදුක්ඛමසුඛං ජනෙති, අථ කස්මා, "දුක්ඛස්සෙව ජනනතො"ති වුත්තන්ති ආහ – **"සා පන වෙදනා"**තිආදි.

චතුත්ථජ්ඣානචෙතනාති එත්ථ අරූපාවචරකුසලචෙතනාතිපි වත්තබ්බං. යථා හි "කායෙන වාචාය මනසා"ති එත්ථ යථාලාභග්ගහණවසෙන මනසා සුඛවෙදනියං අදුක්ඛමසුඛවෙදනියන්ති අයමත්ථො අරූපාවචරකුසලෙපි ලබ්භතීති සුඛම්පි ජනෙති උක්කට්ඨස්ස ඤාණසම්පයුත්තකුසලස්ස සොළසවිපාකචිත්තනිබ්බත්තනතො, අයඤ්ච නයො හෙට්ඨා, "අදුක්ඛමසුඛම්පී"ති එත්ථාපි වත්තබ්බො. පුබ්බෙ පරියායතො දුක්ඛවෙදනා වුත්තා, සුත්තන්තසංවණ්ණනා හෙසාති ඉදානි නිප්පරියායතො පුන දස්සෙතුං, **"අපිචා"**තිආදි වුත්තං. තෙන එත්ථ දුක්ඛවෙදනියං පවත්තිවසෙනෙව වට්ටතීති. **එතස්සාති** දුක්ඛවෙදනියස්ස පවත්තිවසෙනෙව යුජ්ජමානත්තා එතස්ස වසෙන සබ්බං සුඛවෙදනියං අදුක්ඛමසුඛවෙදනියඤ්ච පවත්තිවසෙනෙව වත්තුං වට්ටති.

ආලයොති අභිරුචි. **මහාකම්මවිභඞ්ගඤාණන්ති** මහති කම්මවිභජනෙ ඤාණං, මහන්තං වා කම්මවිභජනඤාණං. භාජනං නාම නිද්දෙසො, අයං පන උද්දෙසොති කත්වා ආහ – **"කතමෙ චත්තාරො…පෙ…. මාතිකාට්ඨපන"**න්ති.

301. **පාටියෙක්කො අනුසන්ධි** යථාඋද්දිට්ඨස්ස මහාකම්මවිභඞ්ගඤාණස්ස අභාජනභාවතො, පුච්ඡානුසන්ධිඅජ්ඣාසයානුසන්ධීසු ච අනන්තොගධත්තා. තෙනාහ **"ඉදං හී"**තිආදි. **ඉදං ආරම්මණං කත්වාති** ඉධ, "පාණාතිපාතිං අදින්නාදායි"න්තිආදිනා පුග්ගලාධිට්ඨානෙන වුත්තං කම්මවිභඞ්ගං ආරබ්භ. **ඉමං පච්චයං ලභිත්වාති** තස්සෙව වෙවචනං. **ඉදං දස්සනං ගණ්හන්තීති** ඉදං, "අත්ථි කිර, භො, පාපකානි කම්මානි, නත්ථි කිර, භො, පාපකානි කම්මානී"ති ච ආදීනි හත්ථිදස්සකඅන්ධාවිය දිට්ඨමත්තෙ එව ඨත්වා අවිත්තකදස්සනඤ්ච ගණ්හන්ති. වීරියං කිලෙසානං ආතාපනවසෙන **ආතප්පං,** තදෙව පදහවසෙන **පධානං,** පුනප්පුනං යුඤ්ජනවසෙන **අනුයොගො,** තථා භාවනාය නප්පමජ්ජති එතෙනාති **අප්පමාදො,** සම්මා යොනිසො මනසි කරොති එතෙනාති **සම්මාමනසිකාරොති** වුච්චතීති අධිප්පායෙන, **"පඤ්චපි වීරියස්සෙව නාමානී"**ති ආහ. **අප්පමාදො** වා සතියා අවිප්පවාසො. යස්මිං මනසිකාරෙ සති තස්ස දිබ්බචක්ඛුඤාණං ඉජ්ඣති, අයමෙත්ථ සම්මාමනසිකාරොති එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. **චෙතොසමාධින්ති** දිබ්බචක්ඛුඤාණසහගතං චිත්තසමාධිං. තෙනාහ **"දිබ්බචක්ඛුසමාධි"**න්ති. **අඤ්ඤථාති** අකුසලකම්මකරණතො අඤ්ඤථා, තං පන කුසලකම්මකරණං හොතීති ආහ – **"යෙ දස්සන්නං කුසලානං කම්මපථානං පූරිතත්තා"**ති **දිට්ඨිථාමෙනාති** දිට්ඨිවසෙන දිට්ඨිබලෙන. **දිට්ඨිපරාමාසෙනාති** දිට්ඨිවසෙන ධම්මසභාවං අතික්කමිත්වා පරාමාසෙන. **අධිට්ඨහිත්වාති**, "ඉදමෙව සච්චං, මොඝමඤ්ඤ"න්ති අධිට්ඨාය අභිනිවිසිත්වා. **ආදියිත්වාති** දළ්හග්ගාහං ගහෙත්වා. **වොහරතීති** අත්තනො ගහිතග්ගහණං පරෙසං දීපෙන්තො වොහරති.

302. **තත්‍රානන්දාති** එත්ථ **ඉති**-සද්දො ආදිඅත්ථො. **ඉදම්පීති** ඉදං වචනං. "තත්‍රානන්දා"ති එවමාදිවචනම්පීති අත්ථො. **න මහාකම්මවිභඞ්ගඤාණස්ස භාජනං** තස්ස අනිද්දෙසභාවතො. **අස්සාති** මහාකම්මවිභඞ්ගඤාණස්ස **මාතිකාට්ඨපනමෙව** දිබ්බචක්ඛුකානං සමණබ්‍රාහ්මණානං වසෙන අනුඤ්ඤාතබ්බස්ස ච දස්සනවසෙන උද්දෙසභාවතො. තෙනාහ **"එත්ථ පනා"**තිආදි. තත්ථ **එත්ථ පනාති** "තත්‍රානන්දා"තිආදිපාඨෙ. **එතෙසං දිබ්බචක්ඛුකානන්ති** එතෙසං හෙට්ඨා චතූසුපි වාරෙසු ආගතානං දිබ්බචක්ඛුකානං. **එත්තකාති** එකච්චියා සච්චගිරා. **අනුඤ්ඤාතාති** අනුජානිතා. **අනනුඤ්ඤාතාති** පටික්ඛෙපිතා. ඉධ අනනුඤ්ඤාතමුඛෙන දීපිතං අනනුඤ්ඤාතභාවමත්තං. **තත්‍රානන්දාතිආදිකෙ තත්‍රාති** නිද්ධාරණෙ භුම්මන්ති දස්සෙන්තො, **"තෙසු චතූසු සමණබ්‍රාහ්මණෙසූ"**ති ආහ. **ඉදං වචනං** "අත්ථි කිර, භො…පෙ…. විපාකො"ති ඉදං එවං වුත්තං. **අස්සාති** තථාවාදිනො සමණබ්‍රාහ්මණස්ස. **අඤ්ඤෙනාකාරෙනාති** "යො කිර, භො"තිආදිනා වුත්තකාරණතො අඤ්ඤෙන කාරණෙන. **ද්වීසු ඨානෙසූති** "අත්ථි

කිර, හො…පෙ…. විපාකො''ති ච, ''අපායං…පෙ…. නිරයං උපපන්න''න්ති ච ඉමෙසු ද්වීසු පාඨපදෙසෙසු. **අනුඤ්ඤාතා** තදත්ථස්ස අත්ථිභාවතො. **තීසු ඨානෙසූති** ''යො කිර, හො…පෙ…. නිරයං උපපජ්ජති'', ''යම්පි සො…පෙ…. තෙ සඤ්ජානන්ති'', ''යම්පි සො යදෙව…පෙ…. මොසමඤ්ඤ''න්ති ඉමෙසු තීසු පාඨපදෙසෙසු. **අනනුඤ්ඤාතා** තදත්ථස්සානෙකන්තිකත්තා මිච්ඡාභිනිවෙසතො ච. තෙනාහ භගවා – ''අඤ්ඤථා හි, ආනන්ද, තථාගතස්ස මහාකම්මවිභඞ්ගඤාණ''න්ති. යථා තෙ අප්පහීනවිපල්ලාසා පදෙසඤාණසමණබ්‍රාහ්මණා කම්මවිභඞ්ගං සඤ්ජානන්ති, තතො අඤ්ඤථාව සබ්බසො පහීනවිපල්ලාසස්ස තථා ආගමනාදිඅත්ථෙන තථාගතස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස මහාකම්මවිභඞ්ගඤාණං හොතීති අත්ථො.

303. ඉමිනා දිබ්බචක්ඛුකෙන යං කම්මං කරොන්තො දිට්ඨො, තතො පුබ්බෙති යොජනා. **තතොති** තතො කරියමානකම්මතො පුබ්බෙ. **ඛන්දොති** කුමාරො. **සිවොති** ඉස්සරො. **පිතාමහොති** බ්‍රහ්මා. **ඉස්සරාදීහීති** ඉස්සරබ්‍රහ්මපජාපතිආදීහි. **විසට්ඨොති** නිම්මිතො. **මිච්ඡාදස්සනෙනාති** මිච්ඡාදස්සනවසෙන. **යන්ති** යං කම්මං. **තත්ථාති** තෙසු පාණාතිපාතාදිවසෙන පවත්තකම්මෙසු. **දිට්ඨෙව ධම්මෙති** තස්මිංයෙව අත්තභාවෙ විපාකං පටිසංවෙදෙතීති යොජනා. **උපපජ්ජිත්වාති** දුතියභවෙ නිබ්බත්තිත්වා. **අපරස්මිං පරියායෙති** අඤ්ඤස්මිං යත්ථ කත්ථචි භවෙ.

එකං කම්මරාසින්ති පාණාතිපාතාදිභෙදෙන එකං කම්මසමුදායං. **එකං විපාකරාසින්ති** තස්සෙව අඞ්ගෙන එකං විපාකසමුදායං. **ඉමිනාති** යථාවුත්තෙන දිබ්බචක්ඛුකෙන සමණෙන බ්‍රාහ්මණෙන වා අදිට්ඨා. **තයොති** ''පුබ්බෙ වාස්ස තං කතං හොති''තිආදිනා වුත්තා තයො. **ද්වෙ විපාකරාසීති** දිට්ඨධම්මවෙදනියො අපරාපරියායවෙදනියොති ද්වෙ විපාකරාසී. උපපජ්ජවෙදනියං පන තෙන දිට්ඨං, තස්මා ''ද්වෙ''ති වුත්තං. දිට්ඨො එකො, අදිට්ඨා තයොති **දිට්ඨෙ ච අදිට්ඨෙ ච චත්තාරො කම්මරාසී,** තථා දිට්ඨො එකො, අදිට්ඨා ද්වෙති **තයො විපාකරාසී. ඉමානි සත්ත ඨානානීති** යථාවුත්තානි සත්ත ඤාණස්ස පවත්තනට්ඨානානි. ''ඉමස්ස නාම කම්මස්ස ඉදං ඵලං නිබ්බත්ත''න්ති කම්මස්ස, ඵලස්ස වා අදිට්ඨත්තා, **''දුතියවාරෙ දිබ්බචක්ඛුකෙන කිඤ්චි න දිට්ඨ''**න්ති වුත්තං. පඨමං වුත්තනයෙන තයො කම්මරාසී වෙදිතබ්බා, ඉධ දිබ්බචක්ඛුකෙන දිට්ඨස්ස අභාවතො, **''පඤ්චත්තට්ඨානානී''**ති වුත්තං.

භවති වඩ්ඪති එතෙනාති භබ්බං, වඩ්ඪිනිමිත්තං. න භබ්බං **අභබ්බන්ති** ආහ **''භූතවිරහිත''**න්ති. අත්තනො ඵලෙ භාසනං දිබ්බනං **ආභාසනන්ති** ආහ – **''ආභාසති අභිභවති පටිබාහතී''**ති. **බලවකම්මන්ති** මහාසාවජ්ජං කම්මං ගරුසමාසෙවිතාදිභෙදං. **ආසන්නෙති** මරණෙ, අභිණ්හං උපට්ඨානෙන වා තස්ස මරණචිත්තස්ස **ආසන්නෙ. බලවකම්මන්ති** ගරුසමාසෙවිතතාදිවසෙන බලවං කුසලකම්මං. **දුබ්බලකම්මස්සාති** අත්තනො දුබ්බලස්ස. **ආසන්නෙ කුසලං කතන්ති** ඉධාපි ආසන්නතා පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බා.

උපට්ඨානාකාරෙනාති මරණස්ස ආසන්නකාලෙ කම්මස්ස උපට්ඨානාකාරෙන. **තස්සාති** තස්ස පුග්ගලස්ස. නිබ්බත්තිකාරණභූතං හුත්වා උපට්ඨාති අකුසලන්ති යොජනා. තිත්ථියා කම්මන්තරවිපාකන්තරෙසු අකුසලතාය යං කිඤ්චි කම්මං යස්ස කස්සචි විපාකස්ස කාරණං කත්වා ගණ්හන්ති හත්ථිදස්සකඅන්ධාදයො විය දිට්ඨමත්තාභිනිවෙසිනොති, **''අඤ්ඤතිත්ථියා…පෙ…. උපට්ඨාතී''**ති වුත්තං. **ඉතරස්මින්ති** භබ්බඤ්චෙව භබ්බාභාසඤ්ච, භබ්බං අභබ්බාභාසන්ති ඉමස්මිං ද්වයෙ . **එසෙව නයො** පඨමදුතියපුග්ගලවසෙන පුරිමානං ද්වින්නං කම්මානං යොජනානයො වුත්තො උපට්ඨානාකාරවසෙන. අයමෙව තතියචතුත්ථපුග්ගලවසෙන පච්ඡිමානං ද්වින්නං කම්මානං යොජනානයො. තතියස්ස හි කම්මස්ස කුසලත්තා තස්ස ච සග්ගෙ නිබ්බත්තත්තා තත්ථ කාරණභූතං කුසලං හුත්වා උපට්ඨාති; තථා චතුත්ථස්සපි කම්මස්ස කුසලත්තා, තස්ස පන නිරයෙ නිබ්බත්තත්තා තත්ථ නිබ්බත්තිකාරණභූතං අඤ්ඤතිත්ථියානං අකුසලං හුත්වා උපට්ඨාතීති. යං පනෙත්ථ අත්ථතො අවිභත්තං, තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

මහාකම්මවිභඞ්ගසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

7. සළායතනවිභඞ්ගසුත්තවණ්ණනා

304. **වෙදිතබ්බානීති** එත්ථ යථා විදිතානි ඡ අජ්ඣත්තිකානි ආයතනානි වට්ටදුක්ඛසමතික්කමාය හොන්ති, තථා වෙදනං අධිප්පෙතන්ති ආහ – **''සහවිපස්සනෙන මග්ගෙන ජානිතබ්බානී''**ති. තත්ථ විපස්සනාය ආරම්මණතො මග්ගෙන අසම්මොහතො ජානනං දට්ඨබ්බං. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. මනො සවිසෙසං උපවිචරති ආරම්මණෙ පවත්තති එතෙහීති **මනොපවිචාරා,** විතක්කවිචාරා. ආරම්මණෙ හි අභිනිරොපනානුමජ්ජනෙහි විතක්කවිචාරෙහි සහ චිත්තං පවත්තති, න තබ්බිරහිතං. තෙනාහ **''විතක්කවිචාරා''**තිආදි. සත්තා පජ්ජන්ති එතෙහි යථාරහං වට්ටං විවට්ටඤ්චාති **සත්තපදා** , ගෙහනිස්සිතා වට්ටපදා. යොග්ගානං දමනආචරියා **යොග්ගාචරියා.** තෙනාහ **''දමෙතබ්බදමකාන''**න්ති. **සෙසන්ති** වුත්තාවසෙසං එකසත්තතිවිධවිඤ්ඤාණං සඵස්සරූපකස්සෙව අධිප්පෙතත්තා.

305. **ඉධාති** ඉමිස්සං ඡවිඤ්ඤාණකායදෙසනායං. මනොධාතුත්තයවිනිමුත්තමෙව මනොවිඤ්ඤාණධාතූති වෙදිතබ්බං.

චක්ඛුම්හි සම්ඵස්සොති චක්ඛුං නිස්සාය උප්පන්නො සම්ඵස්සො. තෙනාහ – **''චක්ඛුවිඤ්ඤාණසම්පයුත්තසම්ඵස්සස්සෙතං අධිවචන''**න්ති.

යථා කෙවලෙන විඤ්ඤාණෙන රූපදස්සනං න හොති, එවං කෙවලෙන චක්ඛුපසාදෙනපීති වුත්තං **''චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙනා''**ති. තෙන පාළියං **චක්ඛුනාති** නිස්සයමුඛෙන නිස්සිතකිච්චං වුත්තන්ති දස්සෙති. **ආරම්මණවසෙනාති** ආරම්මණපච්චයභාවෙන. ''උපවිචරති''ච්චෙව කස්මා වුත්තං, නනු තත්ථ විතක්කබ්‍යාපාරොපි අත්ථීති? සච්චං අත්ථි. සො පනෙත්ථ තග්ගතිකොති ආහ – **''විතක්කො තංසම්පයුත්තො වා''**ති. සම්පයුත්තධම්මානම්පි උපවිචරණං විතක්කවිචාරානංයෙවෙත්ථ කිච්චන්ති **''විතක්කවිචාරසඞ්ඛාතා මනොපවිචාරා''**ති වුත්තං. සොමනස්සයුත්තො උපවිචාරො **සොමනස්සූපවිචාරො** යථා ''ආජඤ්ඤරථො''ති ආහ **''සොමනස්සෙන සද්ධි''**න්තිආදි.

306. උපවිචාරානං උපස්සයට්ඨෙන ගෙහං වියාති ගෙහං, රූපාදයොති ආහ – **''ගෙහස්සිතානීති කාමගුණනිස්සිතානී''**ති. නිච්චසඤ්ඤාදිනික්ඛමනතො නෙක්ඛම්මං විපස්සනාති, **''නෙක්ඛම්මස්සිතානීති විපස්සනානිස්සිතානී''**ති වුත්තං. **ඉට්ඨානන්ති** කසිවණිජ්ජාදිවසෙන පරියිට්ඨානන්ති ආහ **''පරියෙසිතාන''**න්ති. පියභාවො පන කන්තසද්දෙනෙව කථිතොති කාමිතබ්බානං මනො රමෙතීති **මනොරමානං**. ලොකෙන ආමසීයතීති **ලොකාමිසං,** තණ්හා. තාය ගහෙතබ්බතාය ඉට්ඨභාවාපාදනෙන පටිසඞ්ඛතතාය ච **පටිසංයුත්තානං. අතීතෙ කතං උප්පජ්ජති** ආරම්මණිකඅනුභවනස්ස අසම්භවතොති අධිප්පායො. එදිසං අනුස්සරණං දිට්ඨග්ගහණානුස්සරෙන ච හොතීති දස්සෙතුං, **''යථාහ''**න්තිආදි වුත්තං.

අනිච්චාකාරන්ති හුත්වා අභාවාකාරං. **විපරිණාමවිරාගනිරොධන්ති** ජරාය මරණෙන චාති ද්වෙධා විපරිණාමෙතබ්බඤ්චෙව, තතො එව පලොකිතං භඞ්ගඤ්ච. අට්ඨකථායං පන යස්මා උප්පන්නං රූපං තෙනෙවාකාරෙන න තිට්ඨති , අථ ඛො උප්පාදාවත්ථාසඞ්ඛාතං පකතිං විජහති, විජහිතඤ්ච ජරාවත්ථාය තතො විගච්ඡති, විගච්ඡන්තඤ්ච භඞ්ගුප්පත්තියා නිරුජ්ඣතීති ඉමං විසෙසං දස්සෙතුං, **''පකතිවිජහනෙනා''**තිආදි වුත්තං. කාමඤ්චෙත්ථ ''යථාභූතං සම්මප්පඤ්ඤාය පස්සතො''ති වුත්තං, අනුබොධඤාණං පන අධිප්පෙතං වීථිපටිපන්නාය විපස්සනාය වසෙනාති **''විපස්සනාපඤ්ඤායා''**ති වුත්තං උපවිචාරනිද්දෙසභාවතො. තථා හි වක්ඛති – ''ඡසුද්වාරෙසු ඉට්ඨාරම්මණෙ ආපාථගතෙ''තිආදි. **සඞ්ඛාරානං භෙදං පස්සතොති** සබ්බෙසං සඞ්ඛාරානං ඛණෙ ඛණෙ භිජ්ජනසභාවං වීථිපටිපන්නෙන විපස්සනාඤාණෙන පස්සතො. තෙනාහ **''සඞ්ඛාරගතම්හි තික්ඛෙ''**තිආදි. තත්ථ **සඞ්ඛාගතම්හීති** සඞ්ඛාරගතෙ විසයභූතෙ. **තික්ඛෙති** භාවනාබලෙන ඉන්ද්‍රියානඤ්ච සමතාය තිබ්බෙ. **සූරෙති** පටිපක්ඛෙහි අනභිභූතතාය, තෙසඤ්ච අභිභවනසමත්ථතාය විසදෙ පටුභූතෙ පවත්තන්තෙ.

කිලෙසානං වික්ඛම්භනවසෙන වූපසන්තතාය **සන්තචිත්තස්ස,** සංසාරෙ භයස්ස ඉක්ඛනතො **භික්ඛුනො,** උත්තරිමනුස්සධම්මසන්නිස්සිතත්තා **අමානුසී රතීති** විවෙකරති නෙක්ඛම්මරති. **යතො යතොති** යථා යථා නයවිපස්සනාදීසු යෙන යෙන සම්මසනාකාරෙනාති අත්ථො. **ඛන්ධානං උදයබ්බයන්ති** පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධානං උප්පාදඤ්ච භඞ්ගඤ්ච. **අමතන්තං විජානතන්ති** විජානන්තානං විඤ්ඤූනං ආරද්ධවිපස්සනානං තං පීතිපාමොජ්ජං අමතාධිගමහෙතුතාය අමතන්ති වෙදිතබ්බං.

ඡසු ද්වාරෙසු ඉට්ඨාරම්මණෙ ආපාථගතෙති රූපාදිවසෙන ඡබ්බිධෙ ඉට්ඨාරම්මණෙ යථාරහං ඡසු ද්වාරෙසු ආපාථගතෙ. විසයෙ චෙතං භුම්මවචනං.

307. **පච්චුප්පන්නන්ති** සන්තතිපච්චුප්පන්නං. **අනුත්තරවිමොක්ඛො නාම අරහත්තං** ඉධ අධිප්පෙතං උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන. කථං පන තත්ථ පිහං උපට්ඨපෙති, න හි අධිගතං අරහත්තං ආරම්මණං හොති, න ච තං ආරබ්භ පිහා පවත්තතීති? කො වා එවමාහ – ''අරහත්තං ආරම්මණං කත්වා පිහං උපට්ඨපෙතී''ති. අනුස්සුතිලද්ධං පන පරිකප්පසිද්ධං අරහත්තං උද්දිස්ස පත්ථනං ඨපෙති, තත්ථ චිත්තං පණිදහති. තෙනාහ භගවා – ''කුදාස්සු නාමාහං තදායතනං උපසම්පජ්ජ විහරිස්සාමී''ති. **ආයතනන්ති** අරහත්තමෙව ඡළඞ්ගසමන්නාගමාදිකාරණභාවතො, මනායතනධම්මායතනභාවතො ච තථා වුත්තං, තං පනෙතං දොමනස්සං පත්ථනං පට්ඨපෙන්තස්ස උප්පජ්ජති පත්ථනාය සහාවත්තනතො. න හි ලොභදොසානං සහ වුත්ති අත්ථි. **පත්ථනාමූලකත්තාති** ඉමිනා උපට්ඨාපයතො පදස්ස හෙතුඅත්ථජොතකතමාහ. **එවන්ති** ''කුදාස්සුනාමා''තිආදිනා වුත්තාකාරෙන. **උස්සුක්කාපෙතුන්ති** යථා මග්ගෙන ඝටෙති, එවං උස්සුක්කාපෙතුං.

308. **අඤ්ඤාණුපෙක්ඛාති** අඤ්ඤාණසහිතා උපෙක්ඛා අසමපෙක්ඛනපවත්තා. තෙන තෙන මග්ගොධිනා තස්ස තස්ස අපායගමනීයකිලෙසොධිස්ස අනවසෙසතො ජිතත්තා ඛීණාසවො නිප්පරියායතො ඔධිජිනො නාම; තදභාවතො පුථුජ්ජනො නිප්පරියායතොව අනොධිජිනො නාම; සෙඛො පන සියා පරියායතො ඔධිජිනොති. තම්පි නිවත්තෙන්තො, **''අඛීණාසවස්සාති අත්ථො''**ති ආහ. **ආයතිං විපාකං ජිනිත්වාති** අප්පවත්තිකරණවසෙන සබ්බසො ආයතිං විපාකං ජිනිත්වා ඨිතත්තා ඛීණාසවොව නිප්පරියායතො විපාකජිනො නාම; තදභාවතො පුථුජ්ජනො නිප්පරියායතො අවිපාකජිනො නාම; සෙඛො පන සියා පරියායතො විපාකජිනොති. තම්පි නිවත්තෙන්තො **''අඛීණාසවස්සෙවාති**

අත්ථො''ති ආහ. අපස්සන්තස්ස රූපන්ති පාළිතො පදං ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. පාළියං පුබ්බෙ ''පුථුජ්ජනස්සා''ති වත්වා පුන ''අස්සුතවතො පුථුජ්ජනස්සා''ති වචනං අන්ධපුථුජ්ජනස්සායං උපෙක්ඛා, න කල්‍යාණපුථුජ්ජනස්සාති දස්සනත්ථං. ගෙහස්සිතා උපෙක්ඛා හි යං කිඤ්චි ආරම්මණවත්ථුං අපෙක්ඛස්සෙව, න නිරපෙක්ඛස්සාති ඉට්ඨෙ, ඉට්ඨමජ්ඣත්තෙ වා ආරම්මණෙ සියාති වුත්තං **''ඉට්ඨාරම්මණෙ ආපාථගතෙ''**ති. අඤ්ඤාණෙන පන තත්ථ අජ්ඣුපෙක්ඛනාකාරප්පත්ති හොති. තෙනාහ **''ගුළපිණ්ඩකෙ''**තිආදි.

ඉට්ඨෙ අරජ්ජන්තස්ස අනිට්ඨෙ අදුස්සන්තස්සාති ඉදං යෙභුය්‍යෙන සත්තානං ඉට්ඨෙ රජ්ජනං, අනිට්ඨෙ දුස්සනන්ති කත්වා වුත්තං. අයොනිසොමනසිකාරො හි තංතංආරම්මණවසෙන න කත්ථචිපි ජවනනියමං කරොතීති වුත්තවිපරීතෙපි ආරම්මණෙ රජ්ජනදුස්සනං සම්භවති, තථාපිස්ස රජ්ජනදුස්සනං අත්ථතො පටික්ඛිත්තමෙවාති දට්ඨබ්බං. **අසමපෙක්ඛනෙ**ති අසමං අයුත්තදස්සනෙ අයොනිසො සම්මොහපුබ්බකං ආරම්මණස්ස ගහණෙ.

309. **පවත්තනවසෙනා**ති උප්පාදනවසෙන චෙව බහුලීකරණවසෙන ච. **නිස්සාය චෙව ආගම්ම චා**ති ආගමනට්ඨානභූතෙ නිස්සයපච්චයභූතෙ ච කත්වා. **අතික්කන්තානි නාම හොන්ති** වික්ඛම්භනෙන උස්සාරෙන්තා සමුස්සාරෙන්තා.

සොමනස්සභාවසාමඤ්ඤං ගහෙත්වා, **''සරික්ඛකෙනෙව සරික්ඛකං ජහාපෙත්වා''**ති වුත්තං. ඉධාපි පහායකං නාම පහාතබ්බතො බලවමෙව, සංකිලෙසධම්මානං බලවභාවතො සාතිසයං පන බලවභාවං සන්ධාය **''ඉදානි බලවතා''**තිආදි වුත්තං. බලවභාවතො වොදානධම්මානං අධිගමස්ස අධිප්පෙතත්තා හෙත්ථ නෙක්ඛම්මස්සිතදොමනස්සානම්පි පහානං ජොතිතං.

උපෙක්ඛාය පහායකභාවෙන අධිප්පෙතත්තා **''උපෙක්ඛාකථා වෙදිතබ්බා''**ති වුත්තං. ඣානස්ස අලාභිනො ච ලාභිනො ච පකිණ්ණකසඞ්ඛාරසම්මසනං සන්ධාය, **''සුද්ධසඞ්ඛාරෙ ච පාදකෙ කත්වා''**ති. **උපෙක්ඛාසහගතා**ති භාවනාය පගුණභාවං ආගම්ම කදාචි අජ්ඣුපෙක්ඛනවසෙනපි හි සම්මසනං හොතීති. පාදකජ්ඣානවසෙන, සම්මසිතධම්මවසෙන වා ආගමනවිපස්සනාය බහුලං සොමනස්සසහගතභාවතො **''වුට්ඨානගාමිනී පන විපස්සනා සොමනස්සසහගතාවා''**ති නියමෙත්වා වුත්තං. **උපෙක්ඛාසහගතා හොතී**ති එත්ථාපි එසෙව නයො. **චතුත්ථජ්ඣානාදීනී**ති ආදි-සද්දෙන අරූපජ්ඣානානි සඞ්ගණ්හාති. **පුරිමසදිසාවා**ති පුරිමසදිසා එව, උපෙක්ඛාසහගතා වා හොති සොමනස්සසහගතා වාති අත්ථො. **ඉදං සන්ධායා**ති යං චතුත්ථජ්ඣානාදිපාදකතො එව උපෙක්ඛාසහගතං වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනං නිස්සාය සොමනස්සසහගතාය විපස්සනාය පහානං, ඉදං සන්ධාය. **පහානන්ති** චෙත්ථ සමතික්කමලක්ඛණං වෙදිතබ්බං.

එතං විසෙසං විපස්සනාය ආවජ්ජනට්ඨානභූතං. වුට්ඨානගාමිනියා ආසන්නෙ සමාපන්නජ්ඣානවිපස්සනා පාදකජ්ඣානවිපස්සනා, සම්මසිතධම්මොති **විපස්සනාය ආරම්මණභූතා ඛන්ධා. පුග්ගලජ්ඣාසයොති** පාදකජ්ඣානස්ස සම්මසිතජ්ඣානස්ස ච භෙදෙ සති පටිපජ්ජනකස්ස පුග්ගලස්ස, ''අහො වත මය්හං පඤ්චඞ්ගිකං ඣානං භවෙය්‍ය චතුරඞ්ගික''න්තිආදිනා පුබ්බෙ පවත්තඅජ්ඣාසයො. **තෙසම්පි වාදෙ**ති එත්ථ පඨමථෙරවාදෙ. **අයමෙව...පෙ.... නියමෙති** තතො තතො දුතියාදිපාදකජ්ඣානතො උප්පන්නස්ස සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාඤාණස්ස පාදකජ්ඣානාතික්කන්තානං අඞ්ගානං අසමාපජ්ජිතුකාමතා විරාගභාවනාභාවතො ඉතරස්ස ච අතබ්භාවතො. එතෙනෙව හි පඨමථෙරවාදෙ අපාදකපඨමජ්ඣානපාදකමග්ගා පඨමජ්ඣානිකාව හොන්ති, ඉතරෙ ච දුතියජ්ඣානිකාදිමග්ගා පාදකජ්ඣානවිපස්සනානියමෙහි තංතංඣානිකාව. එවං සෙසවාදෙසුපි විපස්සනානියමො යථාසම්භවං යොජෙතබ්බො. තෙනාහ – **''තෙසම්පි වාදෙ අයමෙව පුබ්බභාගෙ වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාව නියමෙතී''**ති. **වුත්තාව,** තස්මා න ඉධ වත්තබ්බාති අධිප්පායො.

310. **නානත්තා**දි කාමාවචරාදිකුසලාදිවිභාගතො නානාවිධා. තෙනාහ **''අනෙකප්පකාරා''**ති. **නානත්තසිතා**ති රූපසද්දාදිනානාරම්මණනිස්සයා. **එකත්තා** එකසභාවා ජාතිභූමිආදිවිභාගාභාවතො. **එකාරම්මණනිස්සිතා**ති එකප්පකාරෙනෙව ආරම්මණෙ පවත්තා. **හෙට්ඨා අඤ්ඤාණුපෙක්ඛා වුත්තා** ''බාලස්ස මුළ්හස්සා''තිආදිනා (ම. නි. 3.308). **උපරි ළඞ්ගුපෙක්ඛා වක්ඛති** ''උපෙක්ඛකො විහරතී''තිආදිනා (ම. නි. 3.311). **ද්වෙ උපෙක්ඛා ගහිතා** ද්වින්නම්පි එකත්තා, එකජ්ඣං ගහෙතබ්බතො, නානත්තසිතාය උපෙක්ඛාය පකාසිතභාවතො ච.

අඤ්ඤාණුපෙක්ඛා අඤ්ඤා සද්දාදීසු තත්ථ තත්ථෙව විජ්ජමානත්තා. **රූපෙසූති** ච ඉමිනා න කෙවලං රූපායතනවිසෙසා එව ගහිතා, අථ ඛො කසිණරූපානිපීති ආහ – **''රූපෙ උපෙක්ඛාභාවඤ්ච අඤ්ඤා''**තිආදි. එකත්තසිතභාවොපි ඉධ එකත්තවිසයසම්පයොගවසෙනෙව ඉච්ඡිතො, න ආරම්මණවසෙන වාති දස්සෙතුං, **''යස්මා පනා''**තිආදි වුත්තං. තෙනෙවාහ **''තත්ථා''**තිආදි. **සම්පයුත්තවසෙනා**ති සම්පයොගවසෙන. ආකාසානඤ්චායතනං නිස්සයතීති **ආකාසානඤ්චායතනනිස්සිතා,** ආකාසානඤ්චායතනඛන්ධනිස්සිතා. **සෙසාසුපී**ති විඤ්ඤාණඤ්චායතනනිස්සිතාදීසුපි.

අරූපාවචරවිපස්සනුපෙක්ඛායාති අරූපාවචරධම්මාරම්මණාය විපස්සනුපෙක්ඛාය. **රූපාවචරවිපස්සනුපෙක්ඛන්ති** එත්ථාපි එසෙව නයො. තාය කාමරූපාරූපභෙදාය තණ්හාය නිබ්බත්තාති තම්මයා, තෙභූමකධම්මා, තෙසං භාවො **තම්මයතා,** තණ්හා යස්ස ගුණස්ස වසෙන අත්ථෙ සද්දනිවෙසො, තදභිධානකොති ආහ – **''තම්මයතා නාම තණ්හා''**ති . **අතම්මයතා** තම්මයතාය පටිපක්ඛොති කත්වා. **විපස්සනුපෙක්ඛන්ති,** ''යදත්ථි යං භූතං, තං පජහති උපෙක්ඛං පටිලභතී''ති (දී. නි. 3.71; අ. නි. 7.55) එවමාගතං සඞ්ඛාරවිචිනනෙ මජ්ඣත්තභූතං උපෙක්ඛං.

311. **යදරියොති** එත්ථ ද-කාරො පදසන්ධිකරො, උපයොගපුථුවචනෙ ච **ය**-සද්දොති දස්සෙන්තො, **''යෙ සතිපට්ඨානෙ අරියො''**ති ආහ. කාමං ''අරියො''ති පදං සබ්බෙසම්පි පටිවිද්ධසච්චානං සාධාරණං, වක්ඛමානස්ස පන විසෙසස්ස බුද්ධාවෙණිකත්තා, **''අරියො සම්මාසම්බුද්ධො''**ති වුත්තං. න හි පච්චෙකබුද්ධාදීනං අයමානුභාවො අත්ථි. **තීසු ඨානෙසූති** න සුස්සූසන්තීති වා, එකච්චෙ න සුස්සූසන්ති එකච්චෙ සුස්සූසන්තීති වා, සුස්සූසන්තීති වා, පටිපන්නාපටිපන්නානං සාවකානං පටිපත්තිසඞ්ඛාතෙසු තීසු සතිපට්ඨානෙසු. **සතිං පට්ඨපෙන්තොති** පටිසානුනයෙහි අනවස්සුතත්තා තදුභයනිවත්තනත්තා සබ්බදා සතිං උපට්ඨපෙන්තො. බුද්ධානමෙව සා නිච්චං උපට්ඨිතසතිතා, න ඉතරෙසං ආවෙණිකධම්මභාවතො. ආදරෙන සොතුමිච්ඡා ඉධ සුස්සූසාති තදභාවං දස්සෙන්තො, **''සද්දහිත්වා සොතුං න ඉච්ඡන්තී''**ති ආහ. **න අඤ්ඤාති** ''න අඤ්ඤාය''ති වත්තබ්බෙ යකාරලොපෙන නිද්දෙසොති ආහ **''න ජානනත්ථාය''**ති. සත්ථු ඔවාදස්ස අනාදියනමෙව **වොක්කමනන්ති** ආහ – **''අතික්කමිත්වා…පෙ…. මඤ්ඤන්ති''**ති.

ගෙහස්සිතදොමනස්සවසෙනාති ඉදං ඉධ පටික්ඛිපිතබ්බමත්තදස්සනපදං දට්ඨබ්බං. නෙක්ඛම්මස්සිතදොමනස්සස්සපි සත්ථු පසඞ්ගවසෙන ''න චෙව අත්තමනො හොති''ති අත්තමනපටික්ඛෙපෙන අනත්තමනතා වුත්තා විය හොතීති තං පටිසෙධෙන්තො – **''අප්පතීතො හොතීති න එවමත්ථො දට්ඨබ්බො''**ති. තස්ස සෙතුඝාතො හි තථාගතානං. යදි එවං කස්මා අත්තමනතාපටික්ඛෙපොති ආහ – **''අප්පටිපන්නකෙසු පන අනත්තමනතාකාරණස්ස අභාවෙනෙතං වුත්ත''**න්ති. **පටිසඅවස්සවෙනාති** ඡහි ද්වාරෙහි පටිසවිස්සන්දනෙන, පටිසප්පවත්තියාති අත්ථො. **උප්පිලාවිතොති** න එවමත්ථො දට්ඨබ්බො උප්පිලාවිතත්තස්ස බොධිමූලෙ එව පහීනත්තා. **පටිපන්නකෙසූති** ඉදං අධිකාරවසෙන වුත්තං, අප්පටිපන්නකෙසුපි තථාගතස්ස අනත්තමනතාකාරණං නත්ථෙව. **එතං වුත්තන්ති** එතං ''අත්තමනො චෙව හොතී''තිආදිවචනං වුත්තං සාවකානං සම්මාපටිපත්තියා සත්ථු අනවජ්ජාය චිත්තාරාධනාය සම්භවතො.

312. **දමිතොති** නිබ්බිසෙවනභාවාපාදනෙන සික්ඛාපිතො. ඉරියාපථපරිවත්තනවසෙන අපරිවත්තිත්වා එකදිසාය එව සත්තදිසාවිධාවනස්ස ඉධාධිප්පෙතත්තා සාරිතානං හත්ථිදම්මාදීනං එකදිසාධාවනම්පි අනිවත්තනවසෙනෙව යුත්තන්ති ආහ – **''අනිවත්තිත්වා ධාවන්තො එකංයෙව දිසං ධාවති''**ති. **කායෙන අනිවත්තිත්වාවාති** කායෙන අපරිවත්තිත්වා එව. **විමොක්ඛවසෙන අට්ඨ දිසා විධාවති,** න පුරත්ථිමාදිදිසාවසෙන. **එකපහාරෙනෙවාති** එකනීහාරෙනෙව, එකස්මිංයෙව වා දිවසෙ එකභාගෙන. ''පහාරො''ති හි දිවසස්ස තතියො භාගො වුච්චති. විධාවනඤ්චෙත්ථ ඣානසමාපජ්ජනවසෙන අකලඞ්කමප්පතිඝාතං ජවනචිත්තපවත්තනන්ති ආහ **''සමාපජ්ජතියෙවා''**ති. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

සළායතනවිභඞ්ගසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

8. උද්දෙසවිභඞ්ගසුත්තවණ්ණනා

313. දෙසෙතබ්බස්ස අත්ථස්ස උද්දිසනං **උද්දෙසො,** විභජනං **විභඞ්ගොති** ආහ – **''මාතිකඤ්ච විභජනඤ්චා''**ති **තුලෙය්‍යාති**ආදීනි චත්තාරිපි පදානි පඤ්ඤාවෙවචනානි. අථ වා **තුලෙය්‍යාති** තුලනභූතාය පඤ්ඤාය තස්ස ධම්මස්ස පග්ගහාදිවිධිනා පරිතුලෙය්‍ය. **තීරෙය්‍යාති** තීරණභූතාය පඤ්ඤාය තත්ථ ඤාණකිරියාසමාපනවසෙන තීරෙය්‍ය. **පරිග්ගණ්හෙය්‍යාති** තථාසමාපන්නො ආනිසංසෙ අස්සාදආදීනවෙ ච විචිනෙය්‍ය. **පරිච්ඡින්දෙය්‍යාති** පරිච්ඡින්දභූතෙන ඤාණෙන අත්ථං පරිච්ඡින්දිත්වා ජානෙය්‍ය. **ආරම්මණෙසූති** රූපාදිපුථුත්තාරම්මණෙසු. **නිකන්තිවසෙනාති** නිකාමනවසෙන අපෙක්ඛාවසෙන. **තිට්ඨමානන්ති** පවත්තමානං. **ගොචරජ්ඣත්තෙති** ඣානාරම්මණභූතෙ. තඤ්හි භාවනාචිත්තෙනාභිභුය්‍ය අවිස්සජ්ජිත්වා ගය්හමානං අජ්ඣත්තං විය හොතීති ''ගොචරජ්ඣත්ත''න්ති වුච්චති. භාවනං ආරද්ධස්ස භික්ඛුනො යදි භාවනාරම්මණෙ නිකන්ති උප්පජ්ජෙය්‍ය, තාය නිකන්තියා උපරි භාවනං විස්සජ්ජෙත්වා චිත්තසංකොචවසෙන සණ්ඨිතං නාම, තදභාවෙන **අසණ්ඨිතං** නාම හොතීති, ''අජ්ඣත්තං අසණ්ඨිත''න්ති වුත්තන්ති දස්සෙන්තො, **''ගොචරජ්ඣත්තෙ නිකන්තිවසෙන අසණ්ඨිත''**න්ති ආහ. තථා හි වක්ඛති – ''නිකන්තිවසෙන හි අතිට්ඨමානං හානභාගියං න හොති, විසෙසභාගියමෙව හොතී''ති. **අග්ගහෙත්වාති** රූපාදීසු කිඤ්චි තණ්හාදිග්ගාහවසෙන අග්ගහෙත්වා. තථා අග්ගහණෙනෙව හි තණ්හාපරිතාසාදිවසෙන න පරිතස්සෙය්‍ය. **අවසෙසස්ස ච දුක්ඛස්සාති** සොකාදිදුක්ඛස්ස. **අවසෙසස්ස ච දුක්ඛස්සාති** වා ජාතිජරාමරණසීසෙන විපාකදුක්ඛස්ස ගහිතත්තා කිලෙසදුක්ඛස්ස චෙව සංසාරදුක්ඛස්ස චාති අත්ථො.

316. රූපමෙව කිලෙසුප්පත්තියා කාරණභාවතො **රූපනිමිත්තං**. රාගාදිවසෙන තං අනුධාවතීති **රූපනිමිත්තානුසාරී.**

318. **නිකන්තිවසෙන අසණ්ඨිතන්ති** අපෙක්ඛාවසෙන සණ්ඨිතං නිකන්තිං පහාය පවත්තමානං උපරි විසෙසාවහතොති. තෙනාහ **"නිකන්තිවසෙන හී"**තිආදි.

320. **අග්ගහෙත්වා අපරිතස්සනාති** පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධෙ, ''එතං මමා''තිආදිනා තණ්හාදිග්ගාහවසෙන උපාදියිත්වා තණ්හාපරිතාසාදිවසෙන පරිතස්සනා, වුත්තවිපරියායෙන අග්ගහෙත්වා අපරිතස්සනා වෙදිතබ්බා. **කථං පනෙසා අනුපාදාපරිතස්සනා හොතීති** මහාථෙරස්ස අධිප්පායං විවරිතුං චොදනං සමුට්ඨාපෙති? **උපාදාතබ්බස්ස අභාවතොති** තස්ස අනුපාදාපරිතස්සනාභාවෙ කාරණවචනං. **යදි හීතිආදි** තස්ස සමත්ථනං. **උපාදාපරිතස්සනාව අස්ස** තථා උපාදාතබ්බස්ස තථෙව උපාදින්නත්තා. **එවන්ති** නිච්චාදිආකාරෙන. **උපාදින්නාපීති** ගහිතපරාමට්ඨාපි. **අනුපාදින්නාව හොන්ති** අයොනිසො ගහිතත්තා, විඤ්ඤූසු නිස්සාය ජානිතබ්බත්තා ච. **දිට්ඨිවසෙනාති** මිච්ඡාදිට්ඨියා ගහණාකාරවසෙන, තස්ස පන අයථාභූතගාහිතාය පරමත්ථතො ච අභාවතො. **අත්ථතොති** පරමත්ථතො. **අනුපාදාපරිතස්සනායෙව නාම හොති** උපාදාතබ්බාකාරස්ස අභාවෙන තං අනුපාදියිත්වා එව පරිතස්සනාති කත්වා.

පරිවත්තතීති න තදෙව රූපං අඤ්ඤථා පවත්තං පරිවත්තති, අථ ඛො පකතිජහනෙන සභාවවිගමෙන නස්සති භිජ්ජති. **විපරිණතන්ති** අඤ්ඤථත්තං ගතං විනට්ඨං. **කම්මවිඤ්ඤාණන්ති** අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණං. ''රූපං අත්තා''තිආදි මිච්ඡාගාහවසෙන විඤ්ඤාණස්ස රූපභෙදෙන වුත්තස්ස **භෙදානුපරිවත්ති හොති**. විපරිණාමං අනුගන්ත්වා විපරිවත්තනතං ආරබ්භ පවත්තං විපරිණාමානුපරිවත්තං; තතො සමුප්පන්නා පරිතස්සනා **විපරිණාමානුපරිවත්තජා පරිතස්සනාති** දස්සෙන්තො ආහ – **"විපරිණාමස්ස…පෙ…. පරිතස්සනා"**ති. **අකුසලධම්මසමුප්පාදා චාති**, ''යං අහු වත මෙ, තං වත මෙ නත්ථී''තිආදිනා පවත්තා අකුසලචිත්තුප්පාදධම්මා. **ඛෙපෙත්වාති** පවත්තිතුං අප්පදානවසෙන අනුප්පත්තිනිමිත්තතාය ඛෙපෙත්වා. **භයතාසෙනාති** භායනවසෙනපි චිත්තුත්‍රාසෙන. **තණ්හාතාසෙනාති** තස්සනෙන. **සවිඝාතොති** චිත්තවිඝාතනවිඝාතෙන සවිඝාතො. තතො එව චෙතොදුක්ඛෙන **සදුක්ඛො. මණිකරණ්ඩකසඤ්ඤායාති** රිත්තකරණ්ඩංයෙව මණිපරිපුණ්ණකරණ්ඩොති උප්පන්නසඤ්ඤාය. **අග්ගහෙත්වා පරිතස්සනාති** ගහෙතබ්බස්ස අභාවෙන ගහණම්පි අවිජ්ජමානපක්ඛියමෙවාති අග්ගහෙත්වා පරිතස්සනා නාම හොති.

321. **කම්මවිඤ්ඤාණමෙව නත්ථී** සති කම්මවිඤ්ඤාණෙ රූපභෙදානුපරිවත්ති සියාති කම්මවිඤ්ඤාණාභාවදස්සනමුඛෙන ඛීණාසවස්ස සබ්බසො කිලෙසාභාවං දස්සෙති. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

උද්දෙසවිභඞ්ගසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

9. අරණවිභඞ්ගසුත්තවණ්ණනා

323. **ගෙහස්සිතවසෙනාති** කිලෙසනිස්සිතවසෙන අනුරොධවසෙන. **නෙව උක්ඛිපෙය්‍යාති** න අනුග්ගණ්හෙය්‍ය. **න අවක්ඛිපෙය්‍යාති** ගෙහස්සිතවසෙන විරොධවසෙන න නිග්ගණ්හෙය්‍ය. අනුරොධෙන විනා සම්පහංසනවසෙන යථාභූතගුණකථනං නෙවුස්සාදනා වජ්ජාභාවතො; තථා විරොධෙන විනා විවෙචනවසෙන යථාභූතදොසකථනං න අපසාදනං. **සභාවමෙවාති** යථාභූතසභාවමෙව කස්සචි පුග්ගලස්ස අනාදෙසකරණවසෙන **කථෙය්‍ය,** සෙය්‍යථාපි ආයස්මා සුභූතිත්ථෙරො. **විනිච්ඡිතසුඛන්ති**, ''අජ්ඣත්තං අනවජ්ජ''න්තිආදිනා විසෙසතො විනිච්ඡිතසුඛාය හොති. **පරම්මුඛා අවණ්ණන්ති** ස්වායං රහොවාදො පෙසුඤ්ඤූපසංහාරවසෙන පවත්තො ඉධාධිප්පෙතොති ආහ **"පිසුණවාචන්ති අත්ථො"**ති. **ඛීණාතීති ඛීණො,** යො භාසති, යඤ්ච උද්දිස්ස භාසති, ද්වෙපි හිංසති විබාධතීති අත්ථො, තං ඛීණවාදං. ස්වායං යස්මා කිලෙසෙහි ආකිණ්ණො සංකිලිට්ඨො එව ච හොති, තස්මා වුත්තං – **"ආකිණ්ණං සංකිලිට්ඨං වාචා"**න්ති. තෙන අවසිට්ඨං තිවිධම්පි වචීදුච්චරිතමාහ. **අධිට්ඨහිත්වාති**, ''ඉදමෙව සච්ච''න්ති අජ්ඣොසාය. **ආදායාති** පග්ගය්හ. **වොහරෙය්‍යාති** සමුදාචරෙය්‍ය. **ලොකසමඤ්ඤන්ති** ලොකසඞ්කෙතං.

324. ආරම්මණතො සම්පයොගතො කාමෙහි පටිසංහිතත්තා **කාමපටිසන්ධි,** කාමසුඛං. තෙනාහ **"කාමූපසංහිතෙන සුඛෙනා"**ති. **සදුක්ඛොති** විපාකදුක්ඛෙන සංකිලෙසදුක්ඛෙන සදුක්ඛො. **තථා සපරිළාහොති** විපාකපරිළාහෙන චෙව කිලෙසපරිළාහෙන ච සපරිළාහො.

326. වට්ටතො නිස්සරිතුං අදත්වා තත්ථෙව සීදාපනතො මිච්ඡාපටිපදාභාවෙන සත්තෙ සංයොජෙතීති සංයොජනං, විසෙසතො භවසංයොජනං තණ්හාති ආහ **"තණ්හායෙතං නාම"**න්ති. න තණ්හායෙව මානාදයොපි සංයොජනත්තං සාධෙන්ති නාම සබ්බසො සංයොජනතො සුට්ඨු බන්ධනතො. තෙන වුත්තං – ''අවිජ්ජානීවරණානං, භික්ඛවෙ, සත්තානං තණ්හාසංයොජනාන''න්ති (සං. නි. 2.125-126).

ඉමං චතුක්කන්ති, ''යෙ කාමපටිසන්ධිසුඛිනො සොමනස්සානුයොගං අනුයුත්තා, යෙ අත්තකිලමථානුයොගං අනුයුත්තා''ති එවමාගතං ඉමං චතුක්කං නිස්සාය. ''එතදග්ගෙ ඨපිතො''ති, වත්වා තං නිස්සාය ඨපිතභාවං විත්ථාරතො දස්සෙතුං, **"භගවතො හී"**තිආදි වුත්තං. **උස්සාදනාඅපසාදනා පඤ්ඤායන්ති** තථාගතෙන විනෙතබ්බපුග්ගලවසෙන ධම්මදෙසනාය පවත්තෙතබ්බතො. **අයං පුග්ගලො…පෙ…. ආචාරසම්පන්නොති වා නත්ථී** පරෙසං අනුද්දෙසකවසෙන ධම්මදෙසනාය පවත්තනතො.

329. **පරම්මුඛා අවණ්ණන්**ති නින්දියස්ස දොසස්ස නින්දනං. න හි කදාචි නින්දියො පසංසියො හොති, තං පන කාලං ඤත්වාව කථෙතබ්බන්ති ආහ, **"යුත්තපත්තකාලං ඤත්වා"**ති. **ඛීණවාදෙපි එසෙව නයො** තස්ස රහොවාදෙන සමානයොගක්ඛමත්තා.

330. **සාතියතී**ති වධියති. **සද්දොපි භිජ්ජති** නස්සති, භෙදො හොතීති අත්ථො. **ගෙලඤ්ඤපප්පත්තො**ති ඛෙදං පරිස්සමං පත්තො. **අපලිබුද්ධන්**ති දොසෙහි අනනුපතිතං.

331. **අභිනිවිස්ස වොහරතී**ති එවමෙතං, න ඉතො අඤ්ඤථාති තං ජනපදනිරුත්තිං අභිනිවිසිත්වා සමුදාචරති. **අතිධාවනන්**ති සමඤ්ඤං නාමෙතං ලොකසඞ්කෙතසිද්ධා පඤ්ඤත්තීති පඤ්ඤත්තිමත්තෙ අට්ඨත්වා පරමත්ථතො ථාමසා පරාමස්ස වොහරණං.

332. **අපරාමසන්තො**ති අනභිනිවිසන්තො සමඤ්ඤාමත්තතොව **වොහරති**.

333. **මරියාදභාජනීයන්**ති යථාවුත්තසම්මාපටිපදාය මිච්ඡාපටිපදාය ච අඤ්ඤමඤ්ඤං සඞ්කරභාවවිභාජනං. රණන්ති සත්තා එතෙහි කන්දන්ති අකන්දන්තාපි කන්දනකාරණභාවතොති රණා; රාගදොසමොහා, දසපි වා කිලෙසා, සබ්බෙපි වා එකන්තාකුසලා, තෙහි නානප්පකාරදුක්ඛනිබ්බත්තකෙහි අභිභූතා සත්තා කන්දන්ති; සහ රණෙහීති **සරණො**. රණසද්දො වා රාගාදිරෙණූසු නිරුළ්හො. තෙනාහ **"සරජො සකිලෙසො"**ති. පාළියං පන "සදුක්ඛො එසො ධම්මො"තිආදිනා ආගතත්තා කාමසුඛානුයොගාදයොපි "සරණො"ති වුත්තාති දුක්ඛාදීනං රණභාවො තන්නිබ්බත්තකසභාවානං අකුසලානං සරණතා ච වෙදිතබ්බා. **අරණො**තිආදීනං පදානං වුත්තවිපරියායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

වත්ථුං සොධෙතීති නිරොධසමාපජ්ජනෙන මහප්ඵලභාවකරණෙන දක්ඛිණෙය්‍යවත්ථුභූතං අත්තානං විසොධෙති; නිරොධසමාපත්තියා වත්ථුවිසොධනං නිරොධං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨිතානං පච්චෙකබුද්ධානං මහාකස්සපත්ථෙරාදීනං දින්නදක්ඛිණාවිසුද්ධියා දීපෙතබ්බං. තෙනාහ **"තථා හී"**තිආදි. **තථෙවා**ති ඉමිනා "පිණ්ඩාය චරන්තො"තිආදිං උපසංහරති. මෙත්තාභාවනාය මුදුභූතචිත්තබහුමානපුබ්බකං දෙන්තීති , "සුභූතිත්ථෙරො දක්ඛිණං විසොධෙතී"ති වුත්තං. තෙන දායකතොපි දක්ඛිණාවිසුද්ධිං දස්සෙති. වත්ථුසොධනං පන පටිභාගතො. **එවං පන කාතුං සක්කා**ති සාවකානම්පි කිමෙවං ලහුවුට්ඨානාධිට්ඨානං සාවකෙසු චිණ්ණවසීභාවො සම්භවතීති පුච්ඡති. ඉතරො අග්ගසාවකමහාසාවකෙසු කිං වත්තබ්බං, පකතිසාවකෙසුපි වසිප්පත්තෙසු ලබ්භතීති තෙ දස්සෙන්තො, **"ආම සක්කා"**තිආදිමාහ. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

අරණවිභඞ්ගසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

10. ධාතුවිභඞ්ගසුත්තවණ්ණනා

342. අපරික්ඛීණායුකං පුක්කුසාතිකුලපුත්තං උද්දිස්ස ගමනන්ති කත්වා වුත්තං **"තුරිතගමනචාරික"**න්ති. මම වාසූපගමනෙන තව චිත්තස්ස අඵාසුකං අනිට්ඨං **සචෙ නත්ථි. සො**ති පුබ්බූපගතො. **දින්නං දින්නමෙව වට්ටතී**ති එකවාරං දින්නං දින්නමෙව යුත්තං, න පුන දාතබ්බන්ති අධිප්පායො. **කතං කතමෙවා**ති සඞ්ඝහත්ථං කතං අනුච්ඡවිකකම්මං කතමෙව, න තං පුන විපරිවත්තෙතබ්බන්ති අධිප්පායො.

පුක්කුසාතිම්හි උභයථාපි කුලපුත්තභාවො පරිපුණ්ණො එවාති ආහ – **"ජාතිකුලපුත්තොපි ආචාරකුලපුත්තොපී"**ති. **තත්‍රා**ති තස්මිං තක්කසීලතො ආගමනෙ. **අඞ්කෙ නිපන්නදාරකං විය ජනං තොසෙති** තුට්ඨිං පාපෙති. **රතනානි උප්පජ්ජන්ති** පබ්බතසමුද්දාදිසන්නිස්සිතත්තා පච්චන්තදෙසස්ස. **දස්සනීයන්**ති දස්සනෙනෙව සුඛාවහං. **එවරූපන්**ති දස්සනීයං සවනීයඤ්ච.

අනග්ඝකම්බලෙ මහග්ඝකම්බලෙ. **සාරකරණ්ඩකෙ**ති චන්දනසාරාදිසාරමයකරණ්ඩකෙ. **ලිඛාපෙත්වා** උක්කිරාපෙත්වා. **ලාඛාය වට්ටාපෙත්වා**ති මුඛං පිදහිත්වා ලාඛාපරිකම්මං කාරෙත්වා.

අන්තො දුස්සභණ්ඩිකං අත්ථීති අඤ්ඤාසි නාතිගරුකභාවතො. **අනග්ඝා අහෙසුන්**ති වණ්ණසම්පත්තිඵස්සසම්පත්තිපමාණමහත්තදුන්නිම්මාපියතාහි මහග්ඝා අහෙසුං, මහාපුඤ්ඤො රාජා තස්ස අත්ථෙවාති අධිප්පායො.

යදි එවං, "කින්නු ඛො පෙසෙමී"ති කස්මා වීමංසං ආපජ්ජීති ආහ – **"අපිච ඛො පනා"**තිආදි. **සො**ති බිම්බිසාරො රාජා. **විචිනිතුං ආරද්ධො** රතනස්ස අනෙකවිධත්තා උත්තරුත්තරිඤ්ච පණීතතරාදිභාවතො. **සුවණ්ණරජතාදීනී**ති සුවණ්ණරජතපවාළමණිමුත්තාවෙළුරියාදි. **ඉන්ද්‍රියබද්ධන්**ති චක්ඛාදිඉන්ද්‍රියපටිබද්ධං. **පදෙසන්**ති ගුණවසෙන එකදෙසං න පාපුණාති.

සාමං සච්චානං අභිසම්බුද්ධතාසාමඤ්ඤෙන, **“බුද්ධරතනම්පි දුවිධ”**න්ති වුත්තං. **බුද්ධරතනසමං රතනං නාම නත්ථි,** යස්මා පන ඉමස්මිං ලොකෙ පරස්මිං වා පන බුද්ධෙන සදිසො න විජ්ජතීති. පඨමබොධියංයෙව පවත්තතීති කත්වා වුත්තං **“සොසොපී”**තිආදි.

රාජා තුට්ඨො චින්තෙසි, ‘‘තත්ථ අවිජ්ජමානංයෙව පෙසෙතුං ලද්ධ’’න්ති. **තස්මාති** යස්මා පරිපුණ්ණං එකදිවසම්පි තස්මිං පදෙසෙ බුද්ධානං ආවාසපරිග්ගහො නත්ථි, තස්මා. **පුබ්බදිසාමුඛ**න්ති පුබ්බදිසාභිමුඛං සීහපඤ්ජරං. තෙනස්ස සුවිභූතාලොකතං දස්සෙති.

එවං අනඤ්ඤසාධාරණස්ස භගවතො ඊදිසො සමුදාගමොති දස්සෙතුං, **“එවං දස පාරමියො පූරෙත්වා”**තිආදි වුත්තං. එවං සම්පන්නසමුදාගමස්ස තදනුරූපා අයං ඵලසම්පදාති දස්සෙතුං, **“තුසිතභවනතො”**තිආදි වුත්තං.

අරියධම්මො නාම අරියමග්ගප්පධානො, අරියමග්ගො ච සත්තතිංසබොධිපක්ඛියසඞ්ගහො, තෙ ච උද්දෙසමත්තෙනෙව ගහිතාති ආහ – **“සත්තතිංසබොධිපක්ඛියෙ එකදෙසෙන ලිඛිත්වා”**ති. චූළසීලාදීනි **බ්‍රහ්මජාලෙ** (දී. නි. 1.8-9) ආගතනයෙන වෙදිතබ්බානි. **ඡද්වාරසංවරං සතිසම්පජඤ්ඤ**න්ති මනච්ඡට්ඨානං ද්වාරානං සංවරණවසෙන සත්තට්ඨානිකං සතිසම්පජඤ්ඤං. ද්වාදසප්පභෙදං චීවරාදි**චතුප්පච්චයසන්තොසං.** අරඤ්ඤරුක්ඛමූලාදීනඤ්ච විභඞ්ගං භාවනානුකූලං **සෙනාසනං.** ‘‘අභිජ්ඣං ලොකෙ පහායා’’තිආදිනා වුත්තං **නීවරණප්පහානං. පරිකම්ම**න්ති කසිණාදිපරිකම්මං. පාළියං ආගතනයෙන **අට්ඨතිංස කම්මට්ඨානානි.** විසුද්ධිපටිපාටියා **යාව ආසවක්ඛයා** ඉමං පටිපත්තිං **එකදෙසෙන ලිඛි. සොළසවිධ**න්ති සොළසවිධභාවනාය පයොගං.

කිලඤ්ජමයෙති නානාවිධහිත්තිවිභත්තෙ සණ්හසුඛුමරතනපරිසිබ්බිතෙ කිලඤ්ජමයසමුග්ගෙ. **බහි වත්ථෙන වෙඨෙත්වා**ති පඨමං සුඛුමකම්බලෙන වෙඨෙත්වා පටිපාටියා තෙත්තිංසාය සමුග්ගෙසු පක්ඛිපිත්වා තතො බහි සුඛුමවත්ථෙන වෙඨෙත්වා ඡාදෙත්වා. තිණගච්ඡපහානසම්මජ්ජනාදිනා **සොධිතමත්තකමෙව හොතු,** කදලිපුණ්ණඝටධජපටාකුස්සාපනාදිඅලඞ්කරණෙන මා නිට්ඨාපෙථාති අත්ථො. **රාජානුභාවෙන පටියාදෙථා**ති මම රාජානුරූපං සජ්ජෙථ, අලඞ්කරොථාති අත්ථො. **අන්තරභොගිකාන**න්ති අනුයුත්තරාජමහාමත්තානං. **ජවනදූතෙ**ති ඛිප්පං ගච්ඡන්තකදූතපුරිසෙ. තාළෙහි සහ අවචරන්තීති **තාළාවචරා.**

රඤ්ඤා පණ්ණාකාරං උද්දිස්ස කතපූජාසක්කාරස්ස අමච්චතො සුතත්තා **පණ්ණාකාරං උච්චට්ඨානෙ ඨපෙත්වා සයං නීචාසනෙ නිසින්නො. නායං අඤ්ඤස්ස රතනස්ස භවිස්සතී**ති අයං පරිහාරො අඤ්ඤස්ස මණිමුත්තාදිභෙදස්ස රතනස්ස න භවිස්සති මණිමුත්තාදීහි අභිසඞ්ඛතත්තා. **බලවසොමනස්සං උප්පජ්ජි** චිරතනකාලං බුද්ධසාසනෙ භාවිතභාවනතාය වාසිතවාසනතාය ඝටෙ දීපො විය අබ්භන්තරෙ එව සමුජ්ජලමානපරිපක්කතිහෙතුකභාවතො.

ධාරෙමීති ඉච්ඡාමි, ගණ්හාමීති අත්ථො. **ද්වෙජ්ඣවචන**න්ති ද්වෙළ්හකභාවො. **අන්තරං කරොතී**ති ද්වින්නං පාදානං අන්තරං තං ලෙඛං කරොති, එකෙන පාදෙන අතික්කමීති අත්ථො. **තස්සා ගතමග්ගෙනා**ති තාය දෙවියා විවට්ටමානාය නාසිතාය ගතමග්ගෙන. **තං පන ලෙඛ**න්ති පුක්කුසාතිනා කතලෙඛං. පණ්ණච්ඡත්තකන්ති තාලපත්තමුට්ඨිං.

සත්ථුගාරවෙනාති සත්ථරි උප්පන්නපසාදපෙමබහුමානසම්භවෙන. තදා සත්ථාරංයෙව මනසි කත්වා තන්නින්නභාවෙන ගච්ඡන්තො, ‘‘පුච්ඡිස්සාමී’’තිපි චිත්තං න උප්පාදෙසි, ‘‘එත්ථ නු ඛො සත්ථා වසතී’’ති පරිවිතක්කස්සෙව අභාවතො; රාජගහං පන පත්වා රඤ්ඤො පෙසිතසාසනවසෙන තත්ථ ච විහාරස්ස බහුභාවතො **සත්ථා කහං වසතීති පුච්ඡි.** සත්ථු එකකස්සෙව නික්ඛමනං පඤ්චචත්තාලීස යොජනානි පදසා ගමනඤ්ච ධම්මපූජාවසෙන කතන්ති දට්ඨබ්බං. ධම්මපූජාය ච බුද්ධානං ආචිණ්ණභාවො හෙට්ඨා විත්ථාරිතොයෙව. බුද්ධසොභං පන පටිච්ඡාදෙත්වා අඤ්ඤාතකවෙසෙන තත්ථ ගමනං තස්ස කුලපුත්තස්ස විස්සත්ථවසෙන මග්ගදරථපටිපස්සම්භනත්ථං. අප්පටිපස්සද්ධමග්ගදරථො හි ධම්මදෙසනාය භාජනං න හොතීති. තථාහි වක්ඛති, ‘‘නනු ච භගවා’’තිආදි.

උරුද්ධන්ති විසාලන්ති කෙචි. **අතිරෙකතියොජනසත**න්තිආදිනා අන්වයතො බ්‍යතිරෙකතො ච මච්ඡෙරවිනයනෙ සබ්‍රහ්මචාරීනං ඔවාදදානං. **අච්චන්තසුඛුමාලො**තිආදිනා සත්ථු ධම්මගාරවෙන සද්ධිං කුලපුත්තස්සපි ධම්මගාරවං සංසන්දති සමෙතීති දස්සෙති. තෙන භගවතො කතස්ස පච්චුග්ගමනස්ස ඨානගතභාවං විභාවෙන්තො අඤ්ඤෙසම්පි භබ්බරූපානං කුලපුත්තානං යථාරහං සඞ්ගහො කාතබ්බොති දස්සෙති.

බ්‍රහ්මලොකප්පමාණන්ති උච්චභාවෙන. **ආනුභාවෙනා**ති ඉද්ධානුභාවෙන යථා සො සොතපථං න උපගච්ඡති, එවං වූපසමෙතුං සක්කොති. **අවිබ්භන්ත**න්ති විබ්භමරහිතං නිල්ලොලුප්පං. **“භාවනපුංසකං පනෙත”**න්ති වත්වා තස්ස විවරණත්ථං, ‘‘පාසාදිකෙන ඉරියාපථෙනා’’ති වුත්තං. ඉත්ථම්භූතලක්ඛණෙ එතං කරණවචනං දට්ඨබ්බං. තෙනාහ **“යථා ඉරියතො”**තිආදි. **අමනාපො හොති** පස්සන්තානං. සීහසෙය්‍යාය නිපන්නස්සපි හි එකච්චෙ සරීරාවයවා අධොඛිත්තවික්ඛිත්තා විය දිස්සන්ති. කටියං ද්වින්නං ඌරුසන්ධීනං ද්වින්නඤ්ච ජාණුසන්ධීනං වසෙන

චතුසන්ධිකපල්ලඞ්කං. න පතිට්ඨාතීති නප්පවත්තති, ‘‘කංසි ත්ව’’න්තිආදිනා අපුච්ඡිතෙ කථාපවත්ති එව න හොති. **අප්පතිට්ඨිතාය කථාය න සඤ්ජායතීති** තථා පන පුච්ඡාවසෙන කථාය අප්පවත්තිතාය උපරි ධම්මකථා න සඤ්ජායති න උප්පජ්ජති. **ඉතීති** තස්මා. **කථාපතිට්ඨාපනත්ථං** කථාපවත්තනත්ථං කථාසමුට්ඨාපනත්ථං වා පුච්ඡි.

සභාවමෙව කථෙතීති අත්තනො භගවතො අදිට්ඨපුබ්බත්තා ‘‘අදිට්ඨපුබ්බකං කථමහං ජානෙය්‍යා’’න්ති සභාවමෙව කෙවලං අත්තනො අජ්ඣාසයමෙව කථෙති; න පන සදෙවකස්ස ලොකස්ස සුපාකටං සභාවසිද්ධං බුද්ධරූපකායසභාවං. අථ වා **සභාවමෙව කථෙතීති** ‘‘ඉදමෙව’’න්ති ජානන්තොපි තදා භගවතො රුචියා තථාපවත්තමානං රූපකායසභාවමෙව කථෙති අප්පවික්ඛම්භනන්ති අධිප්පායො. තෙනාහ – **‘‘තථා හි න’’**න්තිආදි, විපස්සනාලක්ඛණමෙව පටිපදන්ති අධිප්පායො.

343. **‘‘පුබ්බභාගපටිපදං අකථෙත්වා’’**ති වත්වා පුබ්බභාගපටිපදාය අකථනෙ කාරණං පුබ්බභාගපටිපදඤ්ච සරූපතො දස්සෙතුං, **‘‘යස්ස හී’’**තිආදි වුත්තං. අපරිසුද්ධායපි පුබ්බභාගපටිපදාය විපස්සනා තථා න කිච්චකාරී, පගෙව අවිජ්ජමානායාති, **‘‘යස්ස හි…පෙ…. අපරිසුද්ධා හොති’’**ච්චෙව වුත්තං. පුබ්බභාගපටිපදා ච නාම සඞ්ඛෙපතො පන්නරස චරණධම්මාති ආහ – **‘‘සීලසංවරං…පෙ…. ඉමං පුබ්බභාගපටිපදං ආචික්ඛතී’’**ති. **යානකිච්චං සාධෙති** මග්ගගමනෙන අකිලන්තභාවසාධනත්තා. චිරකාලං පරිභාවිතාය පරිපක්කගතාය හෙතුසම්පදාය උපට්ඨාපිතං **සාමණෙරසීලම්පි පරිපුණ්ණං** අඛණ්ඩාදිභාවප්පත්තියා, යං පුබ්බහෙතුත්තා ‘‘සීල’’න්ති වුච්චති.

ධාතුයො පරමත්ථතො විජ්ජමානා, පඤ්ඤත්තිමත්තො **පුරිසො අවිජ්ජමානො.** අථ කස්මා භගවා අරහත්තස්ස පදට්ඨානභූතං විපස්සනං කථෙන්තො ‘‘ඡධාතුරො’’ති අවිජ්ජමානප්පධානං දෙසනං ආරභීති ආහ – **‘‘භගවා හී’’**තිආදි. **කත්ථචි** ‘‘තෙවිජ්ජො ඡළභිඤ්ඤො’’තිආදීසු **විජ්ජමානෙන අවිජ්ජමානං දස්සෙති. කත්ථචි** – ‘‘ඉත්ථිරූපං, භික්ඛවෙ, පුරිසස්ස චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨතී’’තිආදීසු (අ. නි. 1.1) **අවිජ්ජමානෙන විජ්ජමානං දස්සෙති. කත්ථචි** ‘‘චක්ඛුවිඤ්ඤාණං සොතවිඤ්ඤාණ’’න්තිආදීසු (විභ. 121) **විජ්ජමානෙන විජ්ජමානං දස්සෙති. කත්ථචි** – ‘‘ඛත්තියකුමාරො බ්‍රාහ්මණකඤ්ඤාය සද්ධිං සංවාසං කප්පෙතී’’තිආදීසු (දී. නි. 1.275) **අවිජ්ජමානෙන අවිජ්ජමානං දස්සෙති.** ඉධ පන විජ්ජමානෙන අවිජ්ජමානං දස්සෙති. ‘‘ඡධාතුරො’’ති හි සමාසත්ථො අවිජ්ජමානො පුග්ගලවිසයත්තා, තස්ස පදස්ස අවයවත්ථො පන අප්පධානත්ථො විජ්ජමානො, සො සද්දක්කමෙන අප්පධානොපි අත්ථක්කමෙන පධානොති ආහ – **‘‘විජ්ජමානෙන අවිජ්ජමානං දස්සෙන්තො’’**ති. පුග්ගලාධිට්ඨානායෙත්ථ දෙසනාය කාරණං දස්සෙතුං, **‘‘සචෙ හී’’**තිආදි වුත්තං. **උපට්ඨාපෙය්‍යාති** – ‘‘ධාතුයො’’ඉච්චෙව කුලපුත්තස්ස චිත්තං නිවෙසෙය්‍ය තථා සඤ්ජානෙය්‍ය, එවං ධම්මං දෙසෙය්‍යාති අත්ථො. **සන්දෙහං කරෙය්‍යාති** අසති පුරිසෙ කො කරොති? කො පටිසංවෙදෙති, ධාතුයො එවාති කිං නු ඛො ඉදං, කථං නු ඛො ඉදන්ති සංසයං උප්පාදෙය්‍ය? **සම්මොහං ආපජ්ජෙය්‍යාති** චතුරඞ්ගසමන්නාගතෙ අන්ධකාරෙ වත්තමානං විය දෙසියමානෙ අත්ථෙ සම්මොහං ආපජ්ජෙය්‍ය . තථාභූතො ච දෙසනාය අභාජනභූතත්තා **දෙසනං සම්පටිච්ඡිතුං න සක්කුණෙය්‍ය. එවමාහාති** එවං ‘‘ඡධාතුරො’’ති ආහ.

යං ත්වං පුරිසොති සඤ්ජානාසීති යං රූපාරූපධම්මසමූහං පබන්ධවසෙන පවත්තමානං අධිට්ඨානවිසෙසවිසිට්ඨං – ‘‘පුරිසො සත්තො ඉත්ථී’’තිආදිනා ත්වං සඤ්ජානාසි, **සො ඡධාතුරො.** සන්තෙසුපි ඡධාතුවිනිමුත්තෙසු ධාත්වන්තරෙසු සුඛාවග්ගහණත්ථං තථා වුත්තං තග්ගහණෙනෙව ච තෙසං ගහෙතබ්බතො, ස්වායමත්ථො හෙට්ඨා දස්සිතො එව. **සෙසපදෙසූති** ‘‘ඡඵස්සායතනො’’තිආදිපදෙසුපි. චත්තාරි අධිට්ඨානානි චතස්සො පතිට්ඨා එතස්සාති **චතුරාධිට්ඨානො,** අධිතිට්ඨති පතිට්ඨහති එතෙනාති **අධිට්ඨානං,** යෙසු පතිට්ඨාය උත්තමත්ථං අරහත්තං අධිගච්ඡති, තෙසං පඤ්ඤාදීනං එතං අධිවචනං. තෙනාහ **‘‘ස්වායං භික්ඛූ’’**තිආදි. **එත්තොති** වට්ටතො. **විවට්ටිත්වාති** විනිවට්ටිත්වා අපසක්කිත්වා. **එත්තොති** වා එතෙහි ඡධාතුආදීහි. එත්ථ හි නිවිට්ඨස්ස ආයත්තස්ස උත්තමාය සිද්ධියා අසම්භවොති. **පතිට්ඨිතන්ති** අරියමග්ගාධිගමවසෙන සුප්පතිට්ඨිතං. එවඤ්හි සබ්බසො පටිපක්ඛසමුච්ඡින්දනෙන තත්ථ පතිට්ඨිතො හොති. **මඤ්ඤස්සවා නප්පවත්තන්තීති** ඡහිපි ද්වාරෙහි පවත්තමානසොතාය මග්ගෙන විසොසිතාය සබ්බසො විගතාය සබ්බසො විච්ඡෙදප්පත්තියා න සන්දන්ති. තෙනාහ **‘‘නප්පවත්තන්තී’’**ති. යස්මා මානෙ සබ්බසො සමුච්ඡින්නෙ අසමුච්ඡින්නො අනුපසන්තො කිලෙසො නාම නත්ථි, තස්මා ආහ – **‘‘මුනි සන්තොති වුච්චතී’’**ති රාගග්ගිආදීනං නිබ්බානෙන **නිබ්බුතො.**

පඤ්ඤං නප්පමජ්ජෙය්‍යාති, ‘‘දිවසං චඞ්කමෙන නිසජ්ජාය ආවරණීයෙහි ධම්මෙහි චිත්තං පරිසොධෙතී’’තිආදිනයප්පවත්තාය (ම. නි. 1.423; 2.24; 3.75; සං. නි. 4.120; අ. නි. 3.15; විභ. 519; මහානි. 161) අප්පමාදප්පටිපත්තියා සමාධිවිපස්සනාපඤ්ඤං නප්පමජ්ජෙය්‍ය. එතෙන පුබ්බභාගියං සමථවිපස්සනාභාවනමාහ. **සච්චමනුරක්ඛෙය්‍යාති** සච්චානුරක්ඛනාපදෙසෙන සීලවිසොධනමාහ; සච්චෙ ඨිතො සමාදින්නසීලං අවිකොපෙත්වා පරිපූරෙන්තො සමාධිසංවත්තනියතං කරොති. තෙනාහ **‘‘වචීසච්චං රක්ඛෙය්‍යා’’**ති. **කිලෙසපරිච්චාගං බ්‍රූහෙය්‍යාති** තදඞ්ගාදිවසෙන කිලෙසානං පරිච්චජනවිධිං වඩ්ඪෙය්‍ය. **කිලෙසවූපසමනං සික්ඛෙය්‍යාති** යථා තෙ කිලෙසා තදඞ්ගාදිවසෙන පරිච්චත්තා යථාසමුදාචාරප්පවත්තියා සන්තානෙ පරිළාහං න ජනෙන්ති; එවං කිලෙසානං වූපසමනවිධිං සික්ඛෙය්‍ය **පඤ්ඤාධිට්ඨානාදීනන්ති** ලොකුත්තරානං පඤ්ඤාධිට්ඨානාදීනං. **අධිගමත්ථායාති** පටිලාභත්ථාය.

347. **පුබ්බෙ වුත්තානන්ති**, ‘‘චතුරාධිට්ඨානො, යත්ථ ඨිතං මඤ්ඤස්සවා නප්පවත්තන්තී’’ති (ම. නි. 3.343) එවං පුබ්බෙ වුත්තානං.

348. **වත්තබ්බං භවෙය්‍යාති** නිද්දෙසවසෙන වත්තබ්බං භවෙය්‍ය. **ආදීහීති** එවමාදීහි. **කිච්චං නත්ථී** කිච්චාභාවතො. **උප්පටිපාටිධාතුකන්ති** අයථානුපුබ්බිකං. **යථාධම්මවසෙනෙවාති** දෙසෙතබ්බධම්මානං යථාසභාවෙනෙව. **සප්පායං ධුතඞ්ගන්ති** අත්තනො කිලෙසනිග්ගණ්හනයොග්ගං ධුතඞ්ගං. **චිත්තරුචිතන්ති** අත්තනො චිත්තපකතියා ආචරියෙහි විරොචෙතබ්බං, චරියානුකූලන්ති අත්ථො. **හත්ථිපදොපමසුත්තාදීසූති ආදි**-සද්දෙන විසුද්ධිමග්ගධාතුවිභඞ්ගාදිං සඞ්ගණ්හාති.

354. **අයම්පෙත්ථාති පි**-සද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො. තෙන ‘‘අථාපරං උපෙක්ඛායෙව අවසිස්සතී’’ති උපරිදෙසනං සම්පිණ්ඩෙති. සොපි හි පාටියෙක්කො අනුසන්ධීති. නනු චායං යථාඋද්දිට්ඨාය විඤ්ඤාණධාතුයා නිද්දෙසොපි භවිස්සතීති යථානුසන්ධිනයො විජ්ජතීති? න, විඤ්ඤාණධාතුනිද්දෙසනයෙන දෙසනාය අප්පවත්තත්තා තෙනාහ **‘‘හෙට්ඨතො’’**තිආදි. **යං වා පනාති**ආදිනා පන දෙසනාය සානුසන්ධිතං විභාවෙති. න හි බුද්ධා භගවන්තො අනනුසන්ධිකං දෙසනං දෙසෙන්ති. **ආගමනීයවිපස්සනාවසෙනාති** යස්සා පුබ්බෙ පවත්තත්තා ආගමනීයට්ඨානෙ ඨිතා විපස්සනා, තස්සා වසෙන. **කම්මකාරකවිඤ්ඤාණන්ති** ‘‘නෙතං මම නෙසොහමස්මි, න මෙසො අත්තා’’ති එවං විපස්සනාකිච්චකාරකං විපස්සනාසහිතං විඤ්ඤාණං. **විඤ්ඤාණධාතුවසෙනාති** යථාඋද්දිට්ඨාය විඤ්ඤාණධාතුයා භාජනවසෙන. **සත්ථු කථනත්ථායාති** සත්ථාරා උද්දෙසමෙව කත්වා ඨපිතත්තා නිද්දෙසවසෙන කථනත්ථාය. අකථිතභාවො එව හිස්ස අවසිට්ඨතා කථනත්ථාය පටිවිජ්ඣනත්ථාය ච. පටිපක්ඛවිගමෙන තස්ස චිත්තස්ස පරිසුද්ධතාති ආහ **‘‘නිරුපක්කිලෙස’’**න්ති. උපක්කිලෙසානං පන පහීනභාවතො **පරියොදාතං**. සමුදයවසෙන **උදයදස්සනත්ථඤ්චෙව** පච්චයනිරොධවසෙන **අත්ථඞ්ගමදස්සනත්ථඤ්ච**. කාරණභාවෙන සුඛාය වෙදනාය හිතන්ති **සුඛවෙදනියං**. තෙනාහ **‘‘සුඛවෙදනාය පච්චයභූත’’**න්ති.

360. **රූපකම්මට්ඨානම්පි** චතුධාතුවවත්ථානවසෙන, **අරූපකම්මට්ඨානම්පි** සුඛදුක්ඛවෙදනාමුඛෙන **පගුණං ජාතං**.

සත්ථු කථනත්ථංයෙව අවසිස්සතීති, ‘‘කුලපුත්තස්ස පටිවිජ්ඣනත්ථ’’න්ති වුත්තමෙවත්ථං නිසෙධෙති, තස්මා වුත්තමෙවත්ථං සමත්ථෙතුං, **‘‘ඉමස්මිං හි’’**තිආදි වුත්තං. **කුලපුත්තස්ස රූපාවචරජ්ඣානෙති** කුලපුත්තෙන අධිගතරූපාවචරජ්ඣානෙ. තෙනාහ – **‘‘භික්ඛු පගුණං තව ඉදං රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣාන’’**න්ති. යං කිඤ්චි සුවණ්ණතාපනයොග්‍යං අඞ්ගාරභාජනං ඉධ ‘‘උක්කා’’ති අධිප්පෙතන්ති ආහ **‘‘අඞ්ගාරකපල්ල’’**න්ති. **සජ්ජෙය්‍යාති** යථා තත්ථ පක්ඛිත්තසුවණ්ණඤ්ච තප්පති, එවං පටියාදියෙය්‍ය. **නීහටදොසන්ති** විගතීභූතකාළකං. **අපනීතකසාවන්ති** අපගතසුඛුමකාළකං.

අරියමග්ගෙ පතිට්ඨාපෙතුකාමෙන නාම සබ්බස්මිම්පි ලොකියධම්මෙ විරජ්ජනත්ථාය ධම්මො කථෙතබ්බොති අධිප්පායෙන, **‘‘කස්මා පනා’’**තිආදිනා චොදනා කතා. විනෙය්‍යදමනකුසලෙන භගවතා වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයවසෙන තාව චතුත්ථජ්ඣානුපෙක්ඛාය වණ්ණො කථිතොති තස්ස පරිහාරං වදන්තො, **‘‘කුලපුත්තස්සා’’**තිආදිමාහ.

361. **තදනුධම්මන්ති** තස්ස අරූපාවචරස්ස කුසලස්ස අනුරූපධම්මං, යාය පටිපදාය තස්ස අධිගමො හොති, තස්ස පුබ්බභාගපටිපදන්ති අත්ථො. තෙනාහ **‘‘රූපාවචරජ්ඣාන’’**න්ති. **තග්ගහණාති** තස්ස ගහණෙන තස්සා පටිපත්තියා පටිපජ්ජමානෙන. **ඉතො උත්තරින්ති** ‘‘විඤ්ඤාණඤ්චායතන’’න්තිආදීසු.

362. **තස්සෙවාති** අරූපාවචරජ්ඣානස්ස. එතං පන සවිපාකං අරූපාවචරජ්ඣානං සමෙච්ච සම්භුය්‍ය පච්චයෙහි කතත්තා **සඞ්ඛතං. පකප්පිතන්ති** පච්චයවසෙන සවිහිතං. **ආයූහිතන්ති** සම්පිණ්ඩිතං. **කරොන්තෙන කරීයතීති** පටිපජ්ජනකෙන පටිපජ්ජීයති සඞ්ඛරීයති. නිබ්බානං විය න නිච්චං න සස්සතං. අථ ඛො ඛණෙ ඛණෙ භිජ්ජනසභාවතාය **තාවකාලිකං**. තතො එව චවනාදිසභාවන්ති සබ්බමෙතං රූපාවචරධම්මෙසු ආදීනවවිභාවනං. **දුක්ඛෙ පතිට්ඨිතන්ති** සඞ්ඛාරදුක්ඛෙ පතිට්ඨිතං. **අතාණන්ති** චවනසභාවාදිතාය තාණරහිතං. **අලෙණන්ති** තතො අරක්ඛත්තා ලීයනට්ඨානරහිතං. **අසරණන්ති** අප්පටිසරණං. **අසරණීභූතන්ති** සබ්බකාලම්පි අප්පටිසරණං.

සමත්තපත්තවිසෙ ඛන්ධාදීසු ගහිතෙ දුත්තිකිච්ඡා සියාති, **‘‘ඛන්ධං වා සීසං වා ගහෙතුං අදත්වා’’**ති වුත්තං. **එවමෙවාති** එත්ථායං උපමාසංසන්දනා – ඡෙකො භිසක්කො විය සම්මාසම්බුද්ධො. විසවිකාරො විය කිලෙසදුක්ඛානුබන්ධො, භිසක්කස්ස විසං ඨානතො චාවෙත්වා උපරි ආරොපනං විය භගවතො දෙසනානුභාවෙන කුලපුත්තස්ස කාමභවෙ නිකන්තිං පරියාදාය අරූපජ්ඣානෙ භවනං. භිසක්කස්ස විසං ඔතාරෙත්වා පථවියං පාතනං විය කුලපුත්තස්ස ඔරම්භාගියකිලෙසදුක්ඛාපනයනං.

අසම්පත්තස්සාති අරූපාවචරජ්ඣානං අනධිගතස්ස. **අප්පටිලද්ධස්සෙවාති** තස්ස වෙවචනං. **සබ්බමෙතන්ති** ‘‘අනිච්චං අධුව’’න්තිආදිනා විත්ථාරතො වුත්තං සබ්බමෙතං **ආදීනවං. එකපදෙනෙව ‘‘සඞ්ඛතමෙත’’න්ති කථෙසි** සඞ්ඛතපදෙනෙව තස්ස අත්ථස්ස අනවසෙසතො පරියාදින්නත්තා.

නායූහතීති භවකාරණචෙතනාවසෙන බ්‍යාපාරං න සමූහෙති න සම්පිණ්ඩෙති. තෙනාහ – **“න රාසිං කරොතී”**ති. අභිසඞ්ඛරණං නාම චෙතනාබ්‍යාපාරොති ආහ – **“න අභිසඞ්චෙතයතී”**ති. තං පන ඵලුප්පාදනසමත්ථතාය ඵලෙන කප්පනන්ති ආහ **“න කප්පෙතී”**ති. සචෙ අභිසඞ්ඛාරචෙතනා උළාරා, ඵලමහත්තසඞ්ඛාතාය වුඩ්ඪියා හොති, අනුළාරා ච අවුඩ්ඪියාති ආහ – **“වුඩ්ඪියා වා පරිහානියා වා”**ති. **බුද්ධවිසයෙ ඨත්වාති** භගවා අත්තනො බුද්ධසුබුද්ධතාය සීහසමානවුත්තිතාය ච දෙසනං උක්කංසතො සාවකෙහි පත්තබ්බං විසෙසං අනවසෙසෙන්තො තථා වදති, න සාවකවිසයං අතික්කමිත්වා අත්තනො බුද්ධවිසයමෙව දෙසෙන්තො. තෙනාහ – **“අරහත්තනිකූටං ගණ්හී”**ති. යදි කුලපුත්තො අත්තනො…පෙ…. පටිවිජ්ඣි, අථ කස්මා භගවා දෙසනාය අරහත්තනිකූටං ගණ්හීති ආහ **“යථා නාමා”**තිආදි.

ඉතො පුබ්බෙති ඉතො අනාගාමිඵලාධිගමතො උත්තරි උපරි. **අස්සාති** කුලපුත්තස්ස. **කථෙන්තස්ස** භගවතො ධම්මෙ **නෙව කඞ්ඛා න විමති** පඨමමග්ගෙනෙව කඞ්ඛාය සමුච්ඡින්නත්තා. **එකච්චෙසු ඨානෙසූති** තථා විනෙයාඨානෙසු. තථා හි අයම්පි කුලපුත්තො අනාගාමිඵලං පත්වා භගවන්තං සඤ්ජානි. තෙන වුත්තං **“යතො අනෙනා”**තිආදි.

363. **අනජ්ඣොසිතාති** අනජ්ඣොසනීයාති අයමත්ථොති ආහ – **“ගිලිත්වා පරිනිට්ඨාපෙත්වා ගහෙතුං න යුත්තා”**ති.

364. රාගොව අනුසයො **රාගානුසයො,** සො ච පච්චයසමවායෙ උප්පජ්ජනාරහොති වත්තබ්බතං ලභතීති වුත්තං – **“සුඛවෙදනං ආරබ්භ රාගානුසයො උප්පජ්ජෙය්‍යා”**ති. න පන තස්ස උප්පාදනං අත්ථි ඛණත්තයසමායොගාසම්භවතො. එස නයො සෙසෙසුපි. **ඉතරන්ති** අදුක්ඛමසුඛවෙදනං. **විසංයුත්තොති** කෙනචි සඤ්ඤොජනෙන අසංයුත්තතාය එව නියතවිප්පයුත්තො. කායස්ස කොටි පරමො අන්තො එතස්සාති **කායකොටිකං. දුතියපදෙති** ‘‘ජීවිතපරියන්තික’’න්ති ඉමස්මිං පදෙ. **විසෙවනස්සාති** උපාදානස්ස. **සීතිභවිස්සන්තීති** පදස්ස ‘‘නිරුජ්ඣිස්සන්ති’’ති අත්ථො වුත්තො, කථං පන වෙදයිතානං ද්වාදසසු ආයතනෙසු නිරුජ්ඣනං සීතිභාවප්පත්තීති චොදනං සන්ධායාහ – **“කිලෙසා හී”**තිආදි. **සමුදයපඤ්හෙනාති** මහාසතිපට්ඨානෙ (දී. නි. 2.400; ම. නි. 1.133) සමුදයසච්චනිරොධපඤ්හෙන. නනු සබ්බසො කිලෙසපරිළාහවිගමෙ සීතිභාවො නාම වෙදනානිරොධමත්තෙන අධිප්පෙතො; තෙන ඉධ වෙදයිතානි වුත්තානි, න කිලෙසාති වෙදයිතානං අච්චන්තනිරොධසඞ්ඛාතො සීතිභාවොපි කිලෙසසමුච්ඡෙදෙනෙවාති ආහ **“වෙදයිතානිපී”**තිආදි.

365. **ඉදං ඔපම්මසංසන්දනන්ති** එත්ථ සඤ්ඤොජනා දීපසිඛා විය, අධිට්ඨානකපල්ලිකා විය වෙදනාය නිස්සයභූතා චත්තාරො ඛන්ධා, තෙලං විය කිලෙසා, වට්ටි විය කම්මවට්ටං, උපහරණකපුරිසො විය වට්ටගාමී පුථුජ්ජනො, තස්ස සීසච්ඡෙදකපුරිසො විය අරහත්තමග්ගො සන්තානස්ස සමුච්ඡෙදකරණතො, අනාහාරාය දීපසිඛාය නිබ්බායනං විය කම්මකිලෙසානං අනන්තරපච්චයතො අනාහාරාය වෙදනාය අනුපාදිසෙසවසෙන නිබ්බායනං.

ආදිම්හි සමාධිවිපස්සනාපඤ්ඤාහීති පුබ්බභාගපටිපදාභූතා තයා පගුණසමාධිතො අරහත්තස්ස පදට්ඨානභූතවිපස්සනාපඤ්ඤාතො ච. **උත්තරිතරාති** විසිට්ඨතරා. **එවං සමන්නාගතොති** එත්ථ **එවං**-සද්දො ඉදංසද්දත්ථවචනොති ආහ – **“ඉමිනා උත්තමෙන අරහත්තඵලපඤ්ඤාධිට්ඨානෙනා”**ති. සබ්බං වට්ටදුක්ඛං ඛෙපෙතීති **සබ්බදුක්ඛක්ඛයො,** අග්ගමග්ගො, තංපරියාපන්නතාය තත්ථ ඤාණන්ති ආහ – **“සබ්බදුක්ඛක්ඛයෙ ඤාණං නාම අරහත්තමග්ගෙ ඤාණ”**න්ති. **අරහත්තඵලෙ ඤාණං අධිප්පෙතං** වුත්තනයෙන සබ්බදුක්ඛක්ඛයෙ සන්තෙ තන්නිමිත්තං වා උප්පන්නඤාණන්ති කත්වා. **තස්සාති,** ‘‘එවං සමන්නාගතො භික්ඛු ඉමිනා පරමෙන පඤ්ඤාධිට්ඨානෙන සමන්නාගතො හොතී’’ති වුත්තභික්ඛුනො.

366. **හීති** යස්මා. **විමුත්තීති** අරහත්තඵලවිමුත්ති, තස්මා සබ්බදුක්ඛක්ඛයෙ ඤාණන්ති අරහත්තඵලඤාණං අධිප්පෙතං. **සච්චන්ති පරමත්ථසච්චං නිබ්බානං,** න මග්ගසච්චං. කාමං අරහත්තඵලවිමුත්ති පටිපක්ඛෙහි අකොපනීයතාය අකුප්පා, ‘‘සච්චෙ ඨිතා’’ති පන වචනතො, **“අකුප්පාරම්මණකරණෙන අකුප්පාති වුත්තා”**ති ආහ. **විතථන්ති** නට්ඨං, ජරාය මරණෙන ච විපරිණාමෙතබ්බතාය යාදිසං උප්පාදාවත්ථාය ජාතං, තතො අඤ්ඤාදිසන්ති අත්ථො. තථා හි තං ජරාමරණෙහි පරිමුසිතබ්බරූපතාය ‘‘මුසා’’ති වුත්තං. තෙනාහ – **“මොසධම්මන්ති නස්සනසභාව”**න්ති. **තං අවිතථන්ති** තං වුත්තනයෙන අවිතථං නාම, **තං සභාවො** සබ්බකාලං තෙනෙව ලබ්භනතො. **සමථවිපස්සනාවසෙන වචීසච්චතොති** සමථවිපස්සනාවසෙන යං විසුද්ධිමත්තං වචීසච්චං, තතො. **දුක්ඛසච්චසමුදයසච්චෙහි** තච්ඡවිපල්ලාසභූතසභාවෙහි. ඉති නෙසං යථාසකං සභාවෙන අවිතථභාවෙ අමොසධම්මතාය තෙහිපි අවිතථභාවා පරමත්ථසච්චං නිබ්බානමෙව **උත්තරිතරං. තස්මාති** නිබ්බානස්සෙව උත්තරිතරභාවතො.

367. උපධීයති එත්ථ දුක්ඛන්ති **උපධී,** ඛන්ධා කාමගුණා ච. උපදහන්ති දුක්ඛන්ති **උපධී,** කිලෙසාභිසඞ්ඛාරා. **පරිපූරා ගහිතා පරාමට්ඨාති** පරියත්තභාවෙන තණ්හාය ගහිතා දිට්ඨියා පරාමට්ඨා. **සමථවිපස්සනාවසෙන කිලෙසපරිච්චාගතොති** වික්ඛම්භනවසෙන තදඞ්ගප්පහානවසෙන ච කිලෙසානං පරිච්චජනතො. **උත්තරිතරො** විසිට්ඨතරස්ස පහානප්පකාරස්ස අභාවතො.

368. **ආසාතකරණවසෙනාති** චෙතසිකාසාතස්ස උප්පජ්ජනවසෙන. **බ්‍යාපජ්ජනවසෙනාති** චිත්තස්ස විපත්තිභාවවසෙන. **සම්පදුස්සනවසෙනාති** සබ්බසො දුස්සනවසෙන. **තීහි** පදෙහි යදි අරහත්තමග්ගෙන කිලෙසානං පරිච්චාගො චාගාධිට්ඨානං, අරහත්තමග්ගෙනෙව නෙසං වූපසමො උපසමාධිට්ඨානං හොතීති දස්සෙති. එත්ථ විසෙසෙන පරිච්චාගො සම්පජහනං අනුප්පත්තිධම්මතාපාදනං චාගො, තථා පන පරිච්චාගෙන යො සො නෙසං තදා වූපසන්තතාය අභාවො, අයං උපසමොති අයමෙතෙසං විසෙසො.

369. **මඤ්ඤිතන්ති** මඤ්ඤනා, ''එතං මමා''තිආදිනා කප්පනාති අත්ථො. අවිජ්ජාවිබන්ධනතණ්හාගාහාදීනං සාධාරණභාවතො **අයමහන්ති** එත්ථ **අහන්ති** දිට්ඨිමඤ්ඤනාදස්සනං, සා පන දිට්ඨි මානමඤ්ඤනාය අත්තනියගාහවසෙන හොතීති ස්වෙව ''අය''න්ති ඉමිනා ගහිතොති ආහ – **''අයමහන්ති එකං තණ්හාමඤ්ඤිතමෙව වට්ටතී''**ති. **ආබාධට්ඨෙනාති** පටිපීළනට්ඨෙන. මඤ්ඤනාවසෙන හි සත්තානං තථා හොති. **අන්තොදොසට්ඨෙනාති** අබ්භන්තරදුට්ඨභාවෙන. මඤ්ඤනාදූසිතත්තා හි සත්තානං අත්තභාවො දුක්ඛතාමූලායත්තො, කිලෙසාසුචිපග්ඝරණතො උප්පාදනිරොධභඞ්ගෙහි උද්ධුමුද්ධං පක්කපභින්නො හොතීති එලූපචාරෙන ''මඤ්ඤිතං ගණ්ඩො''ති වුත්තො. **අනුපවිට්ඨට්ඨෙනාති** අනුපවිසිත්වා හදයමාහච්ච අධිට්ඨානෙන. මඤ්ඤිතඤ්හි පීළාජනනතො අන්තොතුදනතො දුරුද්ධරණතො සල්ලං. **ඛීණාසවමුනි** සබ්බසො කිලෙසානං සන්තත්තා, තතො එව පරිළාහානං පරිනිබ්බුතත්තා වූපසන්තත්තා **සන්තො** උපසන්තො **නිබ්බුතොති වුච්චති. යත්ථ ඨිතන්ති** යස්මිං අසෙක්ඛභූමියං ඨිතං. යදි භගවා අත්තනො දෙසනාඤාණානුරූපං දෙසනං පවත්තාපෙය්‍ය, මහාපථවිං පත්ථරන්තස්ස විය, ආකාසං පසාරෙන්තස්ස විය, අනන්තාපරිමෙය්‍යලොකධාතුයො පටිච්ච තෙසං ඨිතාකාරං අනුප්පුරං විචිනන්තස්ස විය දෙසනා පරියොසානං න ගච්ඡෙය්‍ය. යස්මා පනස්ස විනෙය්‍යජ්ඣාසයානුරූපමෙව දෙසනා පවත්ති, න තතො පරං අණුමත්තම්පි වඩ්ඪති. තස්මා වුත්තං – **''සබ්බාපි ධම්මදෙසනා සංඛිත්තාව, විත්ථාරදෙසනා නාම නත්ථී''**ති. නනු සත්තපකරණදෙසනා විත්ථාරකථාති? න සාපි විත්ථාරකථාති ආහ – **''සමන්තපට්ඨානකථාපි සංඛිත්තායෙවා''**ති. සන්නිපතිතදෙවපරිසාය අජ්ඣාසයානුරූපමෙව හි තස්සාපි පවත්ති, න සත්ථුදෙසනාඤාණානුරූපන්ති. **යථානුසන්ධිං පාපෙසි** යථාඋද්දිට්ඨෙ අනුපුබ්බෙන අනවසෙසතො විභජනවසෙන දෙසනාය නිට්ඨාපිතත්තා. **විපඤ්චිතඤ්ඤූ...පෙ.... කථෙසි** නාතිසඞ්ඛෙපවිත්ථාරවසෙන දෙසිතත්තා.

370. **අට්ඨන්නං පරික්ඛාරානන්ති** නයිදමනවසෙසපරියාදානං, ලක්ඛණවචනං පනෙතං, අඤ්ඤතරස්සාති වචනසෙසො. තථා හි, ''මය්හං ඉද්ධිමයපරික්ඛාරලාභාය පච්චයො හොතූ''ති පත්ථනං පට්ඨපෙත්වා පත්තචීවරං, පත්තං, චීවරමෙව වා දින්නෙ චරිමභවෙ ඉද්ධිමයපරික්ඛාරො නිබ්බත්තතීති වදන්ති. **අදින්නත්තාති** කෙච්චාදො, තෙනාහ **''කුලපුත්තො''**තිආදි. **ඔකාසාභාවතොති** උපසම්පදාලක්ඛණස්ස අසම්භවතො. තෙනාහ – **''කුලපුත්තස්ස ආයුපරික්ඛීණ''**න්ති. **උදකතිත්ථ...පෙ.... ආරද්ධො** පරමප්පිච්ඡභාවතො.

විබ්භන්තාති භන්තචිත්තා. **සිඞ්ගෙන විජ්ඣිත්වා සාතෙසි** පුරිමජාතිබද්ධාඝාතතායාති වදන්ති.

මානුසං යොගන්ති මනුස්සත්තභාවං. අත්තභාවො හි යුජ්ජති කම්මකිලෙසෙහීති ''යොගො''ති වුච්චති. **උපච්චගුන්ති** උපගච්ඡිංසු. **උපකොතිආදි** තෙසං නාමානි.

ගන්ධකට්ඨෙහීති චන්දනාගරුසළලදෙවදාරුආදීහි ගන්ධදාරූහි. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

ධාතුවිභඞ්ගසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

11. සච්චවිභඞ්ගසුත්තවණ්ණනා

371. **ආචික්ඛනාති** – ''ඉදං දුක්ඛං අරියසච්චං, අයං දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා අරියසච්ච''න්ති ආදිතො කථනං. **දෙසනාති** තස්සෙව අත්ථස්ස අතිසජ්ජනං පබොධනං. **පඤ්ඤාපනාති** පකාරෙහි ඤාපනා, සා පන යස්මා ඉත්ථම්දන්ති වෙනෙය්‍යානං පච්චක්ඛතො දස්සනා, තෙසං වා සන්තානෙ පතිට්ඨාපනා හොති, තස්මා ආහ – **''දුක්ඛසච්චාදීනං ඨපනා''**ති. **පට්ඨපනාති** පතිට්ඨාපනා. යස්මා පට්ඨපියමානසභාවා දෙසනා භාජනං උපගච්ඡන්තී විය හොති, තස්මා වුත්තං – ''පඤ්ඤාපනා''ති, ඡානාපනාති අත්ථො. **විවටකරණාති** දෙසියමානස්ස අත්ථස්ස විවටභාවකරණං. **විභාගකිරියාති** යථාවුත්තස්ස අත්ථවිභාගස්ස විත්ථාරකරණං. **පාකටභාවකරණන්ති** අගම්භීරභාවාපාදනං. අපරො නයො – චතුසච්චසඤ්ඤිතස්ස අත්ථස්ස පච්චෙකං සරූපතො දස්සනවසෙන ඉදන්ති ආදිතො සික්ඛාපනං කථනං **ආචික්ඛනා,** එවං පරසන්තානෙ පබොධනවසෙන පවත්තාපනා **දෙසනා,** එවං විනෙය්‍යානං චිත්තපරිතොසජනනෙන තෙසං බුද්ධිපරිපාචනං **''පඤ්ඤාපනා''**ති වුච්චති. එවං පඤ්ඤාපෙන්තී ච සා දෙසියමානං අත්ථං වෙනෙය්‍යසන්තානෙ පකාරතො ඨපෙති පතිට්ඨපෙතීති **''පට්ඨපනා''**ති වුච්චති. පකාරතො ඨපෙන්තී පන සංඛිත්තස්ස විත්ථාරතො පටිවුත්තස්ස පුනාභිධානතො **''විවරණා''**ති, තස්සෙවත්ථස්ස විභාගකරණතො **''විභජනා''**ති, වුත්තස්ස විත්ථාරෙනාභිධානතො විභත්තස්ස හෙතුදාහරණදස්සනතො, **''උත්තානීකම්ම''**න්ති වුච්චති. තෙනාහ – **''පාකටභාවකරණ''**න්ති, හෙතුපමාවසෙනත්ථස්ස පාකටභාවකරණතොති අත්ථො.

අනුග්ගාහකාති අනුග්ගණ්හනකාමා. ස්වායමනුග්ගහො සඞ්ගහවත්ථුවසෙන පාකටො හොතීති ආහ **''ආමිසසඞ්ගහෙනා''**තිආදි. ජනෙතා ජනෙත්තීති ආහ **''ජනිකා මාතා''**ති. වුද්ධිං පරිසං ආපාදෙතීති **ආපාදෙතා.** තෙනාහ **''පොසෙතා''**ති. ඉදානි ද්වින්නං මහාථෙරානං යථාක්කමං සබ්‍රහ්මචාරීනං භගවතා වුත්තෙහි ජනිකපොසිකමාතුට්ඨානියෙහි සඞ්ගාහකතං විත්ථාරතො දස්සෙතුං, **''ජනිකමාතා හී''**තිආදි වුත්තං. පරතොඝොසෙන විනාපි උපරිමග්ගාධිගමො හොතීති **''පච්චත්තපුරිසකාරෙනා''**ති වුත්තං. පඨමමග්ගො එව හි සාවකානං එකන්තතො ඝොසාපෙක්ඛොති. **පත්තෙසුපීති පි-**සද්දෙන පගෙව අප්පත්තෙසූති දස්සෙති. භවස්ස අප්පමත්තකතා නාම ඉත්තරකාලතායාති ආහ **''අච්ඡරාසඞ්ඝාතමත්තම්පී''**ති. **ජනෙතාති** ජනකො, ථෙරො පන අරියාය ජනයිතා. **ආපාදෙතාති** වඩ්ඪෙතා පරිබ්‍රූහෙතා. පුරිමස්මිං සච්චද්වයෙ සම්මසනග්ගහණං ලොකියත්තා තස්ස, ඉතරස්මිං තස්ස අග්ගහණං ලොකුත්තරත්තා.

කාමෙහි නික්ඛන්තො සඞ්කප්පො **නෙක්ඛම්මසඞ්කප්පො.** ස්වායමස්ස තතො නික්ඛමනත්ථො තෙසං පටිපක්ඛභාවතො තෙහි විසංසග්ගතො විරජ්ජනතො සමුච්ඡින්දනතො සබ්බසො විවිත්තභාවතො ච හොතීති දස්සෙතුං, **''කාමපච්චනීකට්ඨෙනා''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **කාමපදඝාතන්ති** යථා කාමො පදං පතිට්ඨං න ලභති, එවං හනනං, කාමසමුච්ඡෙදන්ති අත්ථො. කාමෙහි සබ්බසො විවිත්තත්තා කාමවිවිත්තො, අරියමග්ගො, තස්ස අන්තො, අරියඵලං, තස්මිං **කාමවිවිත්තන්තෙ. එසෙව නයොති** ඉමිනා ''බ්‍යාපාදපච්චනීකට්ඨෙනා''තිආදියොජනං අතිදිසති. සබ්බෙ චෙතෙ නෙක්ඛම්මසඞ්කප්පාදයො නානාචිත්තෙසු ලබ්භන්තීති යොජනා. යදි එකචිත්තෙ ලබ්භන්ති, කථං තිවිධමිච්ඡාසඞ්කප්පානං සමුග්ඝාතොති ආහ **''තත්‍ර හී''**තිආදි. **න නානා ලබ්භතීති** ඉමිනා තිවිධකිච්චකාරිතං සම්මාසඞ්කප්පස්ස දස්සෙති. කිච්චවසෙන හි තස්ස නාමස්ස ලාභො. සම්මාවාචාදීනම්පි මග්ගක්ඛණෙ එකචිත්තෙ ලබ්භමානානම්පි චතුකිච්චකාරිතාය චතුබ්බිධනාමාදිතා වෙදිතබ්බා. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

සච්චවිභඞ්ගසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

12. දක්ඛිණාවිභඞ්ගසුත්තවණ්ණනා

376. මහාපජාපතිගොතමීති එත්ථ **ගොතමීති** තස්ස ගොතමගොත්තතො ආගතං නාමං, මහාපජාපති පන ගුණතො. තං විවරිතුං, **''නාමකරණදිවසෙ පනස්සා''**තිආදි වුත්තං. මහතිං උළාරං පජං ජනනපොසනෙහි පරිරක්ඛතීති **මහාපජාපති.** පරිභොගවසෙන න හඤ්ඤතීති **අහතං. සිප්පිකානන්ති** තන්තවායානං. **වායනට්ඨානන්ති** වීනට්ඨානං. **තානි මං න තොසෙන්ති** කායිකස්ස පුඤ්ඤස්ස අභාවතො. තෙනාහ – **''සහත්ථා කතමෙව මං තොසෙතී''**ති. **පිසිත්වා** නිබ්බත්තනං කත්වා. **පොථෙත්වාති** සුඛුමභාවාපාදනත්ථං ධනුකෙන නෙත්වා. **කාලානුකාලඤ්ච ධාතිගණපරිවුතා ගන්ත්වා වෙමකොටිං අග්ගහෙසි** එකදිවසන්ති අධිප්පායො. එවඤ්හි ''එකදිවසං පන…පෙ.… අකාසී''ති පුරිමවචනෙන තං න විරුජ්ඣෙය්‍ය.

ඡ චෙතනාති ඡබ්බිධා චෙතනා. න හි තා ඡයෙව චෙතනාති. **සඞ්ඝෙ ගොතමි දෙහි…පෙ.… සඞ්ඝො චාති** ඉදමෙව සුත්තපදං. **සඞ්ඝෙ ගොතමි දෙහීති** සඞ්ඝස්ස දානාය නියොජෙසි, තස්මා සඞ්ඝොව දක්ඛිණෙය්‍යතරොති අයමෙවෙත්ථ අත්ථො. **යදි එවන්ති**ආදිනා තත්ථ බ්‍යභිචාරං දස්සෙති. **රාජමහාමත්තාදයොති**ආදිනා තත්ථ බ්‍යතිරෙකතො නිදස්සනං ආහ. **මහන්තතරා භවෙය්‍යුන්ති** ආනුභාවාදිනා මහන්තතරා භවෙය්‍යුං, න ච තං අත්ථීති. **තස්මාති** යස්මා ගුණවිසිට්ඨහෙතුකං දක්ඛිණෙය්‍යතං අනපෙක්ඛිත්වා අත්තනො දීයමානස්ස දාපනං ලභති, තස්මා. **මා එවං ගණ්හාති** සම්මාසම්බුද්ධතො සඞ්ඝොව දක්ඛිණෙය්‍යො''ති මා ගණ්හ.

තත්ථ නිච්ඡයසාධකං සුත්තපදං දස්සෙන්තො, **''නයිමස්මිං ලොකෙ…පෙ.… විපුලඵලෙසින''**න්ති ආහ. ස්වායමත්ථො රතනසුත්තෙ (ඛු. පා. 6.3; සු. නි. 226), ''යං කිඤ්චි විත්ත''න්ති ගාථාය, අග්ගපසාදසුත්තාදීහි (ඉතිවු. 90) ච විභාවෙතබ්බොති. තෙනාහ – **''සත්ථාරා උත්තරිතරො දක්ඛිණෙය්‍යො නාම නත්ථී''**ති.

ගොතමියා අන්තිමභවිකතාය දානස්ස දීඝරත්තං හිතාය සුඛාය අනුප්පාදනතො න තං ගරුතරං සඞ්ඝස්ස පාදාපනෙ කාරණන්ති ආහ – **''පච්ඡිමාය ජනතායා''**තිආදි. **වචනතොපීති** තස්ස වත්ථයුගස්ස සත්ථු එව පටිග්ගහණාය වචනතොපි. තෙනාහ **''න හී''**තිආදි.

සත්ථා සඞ්ඝපරියාපන්නොව ඊදිසෙ ඨානෙ අග්ගඵලට්ඨතාය අට්ඨ-අරියපුග්ගලභාවතො, සචෙ පනස්ස න සයං සඞ්ඝපරියාපන්නතා, කථං සඞ්ඝෙ පූජිතෙ සත්ථා පූජිතො නාම සියාති අධිප්පායො. **තීණි** සරණගමනානි තයො එව අග්ගපසාදාති වක්ඛතීති අධිප්පායො. අභිධෙය්‍යානුරූපානි හි ලිඞ්ගවචනානි. **න රුහති** අයථාවපටිපත්තිභාවතො, න ගිහිවෙසග්ගහණාදිනා ගිහිභාවස්ස පටික්ඛිපිතත්තා. **න වත්තබ්බමෙතං ''සත්ථා සඞ්ඝපරියාපන්නො''**ති සත්ථුභාවතො. සාවකසමූහො හි සඞ්ඝො . සඞ්ඝගණෙ හි සත්ථා උත්තරිතරො අනඤ්ඤසාධාරණගුණෙහි සමන්නාගතභාවතො මූලරතනභාවතො ච.

377. සම්පතිජාතස්ස මහාසත්තස්ස සත්තපදවීතිහාරගමනං ධම්මතාවසෙන ජාතං, පරං තදඤ්ඤදහරසදිසී පටිපත්තීති ආහ – **‘‘හත්ථපාදකිච්චං අසාධෙන්තෙසූ’’**ති.

378. **පච්චුපකාරං න සුකරං වදාමි** අනුච්ඡවිකකිරියාය කාතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා. අභිවාදෙන්ති එතෙනාති **අභිවාදනං**. වන්දමානෙහි අන්තෙවාසිකෙහි ආචරියං ‘‘සුඛී හොතූ’’තිආදිනා අභිවාදෙන්ති නාම. තෙන වුත්තං **‘‘අභිවාදන’’**න්ති. **තදභිමුඛො…පෙ…. වන්දිත්වා නිපජ්ජති,** සෙය්‍යථාපි ආයස්මා සාරිපුත්තො. කාලානුකාලං උපට්ඨානං බීජයනපාදසම්බාහනාදි **අනුච්ඡවිකකම්මස්ස කරණං** නාම. **අනුච්ඡවිකං කිරියං කාතුං න සක්කොතියෙව,** යස්මා ආචරියෙන කතස්ස ධම්මානුග්ගහස්ස අන්තෙවාසිනා කරියමානො ආමිසානුග්ගහො සඞ්ඛම්පි කලම්පි කලභාගම්පි න උපෙතියෙවාති. තෙන වුත්තං **‘‘න සුප්පතිකාරං වදාමී’’**ති.

379. **පාටිපුග්ගලිකං දක්ඛිණං ආරබ්භ සමුට්ඨිතං,** ‘‘තං මෙ භගවා පටිග්ගණ්හතූ’’ති මහාපජාපතිගොතමියා වචනං නිමිත්තං කත්වා දෙසනාය උට්ඨිතත්තා. න කෙවලඤ්ච තස්සා එව වචනං, අථ ඛො **ආනන්දත්ථෙරොපි…පෙ…. සමාදපෙසි,** තස්මා විභාගතො **චුද්දසසු…පෙ…. හොතීති දස්සෙතුං, ඉමං දෙසනං ආරභි**. තත්ථ පතිපච්චෙකං පුග්ගලං දීයතීති **පාටිපුග්ගලිකං**. පඨමසද්දො යථා අග්ගත්ථො, එවං සෙට්ඨපරියායොපීති ආහ **‘‘ජෙට්ඨකවසෙනපී’’**ති. **අග්ගා** උත්තමෙ ඛෙත්තෙ පවත්තත්තා. **දුතියතතියාපි පරමදක්ඛිණායෙව** සබ්බසො සම්මාවික්ඛම්භිතරාගාදිකිලෙසත්තා. රාගාදයො හි අදක්ඛිණෙය්‍යභාවස්ස කාරණං. තෙනෙවාහ – ‘‘තිණදොසානි ඛෙත්තානි, රාගදොසා අයං පජා’’තිආදි (ධ. ප. 356). යස්මා පන සවාසනං සබ්බසො සමුච්ඡින්නකිලෙසෙහි තතො එව සබ්බසො අප්පටිහතඤාණචාරෙහි අනන්තාපරිමෙය්‍යගුණගණාධාරෙහි සම්මාසම්බුද්ධෙහි සදිසො සදෙවකෙ ලොකෙ කොචි දක්ඛිණෙය්‍යො නත්ථි. තස්මා **‘‘පරමදක්ඛිණායෙවා’’**ති සාසඞ්කං වදති. යස්මා පඤ්චාභිඤ්ඤො අට්ඨසමාපත්තිලාභී එව හොති ලොකියාභිඤ්ඤානං අට්ඨසමාපත්තිඅධිට්ඨානත්තා, තස්මා **‘‘ලොකියපඤ්චාභිඤ්ඤෙ’’**ඉච්චෙව වුත්තං, න ‘‘අට්ඨසමාපත්තිලාභිම්හී’’ති තාය අවුත්තසිද්ධත්තා. **ගොසීලධාතුකොති** ගොසීලසභාවො, සීලවතා සදිසසීලොති අත්ථො. තෙනාහ **‘‘අසඨො’’**තිආදි. තෙන න අලජ්ජිධාතුකො පකතිසිද්ධො ඉධ පුථුජ්ජනසීලවාති අධිප්පෙතොති දස්සෙති.

පරිච්ඡින්දන්තොති එත්තකොති පච්චෙකප්පමාණතො තතො එව අඤ්ඤමඤ්ඤං අසඞ්කරතොව පරිච්ඡින්දන්තො. කථං පන අසඞ්ඛෙය්‍යභාවෙන වුච්චමානො විපාකො පරිච්ඡින්නො හොති? සොපි තස්ස පරිච්ඡෙදො එව ඉතරෙහි අසංකිණ්ණභාවදීපනතො, එතදත්ථමෙව පුබ්බෙ අසඞ්කරග්ගහණං කතං. **ගුණවසෙනාති** ලක්ඛණසම්පන්නාදිගුණවසෙන. **උපකාරවසෙනාති** භොගරක්ඛාදිඋපකාරවසෙන. **යං පොසනත්ථං දින්නං, ඉදං න ගහිතං** දානලක්ඛණායොගතො. අනුග්ගහපූජනිච්ඡාවසෙන හි අත්තනො දෙය්‍යවත්ථුපරිච්චාගො දානං භයරාගලද්ධුකාමකුලාදිවසෙන සාවජ්ජාභාවතො. **තම්පි න ගහිතං** අයාවදත්ථතාඅපරිපුණ්ණභාවෙන යථාධිප්පෙතඵලදානාසමත්ථභාවතො. **සම්පත්තස්සාති** සන්තිකාගතස්ස. තෙන සම්පත්තිපයොජනෙ අනපෙක්ඛතං දස්සෙති. **ඵලං පටිකඞ්ඛිත්වාති** ‘‘ඉදං මෙ දානමයං පුඤ්ඤං ආයතිං සුඛහිතභාවාය හොතූ’’තිආදිනා ඵලං පච්චාසීසිත්වා. තෙනස්ස ඵලදානෙ නමියතං දස්සෙති, **යාවදත්ථන්ති** ඉමිනා පරිපුණ්ණඵලතං. **සතගුණාති** එත්ථ ගුණසද්දො න ‘‘ගුණෙන නාමං උද්ධරෙය්‍යා’’න්තිආදීසු (ධ. ස. අට්ඨ. 1313; උදා. අට්ඨ. 53; පටි. ම. අට්ඨ. 1.1.76; නෙත්ති. අට්ඨ. 4.38) විය සම්පත්තිඅත්ථො, ‘‘තද්දිගුණ’’න්තිආදීසු විය න වඩ්ඪනත්ථො, ‘‘පඤ්ච කාමගුණා ලොකෙ, මනොඡට්ඨා පවෙදිතා’’තිආදීසු (සු. නි. 173) විය න කොට්ඨාසත්ථො, ‘‘අන්තං අන්තගුණ’’න්තිආදීසු (දී. නි. 2.377; ම. නි. 1.110; ඛු. පා. 3) විය න අන්තභාගත්ථො, අථ ඛො ආනිසංසත්ථොති දස්සෙන්තො, **‘‘සතානිසංසා’’**ති ආහ, තෙ ආනිසංසෙ සරූපතො දස්සෙතුං, **‘‘ආයුසත’’**න්තිආදි වුත්තං. **සතගුණාති** වා සතවඩ්ඪිකාති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. **නිප්පරිතසං කරොතීති** ආයුආදීනං ආනිසංසානං අපරිත්තාසං කරොති. අථ වා **නිප්පරිතසං කරොතීති** ආයුආදිනිමිත්තං අපරිත්තාසං කරොති. අථ වා **නිප්පරිතසං කරොතීති** ආයුආදීනි තතො උත්තරිම්පි ආහාරාදිහෙතු අපරිත්තාසං කරොති. අත්තභාවවිනිමුත්තසඤ්චරණස්ස අභාවා, **‘‘භවසතෙපි වුත්තෙ අයමෙවත්ථො’’**ති වුත්තං. **සබ්බත්ථාති,** ‘‘පුථුජ්ජනදුස්සීලෙ’’තිආදීසු සබ්බවාරෙසු. **නයො නෙතබ්බොති,** ‘‘ආයුසහස්සං වණ්ණසහස්ස’’න්තිආදිකො නයො.

සාසනාවතරණං නාම යාවදෙව වට්ටදුක්ඛනිත්ථරණත්ථං, තඤ්ච මග්ගපටිවෙධනං, තස්මා නිබ්බෙධභාගියසරණගමනං සික්ඛාපදසමාදානං පබ්බජ්ජා උපසම්පදා සීලපරිපූරණං අධිචිත්තසික්ඛානුයොගො විපස්සනාභාවනාති සබ්බාපෙසා සොතාපත්තිඵලසච්ඡිකිරියාය පටිපත්ති එව හොතීති ආහ – **‘‘තිසරණං ගතො උපාසකොපී’’**තිආදි. තත්ථ යථා නිබ්බෙධභාගියො සමාධි තාව නාම පරම්පරාය අරියමග්ගාධිගමස්ස පච්චයභාවතො උපනිස්සයො; තථා නිබ්බෙධභාගියං සීලපරිපූරණං උපසම්පදා පබ්බජ්ජා උපාසකස්ස දසසු පඤ්චසු සීලෙසු පතිට්ඨානං අන්තමසො සරණාදිගමනම්පි නිබ්බෙධභාගියං අරියමග්ගාධිගමස්ස උපනිස්සයො හොතියෙවාති, ‘‘සබ්බාපෙසා සොතාපත්තිඵලසච්ඡිකිරියාය පටිපත්ති’’ති වුත්තා. තත්ථ අනඤ්ඤසාධාරණ-විජ්ජාචරණාදි-අසඞ්ඛෙය්‍යඅපරිමෙය්‍ය-ගුණ-සමුදයපූරිතෙ භගවති සද්ධම්මෙ අරියසඞ්ඝෙ උළාරතරබහුමානගාරවතං ගතො. ‘‘සම්මාසම්බුද්ධො භගවා, ස්වාක්ඛාතො ධම්මො, සුප්පටිපන්නො සඞ්ඝො’’ති තප්පරායණතාදිආකාරප්පත්තො ඤාණපරිසොධිතො පසාදො සරණගමනන්ති තෙන වත්ථුගතෙන පසාදෙන පරිභාවිතෙ සන්තානෙ කතං පුඤ්ඤක්ඛෙත්තසම්පත්තියා මහප්ඵලං මහානිසංසමෙව හොතීති ආහ – **‘‘තස්මිං දින්නදානම්පි අසඞ්ඛෙය්‍යං අප්පමෙය්‍ය’’**න්ති. තයිදං සරණං වත්ථුත්තයෙ පසාදභාවෙන අජ්ඣාසයසම්පත්තිමත්තං, තාදිසස්ස පන පඤ්චසීලං අජ්ඣාසයසම්පත්තිඋපථම්භිතො කායවචීසංයමොති තත්ථ දින්නං තතො උත්තරි මහප්ඵලන්ති, දසසීලං පන පරිපුණ්ණුපොසථසීලං, තත්ථ දින්නං

මහප්ඵලන්ති, **“තතො උත්තරි මහප්ඵල”**න්ති වුත්තං. සාමණෙරසීලාදීනං පන උත්තරි විසිට්ඨතරාදිභාවතො තත්ථ තත්ථ දින්නස්ස විසෙසමහප්ඵලතා වුත්තා.

මග්ගසමඞ්ගිතා නාම මග්ගචිත්තක්ඛණපරිච්ඡින්නා, තස්මිඤ්ච ඛණෙ කථං දාතුං පටිග්ගහෙතුඤ්ච සම්භවතීති චොදෙති **“කිං පන මග්ගසමඞ්ගිස්ස සක්කා දානං දාතු”**න්ති. ඉතරො තාදිසෙ සති සමයෙති දස්සෙන්තො, **“ආම සක්කා”**ති පටිජානිත්වා, **“ආරද්ධවිපස්සකො”**තිආදිනා තමත්ථං විවරති. **තස්මිං ඛණෙති** තස්මිං පක්ඛිපනක්ඛණෙ. යදි අට්ඨමකස්ස සොතාපන්නස්ස දින්නදානං ඵලතො අසඞ්ඛෙය්‍යාමෙව, කො නෙසං විසෙසොති ආහ **“තත්ථා”**තිආදි. තෙන සතිපි අසඞ්ඛෙය්‍යභාවසාමඤ්ඤෙ අත්ථි නෙසං අප්පබහුභාවො සංවට්ටට්ඨායී අසඞ්ඛෙය්‍යමහාකප්පාසඞ්ඛෙය්‍යානං වියාති දස්සෙති. මග්ගසමඞ්ගීනං තෙන තෙන ඔධිනා සංකිලෙසධම්මානං පහීයමානත්තා වොදානධම්මානං වඩ්ඪමානත්තා අපරියොසිතකිච්චත්තා අපරිපුණ්ණගුණතා, පරියොසිතකිච්චත්තා ඵලසමඞ්ගීනං පරිපුණ්ණගුණතාති තංතංමග්ගට්ඨෙහි ඵලට්ඨානං ඛෙත්තාතිසයතා වෙදිතබ්බා. හෙට්ඨිමහෙට්ඨිමෙහි පන මග්ගට්ඨෙහි උපරිමානං මග්ගට්ඨානං ඵලට්ඨෙහි ඵලට්ඨානං උත්තරිතරතා පාකටා එව. තථා හි උපරිමානං දින්නදානස්ස මහප්ඵලතා වුත්තා.

380. කාමඤ්චෙත්ථ බුද්ධප්පමුඛෙ උභතොසඞ්ඝෙ කෙවලෙ ච භික්ඛුසඞ්ඝෙ දානං අත්ථි එව, න පන බුද්ධප්පමුඛෙ භික්ඛුසඞ්ඝෙ, තං පන බුද්ධප්පමුඛඋභතොසඞ්ඝෙනෙව සඞ්ගහිතන්ති අවිරුද්ධං. **න පාපුණන්ති** මහප්ඵලභාවෙන සදිසතම්පි, කුතො අධිකතං.

‘‘තථාගතෙ පරිනිබ්බුතෙ උභතොසඞ්ඝස්ස’’ ඉච්චෙව වුත්තත්තා – **“කිං පනා”**තිආදිනා චොදෙති . ඉතරො පරිනිබ්බුතෙ තථාගතෙ තං උද්දිස්ස ගන්ධපුප්ඵාදිපරිච්චාගො විය චීවරාදිපරිච්චාගොපි මහප්ඵලො හොතියෙවාති කත්වා පටිපජ්ජනවිධිං දස්සෙතුං, **“උභතොසඞ්ඝස්සා”**තිආදි වුත්තං. ‘‘එත්තකායෙව, භික්ඛූ උද්දිසථා’’ති එවං පරිච්ඡෙදස්ස අකරණෙන උපචාරසීමාපරියාපන්නානං ඛෙත්තපරියාපන්නානං වසෙන **අපරිච්ඡින්නකමහාභික්ඛුසඞ්ඝෙ**.

ගොත්තං වුච්චති සාධාරණනාමං, **මත්ත**සද්දො ලුත්තනිද්දිට්ඨො, තස්මා සමණාති ගොත්තමත්තං අනුභවන්ති ධාරෙන්තීති **ගොත්‍රභුනො**. තෙනාහ **“නාමමත්තසමණා”**ති. දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤෙන සංහතො සමණගණො **සඞ්ඝො,** තස්මා සඞ්ඝො දුස්සීලො නාම නත්ථි. **ගුණසඞ්ඛායාති** ආනිසංසගණනාය, මහප්ඵලතායාති අත්ථො. **කාසාව…පෙ…. අසඞ්ඛෙය්‍යාති** වුත්තා සඞ්ඝං උද්දිස්ස දින්නත්තා. යථා පන සඞ්ඝං උද්දිස්ස දානං හොති, තං විධිං දස්සෙතුං, **“සඞ්ඝගතා දක්ඛිණා”**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **චිත්තීකාරන්ති** ගාරවං.

සඞ්ඝතො න පුග්ගලතො. **අඤ්ඤථත්තං ආපජ්ජතීති** ‘‘ඉමස්ස මයා දින්නං සඞ්ඝස්ස දින්නං හොති’’ති එවං චිත්තං අනුප්පාදෙත්වා, ‘‘සඞ්ඝස්ස දස්සාමී’’ති දෙය්‍යධම්මං පටියාදෙත්වා සාමණෙරස්ස නාම දාතබ්බං ජාතන්ති අඤ්ඤථත්තං ආපජ්ජති; තස්මා තස්ස දක්ඛිණා සඞ්ඝගතා න හොතියෙව පුග්ගලවසෙන චිත්තස්ස පරිණාමිතත්තා. **නිබ්බෙමතිකො හුත්වාති** ‘‘කිං නු ඛො මයා ඉමස්ස දින්නං හොති වා න වා’’ති විමතිං අනුප්පාදෙත්වා, ‘‘යො පනා’’තිආදිනා වුත්තාකාරෙන කරොති.

තත්ථාතිආදිනා වුත්තස්සෙවත්ථස්ස පාකටකරණත්ථං වත්ථුං නිදස්සෙති, **“පරසමුද්දවාසිනො”**තිආදිනා. **ඔපුඤ්ජාපෙත්වා** පරිභණ්ඩං කාරෙත්වා, හරිතගොමයෙන උපලිම්පිත්වාති අත්ථො. **කාසාවකණ්ඨසඞ්ඝස්සාති** කාසාවකණ්ඨසමූහස්ස. **කො සොධෙතීති** මහප්ඵලභාවකරණෙන කො විසොධෙති. මහප්ඵලභාවාපත්තියා හි දක්ඛිණා විසුජ්ඣති නාම. තත්ථ යෙසං හත්ථෙ දින්නං, තෙසං වසෙන පටිග්ගාහකතො දක්ඛිණාය විසුද්ධත්තා, – ‘‘තදාපාහං, ආනන්ද, සඞ්ඝගතං දක්ඛිණං අසඞ්ඛෙය්‍යං අප්පමෙය්‍යං වදාමී’’ති (ම. නි. 3.380) ච වුත්තං, තස්මා කම්මවසෙනෙව දක්ඛිණාවිසුද්ධිං පුච්ඡති. ඉතරො අරියසඞ්ඝෙ දින්නදක්ඛිණාය නිබ්බිසිට්ඨං කත්වා වුත්තත්තා මත්ථකප්පත්තස්සෙව අරියසඞ්ඝස්ස වසෙන දක්ඛිණාවිසුද්ධිං දස්සෙන්තො, **“සාරිපුත්ත…පෙ…. සොධෙන්තී”**ති වත්වා පුන, ‘‘යෙ කෙචි අරහන්තො සොධෙන්තී’’ති දස්සෙන්තො, **“අපිචා”**තිආදිමාහ. **ථෙරා චිරපරිනිබ්බුතාති** ඉදං අජ්ජතනානම්පි අරියානං සාවකතං දස්සෙන්තෙන මග්ගසොධනවසෙන වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං, න උද්දිස්ස පුඤ්ඤකරණෙ සති අකරණප්පත්තියා. එවඤ්හි ‘‘අසීතිමහාථෙරා සොධෙන්තී’’ති ඉදං සුවුත්තං හොති, න අඤ්ඤථා.

‘‘සඞ්ඝගතාය දක්ඛිණාය’’ති කාමඤ්චෙතං සාධාරණවචනං, තථාපි තත්ථ තත්ථ පුග්ගලවිසෙසො ඤාතබ්බොති දස්සෙන්තො, **“අත්ථි බුද්ධප්පමුඛො සඞ්ඝො”**තිආදිමාහ. **න උපනෙතබ්බො** භගවතො කාලෙ භික්ඛූනං අභිඤ්ඤාපටිසම්භිදාගුණවසෙන අතිවිය උළාරභාවතො, එතරහි තදභාවතො. **එතරහි සඞ්ඝො…පෙ…. න උපනෙතබ්බොති** එත්ථ නයානුසාරෙන අත්ථො වත්තබ්බො. **තෙන තෙනෙව සමයෙනාති** තස්ස තස්ස කාලස්ස සම්පත්තිවිපත්තිමුඛෙන පටිපත්තියා උළාරතං අනුළාරතඤ්ච උල්ලිඞ්ගෙති. යත්ථ හි භික්ඛූ ගුණෙහි සබ්බසො පරිපුණ්ණා හොන්ති, තස්මිං සමයෙ සඞ්ඝගතා දක්ඛිණා ඉතරස්මිං සමයෙ දක්ඛිණතො මහප්ඵලතරාති දට්ඨබ්බා. **සඞ්ඝෙ චිත්තීකාරං කාතුං සක්කොන්තස්සාති** සුප්පටිපන්නතාදිං සඞ්ඝෙ ආවජ්ජිත්වා සඞ්ඝගතෙන පසාදෙන සඞ්ඝස්ස සම්මුඛා විය තස්මිං පුග්ගලෙ ච ගාරවවසෙන දෙන්තස්ස පුථුජ්ජනසමණෙ දින්නං මහප්ඵලතරං සඞ්ඝතො උද්දිසිත්වා ගහිතත්තා, ‘‘සඞ්ඝස්ස දෙමී’’තියෙව දින්නත්තා ච.

එසෙව නයොති ඉමිනා, ''සොතාපන්නෙ දින්නං මහප්ඵලතර''න්ති එවමාදිං අතිදිසති. **ආදි**-සද්දෙන උද්දිසිත්වා ගහිතො සකදාගාමී, පාටිපුග්ගලිකො අනාගාමීති එවමාදි සඞ්ගහිතං. **මහප්ඵලතරමෙව**. තෙනාහ භගවා – ''න ත්වෙවාහං, ආනන්ද, කෙනචි පරියායෙන සඞ්ඝගතාය දක්ඛිණාය පාටිපුග්ගලිකං දානං මහප්ඵලතරං වදාමී''ති (ම. නි. 3.380). යදි ඛීණාසවෙ දින්නදානතො සඞ්ඝතො උද්දිසිත්වා ගහිතදුස්සීලෙපි දින්නදානං මහප්ඵලං, එවං සන්තෙ – ''සීලවතො, මහාරාජ, දින්නං මහප්ඵලං, නො තථා දුස්සීලෙ''ති ඉදං කථන්ති ආහ – **''තං ඉමං නයං ගහායා''**තිආදි. සඞ්ඝතො උද්දිසිත්වා ගහණවිධිං පහාය දුස්සීලස්සෙව ගහණවසෙන වුත්තං. **ඉමස්මිං චතුක්කෙ දට්ඨබ්බ**න්ති ඉමස්ස පදස්ස වසෙන දට්ඨබ්බං. තත්ථ හි ''පටිග්ගාහකා හොන්ති දුස්සීලා පාපධම්මා''ති ආගතං.

381. **විසුජ්ඣතී**ති න කිලිස්සති, මහාජුතිකාරී මහාවිප්ඵාරා හොතීති අත්ථො. **සුචිධම්මො**ති රාගාදිඅසුචිවිධමනෙන සුචිසභාවො. **න පාපධම්මො**ති න නිහීනසභාවො පාපකිරියාය. අකුසලධම්මො හි එකන්තනිහීනො. ජූජකො සීලවා කල්‍යාණධම්මො න හොති. තස්ස මහාබොධිසත්තස්ස අත්තනො පුත්තදානං දානපාරමියා මත්ථකං ගණ්හන්තං මහාපථවීකම්පනසමත්ථං ජාතං, ස්වායං දානගුණො වෙස්සන්තරමහාරඤ්ඤො කථෙතබ්බොති.

උද්ධරතීති බහුලං කතපාපකම්මවසෙන ලද්ධවිනිපාතතො උද්ධරති. තස්මා නත්ථි මය්හං කිඤ්චි චිත්තස්ස අඤ්ඤථත්තන්ති අධිප්පායො.

පෙතදක්ඛිණන්ති පෙතෙ උද්දිස්ස දාතබ්බදක්ඛිණං. **පාපිතකාලෙයෙවා**ති, ''ඉදං දානං අසුකස්ස පෙතස්ස හොතූ''ති උද්දිසනවසෙන පත්තෙ පාපිතකාලෙයෙව. **අස්සා**ති පෙතස්ස. **පාපුණී**ති ඵලසමාපත්තියා වසෙන පාපුණි. අයඤ්හි පෙතෙ උද්දිස්ස දානෙ ධම්මතා.

තදා කොසලරඤ්ඤො පරිච්චාගවසෙන අතිවිය උළාරජ්ඣාසයතං, බුද්ධප්පමුඛස්ස ච භික්ඛුසඞ්ඝස්ස උක්කංසගතගුණවිසිට්ඨතං සන්ධායාහ, **''අසදිසදානං කථෙතබ්බ''**න්ති.

අසාරම්පි ඛෙත්තන්ති සාරහීනං දුක්ඛෙත්තං. **සමයෙ**ති කසනාරහෙ කාලෙ. **පංසුං අපනෙත්වා**ති නිස්සාරං පංසුං නීහරිත්වා. **සාරබීජානී**ති සභාවතො අභිසඞ්ඛාරතො ච සාරභූතානි බීජානි. **පතිට්ඨපෙත්වා**ති වපිත්වා. **එව**න්ති යථා කස්සකො අත්තනො පයොගසම්පත්තියා අසාරෙපි ඛෙත්තෙ ඵලං අධිගච්ඡති. එවං සීලවා අත්තනො පයොගසම්පත්තියා දුස්සීලස්සපි දත්වා ඵලං මහන්තං අධිගච්ඡති. **ඉමිනා උපායෙනා**ති ඉමිනා පඨමපදෙ වුත්තනයෙන. **සබ්බපදෙසූ**ති සබ්බකොට්ඨාසෙසු **විසුජ්ඣනං** වුත්තං, තතියපදෙ පන විසුජ්ඣනං පටික්ඛිත්තමෙව.

382. අරහතො දින්නදානමෙව අග්ගං දානචෙතනාය කෙනචි උපක්කිලෙසෙන අනුපක්කිලිට්ඨත්තා, පටිග්ගාහකස්ස අග්ගදක්ඛිණෙය්‍යත්තා. තෙනාහ – **''භවාලයස්ස භවපත්ථනාය අභාවතො''**ති, ''උභින්නම්පී''ති වචනසෙසො. **ඛීණාසවො දානඵලං න සද්දහතී**ති ඉදං තස්ස අප්පහීනකිලෙසජනස්ස විය කම්මකම්මඵලානං සද්දහනාකාරෙන පවත්ති නත්ථීති කත්වා වුත්තං, යතො අරහා ''අසද්ධො අකතඤ්ඤූ ච…පෙ…. පොරිසො''ති (ධ. ප. 97) ථොමීයති. අසද්දහනං අනුමානපක්ඛිකං, අනුමානඤ්ච සංසයපුබ්බකං, නිස්සන්දිද්ධො ච කම්මකම්මඵලෙසු පච්චක්ඛභාවං ගතො. තමෙව හි නිච්ඡිතභාවසිද්ධං නිස්සන්දිද්ධතං සන්ධාය – **''දානඵලං සද්දහන්තා''**තිආදි වුත්තං. යදි එවං තෙන කතකම්මං කම්මලක්ඛණප්පත්තං හොතීති ආහ **''ඛීණාසවෙනා''**තිආදි. තෙනෙවාහ – **''නිච්ඡන්දරාගත්තා''**ති, එතඤ්ච ලක්ඛණවචනං, කෙනචි කිලෙසෙන අනුපක්කිලිට්ඨත්තාති අධිප්පායො. **අස්සා**ති ඛීණාසවස්ස දානං.

කිං පන සම්මාසම්බුද්ධෙනාතිආදිනා දායකතො දක්ඛිණාවිසුද්ධි චොදිතා, **සාරිපුත්තත්ථෙරෙනා**තිආදිනා පන පටිග්ගාහකතොති වදන්ති; තදයුත්තං, සාවකස්ස මහප්ඵලභාවෙ සංසයාභාවතො, හෙට්ඨා නිච්ඡිතත්තා ච, තස්මා උභයෙනපි දායකතො දක්ඛිණාවිසුද්ධි එව චොදිතා. සා හි ඉධ සාධාරණවසෙන නිච්ඡිතත්තා සංසයවත්ථු. තෙනාහ – **''සම්මාසම්බුද්ධෙන…පෙ…. වදන්තී''**ති. **සම්මාසම්බුද්ධං හී**තිආදි යථාවුත්තඅත්ථස්ස කාරණවචනං. **අඤ්ඤො දානස්ස විපාකං ජානිතුං සමත්ථො නාම නත්ථී** සබ්බසො සත්තානං කම්මවිපාකවිභාගජානනඤාණස්ස අනනුඤ්ඤාතත්තා. තෙනාහ භගවා – ''යස්මා ච ඛො, භික්ඛවෙ, සත්තා න ජානන්ති, දානසංවිභාගස්ස විපාකං යථාහං ජානාමි, තස්මා අදත්වා භුඤ්ජන්තී''තිආදි (ඉතිවු. 26). එතෙන එත්ථ ඤාණවිසොධනං නාම කථිතං, න දක්ඛිණාය විසුද්ධි නාම දායකතො පටිග්ගාහකතො ච වසෙන හොතීති; සම්මාසම්බුද්ධෙන සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස දින්නදානං සබ්බසො උපක්කිලෙසවිසුද්ධියා ඤාණස්ස ච අතිවිය උළාරත්තා මහානුභාවං නාම සියා මහාතෙජවන්තඤ්ච; න මහප්ඵලං තෙසං සන්තානෙ පරිපුණ්ණඵලස්ස අසම්භවතො. යදි දින්නදානං පරිපුණ්ණඵලං න හොති උභයවිපාකදානාභාවතො, පවත්තිවිපාකදායී පන හොතීති දස්සෙන්තො, **''දානං හී''**තිආදිමාහ.

චතූහීති සහයොගෙ කරණවචනං, චතූහි සම්පදාහි සහගතා සහිතං කත්වාති අත්ථො. ඉමා චතස්සො සම්පදා සබ්බසාධාරණවසෙන වුත්තා, න යථාධිගතපුග්ගලවසෙන. තෙනාහ – **''දෙය්‍යධම්මස්ස ධම්මෙනා''**තිආදි. **තස්මිංයෙව අත්තභාවෙ**ති යස්මිං අත්තභාවෙ තං දානමයං පුඤ්ඤං උප්පන්නං, තස්මිංයෙව අත්තභාවෙ විපාකං දෙති, චෙතනාය මහන්තත්තා දිට්ඨධම්මවෙදනීයං හුත්වා විපච්චතීති අත්ථො. **පුබ්බචෙතනාදිවසෙනා**ති සන්නිට්ඨාපකජවනවීථිතො පුබ්බාපරවීථිචෙතනාවසෙන, අඤ්ඤථා සන්නිට්ඨාපකවීථියංයෙව පුබ්බචෙතනාදිවසෙනාති වත්තබ්බං සියා. සා හි

චෙතනා දිට්ඨධම්මවෙදනීයභූතා තස්මිංයෙව අත්තභාවෙ විපාකං දෙති, න ඉතරා. **මහත්තතාති** පුබ්බාභිසඞ්ඛාරවසෙන ඤාණසම්පයොගාදිවසෙන චෙතනාය උළාරතා. **ඛීණාසවභාවෙනාති** යස්ස දෙති, තස්ස ඛීණාසවභාවෙන. **වත්ථුසම්පන්නතාති** එත්ථ යථා පටිඝසඤ්ඤා නානත්තසඤ්ඤානං විගමෙන දිබ්බවිහාරානං වසෙන, බ්‍යාපාදසඤ්ඤාදීනං විගමෙන බ්‍රහ්මවිහාරානං වසෙන, සබ්බසො රූපසඤ්ඤානානත්තසඤ්ඤානං විගමෙන ආනෙඤ්ජවිහාරානං වසෙන සබ්බසො නිච්චසඤ්ඤාදීනං පටිප්පස්සද්ධියා සබ්බසඞ්ඛාරවිමුඛතාය අරියවිහාරානං වසෙන වත්ථුසම්පන්නතා ඉච්ඡිතා. තංතංසමාපත්තිසමාපජ්ජනෙන සන්තානස්ස නිරොධසාධනතා තං දිවසං නිරොධස්ස සාධනතා නාම. **වත්ථුසම්පන්නතාති** සබ්බසො නිරොධසමාපත්තිසමාපජ්ජනෙන වත්ථුසම්පන්නතා ඉච්ඡිතා; න සබ්බසො අනවසෙසසඤ්ඤානිරොධතායාති ආහ – **‘‘තං දිවසං නිරොධතො වුට්ඨිතභාවෙන වත්ථුසම්පන්නතා’’**ති. සඤ්ඤානිරොධස්ස චෙත්ථ අච්චාසන්නතං සන්ධාය, **‘‘තං දිවස’’**න්ති වුත්තං. යං පනෙත්ථ අත්ථතො අවිභත්තං, තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

දක්ඛිණාවිභඞ්ගසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

නිට්ඨිතා ච විභඞ්ගවග්ගවණ්ණනා.

5. සළායතනවග්ගො

1. අනාථපිණ්ඩිකොවාදසුත්තවණ්ණනා

383. **අධිමත්තගිලානොති** අධිකාය මත්තාය මරණස්ස ආසන්නතාය අතිවිය ගිලානොති අත්ථො. තෙනාහ **“මරණසෙය්‍යං උපගතො”**ති. **අබණ්ඩං අකාසි** ගහපතිනො සත්ථරි පරමපෙමත්තා. **යත්තකං වස්සාති**, ‘‘සකිං වා ද්වික්ඛත්තුං වා’’ති වුත්තං යත්තකං අස්ස ගහපතිස්ස.

384. **ඔසක්කන්තීති** පරිහායන්ති. **ඔත්ථරන්තීති** අභිභවන්ති. උස්මා නාම කම්මජතෙජොධාතු, සා සහ ජීවිතින්ද්‍රියනිරොධා පරියාදියති, යාව තා ආයුඋස්මා වත්තන්ති, තාව මරණන්තිකා වෙදනා වත්තන්තෙව විඤ්ඤාණස්ස අනිරුද්ධත්තා. තෙනාහ **“යාව උස්මා”**තිආදි.

385. **තීහි ගාහෙහීති** තණ්හාමානදිට්ඨිග්ගාහෙහි. **පටිබාහිතුං** වික්ඛම්භෙතුං. **චක්ඛුං තීහි ගාහෙහි න ගණ්හිස්සාමීති** මානග්ගාහපටික්ඛෙපමුඛෙන චක්ඛුස්මිං අනිච්චානුපස්සනාති දස්සෙති. අනිච්චානුපස්සනාය හි සති අප්පතිට්ඨො මානග්ගාහො, දුක්ඛානුපස්සනාය සති අප්පතිට්ඨො තණ්හාග්ගාහො, අනත්තානුපස්සනාය සති අප්පතිට්ඨො දිට්ඨිග්ගාහොති, ගාහො ච නාම ඔළාරිකො, තස්මිං විගතෙපි නිකන්ති තිට්ඨෙය්‍යාති තං විජහාපෙතුකාමෙන, – ‘‘න ච මෙ චක්ඛුනිස්සිතං විඤ්ඤාණං භවිස්සතී’’ති වුත්තන්ති ආහ – **“විඤ්ඤාණඤ්චාපි මෙ චක්ඛුනිස්සිතං න භවිස්සතී”**ති. **සබ්බං කාමභවරූපන්ති** කාමභූමිපරියාපන්නං සබ්බං රූපක්ඛන්ධමාහ – ‘‘කාමරූපභවරූප’’න්ති වා පාඨො. සො යුත්තො ඉමස්ස වාරස්ස එව අනවසෙසපඤ්චවොකාරභවපරියාපන්නතො. තථා හි උපරි චතුවොකාරභවො අනවසෙසතො වුත්තො.

386. **ඉධලොකන්ති** එත්ථ සඞ්ඛාරලොකවිසයොති අධිප්පායෙන, **“වසනට්ඨානං වා”**තිආදි වුත්තං, තඤ්ච ඛො පඨමදුතියවාරෙහි ඉධලොකො ගහිතොති කත්වා. පඨමදුතියවාරෙහි පන ඉධලොකො පරලොකොති විභාගෙන විනා පඤ්චවොකාරභවො ගහිතො; තථා තතියවාරෙ පඤ්චවොකාරභවො චතුවොකාරභවො ච ගහිතොති පුන දිට්ඨධම්මසම්පරායවසෙන තං විභජිත්වා දස්සෙතුං, **“න ඉධලොක”**න්තිආදි වුත්තං . ඉධලොකන්ති ච සත්තසඞ්ඛාරවසෙනෙව ගහිතං. සබ්බම්පි සඞ්ඛාරවසෙන පරිග්ගහෙත්වා දස්සෙතුං, **“යම්පි මෙ දිට්ඨ”**න්තිආදි වුත්තන්ති කෙචි. **අපරිතස්සනත්ථං** තණ්හාපරිතස්සනාය අනුප්පාදනත්ථං. යස්ස දිට්ඨධම්මොති වුච්චති, තස්ස පන අභාවතො, **“මනුස්සලොකං ඨපෙත්වා සෙසා පරලොකා නාමා”**ති වුත්තං. යෙසං පන ‘‘ඉධලොක’’න්ති ඉමිනා සත්තලොකස්සපි ගහණං ඉච්ඡිතං. තෙසං මතෙන, ‘‘මනුස්සලොකං ඨපෙත්වා’’ති යොජනා.

387. **අල්ලීයසීති** අත්තභාවෙ භොගෙසු ච අපෙක්ඛං කරොසීති අත්ථො. **එවරූපීති** යාදිසී තදා ධම්මසෙනාපතිනා කථිතා, එවරූපී. **ධම්මකථා න සුතපුබ්බාති** යථාකථිතාකාරමෙව සන්ධාය පටික්ඛෙපො, න සුඛුමගම්භීරසුඤ්ඤතාපටිසංයුත්තතාසාමඤ්ඤං. තෙනාහ **“එවං පනා”**තිආදි.

මයා ගතමග්ගමෙව අනුගච්ඡසීති දානමයපුඤ්ඤභාවසාමඤ්ඤං ගහෙත්වා වදති, න බොධිසත්තදානභූතං දානපාරමිතං. **න පටිභාතීති** රුච්චනවසෙන චිත්තෙ න උපතිට්ඨති. තෙනාහ **“න රුච්චතී”**ති. තථා හෙස වට්ටාභිරතොති. උපුමග්ගාවහා විපස්සනා භගවතා පනස්ස කථිතපුබ්බා.

388. එසිතගුණත්තා එසියමානගුණත්තා ච ඉසි, අසෙක්ඛා සෙක්ඛා කල්‍යාණපුථුජ්ජනා ච, ඉසීනං සඞ්ඝො, තෙන නිසෙවිතන්ති **ඉසිසඞ්ඝනිසෙවිතං**. කාමං තස්ස විහාරස්ස ගන්ධකුටිපාසාදකූටාගාරාදිවසෙන නිසීදනනිපජ්ජනාය රුක්ඛලතාදිවසෙන භූමිසයාදිවසෙන ච අනඤ්ඤසාධාරණා මහතී රමණීයතා අත්ථෙව, සා පන ගෙහස්සිතභාවෙන අරියානං චිත්තං තථා න තොසෙති; යථා අරියානං නිසෙවිතභාවෙනාති ආහ – **“පඨමගාථාය ජෙතවනස්ස වණ්ණං කථෙත්වා”**ති. තෙනාහ භගවා – ‘‘යත්ථ අරහන්තො විහරන්ති, තං භූමිරාමණෙය්‍යක’’න්ති (ධ. ප. 98; ථෙරගා. 991; සං. නි. 1.261). අපචයගාමිනී චෙතනා සත්තානං සුද්ධිමාවහතීති ආහ – **“කම්මන්ති මග්ගචෙතනා”**ති. චතුන්නං අරියසච්චානං විදිතකරණට්ඨෙන කිලෙසානං වික්ඛම්භනට්ඨෙන ච **විජ්ජා,** මග්ගසම්මාදිට්ඨීති ආහ – **“විජ්ජාති මග්ගපඤ්ඤා”**ති. **සමාධිපක්ඛිකො ධම්මො** නාම සම්මාවායාමසතිසමාධයො. තථා හි විජ්ජාභාගියො සමාධිපි සමාධිපක්ඛිකො. සීලං තස්ස අත්ථීති **සීලන්ති** ආහ – **“සීලෙ පතිට්ඨිතස්ස ජීවිතං උත්තම”**න්ති. **දිට්ඨිසඞ්කප්පොති** සම්මාසඞ්කප්පො. තත්ථ සම්මාසඞ්කප්පස්ස උපකාරකභාවෙන විජ්ජාභාගො . තථා හි සො පඤ්ඤාක්ඛන්ධසඞ්ගහිතොති වුච්චති, යථා සම්මාසඞ්කප්පො පඤ්ඤාක්ඛන්ධෙන සඞ්ගහිතො, එවං වායාමසතියො සමාධික්ඛන්ධසඞ්ගහිතාති. තෙනාහ – **“ධම්මොති වායාමසතිසමාධයො”**ති. ‘‘ධම්මො’’ති හි ඉධ සම්මාසමාධි අධිප්පෙතො, – ‘‘එවං ධම්මා තෙ භගවන්තො අහෙසු’’න්තිආදීසු (දී. නි. 2.13; ම. නි. 3.198; සං. නි. 5.378) විය. **වාචාකම්මන්තාජීවාති** සම්මාවාචාකම්මන්තාජීවා මග්ගපරියාපන්නා එව, තෙ සබ්බෙපි ගහිතාති. තෙනාහ – **“එතෙන අට්ඨඞ්ගිකෙන මග්ගෙනා”**ති.

උපායෙනාති යෙන විධිනා අරියමග්ගො භාවෙතබ්බො, තෙන **සමාධිපක්ඛියං** විපස්සනාධම්මඤ්චෙව මග්ගධම්මඤ්ච. ‘‘අරියං වො, භික්ඛවෙ, සම්මාසමාධිං දෙසෙස්සාමි සඋපනිසං සපරික්ඛාර’’න්ති (ම. නි. 3.136) හි වචනතො සම්මාසමාධිආදයො මග්ගධම්මාපි සමාධිපක්ඛියා. **විචිනෙය්‍යාති** වීමංසෙය්‍ය, භාවෙය්‍යාති අත්ථො. **තත්ථාති** හෙතුම්හි භුම්මවචනං. අරියමග්ගහෙතුකා හි සත්තානං විසුද්ධි. තෙනාහ – **‘‘තස්මිං අරියමග්ගෙ විසුජ්ඣතී’’**ති. **පඤ්චක්ඛන්ධධම්මං විචිනෙය්‍ය,** පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධෙ විපස්සෙය්‍ය. තෙසු හි විපස්සියමානෙසු විපස්සනා උක්කංසගතා. යදග්ගෙන දුක්ඛසච්චං පරිඤ්ඤාපටිවෙධෙන පටිවිජ්ඣීයති, තදග්ගෙන සමුදයසච්චං පහානපටිවෙධෙන නිරොධසච්චං සච්ඡිකිරියාපටිවෙධෙන, මග්ගසච්චං භාවනාපටිවෙධෙන පටිවිජ්ඣීයති, එවං අච්චන්තවිසුද්ධියා සුජ්ඣති. තෙනාහ – **‘‘එවං තෙසු චතූසු සච්චෙසු විසුජ්ඣතී’’**ති. ඉධාපි නිමිත්තත්ථෙ භුම්මවචනං. සච්චෙසු වා පටිවිජ්ඣියමානෙසූති වචනසෙසො.

අවධාරණවචනන්ති වවත්ථාපනවචනං, අවධාරණන්ති අත්ථො. **සාරිපුත්තොවාති** ච අවධාරණං තස්ස සාවකභාවතො සාවකෙසු සාරිපුත්තොව සෙය්‍යොති ඉමමත්ථං දීපෙති. **කිලෙසඋපසමෙනාති** ඉමිනා මහාථෙරස්ස තාදිසො කිලෙසූපසමොති දස්සෙති, යස්ස සාවකස්ස විසයෙ පඤ්ඤාය පාරමිප්පත්ති අහොසි. යදි එවං – ‘‘යොපි පාරඞ්ගතො භික්ඛු, එතාවපරමො සියා’’ති ඉදං කථන්ති? තෙසං තෙසං බුද්ධානං සාසනෙ පඤ්ඤාය පාරමිප්පත්තසාවකවසෙනෙතං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. අථ වා – ‘‘නත්ථි විමුත්තියා නානත්ත’’න්ති (දී. නි. ටී. 3.141; විභ. මූලටී. සුත්තන්තභාජනීයවණ්ණනා) වචනතො සාවකෙහි විමුත්තිපඤ්ඤාමත්තං සන්ධායෙතං වුත්තං. තෙනාහ – **‘‘පාරඞ්ගතොති නිබ්බානං ගතො’’**තිආදි. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

අනාථපිණ්ඩිකොවාදසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

2. ඡන්නොවාදසුත්තවණ්ණනා

389. **ඡන්නොති** ඉදං තස්ස නාමන්ති ආහ **‘‘එවංනාමකො ථෙරො’’**ති. යස්ස පන සත්ථාරා පරිනිබ්බානකාලෙ බ්‍රහ්මදණ්ඩො ආණත්තො, අයං සො න හොතීති දස්සෙන්තො ආහ – **‘‘න අභිනික්ඛමනං නික්ඛන්තත්ථෙරො’’**ති, ලොකනාථස්ස අභිනික්ඛමනකාලෙ කපිලපුරතො නික්ඛන්තොති අත්ථො. **ගිලානපුච්ඡකාති** ගිලානස්ස පුච්ඡනකා, ගිලානභාවස්ස අවත්ථං සොතුකාමාති අත්ථො. සසනතො හිංසනතො **සත්ථන්ති** ආහ **‘‘ජීවිතහාරකසත්ථ’’**න්ති.

390. උපවජ්ජං එතස්ස නත්ථීති **අනුපවජ්ජං,** කරජකායං කත්වා ආයතිං උප්පත්තිරහිතන්ති අත්ථො. තෙනාහ **‘‘අනුප්පත්තික’’**න්ති.

391. **ඛයවයං ඤත්වාති** සඞ්ඛාරගතං ඛණභඞ්ගං නෙත්වා ඤාණෙන යාථාවතො ඤත්වා. **නෙතං මමාති** දුක්ඛතො සමනුපස්සනා සඞ්ඛාරෙසු දිට්ඨෙසු මමංකාරාභාවතො. **නෙසොහමස්මීති** අනිච්චතො සමනුපස්සනා අනිච්චතො තෙසු දිට්ඨෙසු අහංකාරාභාවතො. **න මෙසො අත්තාති** අනත්තතො සමනුපස්සනා අනත්තතො තෙසු දිට්ඨෙසු අත්තග්ගාහාභාවතොති ආහ – **‘‘නෙතං මම…පෙ…. අත්තාති සමනුපස්සාමී’’**ති.

393. **තස්මා පුථුජ්ජනොති** යස්මා අරියො සබ්බසො පරිඤ්ඤාතවත්ථුකො දුක්ඛවෙදනං අධිවාසෙතුං අසක්කොන්තො නාම නත්ථි, තස්මා පුථුජ්ජනො, කෙවලං පන අධිමානෙනෙව – ‘‘නාභිකඞ්ඛාමි ජීවිතං, පරිචිණ්ණො මෙ සත්ථා, නිරොධං දිස්වා’’ති වදතීති අධිප්පායො. **ඉදම්පීති** ඉදම්පි, ‘‘නිස්සිතස්ස චලිත’’න්තිආදි. තණ්හානිස්සිතභාවෙන හි ආයස්මා ඡන්නො මාරණන්තිකං වෙදනං අධිවාසෙතුං අසක්කොන්තො ඉතො චිතො පරිවත්තන්තො චලති විප්ඵන්දති, තස්මා ‘‘නිස්සිතස්ස චලිත’’න්තිආදි මනසිකාතබ්බං, තෙන ඉදං සබ්බං තං විප්ඵන්දිතං න භවිස්සතීති අධිප්පායො. **කප්පසද්දො** කාලපරියායොපි හොති, න කාලවිසෙසවාචකො එවාති ආහ – **‘‘නිච්චකප්පන්ති නිච්චකාල’’**න්ති. යථා අප්පහීනතණ්හාදිට්ඨිකො පුග්ගලො තංනිස්සිතො අල්ලීනො, එවං තාහිපි නිස්සිතො අමුත්තභාවතොති ආහ – **‘‘තණ්හාදිට්ඨීහි නිස්සිතස්සා’’**ති. **චලිතන්ති** යථා යථා අසමාරද්ධාය සම්මාපටිපත්තියා ආදීනවවසෙන චලන්තං පන යස්මා අරියස්ස විනයෙ විරූපං චලිතං නාම හොති, තස්මා ආහ – **‘‘විප්ඵන්දිතං හොතී’’**ති. තාදිසෙ පන පඤ්චවික්ඛම්භනවසෙන චිත්තස්ස චලිතෙ අසති භාවනාය වීරියපටිපන්නතාය කිලෙසපටිප්පස්සද්ධි එව හොතීති ආහ ‘‘චලිතෙ අසති පස්සද්ධී’’ති. තෙන වුත්තං – **‘‘කිලෙසපස්සද්ධි නාම හොතී’’**ති.

භවන්තරං දිස්වා නමනට්ඨෙන **නති**. තෙනාහ – **‘‘නතියා අසතීති භවත්ථාය ආලයනිකන්තිපරියුට්ඨානෙසු අසතී’’**ති. **පටිසන්ධිවසෙන ආගති නාමාති** පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන භවන්තරතො ඉධෙව ආගමනං නාම, **චුතිවසෙන** චවනවසෙන ඉතො භවන්තරස්ස **ගමනං නාම න හොති** ආගතිගතියා අසති කතූපචිතස්සපි කම්මස්ස උප්පත්තිපරිකප්පවසෙන පවත්තියා අභාවතො. **චවනවසෙනාති** නිබ්බත්තභවතො චවනවසෙන **චුති,** ආයතිං උපපජ්ජනවසෙන උපපාතො න හොති. යතො ගති ආගති චවනං උපපාතො න හොති, තතො එව නෙවිධ, න හුරං, න උභයමන්තරෙන, කායස්ස ගතියා ආගතියා ච අභාවතො සබ්බසො චුතූපපාතො නත්ථි; තෙන න ඉධලොකෙ ඨිතොති වත්තබ්බො. න පරලොකෙ ඨිතොති වත්තබ්බො, න උභයමන්තරෙන ඨිතොති වත්තබ්බො. තෙනාහ **‘‘නයිධ ලොකෙ’’**තිආදි. තත්ථ ඉධලොකපරලොකවිනිමුත්තස්ස සංසරණපදෙසස්ස අභාවතො, ‘‘න උභයමන්තරෙනා’’ති

වුත්තොති උභයපරියාපන්නො න හොතීති පටික්ඛිපන්තො, **“න උභයත්ථ හොතී”**ති ආහ. **අයමෙව අන්තොති** යො ඉධලොකෙ පරලොකෙ ච අභාවො අවිජ්ජමානතා අනුප්පජ්ජනං, අයමෙව සකලස්ස දුක්ඛමූලස්ස අන්තො පරියොසානං.

394. **කණ්ඨනාළිං ඡින්දීති** නාළිං ඡින්දිතුං ආරභි. **තස්මිං** ඡින්දිතුං ආරද්ධක්ඛණෙ ඡෙදො ච වත්තති; **මරණභයඤ්ච ඔක්කමි** අවීතරාගභාවතො, තතො එව **ගතිනිමිත්තං උපට්ඨාති**. ‘‘සොපි නාම සබ්‍රහ්මචාරීනං අනුපවජ්ජතං බ්‍යාකරිත්වා සරාගමරණං මරිස්සතී’’ති සංවිග්ගමානසො **සඞ්ඛාරෙ** අනිච්චාදිවසෙන **පරිග්ගණ්හන්තො. අරහත්තං පත්වාති** පුබ්බෙ බහුසො විපස්සනාය උදයබ්බයඤාණං පාවිතත්තා තාවදෙව අරහත්තං පත්වා අරහත්තඵලපච්චවෙක්ඛණානන්තරං කණ්ඨනාළිච්ඡෙදපච්චයා ජීවිතනිරොධෙන **සමසීසී හුත්වා පරිනිබ්බායි**. න හි අන්තිමභවිකස්ස අරහත්තං අප්පත්වා ජීවිතන්තරායො හොති. **ථෙරස්සාති** ආයස්මතො ඡන්නත්ථෙරස්ස. **බ්‍යාකරණෙනාති** හෙතුම්හි කරණවචනං ‘‘බ්‍යාකරණෙන හෙතුනා’’ති. තන්නිමිත්තඤ්හි ථෙරො වීරියං පග්ගණ්හන්තො විපස්සනං උස්සුක්කාපෙති. **ඉමිනාති**, ‘‘අත්ථි, භන්තෙ’’තිආදිවචනෙන. **ථෙරොති** ආයස්මා සාරිපුත්තත්ථෙරො. **පුච්ඡතීති**, භන්තෙ, තථා කුලසංසග්ගපසුතො කථං පරිනිබ්බායිස්සතීති පුච්ඡති. ‘‘පුබ්බෙ කුලෙසු සංසට්ඨවිහාරී’’ති සබ්‍රහ්මචාරීනං පඤ්ඤාතස්සපි **ඉමස්මිං** ‘‘හොන්ති හෙතෙ සාරිපුත්තා’’තිආදිනා භගවතො වුත්තට්ඨානෙ **අසංසට්ඨභාවො පාකටො අහොසි**. පක්කම්පි නිපක්කං විය සම්මාපටිපජ්ජමානාපි කෙචි අසඤ්ඤතා උපට්ඨහන්ති. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

ඡන්නොවාදසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

3. පුණ්ණොවාදසුත්තවණ්ණනා

395. අනන්තරසුත්තෙ ‘‘පටිසල්ලානාති ඵලසමාපත්තිතො’’ති වුත්තං, තත්ථ ධම්මසෙනාපතිනො අරියවිහාරස්ස අධිප්පෙතත්තා, ඉධ පන අකතකිච්චස්ස පටිසල්ලානං නාම කායවිවෙකොති ආහ – **‘‘පටිසල්ලානාති එකීභාවා’’**ති. ‘‘චක්ඛුවිඤ්ඤෙය්‍යා රූපා’’ති පනෙත්ථ විඤ්ඤෙය්‍යරූපං විජානන්තස්ස ද්වාරභූතං චක්ඛුන්ති උභයං අජ්ඣත්තිකං බාහිරඤ්ච ආයතනං අභිනන්දිතාදිසාමඤ්ඤෙන **තඤ්චෙති** එත්ථ **තං**-සද්දෙන එකජ්ඣං පච්චාමට්ඨන්ති ආහ – **‘‘තඤ්චෙති තං චක්ඛුඤ්චෙව රූපඤ්චා’’**ති. යං පනෙත්ථ විඤ්ඤෙය්‍යාසද්දෙන ජොතිතං විඤ්ඤාණං තංසම්පයුත්තධම්මාති තදුභයං, ‘‘මනොවිඤ්ඤෙය්‍යා ධම්මා’’ති පදෙන කථිතමෙවාති ඉධ න ගහිතං. එස නයො සෙසෙසුපි. **සමොධානෙනාති** සහාවට්ඨානෙන, චිත්තෙන නන්දියා තණ්හාය සහ පවත්තියා චිත්තසහුප්පත්තියාති අත්ථො. තෙනාහ – ‘‘උප්පජ්ජති නන්දී’’ති. **පඤ්චක්ඛන්ධදුක්ඛස්ස සමොධානන්ති** පඤ්චක්ඛන්ධසඞ්ඛාතස්ස දුක්ඛසච්චස්ස පච්චවොකාරෙ සහප්පවත්ති හොති. යස්මා දුක්ඛං උප්පජ්ජමානං ඡන්නං ද්වාරානංයෙව වසෙන උප්පජ්ජති, තථා සමුදයොති, තස්මා ආහ – **‘‘ඉති ඡසු ද්වාරෙසූ’’**තිආදි. කිලෙසවට්ටස්ස කම්මවට්ටස්ස විපාකවට්ටස්ස ච කථිතත්තා ආහ – **‘‘වට්ටං මත්ථකං පාපෙත්වා දස්සෙති’’**ති. **දුතියනයෙති** ‘‘සන්ති ච ඛො’’තිආදිනා වුත්තෙ දුතියෙ දෙසනානයෙ. **පාටියෙක්කො අනුසන්ධීති** න යථානුසන්ධි නාපි අජ්ඣාසයානුසන්ධීති අධිප්පායො, පුච්ඡානුසන්ධිස්ස පන ඉධ සම්භවො එව නත්ථීති. **සත්තසු ඨානෙසූති** අක්කොසනෙ පරිභාසනෙ පාණිප්පහාරෙ ලෙඩ්ඩුප්පහාරෙ දණ්ඩප්පහාරෙ සත්ථප්පහාරෙ ජීවිතාවොරොපනෙති ඉමෙසු සත්තසු. ‘‘භද්දකා වතිමෙ’’තිආදිනා ඛන්තිපටිසංයුත්තං **සීහනාදං නදාපෙතුං**.

396. **චණ්ඩාති** කොධනා, තෙන දූසිතචිත්තතාය දුට්ඨාති වුත්තා. **කිබ්බිසාති** පාපා. **ඵරුසාති** ඊසකම්පි පසාදසිනෙහාභාවෙන ලුද්දා. ඵරුසවචනතාය වා **ඵරුසා,** තථාභූතා පන ලුද්දා නාම හොන්ති, තස්මා වුත්තං **‘‘කක්ඛළා’’**ති. **ඉදඤ්ච තෙති**, ‘‘හත්ථච්ඡෙදං නාසිකච්ඡෙද’’න්ති එවමාදිං ඉදඤ්ච අනිට්ඨං කරිස්සාමාති භයදස්සනෙන තජ්ජෙස්සන්ති.

සටිකමුග්ගරෙනාති දණ්ඩානං කිර අග්ගපස්සෙ සටාකාරං දස්සෙන්ති, තෙන සො ‘‘සටිකමුග්ගරො’’ති වුච්චති. **එකතොධාරාදිනා** සත්ථෙන කරවාලඛග්ගාදිනා. **‘‘ඉන්ද්‍රියසංවරාදීනං එතං නාම’’**න්ති වත්වා යත්ථ යත්ථ ඉන්ද්‍රියසංවරාදයො ‘‘දමො’’ති වුත්තා, තං පාඨපදෙසං දස්සෙන්තො **‘‘සච්චෙනා’’**තිආදිමාහ . මනච්ඡට්ඨානි ඉන්ද්‍රියානි දමෙති සංවරෙතීති **ඉන්ද්‍රියසංවරො,** දමො. රාගාදිපාපධම්මෙ දමෙති උපසමෙතීති **දමො,** පඤ්ඤා. පාණාතිපාතාදිකම්මකිලෙසෙ දමෙති උපසමෙති වික්ඛම්භෙතීති **දමො** උපොසථො. බ්‍යාපාදවිහෙසාදිකෙ දමෙති විනෙතීති **දමොති** ආහ – **‘‘ඉමස්මිං පන සුත්තෙ ඛන්ති ‘දමො’ති වෙදිතබ්බා’’**ති. **උපසමොති තස්සෙව** දමස්ස **වෙවචනං,** තස්මා දමො ච සො බ්‍යාපාදාදීනං විනයනට්ඨෙන තෙසංයෙව උපසමනට්ඨෙන උපසමො චාති **දමූපසමො,** අධිවාසනඛන්ති.

397. තත්ථ ඛන්තියං කතාධිකාරො තං ජනපදං ගන්ත්වා මහාජනස්ස අවස්සයො හොති, තස්මා තදස්ස අපදානං සමුදාගමතො පට්ඨාය විභාවෙතුං, **‘‘කො පනෙස පුණ්ණො’’**තිආදි ආරද්ධං. **එත්ථාති** එතස්මිං සුනාපරන්තජනපදෙ. **අසප්පායවිහාරන්ති** භාවනාභියොගස්ස න සප්පායං විහාරං.

ද්වෙ භාතරොති අවිභත්තසාපතෙය්‍යා අවිභත්තවොහාරසංයොගා. තෙනාහ **"තෙසූ"**තිආදි. **ජනපදචාරිකං චරන්තො** භණ්ඩං ගහෙත්වා ජනපදෙසු වික්කයං කරොන්තො.

"බුද්ධපූජං ධම්මපූජං සඞ්ඝපූජං කරිස්සාමා"ති **තන්නින්නා. අට්ඨිමිඤ්ජං ආහච්ච අට්ඨාසීති,** "බුද්ධො"ති වචනං අස්සුතපුබ්බං සොතපථං උපගතං අනප්පකං පීතිසොමනස්සං සමුට්ඨාපෙන්තං පීතිසමුට්ඨානපණීතරූපෙහි ඡවිචම්මාදීනි ඡින්දිත්වා අට්ඨිමිඤ්ජං ආහච්ච අට්ඨාසි. **විස්සජ්ජිතන්ති** වික්කිණනවසෙන විනියොජිතං. **කම්මට්ඨානං න උපට්ඨාතීති** භාවනාවීථිං න ඔතරති. **මය්හං අසප්පායොති** මය්හං කම්මට්ඨානභාවනාය සප්පායො උපකාරො න හොති.

කොචි චඞ්කමිතුං සමත්ථො නාම නත්ථි මහතා සමුද්දවීචිසද්දෙන උපද්දුතත්තා භාවනාමනසිකාරස්ස අනභිසම්භුණනතො. තෙනාහ **"සමුද්දවීචියො"**තිආදි. **සොති** මකුලවිහාරො.

උත්තමජවෙන ගච්ඡමානා යථාධිප්පෙතං මග්ගං අතික්කමිත්වා **අඤ්ඤතරං දීපකං පාපුණි.**

උප්පාදිකං උට්ඨාපෙත්වාති මහාවාතමණ්ඩලසමුට්ඨාපනෙන තස්මිං පදෙසෙ මහාසමුද්දං සංඛොභෙන්තො මහන්තං උප්පාදං උට්ඨපෙත්වා.

ථෙරො, "අම්හෙ ආවජ්ජෙය්‍යාථා"ති කනිට්ඨස්ස වචනං සරිත්වා අන්තරන්තරා ආවජ්ජෙති, තස්මා තදාපි ආවජ්ජෙති, තං සන්ධාය වුත්තං – **"තස්මිංයෙව ඛණෙ ආවජ්ජිත්වා"**ති. **සම්මුඛෙති** සීසට්ඨානෙ. **පටිවෙදෙසුන්ති** පවෙදෙසුං, උපාසකා මයන්ති පටිජානිංසු. **ඉමිනාති** ඉමිනා මය්හං පරිච්චත්තකොට්ඨාසෙන. **මණ්ඩලමාළන්ති** මුණ්ඩමණ්ඩලමාළසදිසං පටිස්සයං. **පරිවාරකාති** අවසෙසගාමිනො.

සච්චබන්ධස්ස ඔකාසං කරොන්තො **"එකූනපඤ්චසතානි"**න්ති ආහ. **තං දිවසං…පෙ…. අග්ගහෙසි,** තෙන සො ථෙරො පඨමං සලාකං ගණ්හන්තානං එතදග්ගෙ ඨපිතො.

වාණිජගාමං ගන්ත්වාති වාණිජගාමසමීපං ගන්ත්වා. **බුද්ධකොලාහලන්ති** බුද්ධානං උපගමම්ම සත්තානං උප්පජ්ජනකුතූහලං.

මහාගන්ධකුටියංයෙවාති ජෙතවනමහාවිහාරෙ මහාගන්ධකුටියංයෙව. **පරිචරිතබ්බන්ති** උපට්ඨාතබ්බං.

ගන්ධකට්ඨානීති චන්දනඅගරුසලළාදීනි සුගන්ධකට්ඨානි. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යාමෙවාති.

පුණ්ණොවාදසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

4. නන්දකොවාදසුත්තවණ්ණනා

398. සඞ්ඝස්ස භාරං අකාසි උපායෙන නන්දකත්ථෙරස්ස ඔවාදෙන විනෙතබ්බානං භික්ඛුනීනං විනයත්ථං. තෙනාහ **"ඉමං පනා"**තිආදි. පරියායති පවත්තතීති **පරියායො,** පටිපාටීති ආහ – **"පරියායෙනාති වාරෙනා"**ති. **අස්සාති** නන්දකත්ථෙරස්ස. **වදාපෙසි** අඤ්ඤෙහි අත්තනො අනොකාසභාවං. **පරියායෙන ඔවදන්තීති** ඔවදිතුං සමත්ථා භික්ඛුනියො වාරෙන ඔවදන්ති. ඉදං පරියායෙන ඔවදනං. **චිත්තං එකග්ගං හොති පසීදති** පුබ්බචරියසිද්ධෙන ගාරවබහුමානෙන ගෙහස්සිතපෙමවසෙන.

ගොතමීති මහාපජාපතිගොතමී. **සෙට්ඨිස්සාති** බාරාණසිසෙට්ඨිනො.

තෙති පච්චෙකබුද්ධෙ. **කිං නු ඛොති පුච්ඡි** චිරතරකාලං පුඤ්ඤකිරියාය පරිභාවිතසන්තානතාය, පච්චෙකබුද්ධෙසු ච ගාරවබහුමානතාය. **දුග්ගතෙහිපි සක්කා කාතුන්ති** දුග්ගතෙහිපි යථාවිභවං කතා කුටි තුම්හාකං වසිතුං සක්කාති පුච්ඡි.

හත්ථකම්මං දෙථාති හත්ථකම්මං කත්වා දෙථාති අත්ථො. **ආනිසංසං ආචික්ඛිත්වාති** "තාදිසානං මහෙසීනං කතං වෙය්‍යාවච්චං අම්හාකම්පි දීඝරත්තං හිතාය හොති. ආවාසදානඤ්ච නාම මහප්ඵලං මහානිසංසං නිබ්බත්තට්ඨානෙ මහාසම්පත්තිආවහං භවිස්සතී"තිආදිනා ආනිසංසං ආචික්ඛිත්වා. **ගාළ්හෙන ඔවාදෙන තජ්ජෙත්වාති,** "ඉමෙසු නාම කරොන්තෙසු ත්වං කස්මා න කරොසි, මම ජෙට්ඨකදාසස්ස හරියභාවං න ජානාසි. සබ්බෙහිපි කරියමානස්ස හත්ථකම්මස්ස අකරණෙ තුය්හං ඉදඤ්චිදඤ්ච දුක්ඛං ආගමිස්සතී"ති භයෙන තජ්ජෙත්වා. **සතං සතං හුත්වාති** සතං සතං දාසපුත්තා එකජ්ඣං හුත්වා එකඤ්ච එකඤ්ච කුටිං කත්වා අදාසි. **චඞ්කමනාදිපරිවාරන්ති** චඞ්කමනරත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානභොජනාදිපරිවාරට්ඨානසහිතං. **ජග්ගිත්වා** උපට්ඨාපෙත්වා. **විස්සජ්ජාපෙසීති** පරිච්චජාපෙසි. **පරිවත්තාපෙත්වාති** චෙතාපෙත්වා. **තිචීවරානීති** සහස්සග්ඝනිකානි තිචීවරානි කත්වා අදාසි. **කාලෙන කාලන්ති** කාලෙ කාලෙ, කිස්මිඤ්චි කාලෙති අත්ථො. **රජ්ජෙ ඨිතස්සාති** සබ්බභූතූපකාරරජ්ජෙ ඨිතස්ස.

නන්දකත්ථෙරොපීති තදා ජෙට්ඨකදාසො එතරහි නන්දකත්ථෙරො පබ්බජිත්වා අරහත්තං පත්තො. **ජෙට්ඨකදාසියීතා …පෙ…. අග්ගමහෙසිට්ඨානෙ ඨිතාති** මහාපජාපතිගොතමිං සන්ධාය වදති. **අයමායස්මා නන්දකොති** අයමෙව සමුදාගමතො ආයස්මා නන්දකත්ථෙරො. **එතාව තා භික්ඛුනියොති** එතාවතා සමුදාගමතො පඤ්චසතා භික්ඛුනියො.

399. **හෙතුනාති** ඤායෙන අවිපරීතපටිපත්තියා. පුබ්බභාගා හි පුරිමා පුරිමා පටිපදා පච්ඡිමාය කාරණං. **යථාවසරසතො දිට්ඨන්ති** යථාභූතසභාවතො පච්චක්ඛං විය.

401. **තං සභාවං තංසභාවන්ති** තස්සා වෙදනාය පච්චයභාවෙන අනුරූපං.

403. **පඨමතරංයෙව අනිච්චාති** තස්සාපි ඡායාය අනිච්චභාවො පඨමතරංයෙව සිද්ධො. න හි කදාචි අනිච්චං නිස්සාය පවත්තං කිඤ්චි නිච්චං නාම අත්ථීති.

404. **අනුපහනිත්වාති** අවිනාසෙත්වා. කථං පන මංසකායං චම්මකායඤ්ච අවිනාසෙත්වා ඉතරෙසං කන්තනං හොතීති බ්‍යතිරෙකමුඛෙන දස්සෙතුං, **“තත්ථා”**තිආදි වුත්තං. **චම්මං අල්ලියාපෙන්තොති** චම්මෙ ලග්ගාපෙන්තො චම්මපටිබද්ධං කරොන්තො. **චම්මං බද්ධං කත්වාති** විවරකාලෙ න ඵාලෙන්තො චම්මබද්ධෙ කත්වා. **එවං අකත්වාති** එවං මංසචම්මකායානං විනාසනං අකත්වා, විලිමංසාදිවිකන්තනෙන අඤ්ඤමඤ්ඤං විවෙචෙත්වා. තත්ථ **විලිමංසන්ති** චම්මනිස්සිතමංසං, පටිච්ඡන්නකිලොමකන්ති ච වදන්ති. **න්හාරූති** සුඛුමන්හාරූ. **බන්ධනන්ති** චම්මමංසානං සම්බන්ධං. තෙනාහ – **“සබ්බචම්මෙ ලග්ගවිලිපනමංසමෙවා”**ති. **අන්තරකිලෙසමෙවාති** අන්තරෙ චිත්තෙ ජාතත්තා සත්තසන්තානන්තොගධතාය අබ්භන්තරභූතකිලෙසමෙව.

405. **තජ්ජං වායාමන්ති** නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං. තථා හි පුරිසෙන කුඨාරිනා ඡෙජ්ජං ඡින්දිතෙ ඡෙජ්ජට්ඨානස්ස සල්ලක්ඛණං ඉච්ඡිතබ්බං, තස්ස පටිඝාතභාවො ඉච්ඡිතබ්බො, කායපරිළාහාභාවො ඉච්ඡිතබ්බො, තස්ස අවට්ඨානං ඉච්ඡිතබ්බං, කිච්චන්තරෙ අජ්ඣුපෙක්ඛණං ඉච්ඡිතබ්බං, එවං පඤ්ඤාය කිලෙසෙ ඡින්දන්තස්ස යොගිනො වීරියබලෙන සද්ධිං සති-පීති-පස්සද්ධි-සමාධි-උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගං ඉච්ඡිතබ්බන්ති ආහ – **“එවං න විනා ඡභි… පෙ…. සක්කොතී”**ති.

407. **තෙන කාරණෙනාති** යෙන තාසං භික්ඛුනීනං සා ධම්මදෙසනා සප්පායා, ආසෙවනමන්දතාය පන අජ්ඣාසයෙන පරිපුණ්ණසඞ්කප්පා න ජාතායෙව; පුන තථා දෙසනාය සති ආසෙවනබලවතාය පරිපුණ්ණසඞ්කප්පා භවිස්සන්ති; තෙන කාරණෙන ත්වම්පි තා භික්ඛුනියො තෙනෙව ඔවාදෙන ඔවදෙය්‍යාසීති.

415. **සබ්බපච්ඡිමිකාති** සබ්බාසං කනිට්ඨා සොතාපන්නා, අනරියා තත්ථ කාචි නත්ථීති අත්ථො. තෙනාහ – **“සෙසා පන…පෙ…. ඛීණාසවා වා”**ති. **යදි එවන්ති** අඛීණාසවාපි තාදිසා භික්ඛුනී අත්ථි. එවං සති සුක්ඛවිපස්සකභාවෙනපි සති ඛීණාසවභාවෙ අරියස්ස විනයෙ අපරිපුණ්ණසඞ්කප්පාවාති අධිප්පායෙන චොදෙති, **“කථං පරිපුණ්ණසඞ්කප්පා”**ති? ඉතරො අජ්ඣාසයපාරිපූරියාති කාරණං වත්වා, **“යස්ස හී”**තිආදිනා තමත්ථං විවරති. **අජ්ඣාසයපාරිපූරියාති** තත්ථ අධිප්පායපාරිපූරියා, න සබ්බසො ගුණපාරිපූරියාති අධිප්පායො. තෙනාහ **“කදා නු ඛො”**තිආදි. එතෙන පාදකජ්ඣානසම්මසිතජ්ඣානානං විසදිසතාය පුග්ගලස්ස විපස්සනාකාලෙ පවත්තඅජ්ඣාසයවසෙන අරියමග්ගෙ බොජ්ඣඞ්ගමග්ගඞ්ගඣානඞ්ගානං විසෙසතාති අයමත්ථො දීපිතොති වෙදිතබ්බො. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යාමෙව.

නන්දකොවාදසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

5. රාහුලොවාදසුත්තවණ්ණනා

416. **විමුත්තිං පරිපාචෙන්තීති** කිලෙසානං පටිප්පස්සද්ධිවිමුත්තිභූතං අරහත්තං සබ්බසො පාචෙන්ති සාධෙන්ති නිබ්බාපෙන්තීති **විමුත්තිපරිපාචනීයා. ධම්මාති** කාරණධම්මා. තෙනාහ – **“විසුද්ධිකාරණවසෙනා”**ති, අරහත්තසඞ්ඛාතාය විසුද්ධියා සම්පාදනවසෙනාති අත්ථො. සද්ධින්ද්‍රියාදයො විසුජ්ඣමානා මග්ගපටිපාටියාව සබ්බසො අස්සද්ධියාදීහි චිත්තං විමොචෙන්තා අග්ගඵලවිමුත්තිං සම්පාදෙන්ති. තෙසං පන විසුද්ධි බාලපරිවජ්ජනෙන පණ්ඩිතපයිරුපාසනෙන පසාදාවහධම්මපච්චවෙක්ඛණාය ච හොති. තතො ඉධ පන්නරස ධම්මා අධිප්පෙතාති දස්සෙන්තො, **“වුත්තඤ්හෙත”**න්තිආදිමාහ.

තත්ථ **අස්සද්ධෙ පුග්ගලෙති** සද්ධාරහිතෙ පුග්ගලෙ. තෙ හි නිස්සාය න කදාචි සද්ධා සම්භවති, තෙසං පන දිට්ඨානුගතිආපජ්ජනෙන අඤ්ඤදත්ථු අසද්ධියමෙව වඩ්ඪති, තස්මා තෙ පටිභයමග්ගො විය දූරතො වජ්ජෙතබ්බා. **අස්සද්ධියන්ති** ච සද්ධාය පටිපක්ඛභූතා අසද්දෙය්‍යවත්ථුස්මිං අධිමුච්චනාකාරෙන පවත්තා සංකිලෙසධම්මා වෙදිතබ්බා. **සද්ධෙ පුග්ගලෙති** සද්ධාසම්පන්නෙ පුග්ගලෙ. තෙ හි නිස්සාය සද්දෙය්‍යවත්ථුස්මිං අනුප්පන්නා

උප්පජ්ජති, උප්පන්නා භිය්‍යොභාවං වෙපුල්ලං ආපජ්ජති. **සද්ධෙය්‍යවත්ථූ**ති ච බුද්ධාදීනි රතනානි කම්මකම්මඵලානි ච. **සෙවතො**ති ලබ්භමානං සද්ධාසම්පදං උප්පාදෙතුං වඩ්ඪෙතුඤ්ච නිසෙවතො. සෙසපදානි තස්සෙව වෙවචනානි. අථ වා **සෙවතො** උපසඞ්කමතො. **භජතො** තෙසං පටිපත්තියං භත්තිං කුබ්බතො. **පයිරුපාසතො**ති තෙසං ඔවාදානුසාසනිකරණවසෙන උපට්ඨහතො. **පසාදනීයසුත්තන්තා** නාම බුද්ධාදිගුණපටිසංයුත්තා පසාදාවහා සම්පසාදනීයසුත්තාදයො. තෙ හි පච්චවෙක්ඛතො බුද්ධාදීසු අනුප්පන්නා පසන්නා උපජ්ජති, උප්පන්නා භිය්‍යොභාවං වෙපුල්ලං ආපජ්ජති. **ඉමෙහි තීහාකාරෙහී**ති ඉමෙහි යථාවුත්තෙහි තීහි කාරණෙහි. පටිපක්ඛදූරීභාවතො පච්චෙකං සුපහාරතො ච ආසෙවනං භාවනං ලභන්ති. **සද්ධින්ද්‍රියං විසුජ්ඣතී**ති මග්ගඵලාවහභාවෙන අච්ඡති විසුද්ධිං පාපුණාති. ඉමිනා නයෙන සෙසපදෙසුපි අත්ථො වෙදිතබ්බො.

අයං පන විසෙසො – **කුසීතෙ**ති අලසෙ සම්මාපටිපත්තියං නික්ඛිත්තධුරෙ. **ආරද්ධවීරියෙ**ති පග්ගහිතවීරියෙ සම්මාපටිපන්නෙ. **සම්මප්පධානෙ**ති අනුප්පන්නානං අකුසලානං අනුප්පාදනාදිවසෙන පවත්තෙ චත්තාරො උපායප්පධානෙ. **පච්චවෙක්ඛතො** පටිපත්තිං අවෙක්ඛතො. තෙ හි පච්චවෙක්ඛතො ලීනං අභිභවිත්වා සම්මදෙව ආරම්භධාතුආදි අනුප්පන්නානං විධිනා සතිසම්පදාය උප්පාදාය භිය්‍යොභාවාය සංවත්තති. **අසමාහිතෙ** භන්තමිගභන්තගොණසප්පටිභාගෙ විබ්භන්තචිත්තෙ. **සමාහිතෙ** උපචාරසමාධිනා අප්පනාසමාධිනා ච සම්මදෙව සමාහිතචිත්තෙ. **ඣානවිමොක්ඛෙ**ති සවිතක්කසවිචාරාදිඣානානි පඨමාදිවිමොක්ඛෙ ච. තෙසඤ්හි පච්චවෙක්ඛණා උපරූපරි අච්චන්තමෙව සමාධානාය සංවත්තති. **දුප්පඤ්ඤෙ**ති නිප්පඤ්ඤෙ, අරියධම්මස්ස උග්ගහපරිපුච්ඡාසවනසම්මසනාභාවෙන සබ්බසො පඤ්ඤාරහිතෙ ච. **පඤ්ඤවන්තෙ**ති විපස්සනාපඤ්ඤාය චෙව මග්ගපඤ්ඤාය ච සමන්නාගතෙ. **ගම්භීරඤාණචරිය**න්ති ගම්භීරං ඛන්ධායතනධාතුසච්චපටිච්චසමුප්පාදාදිභෙදං ඤාණස්ස චරිතබ්බට්ඨානං, යත්ථ වා ගම්භීරඤාණස්ස චරියං පවත්තති. තත්ථ හි පච්චවෙක්ඛණා සම්මොහං විධමති, අනුප්පන්නාය පඤ්ඤාය උප්පාදාය භිය්‍යොභාවාය සංවත්තති. **සුත්තන්තක්ඛන්ධෙ**ති සුත්තසමූහෙ.

පුබ්බෙ සද්ධින්ද්‍රියාදීනං විසුද්ධිකාරණානි, ‘‘විමුත්තිපරිපාචනීයා ධම්මා’’ති වුත්තානීති ඉධ සද්ධාදිකෙ අඤ්ඤෙ ච ධම්මෙ දස්සෙන්තො, **‘‘අපරෙපී’’**තිආදිමාහ. තත්ථ සද්ධාදීනං විමුත්තිපරිපාචනීයතා දස්සිතා එව, අනිච්චසඤ්ඤාදීනං පන විමුත්තිපරිපාචනීයතාය වත්තබ්බමෙව නත්ථි විපස්සනාභාවතො. තෙනාහ – **‘‘ඉමෙ පඤ්ච නිබ්බෙධභාගියා සඤ්ඤා’’**ති. **කල්‍යාණමිත්තතාදයො**ති කල්‍යාණමිත්තතා සීලසංවරො අභිසල්ලෙඛකථා වීරියාරම්භො නිබ්බෙධිකා පඤ්ඤා ඉමෙ කල්‍යාණමිත්තතාදයො පඤ්ච ධම්මා. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන **‘‘මෙඝියසුත්තසංවණ්ණනායං’’** (උදා. අට්ඨ. 31) වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො. **ලොකං වොලොකෙන්තස්සා**ති බුද්ධවෙනෙය්‍යසත්තලොකං බුද්ධචක්ඛුනා විසෙසතො ඔලොකෙන්තස්ස.

419. ආයස්මතො රාහුලස්ස ඉන්ද්‍රියානං පරිපක්කත්තා සද්ධිං පට්ඨපිතපත්ථනා දෙවතා උදික්ඛමානා තිට්ඨන්ති, – ‘‘කදා නු ඛො උත්තරි ආසවානං ඛයෙ විනෙස්සතී’’ති. යදා පන සත්ථා එවං පරිවිතක්කෙසි, තාවදෙව සමානජ්ඣාසයතාය සබ්බකාලං තඞ්ඛණං ආගමෙන්තියො තා දෙවතායො තං සමවායං දිස්වා එකස්මිං අන්ධවනස්මිංයෙව සන්නිපතිතා. උපාලිස්ස ගහපතිනො දීඝනඛපරිබ්බාජකස්ස චතුසච්චධම්මෙසු දස්සනකිච්චෙන පවත්තො සොතාපත්තිමග්ගොති තෙසු සුත්තෙසු (පටි. ම. අට්ඨ. 2.2.30) **පඨමමග්ගො ‘‘ධම්මචක්ඛු’’න්ති වුත්තො,** තස්ස දස්සනත්ථස්ස සාතිසයත්තා, බ්‍රහ්මායුනො පන ඵලඤාණානි හෙට්ඨිමානි තීණි සාතිසයානීති **බ්‍රහ්මායුසුත්තෙ**(ම. නි. 2.383 ආදයො) **තීණි ඵලානි ‘‘ධම්මචක්ඛු’’න්ති වුත්තානි**. ඉදං පනෙත්ථ ආයස්මතො රාහුලස්ස මග්ගඤාණං ඵලඤාණඤ්ච දස්සනත්ථො සාතිසයො, තාහි ච දෙවතාහි යං ඤාණං අධිගතං, තං සාතිසයමෙවාති වුත්තං – **‘‘ඉමස්මිං සුත්තෙ චත්තාරො මග්ගා, චත්තාරි ච ඵලානි ධම්මචක්ඛුන්ති වෙදිතබ්බානී’’**ති. කිං පන සාවකානං සච්චාභිසමයඤාණෙ අත්ථි කොචි විසෙසොති? ආම අත්ථි. සො ච ඛො පුබ්බභාගෙ වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාය පවත්තියාකාරවිසෙසෙන ලභෙය්‍ය කාචි විසෙසමත්තා. ස්වායමත්ථො **අභිධම්මෙ** ‘‘නො ච ඛො යථා දිට්ඨිප්පත්තස්සා’’ති සද්ධාවිමුත්තතො දිට්ඨිප්පත්තස්ස කිලෙසප්පහානං පති විසෙසකිත්තනෙන දීපෙතබ්බො. කිං පන ආයස්මා රාහුලො විය තා දෙවතා සබ්බා එකචිත්තා පගෙව චත්තාරි ඵලානි අධිගණ්හිංසූති? නොති දස්සෙන්තො **‘‘තත්ථ හී’’**තිආදිමාහ. කිත්තකා පන තා දෙවතාති ආහ **‘‘තාසඤ්ච පනා’’**තිආදි.

රාහුලොවාදසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

6. ඡඡක්කසුත්තවණ්ණනා

420. **ආදිම්හි කල්‍යාණ**න්ති ආදිකොට්ඨාසෙ කල්‍යාණං එතස්සාති වා ආදිකල්‍යාණො, තං **ආදිකල්‍යාණං,** ආදිකල්‍යාණභාවො ච දොසවිගමෙන ඉච්ඡිතබ්බො. යඤ්හි සබ්බසො විගතදොසං, තං පරිපුණ්ණගුණමෙව හොතීති **‘‘නිද්දොස’’**න්ති වුත්තං. **කත්වා**ති ච පදං, **‘‘කල්‍යාණං කත්වා භද්දකං කත්වා’’**ති පුරිමපදද්වයෙනපි යොජෙතබ්බං. දෙසනාකාරො හි ඉධ කල්‍යාණසද්දෙන ගහිතො. තෙනෙවාහ – ‘‘දෙසෙතබ්බධම්මස්ස කල්‍යාණතා දස්සිතා හොතී’’ති, දුතියෙ පන අත්ථවිකප්පෙ දෙසෙතබ්බධම්මස්ස කල්‍යාණතා මුඛෙනෙව කථිතා ඉතරස්ස අත්ථාපත්තිතො. **මජ්ඣෙකල්‍යාණං පරියොසානකල්‍යාණ**න්ති එත්ථාපි එසෙව නයො. අයඤ්ච දෙසනාය ථොමනා බුද්ධානං

ආවිණ්ණසමාචිණ්ණාවාති දස්සෙතුං, **"ඉති භගවා අරියවංස"**න්තිආදි වුත්තං. ධම්මග්ගහණම්පි දෙසනාය ථොමනා එවාති **"නවහි පදෙහී"**ති වුත්තං.

වෙදනා යාථාවතො ජානනං, තඤ්ච මග්ගකිච්චං, තස්ස උපායො විපස්සනාතිආහ – **"සහවිපස්සනෙන මග්ගෙන ජානිතබ්බානී"**ති. පරිඤ්ඤාභිසමයාදිකිච්චෙන නිබ්බත්තියා අසම්මොහතො ච පටිවිජ්ඣිතබ්බො. **තෙභූමකවිත්තමෙව කථිතං** සම්මසනට්ඨානස්ස අධිප්පෙතත්තා. එස නයො ධම්මායතනාදීසුපි. ධම්මායතනස්ස වා ආයතනභාවතො **බහිද්ධාගහණං**, න සබ්බසො අනජ්ඣත්තභාවතො. **විපාකවෙදනාපච්චයා ජවනක්ඛණෙ උප්පන්නතණ්හාති** ඡත්තිංසවිපාකවෙදනං නිස්සාය එවං අස්සාදෙන්තී අනුභවෙය්‍යාන්ති අකුසලජවනක්ඛණතො උප්පන්නතණ්හා.

422. **පාටියෙක්කො අනුසන්ධීති** යථානුසන්ධිආදීනං අසම්භවතොති අධිප්පායෙන වුත්තං. **හෙට්ඨාති** විඤ්ඤාණඵස්සවෙදනාතණ්හානං පච්චයායත්තවුත්තිතාදස්සනෙන චක්ඛායතනාදීනං රූපායතනාදීනඤ්ච පච්චයායත්තවුත්තිතා දීපිතා අපච්චයුප්පන්නස්ස පච්චයාභාවතො, යඤ්ච පච්චයායත්තවුත්තිකං, තං අනිච්චං උප්පාදසම්භවතො, යදනිච්චං තං දුක්ඛං, යං දුක්ඛං තදනත්තාති ඛන්ධපඤ්චකෙ ච ඡන්නං ඡක්කානං වසෙන ඝනවිනිබ්භොගකරණෙන අත්ථතො අනත්තලක්ඛණං විභාවිතං. න සරූපතොති සරූපතොපි තං විභාවෙතුකාමො තෙනෙව ඡක්කානං වසෙන ඝනවිනිබ්භොගනයෙන බ්‍යතිරෙකතො ච අන්වයතො ච දස්සෙන්තො භගවා – ''චක්ඛු අත්තාති යො වදෙය්‍යා''තිආදිමාහාති යථානුසන්ධිකාව දෙසනා විභාවිතා. තෙනාහ **"හෙට්ඨා කථිතානං හී"**තිආදි. හෙට්ඨා පන ඡන්නං ඡක්කානං වසෙන විනිබ්භොගදස්සනමත්තං, න අනත්තලක්ඛණං විභාවිතං , ඉධ පන සරූපතො අනත්තලක්ඛණං විභාවිතන්ති අධිප්පායෙන අනුසන්ධන්තරභාවජොතනා. යදිපි අනත්තභාවො නාම චතූසුපි සච්චෙසු ලබ්භතෙව, සබ්බෙපි හි ධම්මා අනත්තා, ඉමෙ පනෙත්ථ ද්වෙපි නයා සම්මසනවසෙන පවත්තාති වුත්තං – **"ද්වින්නං සච්චානං අනත්තභාවදස්සනත්ථ"**න්ති. **න උපපජ්ජතීති** උපපත්තිසඞ්ඛාතයුත්තියා න සමෙතීති අයමෙත්ථ අත්ථොති ආහ **"න යුජ්ජතී"**ති. අත්තවාදිනා – ''නිච්චො ධුවො සස්සතො''ති අභිමතො, චක්ඛුඤ්ච උප්පාදවන්තතාය අනිච්චං, යං පච්චයායත්ථවුත්තිතා, තස්මා ''චක්ඛු අත්තාති යො වදෙය්‍ය, තං න උපපජ්ජතී''තිආදි. සක්කායවත්ථු චක්ඛු අනත්තා අනිච්චභාවතො සෙය්‍යථාපි ඝටො, චක්ඛුං අනිච්චං පච්චයායත්තවුත්තිභාවතො සෙය්‍යථාපි ඝටො, චක්ඛු පච්චයායත්තවුත්ති උප්පාදාදිසම්භවතො සෙය්‍යථාපි ඝටො. **විගච්ඡතීති** භඞ්ගුප්පත්තියා සභාවාවිගමෙන විගච්ඡති. තෙනාහ **"නිරුජ්ඣතී"**ති.

424. යස්මා කිලෙසවට්ටමූලකං කම්මවට්ටං, කම්මවට්ටමූලකඤ්ච විපාකවට්ටං. කිලෙසුප්පත්ති ච තණ්හාදිග්ගාහපුබ්බිකා, තස්මා **"තිණ්ණං වා ගාහානං වසෙන වට්ටං දස්සෙතු"**න්ති ආහ. යස්මා පන තණ්හාපක්ඛිකා ධම්මා සමුදයසච්චං, චක්ඛාදයො දුක්ඛසච්චං, තස්මා වුත්තං – **"ද්වින්නං සච්චානං වසෙන වට්ටං දස්සෙතු"**න්ති. **තණ්හාමානදිට්ඨිග්ගාහාච වෙදිතබ්බා** සක්කායගාමිනිපටිපදාය අධිප්පෙතත්තා. ''එතං මමා''තිආදිනා ගහණමෙවෙත්ථ අනුපස්සනාති ආහ – **"ගාහත්තයවසෙන පස්සති"**ති.

තිණ්ණං ගාහානං පටිපක්ඛවසෙනාති තණ්හාදිග්ගාහපටිපක්ඛභූතානං දුක්ඛානිච්චානත්තානුපස්සනානං වසෙන, තාහි වා තිණ්ණං ගාහානං පටිපක්ඛවසෙන විනිවෙඨනවසෙන අනුප්පාදනවසෙනාති අත්ථො. පටිපක්ඛවසෙන විවට්ටං දස්සෙතුන්ති යොජනා. **සක්කායනිරොධගාමිනී පටිපදාති** එත්ථ නිරොධධම්මො සරූපෙනෙව දස්සිතොති ආහ – **"නිරොධො...පෙ.... දස්සෙතු"**න්ති. **පටිසෙධවචනානීති** පටික්ඛෙපවචනානි.

425. තණ්හාදීනං අනුපාදියනවචනානි **තණ්හාදිට්ඨීවසෙනෙව වුත්තානි** තණ්හාදිට්ඨීනංයෙව අභිනන්දනාදිවසෙන පවත්තිසබ්භාවතො. අප්පහීනත්ථො අනුසයත්ථොති ආහ – **"අනුසෙතීති අප්පහීනො හොතී"**ති අරියමග්ගෙන හි අප්පහීනො ථාමගතො රාගාදිකිලෙසො අනුසයො කාරණලාභෙ සති උප්පජ්ජනාරහභාවතො. යං පනෙත්ථ වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තමෙව. **වට්ටදුක්ඛකිලෙසදුක්ඛස්සාති** වට්ටදුක්ඛස්ස චෙව කිලෙසදුක්ඛස්ස ච. සඋපාදිසෙසනිබ්බානඤ්හි කිලෙසදුක්ඛස්ස අන්තකරණං, අනුපාදිසෙසනිබ්බානං වට්ටදුක්ඛස්ස.

426. **තෙසන්ති** අනුසයානං. **පටික්ඛෙපවසෙනාති** පජහනවසෙන, අප්පවත්තිකරණවසෙනාති අත්ථො. **අවිජ්ජං පජහිත්වාති** අනවසෙසතො අවිජ්ජං අප්පවත්තිධම්මතං ආපාදෙත්වා. කාමං හෙට්ඨිමමග්ගඤාණම්පි අවිජ්ජාපහායිනී විජ්ජා එව, තං පන ඤාණං අවිජ්ජාය අනවසෙසප්පහායකං න හොති, අග්ගමග්ගඤාණෙ පන උප්පන්නෙ අවිජ්ජාය ලෙසොපි නාවසිස්සතීති තදෙව අවිජ්ජාය පහායකන්ති ආහ – **"අරහත්තමග්ගවිජ්ජං උප්පාදෙත්වා"**ති.

427. සයමෙව තථාගතෙ අත්තනො බුද්ධානුභාවෙන දෙසෙන්තෙ සට්ඨී භික්ඛූ අරහත්තං පත්තාති **අනච්ඡරියමෙතං,** අථ කිං අච්ඡරියන්ති ආහ **"ඉම"**න්තිආදි. **කථෙන්තෙපීති** එත්ථ **ඉතිසද්දො** පකාරත්ථො, ඉමිනාව පකාරෙනාති අත්ථො. **පත්තා එවාති** සට්ඨී භික්ඛූ අරහත්තං පත්තා එවාති යොජනා. **එතම්පි අනච්ඡරියං,** සත්ථු සම්මුඛා සාවකා සමුදාගමා මහාභිඤ්ඤා පභින්නපටිසම්භිදා තථා තථා සප්පාටිහාරියං ධම්මං දෙසෙන්තීති. තෙනාහ – **"මහාභිඤ්ඤප්පත්තා හි තෙ සාවකා"**ති.

මහාමණ්ඩපෙති ලොහපාසාදස්ස පුරතො එව මහාභික්ඛුසන්නිපාතො ජාතොති තෙසං පහොනකවසෙන කතෙ මහති සාණිමණ්ඩපෙති වදන්ති. **තෙසුපි ඨානෙසූති** තෙසු යථාවුත්තමහාමණ්ඩපාදීසු ඨානෙසු. මහාථෙරො අත්ථීති පදං ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. දෙවත්ථෙරස්ස ගුණෙ සුත්වා පසන්නමානසො මහාථෙරො, තථාපි වත්ථසම්පත්තියා පසීදිත්වා **''ත්වං පන න්හාපෙහී''**ති ආහ.

හෙට්ඨාපාසාදෙති ච කල්‍යාණියමහාවිහාරෙ උපොසථාගාරෙ හෙට්ඨාපාසාදෙ එකදා උපරිපාසාදෙ එකදා, කථෙසීති. චූළනාගස්ස තථා මහතී පරිසා දෙවතානුභාවෙන අභිඤ්ඤාපාදනං අහොසීති කෙචි . ථෙරො පන මහිද්ධිකො අහොසි, තස්මා තාව මහතිං පරිසං අභිඤ්ඤාපෙසීති අපරෙ.

තතො තතොති තස්සං තස්සං දිසායං. **එකොවාති** එකච්චො එව, න බහුසො, කතිපයාව පුථුජ්ජනා අහෙසුන්ති අත්ථො. සෙසං හෙට්ඨා වුත්තනයත්තා සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

ඡඡක්කසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

7. මහාසළායතනිකසුත්තවණ්ණනා

428. මහන්තානි සළායතනානි අධිකිච්ච පවත්තත්තා **මහාසළායතනිකං,** මහන්තතා ච තෙසං මහන්තං ලොකසන්නිවාසං අභිබ්‍යාපෙත්වා ඨිතත්තා අයොනිසො ගය්හමානානං මහතො අනත්ථාය සංවත්තනතො, යොනිසො ගය්හමානානං මහතො අත්ථාය හිතාය සුඛාය සංවත්තනතො ච දට්ඨබ්බා. **ජොතකන්ති** බොධකං.

429. සිඛාප්පත්තාය විපස්සනාය ජානනම්පි යථාභූතජානනමෙව මග්ගෙන ජානනස්ස ආසන්නකාරණභාවතොති ආහ – **''සහවිපස්සනෙන මග්ගෙන අජානන්තො''**ති. **වුඩ්ඪිං ගච්ඡන්තීති** පච්චයසමොධානෙන භවයොනිගතිඨිතිසත්තාවාසපාළියා අපරාපරං පරිවුද්ධිං ගච්ඡන්ති. එවංභූතා පගුණභාවමාපාදිතා සමථවිපස්සනාධම්මා විය සුට්ඨුතරං වසීභාවං පාපිතා ඣානාභිඤ්ඤා විය ච වසීභූතා හුත්වා උපරූපරි බ්‍රූහෙන්තීති ආහ – **''වසීභාවං ගච්ඡන්තී''**ති. තථා හි තෙ කදාචි භවපත්ථනාය අනුප්පාදිතායපි අප්පහීනභාවෙනෙවස්සා තිට්ඨන්ති. අකුසලා ධම්මාව යෙභුය්‍යෙන දස්සනායතනෙන විනාසදස්සනතො පවත්තන්ති පරිවඩ්ඪන්ති ච. **පඤ්චද්වාරිකදරථාති** පඤ්චද්වාරිකජවනසහගතා අකුසලදරථා. එවං **මනොද්වාරිකදරථා** වෙදිතබ්බා. **සන්තාපාති** දරථෙහි බලවන්තො සම්පයුත්තධම්මානං නිස්සයස්ස ච සන්තාපනකරා. පරිළාහාති තතොපි බලවතරා තෙසංයෙව පරිදහනකරා.

430. **පඤ්චද්වාරිකසුඛං,** න කායප්පසාදසන්නිස්සිතසුඛමෙව. **මනොද්වාරිකසුඛන්ති** මනොද්වාරිකචිත්තසන්නිස්සිතසුඛං, න යං කිඤ්චි චෙතසිකසුඛං තස්ස කායිකසුඛග්ගහණෙනෙව ගහිතත්තා. **පඤ්චද්වාරිකජවනෙන සමාපජ්ජනං වා වුට්ඨානං වා නත්ථීති** ඉදං මනොද්වාරිකජවනෙන තස්ස සම්භවං දස්සෙතුං, මග්ගස්ස වසෙන වුත්තං, න පන තප්පසඞ්ගසඞ්කානිවත්තනත්ථං. විඤ්ඤත්තිමත්තම්පි ජනෙතුං අසමත්ථං සමාපජ්ජනස්ස කථං පච්චයො හොති, බුද්ධානං පන භගවන්තානං හොතීති චෙ? තථාපි තස්ස ආසන්නට්ඨානෙ පඤ්චද්වාරිකචිත්තප්පවත්තියා අසම්භවො එව තාදිසස්ස පුබ්බාභොගස්ස තස්මිං කාලෙ අසම්භවතො. එතෙනෙව යා කෙසඤ්චි අරියධම්මෙ අකොවිදානං සටසභාවාදීසු බුද්ධිතුල්‍යාකාරිතාපත්තිචොදනා; සා පටික්ඛිත්තාති දට්ඨබ්බා තංතංපුරිමාභොගවසෙන තෙන තෙන පඤ්චද්වාරිකාභිනියතමනොවිඤ්ඤාණස්ස පරතො පවත්තමානමනොවිඤ්ඤාණෙන තස්මිං තස්මිං අත්ථෙ වණ්ණසණ්ඨානාදිවිසෙසස්ස විනිච්ඡිනිතබ්බතො. **උප්පන්නමත්තකමෙව හොතීති** පඤ්චද්වාරිකජවනං තාදිසං කිඤ්චි අත්ථනිච්ඡයකිච්චං කාතුං න සක්කොති, කෙවලං උප්පන්නමත්තමෙව හොති. **අයන්ති** ''ආදීනවානුපස්සිනො''තිආදිනා වුත්තා.

431. **කුසලචිත්ත…පෙ…. භූතස්සාති** වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාසහගතකුසලචිත්තස්ස සම්පයුත්තචෙතොසුඛසමඞ්ගීභූතස්ස. **පුබ්බසුද්ධිකාති** මග්ගුප්පත්තිතො, විපස්සනාරම්භතොපි වා පුබ්බෙව සුද්ධා. තෙනාහ – **''ආදිතො පට්ඨාය පරිසුද්ධාව හොන්ති''**ති. **සබ්බත්ථකකාරාපකඞ්ගානීති** සීලවිසොධනස්ස චිත්තසමාධානස්ස විපස්සනාභියොගස්ස මග්ගෙන පහාතබ්බකිලෙසපහානස්සාති සබ්බස්සපි මග්ගසම්භාරකිච්චස්ස කාරාපකඞ්ගානි. **අට්ඨඞ්ගිකො වාති** පඨමජ්ඣානිකො වා අට්ඨඞ්ගිකො, දුතියජ්ඣානිකො වා **සත්තඞ්ගිකො හොති.**

ඉමමෙව සුත්තපදෙසං ගහෙත්වාති, ''යා තථාභූතස්ස දිට්ඨී''තිආදිනා සම්මාදිට්ඨිආදීනං පඤ්චන්නංයෙව තස්මිං ඨානෙ ගහිතත්තා ලොකුත්තරමග්ගො පඤ්චඞ්ගිකොති වදති. **සොති** තථා වදන්තො විතණ්ඩවාදී. **අනන්තරවචනෙනෙවාති,** ''යා තථාභූතස්ස දිට්ඨී''තිආදිවචනස්ස, ''එවමස්සාය''න්තිආදිනා අනන්තරවචනෙන. **පටිසෙධිතබ්බොති** පටික්ඛිපිතබ්බො. ''අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො''ති හි ඉදං වචනං අරියමග්ගස්ස පඤ්චඞ්ගිකභාවං උජුකමෙව පටික්ඛිපති. යදි එවං ''යා තථාභූතස්ස දිට්ඨී''තිආදිනා තත්ථ පඤ්චන්නං එව අඞ්ගානං ගහණං කිමත්ථියන්ති ආහ **''උත්තරි වා''**තිආදි. **සම්මාවාචං භාවෙති** අරියමග්ගසමඞ්ගී. තෙනාහ **''මිච්ඡාවාචං පජහතී''**ති. යස්මිඤ්හි ඛණෙ සම්මාවාචා භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡති, තස්මිංයෙව මිච්ඡාවාචා පජහියතීති. **සහෙව විරතියා පූරෙන්ති** සමුච්ඡෙදවිරතියා විනා දුක්ඛපරිඤ්ඤාදීනං අසම්භවතො. **ආදිතො පට්ඨාය පරිසුද්ධානෙව වට්ටන්ති** පරිසුද්ධෙ සීලෙ

පතිට්ඨිතස්සෙව භාවනාය ඉජ්ඣනතො. යථාවුත්තමත්ථං ගන්ථන්තරෙනපි සමත්ථෙතුං, **“සුභද්දසුත්තෙපි වා”**තිආදි වුත්තං. **අනෙකෙසු සුත්තසතෙසු අට්ඨඞ්ගිකොව මග්ගො ආගතො,** න පඤ්චඞ්ගිකොති අධිප්පායො.

සම්මාසති මග්ගක්ඛණෙ කායානුපස්සනාදිචතුකිච්චසාධිකා හොතීති තං චතුබ්බිධං කත්වා දස්සෙන්තො, **“මග්ගසම්පයුත්තාව චත්තාරො සතිපට්ඨානා”**ති ආහ. න චතුමග්ගසම්පයුත්තතාවසෙන. එස නයො **සම්මප්පධානාදීසුපි.** අඤ්ඤමඤ්ඤානතිවත්තමානා යුගනද්ධා යුත්තා විය අරියමග්ගයුගනද්ධා අඤ්ඤමඤ්ඤං පටිබද්ධාති යුගනද්ධා. තෙනාහ – **“එකක්ඛණිකයුගනන්ධා”**ති අරියමග්ගක්ඛණෙ එව හි සමථවිපස්සනා එකක්ඛණිකා හුත්වා සමධුරං වත්තන්ති. තෙනෙවාහ **“එතෙ හි”**තිආදි. **අඤ්ඤස්මිං ඛණෙ සමාපත්ති, අඤ්ඤස්මිං විපස්සනාති** ඉදං තෙසං තත්ථ තත්ථ කිච්චතො අධිකභාවං සන්ධාය වුත්තං, න අඤ්ඤථා. න හි පඤ්ඤාරහිතා සමාපත්ති, සමාධිරහිතා ච විපස්සනා අත්ථි. **අරියමග්ගෙ පන එකක්ඛණිකා** සමධුරතාය එකරසභාවෙනාති අත්ථො. **ඵලවිමුත්තීති** අරහත්තඵලවිමුත්ති. සෙසං හෙට්ඨා වුත්තනයත්තා සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

මහාසළායතනිකසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

8. නගරවින්දෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා

435. **සමවිසමං චරන්තීති** කායසමාදිං සමඤ්ඤෙව, කායවිසමාදිං විසමඤ්ඤෙව චරන්ති කරොන්ති පටිපජ්ජන්ති. තං පන සමවිසමං අඤ්ඤමඤ්ඤං විරුද්ධත්තා විසදිසත්තා න එකස්මිං කාලෙ සම්භවතීති ආහ – **“කාලෙන සමං කාලෙන විසම”**න්ති. **සමචරියම්පි හි එතන්ති** පුබ්බෙ සමචරියාය ජොතිතත්තා වුත්තං.

437. ආකරොන්ති අධිප්පෙතමත්ථං ඤාපෙන්ති පබොධෙන්තීති **ආකාරා,** ඤාපකකාරණන්ති ආහ – **“කෙ ආකාරාති කානි කාරණානී”**ති. **අනුබුද්ධියොති** අනුමානඤාණානි. තඤ්හි යථාදිට්ඨමත්ථං දිට්ඨභාවෙන අන්වෙති අනුගච්ඡතීති ‘‘අන්වයා’’ති වුච්චති. **හරිතතිණචම්පකවනාදිවසෙනාති** හරිතකම්බලාදිසදිසතිණාදිවසෙන විත්ථාරිතකනකපටාදිසදිවිකසිතචම්පකවනාදිවසෙන. ආදිසද්දෙන චෙත්ථ කීචකවෙණුසද්දමධුරසඵලාඵලවසෙන සද්දරසානං අත්ථිභාවො වෙදිතබ්බොති. චම්පකවසෙනෙව පන ඵස්සගන්ධානම්පි අත්ථිභාවො වුත්තොති. තෙනාහ – **“රූපාදයො පඤ්ච කාමගුණා අත්ථී”**ති. **“ඉත්ථිරූපාදීනි සන්ධායෙතං කථිත”**න්ති වත්වා ඉන්ද්‍රියබද්ධා වා හොන්තු රූපාදයො අනින්ද්‍රියබද්ධා වා, සබ්බෙපි චෙතෙ කිලෙසුප්පත්තිනිමිත්තතාය කාමගුණා එවාති චොදනං සන්ධාය විසභාගිත්ථිගතා රූපාදයො සවිසෙසං කිලෙසුප්පත්තිනිමිත්තන්ති දස්සෙන්තො, **“තානි හී”**තිආදිමාහ.

තත්ථ **තානීති** රූපාදීනි. **හි**-සද්දො හෙතුඅත්ථො. තෙන යථාවුත්තමත්ථං සමත්ථෙති, ‘‘යස්මා පුරිසස්ස චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨන්ති, තස්මා ඉත්ථිරූපාදීනි සන්ධාය එතං කථිත’’න්ති. **පුරිසස්ස චිත්තන්ති** පුරිසස්ස චතුභූමකං කුසලචිත්තං **පරියාදාය** ගහෙත්වා අන්තොමුට්ඨිගතං විය කත්වා. ‘‘හත්ථිකායං පරියාදියිත්වා’’තිආදීසු (සං. නි. 1.126) හි ගහණං පරියාදානං නාම, ‘‘අනිච්චසඤ්ඤා භාවිතා බහුලීකතා සබ්බං කාමරාගං පරියාදියතී’’තිආදීසු (සං. නි. 3.102) ඛෙපනං පරියාදානං, ඉධ උභයම්පි වට්ටති. ඉදානි යථාවුත්තමත්ථං සුත්තෙනෙව සාධෙතුං, **“යථාහා”**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **“නාහං, භික්ඛවෙ”**තිආදීසු **න**-කාරො පටිසෙධත්ථො. **අහන්ති** භගවා අත්තානං නිද්දිසති. **භික්ඛවෙති** භික්ඛූ ආලපති. **අඤ්ඤන්ති** ඉදානි වත්තබ්බං ඉත්ථිරූපතො අඤ්ඤං. **එකරූපම්පීති** එකම්පි රූපං. **සමනුපස්සාමීති** ඤාණස්ස සමනුපස්සනා අධිප්පෙතා, හෙට්ඨා **න**-කාරං ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. අයඤ්හෙත්ථ අත්ථො – ‘‘අහං, භික්ඛවෙ, සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන සබ්බසො ඔලොකෙන්තො අඤ්ඤං එකරූපම්පි න සමනුපස්සාමී’’ති. **යං එවං පුරිසස්ස චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨතීති** යං රූපං රූපගරුකස්ස පුරිසස්ස සබ්බම්පි කුසලචිත්තං පවත්තිතුං අප්පදානවසෙන පරියාදියිත්වා ගහෙත්වා ඛෙපෙත්වා ච තිට්ඨති. **යථයිදං ඉත්ථිරූපන්ති** ඉත්ථියා රූපකායං. **රූපසද්දො** ඛන්ධාදිඅනෙකත්ථවාචකො, ඉධ පන ඉත්ථියා චතුසමුට්ඨානෙ රූපායතනෙ වණ්ණධාතුයං දට්ඨබ්බො. ‘‘ඉත්ථිරූපං, භික්ඛවෙ, පුරිසස්ස චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨතී’’ති ඉදං පුරිමස්සෙව දළ්හීකරණත්ථං වුත්තං. පුරිමං ‘‘යථයිදං, භික්ඛවෙ, ඉත්ථිරූප’’න්ති ඉදං ඔපම්මවසෙන වුත්තං, ඉදං පරියාදානභාවෙ නිදස්සනන්ති දට්ඨබ්බං. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

නගරවින්දෙය්‍යසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

9. පිණ්ඩපාතපාරිසුද්ධිසුත්තවණ්ණනා

438. ධම්මසෙනාපතිනො පටිසල්ලීයනස්ස අධිප්පෙතත්තා, උපරි ච පාළියං, ‘‘සුඤ්ඤතාවිහාරෙන ඛො අහං, භන්තෙ, එතරහි බහුලං විහරාමී’’ති (ම. නි. 3.438) වුත්තත්තා **“පටිසල්ලානාති ඵලසමාපත්තිතො”**ති ආහ.

විප්පසන්නානීති විසෙසතො පසන්නානි. **ඔකාසවසෙනාති** ඉන්ද්‍රියානං පතිට්ඨිතොකාසවසෙන. නනු තානි ඉන්ද්‍රියානි සභාවතො විප්පසන්නානි හොන්තීති? සච්චං හොන්ති. න හිදං තාදිසං පසන්නතං සන්ධාය වුත්තං, ඉදං පන සන්තපණීතසමාපත්තිසමුට්ඨිතානං පච්චුපට්ඨිතානං චිත්තජරූපානං වසෙන සෙසතිසන්තතිරූපානං සෙට්ඨතරං පණීතභාවාපත්තිං සන්ධාය වුත්තං. **ඵලසමාපත්තිතොති** සුඤ්ඤතානුපස්සනාවසෙන සමාපන්නඵලසමාපත්තිතො.

මහන්තානං බුද්ධාදීනං පුරිසානං විහාරො **මහාපුරිසවිහාරො**. තෙනාහ – **“බුද්ධ...පෙ.... විහාරො”**ති. **විහාරතො පට්ඨායාති** පරික්ඛිත්තෙ ච විහාරෙ පරික්ඛෙපතො පට්ඨාය, අපරික්ඛිත්තෙ ච පරික්ඛෙපාරහට්ඨානතො පට්ඨාය. කෙචි පන ‘‘විහාරබ්භන්තරතො පට්ඨායා’’ති වදන්ති. **යාව ගාමස්ස ඉන්දඛීලාති** ගාමස්ස අබ්භන්තරින්දඛීලො. **ගෙහපටිපාටියාචරිත්වාති** පිණ්ඩාය චරිත්වා. **යාව නගරද්වාරෙන නික්ඛමනාති** නගරද්වාරෙන යාව නික්ඛමනපදෙසා. **යාව විහාරාති** යාව විහාරබ්භන්තරා. **පටික්කන්තමග්ගොති** නිවත්තනමග්ගො. ආරම්මණෙ පටිහඤ්ඤනාකාරෙන පවත්තමානම්පි පටිඝසම්පයුත්තං චිත්තෙ පටිහනන්තං විය පවත්තතීති ආහ – **“චිත්තෙ පටිහඤ්ඤනකිලෙසජාත”**න්ති. **දිවසඤ්ච රත්තිඤ්ච අනුසික්ඛන්තෙනාති** එතංයෙව රාගාදිප්පහායිනිං සම්මාපටිපත්තිං දිවා ච රත්තිඤ්ච අනු අනු සික්ඛන්තෙන උපරූපරි වඩ්ඪෙන්තෙන.

440. **පහීනා නු ඛො මෙ පඤ්ච කාමගුණාති** එත්ථ කාමගුණප්පහානං නාම තප්පටිබද්ධඡන්දරාගප්පහානං. තථා හි වුත්තං – ‘‘තිට්ඨන්ති චිත්‍රානි තථෙව ලොකෙ, අථෙත්ථ ධීරා විනයන්ති ඡන්ද’’න්ති. **එකභික්ඛුස්ස පච්චවෙක්ඛණා නානාති** එකස්සෙව භික්ඛුනො, ‘‘පහීනා නු ඛො මෙ පඤ්ච කාමගුණා’’තිආදිනා පාළියං ආගතා නානාපච්චවෙක්ඛණා හොන්ති. **නානාභික්ඛූනන්ති** විසුං විසුං අනෙකෙසං භික්ඛූනං. **පච්චවෙක්ඛණා නානාති** වුත්තනානාපච්චවෙක්ඛණා. ඉදානි තමෙව සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙතුං, **“කථ”**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ **“පච්චවෙක්ඛතී”**ති වුත්තං, කථං පන පච්චවෙක්ඛතීති ආහ **“පහීනා නු ඛො”**තිආදි. **වීරියං පග්ගය්හාති** චතුබ්බිධසම්මප්පධානවීරියං ආරභිත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා. මග්ගානන්තරං අනාගාමිඵලං පත්වාති වචනසෙසො. **ඵලානන්තරං මග්ගන්ති** තස්මිං අනාගාමිමග්ගෙ ඨිතො ඵලසමාපත්තිතො වුට්ඨාය අග්ගමග්ගත්ථාය විපස්සනං ආරභිත්වා තස්මිංයෙව ආසනෙ න චිරෙනෙව විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරහත්තමග්ගං ගණ්හන්තො නිරොධධම්මානුප්පත්තියා විපස්සනාපරිවාසාභාවතො ඵලානන්තරං මග්ගප්පත්තො නාම හොතීති කත්වා.

තතො වුට්ඨායාති මග්ගානන්තරඵලතො වුට්ඨාය. මග්ගානන්තරතො හි වුට්ඨිතො මග්ගතො වුට්ඨිතො විය හොතීති තථා වුත්තං. **“ඵලානන්තරං මග්ග”**න්ති එත්ථ ඵලං අනන්තරං එතස්සාති ඵලානන්තරං. ‘‘ඵලානන්තරං මග්ග’’න්ති පදද්වයෙනපි අනාගාමිමග්ගඵලානි චෙව වදතීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. **නීවරණාදීසුපි එසෙව නයොති** එත්ථ, ‘‘පහීනා නු ඛො මෙ පඤ්ච නීවරණා’’තිආදිනා යොජනා වෙදිතබ්බා. **එතෙසන්ති** එත්ථ එතෙසං නීවරණපඤ්චුපාදානක්ඛන්ධසතිපට්ඨානාදීනං. **පහානාදීනීති** පහානපරිඤ්ඤාභාවනාසච්ඡිකිරියා. **නානාපච්චවෙක්ඛණා හොතීති** තා පච්චවෙක්ඛණා නානාති අධිප්පායො. **එතාසු පන පච්චවෙක්ඛණාසූති** එතාසු කාමගුණපච්චවෙක්ඛණාදීසු ද්වාදසසු පච්චවෙක්ඛණාසු. **එකං පච්චවෙක්ඛණං පච්චවෙක්ඛති** ද්වාදසසු නයෙසු එකෙනෙව කිච්චසිද්ධිතො. **අඤ්ඤො** භික්ඛු. **එකන්ති** අඤ්ඤං පච්චවෙක්ඛති. අඤ්ඤත්ථො හි අයං **එක**සද්දො ‘‘ඉත්ථෙකෙ’’තිආදීසු (ම. නි. 3.21, 27) වියාති. නානාභික්ඛූනං පන එකා පච්චවෙක්ඛණා, නානාභික්ඛූනං නානාපච්චවෙක්ඛණාති එවං චතුක්කපච්චවෙක්ඛණම්පි එත්ථ සම්භවති. ඉමස්ස පන ද්වයස්ස වසෙන අභිසමයො නත්ථීති තදුභයං අට්ඨකථායං න උද්ධටං. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

පිණ්ඩපාතපාරිසුද්ධිසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

10. ඉන්ද්‍රියභාවනාසුත්තවණ්ණනා

453. **එවංනාමකෙති** ‘‘ගජඞ්ගලා’’ති එවං ඉත්ථිලිඞ්ගවසෙන ලද්ධනාමකෙ මජ්ඣිමපදෙසස්ස මරියාදට්ඨානභූතෙ නිගමෙ. **සුවෙළු නාම** නිචලරුක්ඛොති වදන්ති. තතො අඤ්ඤං එවාති පන අධිප්පායෙන **“එකා රුක්ඛජාතී”**ති වුත්තං. චක්ඛුසොතානං යථාසකවිසයතො නිවාරණං දමනං ඉන්ද්‍රියභාවනා, තඤ්ච ඛො සබ්බසො අදස්සනෙන අසවනෙනාති ආහ – **“චක්ඛුනා රූපං න පස්සති, සොතෙන සද්දං න සුණාතී”**ති. සති හි දස්සනෙ සවනෙ ච තානි අදන්තානි අභාවිතානෙවාති අධිප්පායො. චක්ඛුසොතානි ච අසම්පත්තග්ගාහිතාය දූරක්ඛිතානීති බ්‍රාහ්මණො තෙසංයෙව විසයග්ගහණං පටික්ඛිපි. **අසදිසායාති** අඤ්ඤතිත්ථියසමයෙහි අසාධාරණාය. **ආලයන්ති** කථෙතුකාමතාකාරන්ති අත්ථො.

454. **විපස්සනුපෙක්ඛාති** ආරද්ධවිපස්සකස්ස විපස්සනාඤාණෙන ලක්ඛණත්තයෙ දිට්ඨෙ සඞ්ඛාරානං අනිච්චභාවාදිවිචිනනෙ මජ්ඣත්තභූතා විපස්සනාසඞ්ඛාතා උපෙක්ඛා. සා පන යස්මා භාවනාවිසෙසප්පත්තියා හෙට්ඨිමෙහි විපස්සනාවාරෙහි සන්තා චෙව පණීතා ච, පගෙව චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදිසහගතාහි උපෙක්ඛාහි, තස්මා ආහ – **“එසා සන්තා එසා පණීතා”**ති. **අතප්පිකාති** සන්තපණීතභාවනාරසවසෙන තිත්තිං න ජනෙති. තෙනෙවාහ –

‘‘සුඤ්ඤාගාරං පවිට්ඨස්ස, සන්තචිත්තස්ස භික්ඛුනො;
අමානුසී රතී හොති, සම්මා ධම්මං විපස්සතො’’ති. (ධ. ප. 373);

ඉතීති එවං වක්ඛමානාකාරෙනාති අත්ථො. **අයං භික්ඛූති** අයං ආරද්ධවිපස්සකො භික්ඛූති යොජනා. **චක්ඛුද්වාරෙ රූපාරම්මණම්හීති** චක්ඛුද්වාරෙ ආපාථගතෙ රූපාරම්මණෙ. **මනාපන්ති** මනාපභාවෙන පවත්තනකං. **මජ්ඣත්තෙ මනාපාමනාපන්ති** ඉට්ඨමජ්ඣත්තෙ මනාපභාවෙන අමනාපභාවෙන ච පවත්තනකං මනාපාමනාපං නාමාති. තෙනාහ

(‘‘නෙව මනාපං න අමනාප’’න්ති). ඉමිනා මනාපභාවො ගහිතො, ‘‘නෙව මනාප’’න්ති ඉමිනා මනාපභාවො මජ්ඣත්තො ච උභයං එකදෙසතො ලබ්භතීති, **‘‘මනාපාමනාප’’**න්ති වුත්තං. එවං ආරම්මණෙ ලබ්භමානවිසෙසවසෙන තදාරම්මණස්ස චිත්තස්ස පාකතිකං පවත්තිආකාරං දස්සෙත්වා ඉදානි තප්පටිසෙධෙන අරියස්ස විනයෙ අනුත්තරං ඉන්ද්‍රියභාවනං දස්සෙතුං, **‘‘තස්ස රජ්ජිතුං වා’’**තිආදි වුත්තං. තත්‍රායං යොජනා – තස්ස චිත්තං ඉට්ඨෙ ආරම්මණෙ රජ්ජිතුං වා අනිට්ඨෙ ආරම්මණෙ දුස්සිතුං වා මජ්ඣත්තෙ ආරම්මණෙ මුය්හිතුං වා. **අදත්වාති** නිසෙධෙත්වා. **පරිග්ගහෙත්වාති** පරිජානනවසෙන ඤාණෙන ගහෙත්වා ඤාතතීරණපහානපරිඤ්ඤාහි පරිජානිත්වා. **විපස්සනං මජ්ඣත්තෙ ඨපෙතීති** අනුක්කමෙන විපස්සනුපෙක්ඛං නිබ්බත්තෙත්වා තං සඞ්ඛාරුපෙක්ඛං පාපෙත්වා ඨපෙති. **චක්ඛුමාති** න පසාදචක්ඛුනො අත්ථිතාමත්තජොතනං; අථ ඛො තස්ස අතිසයෙන අත්ථිතාජොතනං, ‘‘සීලවා’’තිආදීසු විය. තෙනාහ – **‘‘චක්ඛුමාති සම්පන්නචක්ඛු විසුද්ධනෙත්තො’’**ති.

456. **ඊසකං පොණෙති** මජ්ඣෙ උච්චං හුත්වා ඊසකං පොණෙ, න අන්තන්තෙන වඞ්කෙ. තෙනාහ – **‘‘රථීසා විය උට්ඨහිත්වා ඨිතෙ’’**ති.

461. **පටිකූලෙති** අමනුඤ්ඤෙ ආරම්මණෙ. **අප්පටිකූලසඤ්ඤීති** න පටිකූලසඤ්ඤී. තං පන අප්පටිකූලසඤ්ඤිතං දස්සෙතුං, **‘‘මෙත්තාඵරණෙන වා’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ පටිකූලෙ අනිට්ඨෙ වත්ථුස්මිං සත්තසඤ්ඤිතෙ මෙත්තාඵරණෙන වා ධාතුසො උපසංහාරෙන වා සඞ්ඛාරසඤ්ඤිතෙ පන ධාතුසො උපසංහාරෙන වාති යොජෙතබ්බං. **අප්පටිකූලසඤ්ඤී විහරතීති** හිතෙසිතාය ධම්මසභාවචින්තනාය ච නප්පටිකූලසඤ්ඤී හුත්වා ඉරියාපථවිහාරෙන විහරති. **අප්පටිකූලෙ** ඉට්ඨෙ වත්ථුස්මිං සත්තසඤ්ඤිතෙ කෙසාදිඅසුචිකොට්ඨාසමත්තමෙවාති **අසුභඵරණෙන වාති** අසුභතො මනසිකාරවසෙන. ඉදං රූපාරූපමත්තං අනිච්චං සඞ්ඛතන්ති **අනිච්චතො උපසංහාරෙන වා**. තතො එව, ‘‘දුක්ඛං විපරිණාමධම්ම’’න්ති මනසි කරොන්තො **පටිකූලසඤ්ඤී විහරති. සෙසපදෙසූති**, ‘‘පටිකූලෙ ච අප්පටිකූලෙ වා’’තිආදිනා ආගතෙසු සෙසෙසු ද්වීසු පදෙසු. තත්ථ හි ඉට්ඨානිට්ඨවත්ථූනි එකජ්ඣං ගහෙත්වා වුත්තං යථා සත්තානං පඨමං පටිකූලතො උපට්ඨිතමෙව පච්ඡා ගහණාකාරවසෙන අවත්ථන්තරෙන වා අප්පටිකූලතො උපට්ඨාති. යඤ්ච අප්පටිකූලතො උපට්ඨිතමෙව පච්ඡා පටිකූලතො උපට්ඨාති, තදුභයෙපි ඛීණාසවො සචෙ ආකඞ්ඛති, වුත්තනයෙන අප්පටිකූලසඤ්ඤී විහරෙය්‍ය පටිකූලසඤ්ඤී වාති.

තදුභයං අභිනිවජ්ජෙත්වාති සභාවතො භාවනානුභාවතො ච උපට්ඨිතං ආරම්මණං පටිකූලසභාවං අප්පටිකූලසභාවං වාති තං උභයං පහාය අග්ගහෙත්වා. සබ්බස්මිං වත්ථුස්මිං පන, **‘‘මජ්ඣත්තො හුත්වා විහරිතුකාමො කිං කරොතී’’**ති, වත්වා තත්ථ පටිපජ්ජනවිධිං දස්සෙන්තො, **‘‘ඉට්ඨානිට්ඨෙසු…පෙ…. දොමනස්සිතො හොතී’’**ති ආහ. ඉදානි යථාවුත්තමත්ථං පටිසම්භිදාමග්ගපාළියා විභාවෙතුං, **‘‘වුත්තං හෙත’’**න්තිආදිමාහ. තස්සත්ථො හෙට්ඨා වුත්තනයො එව. **සතොති** සතිවෙපුල්ලප්පත්තියා සතිමා. **සම්පජානොති** පඤ්ඤාවෙපුල්ලප්පත්තියා සම්පජානකාරී. **චක්ඛුනා රූපං දිස්වාති** කාරණවසෙන චක්ඛූති ලද්ධවොහාරෙන රූපදස්සනසමත්ථෙන චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන, චක්ඛුනා වා කරණභූතෙන රූපං පස්සිත්වා. **නෙව සුමනො හොති** ගෙහස්සිතසොමනස්සපටික්ඛෙපෙන නෙක්ඛම්මපක්ඛිකාය කිරියාසොමනස්සවෙදනාය.

ඉමෙසු වාති ‘‘යථා ච පනානන්ද, අරියස්ස විනයෙ අනුත්තරා ඉන්ද්‍රියභාවනා හොතී’’තිආදිනා (ම. නි. 3.453), – ‘‘කථඤ්චානන්ද, සෙඛො හොති පාටිපදො’’තිආදිනා (ම. නි. 3.460); – ‘‘කථඤ්චානන්ද, අරියො හොති භාවිතින්ද්‍රියො’’තිආදිනා (ම. නි. 3.461) ච ආගතෙසු තිවිධෙසු නයෙසු. **මනාපං අමනාපං මනාපාමනාපන්ති** එත්ථ **මනාප**ග්ගහණෙන සොමනස්සයුත්තකුසලාකුසලානං, **අමනාප**ග්ගහණෙන දොමනස්සයුත්තඅකුසලානං, **මනාපාමනාප**ග්ගහණෙන තබ්බිධුරුපෙක්ඛායුත්තානං සඞ්ගහිතත්තා පඨමනයෙ **‘‘සංකිලෙසං වට්ටති, නික්කිලෙසං වට්ටතී’’**ති වුත්තං. පඨමනයෙ හි පුථුජ්ජනස්ස අධිප්පෙතත්තා සංකිලෙසකිලෙසවිප්පයුත්තම්පි යුජ්ජති. දුතියනයෙ පන **‘‘සො…පෙ…. අට්ටීයතී’’**තිආදිවචනතො **‘‘පඨමං සංකිලෙසං වට්ටතී’’**ති වුත්තං. සෙක්ඛස්ස අධිප්පෙතත්තා චස්ස අප්පහීනකිලෙසවසෙන, **‘‘සංකිලෙසම්පි වට්ටතී’’**ති වුත්තං. තතියනයෙ අරහතො අධිප්පෙතත්තා, **‘‘තතියං නික්කිලෙසමෙව වට්ටතී’’**ති වුත්තං. සෙක්ඛවාරෙ පන ‘‘චක්ඛුමා පුරිසො’’තිආදිකා උපමා එකමෙව අත්ථං ඤාපෙතුං ආභතා. තස්මා චක්ඛුද්වාරස්ස උප්පන්නෙ රාගාදිකෙ වික්ඛම්භෙත්වා විපස්සනුපෙක්ඛාය පතිට්ඨානං අරියා ඉන්ද්‍රියභාවනාති. පඨමනයො විපස්සකවසෙන ආගතො, දුතියො සෙක්ඛස්ස වසෙන, පඨමදුතියො ච සෙක්ඛපුථුජ්ජනානං මූලකම්මට්ඨානවසෙන, තතියො ඛීණාසවස්ස අරියවිහාරවසෙන ආගතො. පඨමනයෙ ච පුථුජ්ජනස්ස වසෙන, දුතියනයෙ සෙක්ඛස්ස වසෙන කුසලං වුත්තං, තතියනයෙ අසෙක්ඛස්ස වසෙන කිරියාබ්‍යාකතං වුත්තන්ති අයං විසෙසො වෙදිතබ්බො.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

ඉන්ද්‍රියභාවනාසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

නිට්ඨිතා ච සළායතනවග්ගවණ්ණනා.

උපරිපණ්ණාසටීකා සමත්තා.